بسم الله الرحمن الرحیم

بعد حمد بیحد الٰهی که از لطف بیشمار انبیا را برگزیده و اولیا را [illegible] ارشاد گردانید [illegible] نعت

رسولی که بکمال محبوبیت بدرجهٔ خاتم النبوتی رسید و در دنیا و عقبی هادی مضلان

و شفیع عاصیان گردید میگوید فقیر راهی بندهٔ درگاه باطنی تراب علی ولد حضرت

قدوة العارفین والکاملین زبدة المحققین والموحدین کالشیخ الاکبر ملقب الغیب

بصاحب السر شاه محمد کاظم قلندر العلوی قدس الله سره الاکبر که این مختصریست

مشتمل بر اقوال بزرگان دین و کلام اولیای پیشین مستنبط از کتاب تذکرة الاولیا

و نفحات و رشحات وغیره که اکثر از ان در ابتدای حال حضرت قبله گاهی و کعبه کماهی

موصوف از تذکرة الاولیا برای تعلیم مریدان و تلقین طالبان برچیده بودند چنانچه از اول

کتاب تا آخر قول منصور حلاج بعینه و بتمامه همانست و از قول ابو الحسن خرقانی

تا آخر کتاب استخراج کردهٔ این خاکپای درویشانست که بعد وفات حضرت والد

مرحوم اتفاق افتاد و بمقالات الصوفیه نام نهاد امید از خوانندگان و فائده یابندگان آنست که

اول جناب حضرت صاحب را قدس سرہٗ بفاتحہ یاد آرند بعدہٗ بنام فقیر دست دعا بردارند

تا فیضیاب و داخل ثواب شوند

حضرت امام جعفر صادق رضی اللہ عنہ

اویس قرنی رحمۃ اللہ علیہ حسن بصری رحمۃ اللہ علیہ مالک دینار رحمۃ اللہ علیہ
محمد واسع رحمۃ اللہ علیہ حبیب عجمی رحمۃ اللہ علیہ ابو حازم مکی رحمۃ اللہ علیہ
عتبہ بن الغلام رحمۃ اللہ علیہ رابعہ بصری رحمۃ اللہ علیہا فضیل بن عیاض رحمۃ اللہ علیہ
ابراہیم ادہم رحمۃ اللہ علیہ بشر حافی رحمۃ اللہ علیہ ذو النون مصری رحمۃ اللہ علیہ
بایزید بسطامی رحمۃ اللہ علیہ سفیان ثوری رحمۃ اللہ علیہ شقیق بلخی رحمۃ اللہ علیہ
احمد حنبل رحمۃ اللہ علیہ داؤد طائی رحمۃ اللہ علیہ حارث محاسبی رحمۃ اللہ علیہ
ابو سلیمان دارانی رحمۃ اللہ علیہ حاتم اصم رحمۃ اللہ علیہ عبد اللہ تستری رحمۃ اللہ علیہ
معروف کرخی رحمۃ اللہ علیہ سری سقطی رحمۃ اللہ علیہ فتح موصلی رحمۃ اللہ علیہ
احمد خوارزمی رحمۃ اللہ علیہ احمد خضرویہ رحمۃ اللہ علیہ ابو تراب نخشبی رحمۃ اللہ علیہ
یحییٰ معاذ رازی رحمۃ اللہ علیہ شاہ شجاع کرمانی رحمۃ اللہ علیہ یوسف ابن الحسین رحمۃ اللہ علیہ
ابو حفص حداد رحمۃ اللہ علیہ حمدون قصار رحمۃ اللہ علیہ منصور عمار رحمۃ اللہ علیہ احمد عاصم انطاکی رحمۃ اللہ علیہ
عبد الرحمٰن حسین رحمۃ اللہ علیہ جنید بغدادی رحمۃ اللہ علیہ عمر ابن عثمان مکی رحمۃ اللہ علیہ
ابو سعید خراز رحمۃ اللہ علیہ ابو الحسن نوری رحمۃ اللہ علیہ ابو عثمان حیری رحمۃ اللہ علیہ
ابو محمد رویم رحمۃ اللہ علیہ خواجہ ابن عطا رحمۃ اللہ علیہ عبد اللہ بن الجلا رحمۃ اللہ علیہ
ابراہیم بن داؤد رقی رحمۃ اللہ علیہ یوسف اسباط رحمۃ اللہ علیہ ابو یعقوب نہر جوری رحمۃ اللہ علیہ
سمنون محب رحمۃ اللہ علیہ ابو محمد مرتعش رحمۃ اللہ علیہ ابو عبد اللہ محمد بن الفضل رحمۃ اللہ علیہ

ابوالحسین بوشنجی رحمۃ اللہ علیہ محمد بن علی حکیم ترمذی رحمۃ اللہ علیہ خواجہ ابوبکر وراق رحمۃ اللہ علیہ

عبداللہ منازل رحمۃ اللہ علیہ ابو علی سہل اصفہانی رحمۃ اللہ علیہ ابوالخیر نساج رحمۃ اللہ علیہ

ابوالخیر اقطع رحمۃ اللہ علیہ ابو حمزہ خراسانی رحمۃ اللہ علیہ احمد بن مسروق رحمۃ اللہ علیہ

عبداللہ بردعی رحمۃ اللہ علیہ عبداللہ مغربی رحمۃ اللہ علیہ ابو علی جرجانی رحمۃ اللہ علیہ

ابوبکر کتانی رحمۃ اللہ علیہ عبداللہ خفیف رحمۃ اللہ علیہ خواجہ ابو محمد جریری رحمۃ اللہ علیہ حسین منصور حلاج رحمۃ اللہ علیہ

خواجہ عبداللہ مبارک رحمۃ اللہ علیہ امام شافعی رحمۃ اللہ علیہ محمد سماک رحمۃ اللہ علیہ

ابوالحسن خرقانی رحمۃ اللہ علیہ ابوسعید ابوالخیر رحمۃ اللہ علیہ ابراہیم خواص رحمۃ اللہ علیہ

ابراہیم شیبانی رحمۃ اللہ علیہ ابوبکر طمستانی رحمۃ اللہ علیہ ابو حمزہ بغدادی رحمۃ اللہ علیہ

ابو عمر نجیب رحمۃ اللہ علیہ خواجہ ممشاد دینوری رحمۃ اللہ علیہ ابوالحسن الصائغ رحمۃ اللہ علیہ

ابوبکر واسطی رحمۃ اللہ علیہ ابوبکر شبلی رحمۃ اللہ علیہ ابو علی ثقفی رحمۃ اللہ علیہ

ابو جعفر خالدی رحمۃ اللہ علیہ ابو علی رودباری رحمۃ اللہ علیہ ابوالحسن حصری رحمۃ اللہ علیہ

خواجہ اسحٰق گازرونی رحمۃ اللہ علیہ خواجہ ابو عثمان سیاری رحمۃ اللہ علیہ ابو عثمان مغربی رحمۃ اللہ علیہ

ابوالقاسم نصیرآبادی رحمۃ اللہ علیہ ابوالعباس نہاوندی رحمۃ اللہ علیہ ابو نصر سراج رحمۃ اللہ علیہ

ابوالقاسم قصار رحمۃ اللہ علیہ ابوالفضل حسن رحمۃ اللہ علیہ ابو علی دقاق رحمۃ اللہ علیہ

ابو عبداللہ المصری رحمۃ اللہ علیہ ابو محمد الراسبی رحمۃ اللہ علیہ ابوالقاسم مصری رحمۃ اللہ علیہ

ابوالحسین سروانی صغیر رحمۃ اللہ علیہ ابو عبداللہ مختار بہری رحمۃ اللہ علیہ ابوبکر بن عبداللہ الطوسی نساج رحمۃ

حجۃ الاسلام محمد غزالی رحمۃ اللہ علیہ شیخ احمد غزالی برادر حجۃ الاسلام رحمۃ خواجہ عبدالخالق غجدوانی رحمۃ اللہ علیہ

خواجہ علی رامتینی قدس اللہ سرہ خواجہ بہاؤالدین نقشبند قدس اللہ سرہ خواجہ محمد پارسا قدس اللہ سرہ

مولانا عارف دیوگری رحمۃ اللہ علیہ خواجہ علاؤالدین عطار رحمۃ اللہ خواجہ حسن عطار رحمۃ اللہ علیہ

بسم الله الرحمن الرحیم

الحمد لله رب العالمین الرحمن الرحیم و الصلوة علی رسوله محمد و آله و اصحابه اجمعین کلمات چند
از سخنان اهل طریقت که در کتاب تذکرة الاولیا مذکور بود برداشتم شاید اگر توفیق موافق شود
در بر یک سخن آن عمل دست دهد بسند است ما را در دنیا و آخرت امام جعفر صادق رضی الله عنه
فرمود که هر که گوید خدای تعالی بر چیزیست یا در چیزیست یا از چیزیست او کافر گردد و گفت معصیتی
که بنده را بحق نزدیک گرداند اول آن ترس بود و آخر آن عذر و هر طاعتی که اول آن امن بود
و آخر آن عجب بود آن طاعت بنده را از خدای تعالی دور کند زیرا که مطیع با عجب عاصی بود
و عاصی با عذر مطیع پرسیدند درویش صابر فاضلتر یا توانگر شاکر گفت درویش صابر که توانگر را
دل بکیسه بود و درویش را با خدا و در معنی آیه یختص برحمته من یشاء فرمود خاصه گرداند
برحمت خود هر که را خواهد واسطه و علل از میان برداشته تا دانند که عطای محض است و فرمود
مومن آنست که ایستاده است با نفس خویش و عارف آنست که ایستاده است با خداوند خویش
و الهام از اوصاف مقبولانست و باستدلال شناختن که بی الهام بود علامت راندگانست

وگفت مکر خدا در بنده پنهان تر است از رفتن مورچه بر سنگ سیاه در شب تاریک
و عشق صفات الهی ست نه مذموم است نه محمود و سر معاینه ما را آنگاه مسلم بعشق شد
که رقم دیوانگی بر ما کشیدند و گفت از صحبت پنج کس حذر کنید یکی از دروغ گوی که
همیشه با وی در غرور باشی دوم احمق که آن وقت که سود تو خواهد زیان تو بود و نداند
سوم بخیل که بهترین وقت از تو ببرد چهارم بددل که وقت حاجت ترا ضایع گرداند پنجم
فاسق که بیک لقمه بفروشد و بکمترین از یک لقمه گفتند کمتر از لقمه چیست گفت طمع و گفت
حقتعالی را در دنیا بهشتی ست و دوزخی بهشت عافیت است و دوزخ بلا و عافیت آنست
که کار خود بخدا باز بگذارد و بلا آنکه کار خدا بنفس خود گذارد اویس قرنی رحمة الله علیه
فرمود علیک بقلبک یعنی بر تو باد که دل حاضر داری تا غیر درو نیاید و گفت سه چیز است
هر که دوست دارد دوزخ بدو وارند یکی طعام خوش خوردن دوم لباس نیکو پوشیدن
سوم با توانگران نشستن و گفت خشوع در نماز نیست که اگر تیری در پهلویش زنند او را
خبر نباشد هرم بن حیان از وی وصیت خواست فرمود مرگ را زیر بالین دار چون
بخسپی و پیش چشم دار چون برخیزی و در خوردی گناه منگر بزرگی او نگر که در وی عاصی
میشوی و راه اهل صلاح پیش گیر و چون بر قدم رسی ایشان را پند دهی و صحبت از خلق
باز گیر و فاروق از وی وصیت خواست فرمود خدا را می شناسی گفت می شناسم گفت
بجز خدا دیگر را نشناسی ترا به عمر گفت زیادت کن گفت خدا ترا میداند گفت داند گفت
اگر بجز خدا کسی دیگر نداند ترا به حسن البصری رحمة الله علیه از وی پرسیدند که مسلمانی
چیست و مسلمان کیست گفت مسلمانی در کتابها و مسلمانان در گورستان بگور
صحابه را کرد رضی الله عنهم سوال کردند که اصل دین چیست گفت ورع گفتند

آنکه ورع را تباه کند چیست گفت طمع گفتند کسی میگوید که خلق را دعوت مکنید
تا خود را اول پاک نکنید گفت شیطان در آرزوی این نیست مگر این کلمه در دل افکند
تا در امر معروف و نهی منکر بسته آید و وقتی ابو سعید خیر را نصیحت کرد که سه کار مکن
یکی قدم بر بساط سلاطین منه اگر همه محض شفقت باشد بر خلق دوم با هیچ زن بخلوت
منشین اگر همه رابعه عدویه باشد و تو او را کتاب خدا آموزی سوم آنکه گوش خود را
عاریت مده مر امیرانرا اگرچه درجه مردان مرد داری مالک دینار گفت پرسیدم
که عقوبت عالم چه باشد گفت مردن دل گفتم مردن دل چه بود گفت حب دنیا
اعرابی آمد و از صبر سوال کرد فرمود که صبر بر دو نوع است یکی بر بلا دوم بر آنچه که
نهی کرده است حق سبحانه تعالی چنانچه حق صبر بود بیان کرد اعرابی گفت ندیدم
از تو صابرتر و زاهدتر فرمود ای اعرابی صبر من جمله جزع است و زهد من همه
میل ست گفت معنی این سخن بگو که اعتقادم مشوش کردی فرمود صبر در بلا یا در طاعت
ناطق ست بر ترس من از آتش دوزخ این عین جزع بود و زهد من در دنیا رغبت است
بآخرت این عین نصیب طلب ست صبر آنکس قوی ست که نصیب خود از میان بر دارد
تا صبرش همه حق را بود نه ایمنی از دوزخ و زهدش حق را نه برای بهشت و این علامت
اخلاص بود و گفت مرد را علمی باید نافع و عمل کامل و اخلاص با وی و قناعتی مشبع
و صبری با وی و چون این هر سه آمد از ان پس ندانم تا با وی چه کنند و گفت گوسفند
از آدمی آگاه تر ست که بانگ شبان او را از چرا کردن باز میدارد و آدمی را
سخن خدا از مراد خوردن باز ندارد و گفت همنشینی با بدان مرد را بدگمان کند
بنیکان گفت اگر کسی مرا بخیر خوردن خواند دوست دارم که بطلب دنیا خواند گفت

معرفت آنست که یک ذره خصومت در خود نیابی گفت فکرت آئینه ایست که حسنات و سیئات تو بتو
نماید و گفت هر سخن که نه از سر حکمت بود عین آفت است و هر خاموشی که نه از فکرت است همه غفلت و سهو است
و هر نظر که نه از عبرت است همه لهو و زلت است گفت در توریت است که هر که قناعت کرد بی نیاز شد و چون عزلت گرفت
از خلق سلامت یافت و چون شهوت را زیر پای آورد آزاد شد و چون از حسد دست بداشت
و مروت ظاهر شد و چون روزی چند صبر کرد برخورداری جاوید یافت و گفت
اهل دل بخاموشی معاودت کنند تا وقتیکه دلهای ایشان در نطق آید بعده بزبان سرایت
و گفت ورع را سه مقام است یکی آنکه بنده سخن نگوید مگر بحق خواه در خشم باشد خواه در رضی
دوم آنکه اعضای خویش نگاه دارد از هر چه خشم خدا بود در آن سوم آنکه قصد او در چیزی
باشد که خدا تعالی بدان راضی بود و گفت ذره از ورع به از هزار نماز و روزه و فاضلترین
اعمال فکر است و ورع و گفت اگر بدانستمی که در من نفاقی نیست خود را دوست تر
داشتمی از هر چه در روی زمین است گفت اختلاف ظاهر و باطن و دل و زبان
از نفاق است و هیچ مومن نبوده از گذشتگان و نخواهد بود از آیندگان الا بر خود
می لرزد که نباید که منافق باشم و مومن آهسته و ساکن بود و حاطب اللیل نبود که هر چه
تواند بکند و هر چه بزبان آید بگوید و گفت کس را غیبت نبود صاحب هوا را و فاسق معلن را
و ظالم را و در کفارت غیبت بسند بود این استغفار استغفر الله الذی لا اله الا هو العفو
الغفور اگر چه بحلی نخواهد و گفت مسکین آدمی راضی است بسرائی که حلال از حساب بود
و حرام آنرا عذاب زیرک آنست که دنیا را خراب کرده آخرت را بنیاد نهد و نادان عکس
و حق تعالی بیامرزد قومی را که دنیا نزد ایشان ودیعت بود و هر که خدا را شناخت
او را دوست دارد و هر که دنیا را شناخت او را دشمن دارد و گفت کسانیکه پیش از شما بوده

قرانها نامه حق دیده استند بشب تامل میکردند و بروز بدان کار میکردند و شما
درس میکنید و اعراب و حروف را درست میکنید و گفت بخدا هر که زر و دینار را عزیز کرد
خوار شد و گفت هر چه کسی را خواهی فرمود باید که اول فرمانبردار باشی و گفت نزدیک
ما برادران عزیزتر اند از فرزندان که برادران یار دین اند و فرزندان خصم دین و گفت هرچه
بنده نفقه کند بر خود و بر مادر و پدر آنرا حساب بود مگر طعامی که پیش مهمان نهد و گفت
هر نمازیکه دل دران حاضر نبود بعقوبت نزدیک تر است یکی پرسید که چگونه گفت چگونه
باشد حال کسی که در دریا باشد و کشتی شکسته روز عید بر جماعتی گذشت که میخندیدند
گفت عجب دارم از کسانیکه میخندند و از حقیقت حال خبر ندارند روزی در گورستان
گذشت یکی را دید که نان میخورد گفت او منافق است هر کرا پیش مردگان این شهوت
بجنبد گوئی باخرت و مرگ ایمان ندارد مالک دینار رحمة الله علیه فرمود
تا خلق را بشناختم هیچ باک ندارم از آنکه مرا حمد گویند یا ذم از آنکه ندیدم ستاینده الا
مفرط و نکوهنده الا مفرط و دوستی اهل زمانه را چون پالوده اهل بازار یافتم رنگ
نیکو و طعم ناخوش گفت بپرهیزید ازین سجّاده یعنی دنیا که دلهای علما مسخر کرده است
هر برادری و یاری که ترا فائده دینی نرساند صحبت او را پس پشت انداز و گفت هر که
حدیث گفتن با مردمان دوست تر دارد از خلوت و با خدای مناجات کردن علم
وی اندک است و دلش نابینا و عمر وی ضایع گفت دوستترین اعمال اخلاص است
گفت در بعضی کتب است که حق تعالی فرمود هر عالمی که دنیا را دوست دارد کمترین
کاریکه با وی کنم آن بود که حلاوت ذکر خویش از دل وی ببرم و گفت هر که بر شهوت
غالب آید دیو از طلب او فارغ بود و یکی وصیت خواست گفت راضی باش در همه اوقات

بکار سازی که کار ترا او می سازد تا بر هیچ گفت اگر منادی کنند که بدترین شما کیست
هیچکس نگوید مگر من روزی زنی گفت ای مرائی جواب داد که بیست سال است که
هیچکس مرا بنام خود نخوانده الا تو نیک دانستی که من کیستم گویند سالها شده بود که
مالک نان خشک خوردی در روزه بدان افطار کردی وقتی آرزوی گوشت آمد
بخرید و کناره شد و سه بار بوئید و آنرا بدرویشان داد و گفت ای نفس بیش ازین
بتو نرسد گفت ندانم که چه معنی است گویند که هر که چهل روز گوشت نخورد عقل او زائل شود
من بیست سال نخورده ام و عقل من هر روز زیاده است محمد واسع رحمة الله علیه
گفت خنک کسیکه بامداد گرسنه خیزد و شب گرسنه خسپد و بدان حال از خدا راضی بود
روزی مالک دینار را گفت نگاهداشتن زبان بر خلق سخت تر است از نگاهداشتن
درهم و دینار یکروز جامه صوف پوشیده بود بزرگی پرسید چرا صوف پوشیدی
خاموش شد گفت چرا جواب ندهی گفت اگر گویم از زهد بر خود ثنا گفته باشم و اگر گویم
از درویشی از خدا تعالی بر خود گله کرده باشم یکی پرسید چگونه گفت چگونه باشد کسیکه
عمرش میکاهد و گناهش می افزاید و در معرفت چنان بود که گفت ما رأیت شیئا
الا رأیت الله فیه گفتند خدا را می شناسی خاموش شد و سر بفکند پس گفت
هر که او را بشناخت سخنش اندک شد و تحیرش دائم گفت صادق نبود هرگز کسیکه
امید و بیم وی برابر نبود یعنی خوف و رجایش برابر بود تا مومن حقیقی بود حبیب عجمی
رحمة الله علیه گفت الهی هر کرا با تو خوش نیست هرگز سر خوش مباد و هر کرا چشم بتو
روشن نیست هرگز چشم روشن مباد و هر کرا با تو انس نیست با هیچکس انس مباد
پرسیدند که رضا در چیست گفت در دلی که در وی غبار نفاق نبود ابو حازم مکی

رحمة الله علیه گفت در دنیا هیچ چیز نیست که بدان شاد شوی که نه در زیر آن
چیزی هست که بدان غمگین شوی که شادی در دنیا نیافریده است و اندک دنیا ترا
مشغول کند از بسیار آخرت گفت همه در دو چیز یافتم یکی مراست و دوم دیگری راست
آنکه مراست اگر بگریزم بسوی من آید و آنکه مرا نیست بجهد من بمن نرسد یکی گفت
مال تو چیست گفت رضای خداوند گفت تو در روزگاری افتاده که بقول از فعل
راضی شده و بعلم از عمل خورسند پس در میان بدترین مردمان مانده عتبه ابن الغلام
رحمة الله علیه در هفته یکبار خوردی و گفتی از کراما کاتبین شرم میدارم که در هفته زیاد
از یکبار بمتوضا باید شد گفت در ابتدا جمعی مهمان من آمده بودند ماهی برای ایشان
پخته بودم از دیوار همسایه کلوخی باز کردم تا دست بدان شویند هر وقت که اینجا
رسم از ندامت چندین عرق میچکد که بیک پیراهن در هوای سرد ایستاده ام
اگرچه چند بار بحل خواستم رابعه بصری رحمة الله علیها پرسیدند که حضرت عزت را دوست
داری گفت دارم گفتند شیطان را دشمن داری گفت از دوستی رحمان با عداوت
شیطان چه کار لیکن رسول را علیه السلام بخواب دیدم گفت ای رابعه مرا دوست داری
گفتم یا رسول الله که باشد که ترا دوست ندارد اما محبت حق چنان فرو گرفته است که
دوستی و دشمنی غیر او در دلم نمانده گفتند بنده کی راضی شود گفت آنگاه که از محنت شاکر
بود چنانچه از نعمت گفت استغفار بزبان کار دروغ زنان است اگر ما توبه کنیم توبه دیگر
محتاج باشیم فضیل عیاض رحمة الله علیه گفت اگر توانی جای ساکن شوید
که کسی شمارا نه بیند و منت اعظم از کس قبول کنم که بگذرد و بمن سلام نکند و چون
بیمار شوم بعیادت من نیاید و گفت هر کرا از تنهائی وحشت بود و بخلق انس کرد

از سلامت دور بود و هر که سخن از عمل خود گوید عملش اندک شود و مگر آنچه او را
بکار آید و چون حق تعالی بنده را دوست دارد اندوهش بسیار دهد و چون دشمن دارد
دنیا بر وی فراخ کند و گفت هر چیز را زکوة هست و زکوة عقل اندوه طویل است و
هر که از حق تعالی بترسد زبانش گنگ بود و همه چیز از وی بترسد و هر که نترسد
از همه چیز بترسد و خوف بقدر علم بود و چنانکه عجب است که در بهشت بگرید عجب آنکه
در دنیا بخندند و گفت چنانچه شما از مردار ننگ دارید اگر همه دنیا حلال بسپار بمن
دهند ننگ دارم و گفت هر که خود را قیمتی داند او را از لذت تواضع نصیبی نیست و گفت هر که
با برادر خود دوستی ظاهر کند بزبان و در دل دشمنی دارد خدا او را لعنت کند و کور و کرش
گرداند و گفت اصل زهد راضی بودن است از حق تعالی بهر چه کند و گفت فتوت در گذشتن
است از برادران و توکل آنست که بغیر خدای امید و بیم ندارد و متوکل آن بود که
خدا را در هرچه کند متهم ندارد و شکایت نکند و گفت هر که ستوری لعنت کند ستور گوید
آمین از من و تو هر که در خدای عاصی تر است لعنت بروی باد و گفت دو خصلت است که
دل را فاسد میکند بسیار خوردن و بسیار خفتن و گفت شرم گرفت از بس که بسیار خفتم
و در سه روز یکبار بیش نخفتم پرسیدند که اصل دین چیست گفت عقل و اصل عقل حلم
و اصل حلم صبر و گفت هر که ریاست جست خواری جست و بشر حافی پرسید که زهد بهتر
یا رضا گفت رضا گفت روزی عبدالله مبارک را دیدم که پیش من می آمد گفتم باز گرد
می آئی که سخنی بمن نمائی و من بر تو نمایم گفت روزی فرزند را در کنار گرفتم گفت
ای پدر ما را دوست داری گفتم دارم گفت خدا را دوست داری گفتم دارم گفت
چند دل داری گفتم یک گفت در یک دل دو دوستی در گنجد دانستم که حسن از کجاست

کودک را بینداختم و بسبق مشغول شدم هارون رشید از وی وصیت خواست گفت
پیران را بجای پدر خود دان و جوانان را بجای برادران و کودکان را بجای فرزندان و زنان را
بجای مادر خود دان گفت زیادت کن گفت بترس از خدا و جواب او را هوشیار باش که
در روز قیامت از یک یک مسلمان باز پرسد هارون از گریه بیهوش شد ابراهیم بن
ادهم رحمة الله علیه فرمود هر که دل خود در سه موضع حاضر نیابد نشان آنست که در نعمت
بر وی بسته اند یکی در وقت خواندن قرآن دویم در وقت نماز سوم در وقت ذکر
و علامت عارف آنست که بیشتر خاطر او در تفکر باشد و در عبرت و در نظر و هیچ چیز
سخت تر بر او از مفارقت کتاب نبود که فرمود که مطالعه مکن و گفت هر که بنواخت خلق
فریفته شد حقیر همت است بشر حافی رحمة الله علیه گفت سخت ترین کارها سه است
بوقت تنگی سخاوت و ورع در خلوت و سخن گفتن پیش کسیکه از وی بترسی و گفت
سلام با بنا دنیا مکنید و گفت هرگاه که دست بطعام شبینه دراز میکردم انگشت
من ایستاده میماند لقمه کردن نمیتوانستم و گفت هر که عمل برای خدا کند او را
وحشتی پیش آید از خلق ذوالنون مصری رحمة الله علیه فرمود حکمت در معده که
پر از طعام است قرار نگیرد و گفت دوستی کن با کسیکه بتغییر تو متغیر نگردد و گفت
علامت محبت خدا آنست که تابع حبیب خدا باشی در اخلاق و افعال و
امر و سنن و گفت صحبت مدار با خدا جز بموافقت و با خلق جز بمناصحت و با نفس
جز بمخالفت و گفت حق تعالی عزیز نکند بنده را بعزی عزیزتر از آنکه بوی نماید خواری نفس
و ذلیل نکند ذلیل تر از آنکه محجوب کند او را تا ذل نفس نبیند و گفت اگر با خلق انس داری
طمع مدار که با خدا انس بود و گفت زنهار که بمعرفت مدعی نباشی کذاب باشی

صفت عارفان ازو پرسیدند گفت عارف بیننده بود بی علم و بی یقین و بی تحیر
و بی مشاهده و بیکشف و بیحجاب ایشان ایشان نباشند گردش ایشان بگردانیدن
حق بود و گفت علامت محبت آنست که ترک کند هر چه او را از خدا مشغول ست تا او ماند
و شغل خدا و بس و علامت دل بیمار چهار چیز است یکی آنکه از طاعت حلاوت نیابد دوم از خدا
ترسناک نبود سوم آنکه در چیزها بعبرت ننگرد و چهارم آنکه فهم نکند از علم هر چه بشنود
و گفت توبه عوام از گناه بود و توبه خواص از غفلت و توبه دو قسم است توبه انابت
و توبه اجابت توبه انابت آنکه از خوف عقوبت بود و توبه اجابت آنکه از شرم خداوند بود
و هر عضوی را توبه است توبه دل نیت کردن است بر ترک شهوات حرام و توبه چشم
از محارم چشم بر هم نهادن و گوش از شنیدن باطل و زبان از گفتن فضول و دست
بترک گرفتن مناهی و پای نا رفتن بمناهی و شکم دور بودن از خوردن حرام و فرج
دور بودن از فواحش و گفت شرم هیبت بود در دل با وحشت آنچه بر تو رفته
از ناکردنیها و گفت دوستی در سخن آرد و شرم در خاموشی و گفت توکل ترک تدبیر بود
و بیرون آمدن از حیلت و قوة خود و مفتاح عبادت فکر بود و رضا شاد بودن قلب
در تلخی قضا و ترک اختیار است پیش قضا و سه علامت اخلاص است یکی آنکه مدح و ذم
پیش او یکسان بود و رؤیت اعمال فراموش کند و ثواب واجب ندارد در آخرت و گفت
یقین دعوت کند بکوتاهی امل و کوتاهی امل دعوت کند بزهد و زهد بحکمت و حکمت بنگریستن
در عواقب امور بار آرد و گفت که هر مدعی بدعوت خویش محجوب است از شهود حق
و از سخن حق و آنرا که حق حاضر است بدعوی محتاج نیست که دعوی نشان محجوبانست
و هر که مراقبه کند خدای را در خطرات بزرگ کند خدا تعالی او را در حرکات پرسیدند

بنده مفوض کی بود گفت چون مایوس شود از نفس و فعل خویش و بنده خدا بود در همه
احوال گفتند از مردمان که با صیانت‌تر گفت آنکه زبان خود را نگاه دارد و پرسیدند
علامت خوف چیست گفت آنکه امین گرداند او را از همه خوفها گفتند عزلت کی درست آید
گفت وقتیکه از نفس خود عزلت گیرد گفتند دنیا چیست گفت آنچه از حق باز دارد و گفتند سفله
کیست گفت آنکه بخدا راه نداند یکی وصیت خواست گفت با هیچکس را حقیر مدار اگرچه کافر باشد
دیگری وصیت خواست گفت همت خود پیش و پس مفرست یعنی از گذشته و آینده یاد مکن و
نقد وقت را باش یکی گفت دلالت کن مرا بحق گفت اگر خدا را می‌شناسی ترا خدا بس و الا
طالب کسی کن که او را می‌شناسد و گفت اول درجه عارف تحیر است بعده افتقار بعده اتصال بعده قرب
پرسیدند از عمل عارف گفت آنکه ناظر حق باشد در کل احوال گفتند صوفی کیست گفت او کیست که
خدا او را بر همه چیز گزیند و گفت کمال معرفت گمان بردن است بنفس و گفت دورتر از خدا کسی ست که
ظاهر اشارت او بخدا بیشتر بود و گفتند اندوه کرا بیشتر گفت بدخوترین مرد را بایزید بسطامی رحمة الله علیه
از وی پرسیدند که مرد در این راه چه به گفت دولت مادرزاد گفتند اگر نبود گفت تنی توانا گفتند اگر
نبود گفت چشمی بینا گفتند اگر نبود گفت گوشی شنوا گفتند اگر نبود گفت دلی دانا گفتند اگر نبود
گفت مرگ مفاجات و فرمود که نهایت جاه بندگان که بتوحید رود بدایت مریدان
بایزید است روزی در راه کلامی یافت بر وی نبشته صم بکم عمی فهم لا یعقلون بر گرفت و بوسه داد
و گفت صوفی همانند که در حق خود گفته نه گوش دارد که خطاب لم یزل شنود و نه چشم دارد که
جمال لایزال بیند و نه زبان دارد که کلمه از معرفت او بگوید و نه عقل و دانش دارد که
ذره از معرفت او بداند این آیه در شان اوست و گفت دوازده سال آهنگر نفس خود
بودم و او را در کوره ریاضت می‌نهادم و با آتش مجاهده میتافتم و بر سندان مذمت

میزدم

می نهادم و به چابک ملامت میزدم تا از خود آئینه ساختم و پنج سال آئینه خود بودم با انواع
طاعات و عبادات آن آئینه را میزدودم پس یکسال نظر اعتبار کردم در میان خود
از غرور و اعتماد طاعات زناری دیدم پنجسال دیگر جهد کردم تا آن زنار بریده شد
و اسلام تازه آوردم نگه کردم همه خلائق را مرده دیدم چهار تکبیر در کار ایشان کردم
و از جنازه همه بازگشتم و بی زحمت خلق بمدد حق بحق رسیدم و گفت چهل سال دیدبان
دل بودم چون نگه کردم زنار شرکی بر میان خود دیدم و شکستن آن بود بجز حق التفات
کردمی وسی سال خدا را می طلبیدم نگه کردم او طالب بود و من مطلوب و گفت مدتی
نفس را بدرگاه میبردم و میگریستم چون مدد حق رسید او مرا می برد و میخندید یحیی معاذ گوید
که روزی بامداد دیدم که شیخ بر سر دو انگشت پای ایستاده بود در حال و تعجب داشتم
گوش کردم همه شب در کار بود و در گفتگوی داد و ستد رفتم و سلام کردم و از واقعه
شبانه پرسیدم گفت نسبت مقام بر من عرضه میکردند گفتم از همه هیچ نخواهم که
همه حجابست گفتم چرا معرفت نخواستی نعره بزد و گفت خاموش ای یحیی مرا
بخود غیرت می آید که او را بدانم که او را جز او نداند گفتم بعزت الله از فتوحیکه ترا دوش
بوده است مرا نصیبی کن فرمود که اگر صفوت آدم و قدس جبرئیل و خلت ابراهیم
و شوق موسی و طهارت عیسی و محبت محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم بتو دهند زنهار
راضی نباشی و ورای آن طلبی که ورای آن کارهاست صاحب همت باش
و به هیچ سر فرو میار که بهر چه فرو آئی بدان محجوب شوی گفت همه قدمها براه آوردم
تا بقدم دل براه او رفتم راه ندادند وسی سال بود تا میگفتم چنین کن و چنان خواهد
چون بمعرفت رسیدم گفتم الهی تو مرا باش و هرچه خواهی آن کن و گفت سی سال یاد

چرا

ادبیکردم چون خاموش شدم نگریستم حجاب من همین ذکر بود و گفت بدرگاه حق
شدم هیچ زحمت نبود اهل دنیا بدنیا محجوب و اهل آخرت به آخرت و مدعیان بدعوی
و ارباب طریقت بتصوف قومی باکل و شرب و گریه و قومی بسماع و رقص آنها که
مشتهیان راه‌اند در بادیه حیرت گم شده بودند و در دریای عجز غرق و گفت مرید را
حلاوت طاعت و هند چون بدان خرم گردد شادی او حجاب قرب او شود و
گفت کمترین درجه عارف آنست که صفات حق درو بود و گفت توبه از معصیت
یکی است و از طاعت هزار یعنی عجب در طاعت بتر از گناه است و کمال درجه عارف
سوزش او بود در محبت و گفت یک ذره حلاوت معرفت در دل به از هزار قصر در فردوس اعلی
و گفت یگانگی او بسیار مردان مرد را عاجز کند و بسی عاجزان را بمردی رساند
اگر تو امید بسیر قاعده فنا اول بار زوید تا بدین حدیث رسید و اگر نه همه صلاح و زهد
و بال است و گفت گناه چنان زیان ندارد که بحرمتی کردن برادر مسلمان و گفت
عبادت اهل معرفت پاس انفاس است و علامت شناختن حق گریختن از خلق است
و خاموشی در معرفت او و فردا اهل بهشت بزیارت روند چون بازگردند صورتها
برایشان عرض کنند هر که صورت اختیار کرد و بزیارت راه ندهند و گفت
بنده را هیچ به ازین نباشد که هیچ باشد نه زهد دارد و نه علم و نه عمل چون همه نشد
با همه شد و گفت این قصه را الم باید نه قلم که از قلم هیچ نیاید و عارف چنان از معرفت
نگوید که بعبارت نیاید و گفت دنیا چه قدر دارد که کسی گذشتن آن کاری پندارد دمی
که کسی او را نشناسد دوست ندارد و معرفت بی محبت قدری ندارد و کمترین چیزی که عارف را
واجب است آنست که از مال و ملک تبرا کند و حق آنست که اگر هر دو جهان از دوستی او ترک کند

مشتهیان — شورش — هیچ — نماند

هیچ باشد و اگر از عرش تا ثری صد هزار آدم باشد و صد هزار فرشته چون جبرئیل و
میکائیل قدم از عدم در زاویهٔ دل عارف نهد او در جنب وجود معرفت حق ایشان را موجود
نه پندارد و خبر ندارد و اگر دارد مدعی بود نه عارف و گفت عارف معروف بیند و عالم با عالم نشیند عالم
گوید من چکنم و عارف گوید او چه کند و گفت حق بر دل اولیای خویش مطلع است بعضی را
که بار معرفت نتوانستند کشید بعبادات مشغول کرد و گفت کاشکی خلق بشناخت خود توانستندی
که معرفت خود و ایشان را در شناخت حق تمام بود و گفت جهد کن تا یکدم بدست آری که آن دم
در زمین و آسمان جز حق نبینی تا بدان دم همه عمر تو رستی و گفت هر کرا حق دوست دارد
سه خصلت دهد سخاوت چون سخاوت دریا و شفقت چون شفقت آفتاب و تواضع
چون تواضع زمین و هر کرا برگزیند و عبودیت پروردگار رد تا او را می رنجاند و گفت این همه گفتگوی
و مشغله و بانگ و حرکت و آرزو بیرون پرده است و درون پرده آرام و خاموشی و سکون است
و گفت همه کارها و مجاهده باید کرد تا نگاه فضل خدا دیدن بکار خود و هر که بحق عارف است
جاهل است و زاهد سیار است و عارف حق است و اتفاق عارفان فاضلتر از اخلاص مریدان
گفت اگر همه بیدولتی ها در راه تان افتد نومید مشوید و اگر همه دولتها حواله شما افتد
در حواله مشوید که کار خدا کن فیکون بود و هر که بخود فرو نگرد و عبادت خویش را خالص بیند
و از صفای گشت خود حسابی بر تواند گرفت و نفس خود را خبیث النفس بیند او را هیچ
حساب نیست و گفت هر کرا ثواب خدا بفردا افتد خود امروز عبادت نکرده است
که ثواب هر نفسی از مجاهده در حال حاصل است و گفت علم غدر است و معرفت مکر و
مشاهده حجاب لیکن تو خواهی یافت چیزی که نخواهی و گفت نفس صفتی است که هرگز
جز بباطل نرود معرفت آنست که بشناسی که حرکات و سکنات خلق بخدا است و تحقیق است

نهند

بعبادت

انسان را

که دنیا و آخرت را دوست نداری و بار خود اندک شمری و اندک حق بسیار داری
و هلاک مرد در دو چیز بود یکی خلق را حرمت نا داشتن دوم حق را منت نا داشتن
گفتند فریضه و سنت چیست گفت فریضه صحبت مولی و سنت ترک دنیا و گفت زاهد را
قیمتی نیست من سه روز زاهد بودم اول روز در دنیا دوم در عقبی سوم در آنچه
غیر خدا است و گفت کمال رضای من از و تا حدیست که اگر بنده را جاودانه در علیین برند
و مرا باسفل السافلین من راضی تر باشم از آن گفتند مرد کی بکمال رسد گفت چون
عیب خود را بشناسد و همت از خلق بردارد و پرسیدند راه بحق چگونه است گفت تو از راه
بگذر که بحق رسیدی گفتند بحیله توان رسید بحق گفت بکوری و گنگی و کری گفتند این
طالبان از سیاحت نمی آسایند گفت آنچه مقصود است مقیم است نه مسافر مقیم را در سفر
طلبیدن محال بود یکی گفت چرا شب نماز نمیکنی گفت فراغت نیست من گرد ملکوت
میگردم و گفت عارف آنست که در خواب جز خدا را نه بیند و مرد بحقیقت معرفت
وقتی رسد که فانی گردد در تحت اطلاع حق و باقی بود بر بساط حق بی نفس پس
او زنده ایست مرده و مرده ایست زنده گفتند سهل عبدالله در معرفت سخن میگوید
گفت سهل بر کناره دریا رفت و در گرداب افتاد گفتند آنکه در بحر غرق شود
حال او چون بود گفت من عرف الله کل لسانه گفتند مرد بخدا کی رسد گفت ای
مسکین هرگز نرسد و گفت هر که متکبر بود معرفت نیابد و نشان نا متکبر آنست که در همه
عالم نفسی نه بیند خبیث تر از نفس خود و گفت دیگران ریاضت خود دیدند و من
عنایت حق و گفت هیچ چیز بد تر از غضب ندیدم گفت اگر فردا گویند چرا نکردی
دوست تر از آن دارم که گویند چرا کردی یعنی هر چه کنیم در و منی و شرکست و شرک بدتر

از گناه نگر طاعتی بمن رود و من در میان نباشم گفت در خواب دیدم که زیادت
میخواستم از حق پس از توحید حق را بخواب دیدم گفت چه میخواهی گفتم آن میخواهم که تو
میخواهی فرمود که من ترا ام چنانچه تو مرائی بیدار شدم گفتم یارب زیادتی نخواهم
بعد از توحید گفت مثل من دریاست که آنرا عمق پدید نیست و نه اول و آخر سخن پیدا است
یکی سوال کرد که عرش چیست گفت منم گفت کرسی و لوح و قلم گفت منم گفتند خدا است را
بندگانند ابراهیم و موسی و عیسی صلوة الله علیهم گفت انیمه منم گفتند خدا را بندگانند
جبرئیل و میکائیل و اسرافیل و عزرائیل صلوات الله علیهم گفت همه منم گفت خلق دانند
که من چون ایشان کسی ام اگر صفت من در عالم غیب ببینند همه هلاک شوند سفیان ثوری
رحمة الله علیه فرمود ملامت کردن مردمان از نادیدن قضای هست و نادیدن قضا
کافریست و حسد کردن مردمان از نادیدن قسمت است و آنهم از کافریست و مال جمع کردن
از حرام و شبهه از نادیدن شمار قیامت هست و آنهم از کافریست و ایمن بودن از وعید حق
و امید نا داشتن بوعدهٔ حق از کافریست و گفت گریه ده جزو است نه از ان ریاست و یکی
از بهر خداست و آن یک جزو اگر یک قطره هم در سالی از چشم بیاید بسیار بود و گفت چون
درویش گرد توانگران گردد بدانکه مرائی است گفت زهد نه پلاس پوشیدن و نان جوین
خوردنست بلکه دل در دنیا نابستن و امل کوتاه کردن و گفت اگر ترا گویند نیکمردی
این ترا خوش آید از انکه گویند بدمردی بدانکه هنوز مرتدی پس بنداز یقین گفت
آنست که هرچه بتو رسد دانی که حق است گفت حسن خلق آدمی خشم خدا را بنشاند
و گفت هرگز تواضع نکردم کسی را بیش از انکه یکحرف از حکمت دیدم و گفت که این
روزگاریست که خاموشی بهتر و عزلت یکی گفت عزلت گیرم در کسب چگوئی گفت

از خدا بترس که هیچ ترسکار را ندیده‌ام که کسب محتاج بود شقیق بلخی رحمة الله علیه
گفت راه خدا چهار چیز است یکی امن در روزی دوم اخلاص در کار سوم عداوت
با شیطان چهارم ساختن با مرگ و گفت هر که در مصیبت جزع کند چنانست که نیزه
گرفته با خدا جنگ میکند گفت عبادت ده جزو است نه جزو گریختن از خلق و یکی خاموشی
احمد حنبل رحمة الله علیه فرمود که زهد سه چیز است زهد عام و آن ترک حرام است
زهد خاص و آن ترک افزونی از حلال و زهد عارفان و آن ترک ما سوی الله است داود
طائی رحمة الله علیه یکی پیش او بود و در وی می‌نگریست گفت ندانی چنانکه بسیار گفتن
کراهیت است بسیار نگریستن نیز مکروه است مریدی را گفت اگر سلامت خواهی سلامی بر دنیا
بکن بوداع و اگر کرامت خواهی تکبیری با خرت گوی بترک یعنی از هر دو بگذر تا بحق رسی
یکبار فضیل پیش او رفت زیر سقف شکسته نشسته بود گفت برخیز که سقف شکسته است
فرو خواهد افتاد گفت تا من درین صفه‌ام سقف را ندیده‌ام کانوا یکرهون فضول
النظر کما یکرهون فضول الکلام حارث محاسبی رحمة الله علیه گفت تفکر اسباب را
قائم بحق دیدنست و رضا آرام گرفتن است در تحت مجاری احکام و صبر نشانه تیر بلا شدنست
و تسلیم ثابت بودن است در وقت نزول بلا و حیا باز بودن است از خوی بد که خدا
بدان نا راضی است و مراقبه علم دل است در قرب حق تعالی و خوف آنست که یک ساعت
سستی کند گمان تو چنان بود که بدین ماخوذ خواهم بود و صادق آنست که او را باک نبود
اگر پیش خلق هیچ مقدار نبود و گفت در همه کارها از سستی حزم بپرهیز که دشمن ظفر یابد
و هر گاه که فتنه عظیم واقع شود پس خود را هیچ آرام مگیر و بخدا پناه جو و درویشی را
گفت کن لله و الا لا تکن یعنی خدا را باش و الا خود مباش ابو سلیمان دارانی

رحمۃ اللہ علیہ یکی گفت کہ شبی در خلوت در نماز راحتی عظیم یافتم گفت ضعیف
مردی کہ ترا ہنوز خلوت در پیش ہست تا در خلا دیگر گونہ و در ملا دیگر گونہ و در دو جہان
ہیچ چیز نیست کہ بندہ را از خدا باز دارد و گفت اصل ہمہ خوف ہست از خدا و ہر دلی کہ ازو
خوف جدا شود فاسد شود و زنگار نور دل سیر خوردن است گفت گرسنگی نزد خدا
خزانہ ایست نہ دہد بکسی الا کہ دوست دارد و گفت بر تو باد بہ جوع کہ جوع نفس را
ذلیل کند و دل را رقیق و علم سماوی بتو رسد و گفت خنک آنکہ در ہمہ عمر او یک
خطوہ با خلاص درست داد و گفت رضا نہ بودن آنست کہ از خدا بہشت نخواہی و از
دوزخ پناہ نطلبی و تواضع آنست کہ در عمل خویش ہیچ عجب نباشد و گفت ہرگز
تواضع نکند بندہ تا وقتیکہ نفس خود را نداند و ہرگز زہد نکند تا نشناسد کہ دنیا
ہیچ نیست و زہد آنست کہ ترک کنی ہرچہ ترا از حق باز دارد و گفت حصن حصین
نگاہداشت زبان ہست و مغز عبادت گرسنگی ہست و سر ہمہ خطا ہا دوستی دنیا ہست و
گفت تفکر در دنیا حجاب آخرت و در آخرت ثمر حکمت و گفت عبادت کنید چشم را
بگریہ و دل را بفکر و گفت اگر پند دہندہ خواہی در اختلاف روز و شب نگر و گفت
ہر کہ بنکاح و سفر و حدیث نوشتن مشغول ہست او روی بدنیا آورد و گفت حق تعالی
عارف را کہ بر بستر خفتہ باشد بیشتری بگشاید کہ بگشاید ایستادہ را در نماز و گفت نزدیکترین
چیزی کہ بدان قرب جویند بخدا آنست کہ بدانی کہ خدا بر دل تو مطلع ہست کہ از دنیا
و آخرت چیزی نخواہی الا او را گفت معرفت بخاموشی نزدیکتر ہست کہ بسخن
گفتن و چیزیکہ در و شر نبود شکر است و نعمت و صبر ہست در بلا حاتم اصم رحمۃ اللہ علیہ
فرمود ہر کہ درین مذہب آید او را چہار مرگ باید چشید موت الابیض و آن گرسنگی ہست

وموت الاسود وآن احتمال است وموت الاحمر وآن مرقع وشتن است وگفت هرکه
مقید است بیک سبع از قرآن حکایت پارسایان و شب باشد و بر خود عرض کند و دین خود بسلامت
نگاه نتواند داشت وگفت در کلمه وقت تنها نفس کنی چون عمل کنی یاد دار که
خدا ناظر است و چون سخن گوئی یاد دار که خدا می شنود و چون خاموش شوی
یاد دار که خدا میداند که چگونه خاموشی وشهوت سه قسم است در خوردن و در گفتن
و در نگریستن در خوردن اعتماد بر خدا نگاهدار و در گفتن راستی و در نگریستن
عبرت وگفت در چهار موضع نفس را بازجوی در عمل صالح بی ریا و در گرفتن بطمع
و در دادن بمنت و در نگاهداشتن بی بخل وگفت از هر کس احتمال باید کرد مگر از نفس
عبدالله تستری رحمة الله علیه فرمود توبه جمله را فرض است بهر نفس خواه خاص
خواه عام مطیع یا عاصی مطیع را از طاعت توبه باید کرد و اولش چنان بود که روزی
در بستر پا دراز کرده بود و پشت بدیوار نهاد وگفت سلونی عما شئتم و پیش ازین
انتها نکرده گفت تا استاد زنده بود شاگرد را با ادب باید بود و تاریخ نوشتند
استاد وفات کرده بود و استادش ذوالنون مصری بود وگفت ابلیس را دیدم
گفتم بر تو چه سخت تر گفت اشارت دلهای بندگان خداوند جهان و نیز روزی
ابلیس را گفتم در توحید سخن گوی فصلی بگفت در توحید که عارفان وقت انگشت بدندان
گرفتی وگفت اگر شکم پر خمیر شود به که از طعام حلال گفتند چرا گفت چون پر خمر شود عقل
بیارامد و آتش شهوت بمیرد و از طعام فضولی آرزو کند و شهوت قوی گردد و
گفت در شبانروزی یکبار خوردن خوردن صدیقان است و دو بار خوردن مومنان
و سه بار خوردن ستوران و سر همه آفتها سیر خوردن است و هر که گرسنگی کشد شیطان

گردد و نگردد بفرمان خدای تعالی و گفت اخلاص تبرا کردن ست از ماسوی الله و گفت
جز مخلص واقف ریا نشود و گفت هر که خدای را بپرستد باختیار خلقش را باید پرستیدن
باضطرار و گفت حرام ست بر دلی که در وی چیزی بود که خدا بدان راضی نبود که در آن
دل نوری راه یابد و هر وجدی که کتاب و سنت گواه آن نبود باطل بود و گفت
هر که چهل روز عبادت کند باخلاص زاهد گردد و او را کرامت پدید آید و اگر کرامت
پدید نیاید خللی از وی افتاده باشد در زهد و گفت اصول شش چیز ست تمسک
بکتاب و سنت و خوردن حلال و باز داشتن دست از رنجانیدن خلق اگرچه
ترا برنجانند و دور بودن از مناهی و تعجیل بگذاردن حقوق و گفت اول این کار
توبه ست و آن ندامت ست و از شهوات دل برکندن و از مذمومات بمحامد نقل کردن
و گفت هیچ حجاب نیست غلیظتر از دعوی و هیچ راهی نیست بخدا نزدیکتر از افتقار
بخدا و گفت مدعی خائف نبود و هر که خائف نبود امین نبود و هر که امین نبود او را
بر خزائن اطلاع نبود و گفت اول مقام عبودیت برخاستن از اختیار ست و بیزار
بودن ست از حول و قوت خود و آدمی را دو چیز هلاک کند طلب عز و خوف درویشی و گفت
صادق نیست هر که مداهنت کند با غیر خود و با خود و مداهنت با خود ریا بود و گفت خدای تعالی
خلق را بیافرید و گفت که با من راز بگوئید و اگر نگوئید بمن نگرید و اگر نهم نکنید حاجت خواهید
و گفت دل هرگز زنده نشود تا نفس نمیرد و اول خیانت صدیقان ساختن ایشان بود با نفس
و خدای را هیچ عبادت فاضلتر از مخالفت هوای نفس نیست و گفت غایت معرفت حیرت و دهشت
است و اول مقام آنست که بنده را یقین دهند در سر وی و جمله جوارح وی بدان یقین آرام
گیرد و اهل معرفت اصحاب اعراف اند همه را بنشان او شناسند و صادق آنست

که خدا بر وی فرشته برگمارد که چون وقت نماز آید بنده را برگمارد نماز کند
و اگر خفته باشد بیدار کند و گفت لا اله الا الله لازم است خلق را اعتماد بدان بدل
و اعتراف بزبان و وقال افضل صوفی آنست که صافی بود و از کدر دور شود و از فکر
و در قرب خدا منقطع شود و از بشر و یکسان شود در چشم او خاک و زر و نقد وقت اندک
خوردن است و با خدا آرام گرفتن و از خلق گریختن و اول مقام توکل آنست که
پیش قدرت چنان باشی که مرده پیش غسال و نشان توکل آنست که سوال نکند
و چون فتوح پدید آید بپذیرد و چون بپذیرفت نگذارد و نیز توکل آنست که خدا را
متهم نداری و اگر چیزی بود یا نبود ساکن بود و گفت همه چیز را روی و قفاست
مگر توکل را که همه روی است بی قفا چه زهد و تقوی اجتناب از دنیا بود و مجاهده و مخالفت
نفس و هوا بود و علم و معرفت در دیده و دانش اشیا بود و خوف و رجا از لطف
کبریا بود و تفویض و تسلیم در رنج و عنا بود و رضا بقضا و شکر بر نعما و صبر در بلا بود
و توکل بر خدا بود لاجرم روی بی قفا بود و گفت حیا بلندتر است از خوف که حیا
خاصان را بود و خوف علما را و گفت عبودیت رضا دادن است بفعل خدا و در دلی که
کبر بود خوف و رجا قرار نگیرد و خوف دور بودن از مناهی و رجا شتافتن باوا
امر است و نواهی و بلندترین خوف آنست که بترسد که تا در علم خدای تعالی برای او چه
رفته و صبر انتظار فرج است از خدای تعالی و مکاشفه آنست که لو کشف الغطاء
ما ازددت یقینا و فتوت متابعت سنت است و گفت ابله در چهار چیز است یکی در
ملبوس که آخر آن بلا است دوم در طعام که آخر آن مزبله است سیم در برادران که
آخر آن فراق است چهارم در دنیا که آخر آن فناست و گفت اصل از سه صفت

خالی نیست یا کافرست یا منافق و یا مرائی و نفس را سر باست یکے ازان فرعون
آشکارا کرد و گفت انس آن نیست که اندر ابها انس گیرد بعقل و عقل انس گیرد
بعلم و علم به بنده و بنده بخدا و گفت روغن بکار برید که عقل زیاده شود و خدا را هیچ
ولی ناقص عقل در نیافته باشد پرسیدند از ابتدا و انتها گفت ورع اول زهد است
و زهد اول توکل و توکل اول درجه عارف و معرفت اول قناعت است و قناعت
ترک شهوات و ترک شهوات اول رضاست و رضا اول موافقت است و از
اخلاص هیچ سخت تر نیست بر نفس که نفس را در اخلاص هیچ نصیبی نیست و گفت
عاصیان را هیچ انس نبود و نه هر که اندیشه معصیت بکند گفتند چه چیز بدان ثواب رسد
که رضا در یابد گفت بدان که مخالفت و رسر نکند گفتند مردی میگوید که من در ایام
حرکت نکنم تا در نیابم حرکت نه نهند گفت نگوید مگر دو تن یا صدیقی یا زندیقی پرسیدند
از خوی نیکو گفت کمترین حال او بارکشی باشد و عدم مکافات بدی و ادرا آمرزش
خواستن و بر وی بخشودن گفتند توبه چیست گفت آنکه گناه فراموش کنی عمروی گفت
توبه آنست که گناه را یاد داری فرسودند که ذکر جفا در ایام وفا جفا بود گفتند صحبتی
کن گفت رستگاری شما در چهار چیز است نان خوردن - و بیخوابی و تنهائی و خاموشی
یکی گفت خواهم که با تو باشم گفت چون از ما یکے نباشد با که باشی گفت ای با او
باش گفتند بیا رات و تشیر می آید گفت سکی بر سکی می آید گفتند از طاقان با که
صحبت داریم گفت با عارفان از جهت آنکه ایشان هیچ چیز را بسیار نشمرند و هر چه
رود آن را نزد ایشان تاویلی است لاجرم در کل احوال معذور دارند معروف کرخی
رحمة الله تعالی علیه گفت علامت جوانمردی سه چیز است یکی وفا بخلاف

دوم ستایش بی‌جویش سوم عطا بی سوال و گفت علامت دوستی خدا در حق بنده
آن بود که او را مشغول دارد در کاری که سعادت وی در آن بود و نگاه دارد از شغلی که
او را بکار نیاید و گفت علامت اولیا سه چیز است اندیشهٔ ایشان از خدا بود
و قرار ایشان با خدا بود و شغل ایشان با خدا بود و گفت چون حق بنده را چیزی
خواهد در عمل بگشاید و در سخن بندد و نیز بگشاید در عمل به بندد و در کسل و گفت
حقیقت وفا بهوش آمدن سرست از خواب غفلت و فارغ شدن اندیشه از
فضول آفت و گفت طلب بهشت بی عمل گناه است و انتظار شفاعت بی نگاهداشت
سنت نوعی است از غرور و امید داشتن رحمت در نافرمانبرداری جهل است
و حماقت گفتند تصوف چیست گفت گرفتن حقائق و گفتن بدقائق و نومید شدن
از آنچه هست در دست خلائق و گفت هر که عاشق ریاست است هرگز فلاح نیابد گفت
من رها ای امید اتم بخدا آنکه از کسی چیزی نخواهی و هیچ چیز نبود که کسی از تو خواهد و گفت
چشم فرو خوابانید اگر چشم از پی ماده باشد گفت زبان از مدح نگاه دارید چنانکه
از ذم گفتند سه چیز درست با هم بود طاعت گفت بدان که دنیا از دل بیرون کنید
اگر اندکی دنیا در دل شما باشد هر سجده که کنید آن چیز را باشد و گفت عارف را
اگر هیچ نعمتی نبود از خود و در همه نعمت بود خواجه سری سقطی رحمة الله علیه گفت
سی سال است که استغفار میکنم از یک شکر کردن گفتند چگونه گفت بازار بغداد
بسوخت اما دکان من نسوخت مرا خبر دادند گفتم الحمد لله از شرم آنکه خود را
به از برادر مسلمان خواستم و دنیا را حمد گفتم از آن استغفار میکنم و گفت دور باشید
از همسایگان توانگر و قرایان بازار و عالمان و امیران و گفت هر که خواهد که بسلامت

ماند دین او و براحت رسد دل او و تن او و اندک شود غم او و گو از خلق عزلت
کن و گفت دنیا همه فضول ست مگر پنج چیز نانی که سد رمق باشد و آبی که تشنگی
ببرد و جامه که عورت بپوشد و خانه که دران جا تواند بود و علمی که بدان کار کنی و گفت
هر معصیت که سبب شهوت بود امید توان داشت بآمرزش آن و هر معصیت از کبر بود
امید نتوان داشت بآمرزش آن زیرا که معصیت ابلیس از کبر بود و زلت آدم
از شهوت و گفت اگر در بوستانی که درختان بسیار باشند و بر هر درخت مرغی نشسته
بزبان فصیح گوید که اَلسَّلَامُ عَلَیْکُمْ یَا وَلِیَّ اللّٰهِ و آنکس نترسد که آن مکر ست و استدراج
بروی بباید ترسید و علامت استدراج کوریست از عیوب نفس و مکر قولی ست
بی عمل و گفت ادب ترجمان دل ست و گفت قوی ترین قوت آنست که بر نفس
خود غالب آئی و هر که عاجز آمد از ادب نفس خود از ادب غیری عاجز تر بود و گفت
حیا و انس بدر دل آیند اگر دران دل ورع باشد فرود آیند و اگر نه باز گردند و گفت
در دلی که چیزی دیگر بود هیچ چیز قرار نگیرد خوف از خدا و رجا بخدا و دوستی بخدا
و حیا از خدا و انس بخدا و گفت مقدار هر مردی در فهم خویشتن مقدار نزدیکی او بود
بخدا و گفت فهم کننده ترین خلائق آن بود که فهم کند اسرار و حقائق قرآن و تدبر
کند دران و صابر تر آن بود که بحق صبر تواند کرد و گفت شوق برترین مقام
عارفان ست و گفت عارف آنست که خوردن وی خوردن بیماران ست و
خفتن وی خفتن مارگزیدگان و عیش وی عیش غرق شدگان و گفت علامت
زهد آرام گرفتن نفس ست از طلب و قناعت کردن بدانچه گرسنگی ببرد و راضی بودن
بدان که عورت پوشیده شود و نفور بودن نفس از فضول و بیرون کردن خلق

از دل و گفت عیش زاهد خوش نبود که بنفس خود مشغول بود و عیش عارف خوش است
که از خود مشغول است و گفت کارهای زهد همه بدست گرفتم هرچه خواستم ازو یافتم
و گفت هر که بیاراید در چشم خلق آنچه در وی نبود بیفتاد از ذکر حق و بسیار آمیختن از خلق
از اندک صدق است و گفت حسن خلق آنست که خلق را نرنجانی و رنج آنها بکشی
بی کینه و مکافات و گفت از هیچ برادر بریده مشو بر گمان و شک و دست
از صحبت او باز مدار و گفت ترک گناه از سه وجه است یکی از خوف دوزخ و یکی از
رغبت بهشت و یکی از شرم خدا جنید فرمود که وقت مرگ وصیت خواستم
گفت مشغول مشو بسبب صحبت خلق از حق گفتم اگر ازین پیش این گفتی با تو صحبت نداشتمی
شیخ فتح موصلی رحمة الله تعالی علیه فرمود با سی ابدال صحبت داشتم
همه گفتند پرهیز از صحبت خلق و هم کم خوردن فرمودند و گفت هر دل که
از وی علم و حکمت و سخن مشایخ باز گیری بمیرد و گفت از راهبی پرسیدم که راه بخدا
چگونه است گفت هر جا که روی آری خدا آنجاست و گفت اهل معرفت آن قوم اند
که چون سخن گویند از خدا گویند و چون عمل کنند برای خدا کنند و چون طلب کنند از خدا طلب کنند
روزی از صدق سوال کردند دست در کوره آهنگر کرده آهن تافته بیرون آورد
و بر دست نهاد و گفت صدق این است و گفت هر که مداومت کند بذکر دل
آنجا شادی پدید آید احمد خوارزمی رحمة الله تعالی علیه فرمود بنده
تائب نبود تا پشیمان نشود بدل و استغفار نکند بزبان و از عهده مظالم بیرون
نیاید تا جهد نکند در عبادت چون چنین بود گفتیم از توبه درجها و صدق و زهد
نصیب شود و از صدق توکل نصیب شود و از استقامت عمر فیض نصیب شود و بعده لذت

انس بود و بعد از حیا بعد از حیا خوف بود و از مکر و استدراج و در جملہ این احوال
باید کہ از دل مفارقت نکند از خوف آنکہ نباید کہ این احوال از دل او برود و از
لقای حق باز ماند و گفت ہرکہ عاقل‌تر بود و بخدا عارف‌تر بود و ہرکہ بخدا عارف
تر بود زود بمنزل رسد و گفت رجا قوت خائفان ست و فاضل‌ترین کسی قوتست او را
کہ بہ در موافقت بودہ باشد و گفت ہرکہ بدنیا نظر کند بنظر ارادت و دوستی حق
نور فقر و زہد از دل او ببرد و گفت ہرکہ نفس خود را بشناسد او در دین حق و در [illegible]
بود و مبتلا نکند حق تعالیٰ ہیچ بندہ را بچیزی سخت‌تر از غفلت و سخت دلی و گفت
انبیا مرگ را کراہت داشتہ اند کہ از ذکر حق باز می‌ماندہ و گفت دوستی خدا و دوستی
طاعت اوست و ہیچ دلیل نیست بر شناختن خدا جز خدا و ہرکہ دوست دارد
کہ او را بچیزی بشناسد تا نیکوی او را یاد کند او مشرک است در عبادت احمد خضرویہ
رحمة اللہ علیہ گفت ہرکہ خدمت درویشان کند بسہ چیز مکرم شود تواضع
و حسن ادب و سخاوت و گفت حقیقت معرفت آنست کہ دوست داری او را
بدل و یاد کنی او را بزبان و ہمت بریدہ گردانی از آنچہ کہ غیر اوست و زندگی [illegible]
کسی بخدا آنست کہ خلق او بیشتر ست گفتند علامت محبت چیست گفت آنکہ عظیم نبود
ہیچ چیز از دو کون در دل او و ہیچ آرزو نکند او را مگر خدمت او و آنکہ نفس خود را
غریب بیند از جہت آنکہ ہیچ کس با نچہ او در آنست موافق او نبود و گفتہ اند دلہا
جویہاست ہرگاہ از حق پر شود پدید آورد زیادتی آن انوار بر جوارح و ہرگاہ کہ
از باطل پر شد پدید آورد زیادتی ظلمات آن بر جوارح و گفت ہیچ خوابی
گران‌تر از خواب غفلت و تمام بندگی در آزادی ست و در تحقیق بندگی آزادی

تمام است یکے ازو سوال کرد که کدام عمل فاضلتر است گفت نگاه داشتن اسرار
والتفات ناکردن بغیر الله ابو تراب نخشبی رحمة الله علیه گفت هیچ نمیدانم
مرید را مضرتر از سفر کردن بر متابعت نفس و هیچ فساد بارادت نیافت الا از سفرهاے
باطل و گفت حق تعالی فرمود دور باشید از کبایر و کبایر نیست الا بیان
نهی بی حقیقت و دعوے فاسد و اشارت باطل و اطلاق کردن عبارت و الفاظ
ثم قال الله تعالی اِنَّ الشَّیٰطِینَ لَیُوحُونَ اِلیٰ اَولِیٰئِهِم لِیُجَادِلُوکُم و گفت
هرگز هیچکس بخدا ایتعالی نرسد اگر یک ذره دنیا را در دل او مقدارے باشد
و چون بنده صادق بود در عمل حلاوت یابد پیش از آنکه عمل کند و اگر اخلاص
بجا آرد آن حلاوت یابد در آن وقت که عمل کند و گفت شما سه چیز را دوست
میدارید و از آن شما نیست نفس و روح و مال و گفت راحت در دنیا طلب
کنید که نیابید این در بهشت است و گفت توکل آن است که خود را در دریاے عبودیت
افگنی و دل در خدمت بسته داری اگر دهد شکر کنی و اگر باز گیرد صبر و گفت عارف را
هیچ تیره نکند و همه تیرگیها بدو روشن شود و گفت هیچ چیز نافع تر نیست از عباد را
از اصلاح خواطر و هرگز اندیشه درست نشد بعد از آن هر چه دروے از افعال
و احوال درست بود یحیی معاذ رازی رحمة الله علیه فرمود دور باش
از صحبت سه قوم یکے علماے غافل دوم قراء مداهن سوم متصوف جاهل و گفت
سه خصلت از صفت اولیا است اعتماد بر خدا در همه چیز و بی نیاز بودن ازو در همه
چیز و رجوع کردن بدو در همه چیز و گفت هر که اعتبار نگیرد و بمعاینه مستغنی نگردد از
نصیحت و گفت گمان نیکو بخدا می نیکوترین گمانها است چون با اعمال نیاسته

مراقبت بود و چون بمعاصی و غفلت بود آرزو بود که او را در خطر اندازد و معیوب آنکس است که مهمل گذارد روزگار خویش ببطالت و حیای بنده ندم است و حیای خدا کرم است و تارک گناه برای شرم خدا که خدا می بیند به از کسی که ترک کند برای نفس و ترس نفس و گفت مرد حکیم نشود تا سه خصلت نباشد یکی آنکه در توانگران نگرد بچشم نصیحت نه بچشم حسد و در زنان بچشم شفقت نه بچشم شهوت و در درویشان بچشم تواضع نه بچشم تکبر و گفت چون بنده انصاف خدا بدهد از نفس خویش خدا انصاف او را بیامرزد و گفت با مردمان سخن اندک گوئید و با خدا بسیار و گفت دنیا دکان شیطان است زنهار از دکان وی چیزی نه دزدی و دنیا خمر شیطان است هر که از وی مست شد هرگز بهوش نیاید مگر روز قیامت در ندامت و حسرت و گفت دینار و درم کژدم است دست بران مکن تا افسونش نیاموزی و اگر نه هلاک شوی و افسونش آنکه دخل او از حلال بود و خرج او بحق و گفت طلب دنیا عاقل را نیکوتر از ترک کردن جاهل و گفت در تن فرزند آدم هزار عضو است و هر هزار در دست شیطان چون گرسنه شود و نفس را ریاضت دهد آنجمله خشک شود و به آتش گرسنگی بسوزد و گرسنگی نور است و سیری نار و گفت هیچ بنده سیر نخورد تا خدا و ترا زود بهر چیزی که بعد ازین نتواند دریافت و گرسنگی طعام خدا است و گفتند بر مرید چه سخت تر گفت همنشینی با اضداد و گفت بنگر انس خویش بخلوت اگر انسش بخلق بود چون بیرون آئی برود و اگر تنها بود و همه جا برابر بود دشت و کوه و بیابان و گفت در وقت نزول بلا حقائق صبر آشکارا گردد و در وقت مکاشفه مقادیر حقائق رضا نماید و گفت با خویشتن نیکو معصیت زبان دارد و مقدار یک دانه و چیزی به از نهفتاد سال

عبادت بلی دوستی و گفت بلندترین منزل طالبان خوفست و بلندترین منزل
واصلان رجا و علامت خوف کوتاهی امل است و بلندترین پرهیزگاری تواضع است
و توحید نورست و شرک نار و نور توحید جمله سیئات موحد را بسوزاند و نار شرک
جمله حسنات مشرک بسوزاند و گفت ورع دوگونه بود یکی در ظاهر آنکه نجنبد مگر بخدای
و در باطن آنکه غیر او در دل نیاید و گفت از زهد سخاوت خیزد بملک در مال و از
حب سخاوت خیزد بنفس ورع و گفت هر که سخن گوید پیش از آنکه بشنید پشیمان
شود و گفتند چه شناسیم که خدا از ما راضی است گفت اگر تو راضی باشی گفتند فردا که
ایمن تر گفت آنکه امروز بیشتر ترسد و گفت عارف آنکه هست نیست بود و درویش
آنکه بخداوند خویش از جمله کائنات توانگر بود و زاهد تر آنکه یقین او بیشتر و محبت آنکه
بنیکوئی زیادت نشود و بجفا نقصان نپذیرد و شاه شجاع کرمانی رحمة الله علیه
فرمود علامت صدق سه است اول آنکه قدر دنیا برود و از دل تو چنانکه سیم و
خاک برابر شود دوم دیدن خلق از دل تو بیفتد تا چنان شوی از شادی گرسنگی و
ترک شهوات که اهل دنیا شاد شوند از سیری شهوات راندن پس از آن ملازمت
مریدان کن و گرنه ترا باین سخن چه کار و علامت خوشخوئی رنج خود از خلق برداشتن است
و رنج خلق کشیدن و هر که چشم نگاه دارد از حرام و تن از شهوات و باطن آبادان
دارد بمراقبه دایم و ظاهر بمتابعت سنت و عادت کند بحلال خوردن فراست
او هرگز خطا نشود و روزی یاران را گفت که از دروغ گفتن و خیانت کردن و
غیبت کردن دور باشید باقی هر چه خواهید بکنید و دنیا بگذارید و توبه بکنید
و هوای نفس بگذارید تا برسید یوسف ابن الحسین رحمة الله تعالی علیه

گفت آفت صوفیان در صحبت کودکان و در معاشرت اضداد و فتور رفیقی زنان
ست و گفت تو همگی میدانند که خدای ایشان را می بیند پس ایشان شرم دارند که
از مهابت نظر چیزی کنند جز آنکه وی فرموده است و گفت اشارت خلق بر قدر
یافت خلق است و یافت بر قدر شناخت بود و شناخت بر قدر محبت بود و پرسیدند
از محبت گفت محب را خواری و ذل سخت تر بود و شفقت و نصیحت او خلق خدای را
بیشتر و صدق آنست که تنهائی را دوست دارد و نهان داشت طاعت و
گفت عزیزترین چیز در دنیا اخلاص است هرچند جهد میکنم تا ریا از دل خود دور کنم
بلونی دیگر می آید و گفت اگر خدای را بیم با جمله معاصی به که با ذرّه تصنع و زاهد آنکه
طلب مقصود نکنند تا وقتیکه وجود خود را مفقود نگردانند و غایت عبودیت آنست
که بنده او باشی در همه چیز و هرکه بشناخت او را بفکر عبادت کرد او را بدل
ابوحفص حدّاد رحمة الله علیه گفت هرکه اقوال و افعال خود را هر وقتی
نسنجد بمیزان کتاب و سنّت و خواطر خود را متهم ندارد او را از جمله مردان نشمرند
پرسیدند ولی را خاموشی به یا سخن گفت اگر سخن گوی آفت سخن بداند هرچند تواند
خاموش باشد اگرچه بعمر نوح باشد و خاموش اگر راحت خاموشی بداند از خدا درخواهد
تا دو چند عمر نوح دهد تا سخن نگوید گفت عبودیت آنست ترک هرچه ترا است بگوی و ملازم
باشی چیزی را که ترا بدو فرموده اند و درویشی بحضرت خدا شکستگی عرضه کردن و
نشان دوستان آنکه روزیکه بمیرند دوستان شاد شوند یعنی چنان مجرد روند
از دنیا که از وی چیزی نماند که آن خلاف دعوی او بود در تجرید و ولی آنکه او را
قوت کرامات داده باشند و او را از آن غایب گردانند گفت غافل کیست

گفت آنکه از نفس خود اخلاص طلبد و بخیل آنکه در وقت احتیاج خود ایثار ترک کند
و ایثار آنکه مقدم داری نصیب برادران بر نصیب خود در کارهای دنیا و آخرت
و کرم انداختن دنیاست برای کسی که بدان محتاج است و روی آوردن بخدا و نیکو
وسیله بنده را بخدا دوام فقر است و ملازم گرفتن سنت و قوت حلال و هرکه بعین رضا
در خود نگریست هلاک شد و خوف چراغ دل است آنچه از خیر و شر است در او بدان
بتوان دید و فقر درست نیاید تا دادن دنیا دوست تر از گرفتن ندارد و هرکه
همیشه فضل خدا بیند بر خویشتن امید دارم که از هالکان نباشد و فاضلترین
اعمال مراقبت خویش است با خدا و آنکه بفعل خود شاد بود مغرور است و هرکه
داند که او را خواهند برانگیخت و حسابش خواهند کرد و از معاصی اجتناب ننماید
او از سر خود خبر میدهد که من ایمان ندارم ببعث و حساب و هرکه خواهد دل او
متواضع شود گو در صحبت صالحان باش و خدمت ایشان را ملازمت کن و گفت
روشنی تن بخدمت است و روشنی جان باستقامت و گفت تقوی در حلال
محض است و بس و تصوف همه ادب است و گفت عمل که شایسته بود آنرا بر تو فراموش
کنند و گفت نابینا آنست که خدا را نشناسد و نه بیند اشیا را بخدای و بینا آنست که
از خدای بود نظر او بمکونات یکی از و وصیت خواست گفت یا اخی لازم یک در باش
تا همه درها بر تو گشایند و لازم یک سید باش تا همه سادات ترا گردن نهند روزی
در بغداد در وقت اکابر آنجا از فتوت سوال کردند گفت شما گوئید جنید فرمود فتوت
نزد ما آنست که فتوت از خود نه بینی و آنچه کرده باشی بخود نسبت ننهی گفت
نیکو است اما نزد من فتوت آنست که انصاف دادن و انصاف ناطلبیدن

جنید گفت در عمل آرید ای اصحابنا ابوحفص گفت این سخن راست نباید جنید
چون این بشنود گفت برخیزید ای اصحابنا که زیادت آورد ابوحفص بر آدم و ذریت
او در جوانمردی حمدون قصار رحمة الله علیه گفت هر که محقق نبود در حال
خود از حال خویش خبر نتواند داد و گفت صحبت با صوفیان کنید که زشتها را نزدیک
ایشان عذرها بود و نیکی را بس خطری نبود تا ترا بدان بزرگ دارند تا تو بدان
در غلط نیفتی و هر که در سیرت های سلف نظر کند تقصیر خود بداند و گفت شکر نعمت
آنست که خود را طفیلی بینی و گفت بنده است آنچه بتو میرساند آسانی بی رنج
اما رنج در طلب زیاده است و گفت هر که پندارد که نفس او بهتر است از نفس فرعون
او کبری آشکارا کرده است و گفت ملامت ترک سلامت است و اگر مستی را
می بینی که می خسپد ویرا ملامت مکنی نباید که بهمان بلا مبتلا گردی پرسیدند از ملامت
گفت راه آن بر خلق دشوار است و مشکل اما طرفی بگویم رجای مرجیان و خوف
قدریان صفت ملامتی بود و ببینی در رجا چندان رفته که مرجیان ملامت کنند
و در خوف چندان سلوک کرده که قدریان او را همیشه نشانه ملامت باشند
گفت من نیک خوئی ندانم مگر در سخاوت و بد خوئی را نشناسم الا در بخیلی و هر که
خود را ملکی داند بخیل بود و تواضع آنست که کسی را بخود محتاج نه بینی نه در جهان
و نه در آن جهان و هرگاه که فقیر تواضع را ترک کرد همه خیرات را ترک کرد و اصل
همه دردها بسیار خوردن است و آفت دین بسیار گفتن است و گفت اگر توانی که
کار خود بخدا باز گذاری بهتر از آنکه بحیله و تدبیر مشغول شوی و گفت جمع نکند دنیا
مگر کسی که خدا را متهم داشته بود منصور عمار رحمة الله علیه هارون رشید

پرسید که عالم‌ترین خلق کیست و جاهل‌ترین که بود گفت عالم‌ترین خلق مطیع‌ترشان
بود و جاهل‌ترین ایشان عاصی فرمود که مردمان دو قسم‌اند یا بخود عارف بود و یا بحق
آنکه بخود عارف بود شغلش مجاهده و ریاضت بود و آنکه بحق عارف بود شغلش
عبادت و طلب رضای او بود و گفت آرزوی دنیا را ترک گیر تا از عمر راحت یابی
و زبان را نگاه دار تا از عذر خواستن برهی احمد عاصم الانطاکی رحمة الله تعالی
عنه فرمود علامت محبت آنکه عبادت اندک بود و خلوت او بسیار و خاموشی او
پیوسته چون در و نگرند او نه بیند چون بخوانند نشنود و چون مصیبتی رسد اندوه
نکند و چون صوابی رسد شاد نگردد و از کسی نترسد و بکسی امید ندارد و گفتند تو
مشتاق خدائی گفت نه شوق بغایب بود و چون حاضر شود کجا شوق بود و گفت
علامت خوف گریز بود و علامت رجا طلب و گفت هر که ایمن‌تر بود بر نفس خود
هلاک شود و گفت نشان اندک معرفت بنده بنفس خود از اندکی حیا بود و اندکی
خوف و هر که بخدا عارف‌تر از خدا ترسان‌تر و گفت اگر صلاح دل خواهی یاری خواه
بر وی بنگاه‌داشت زبان گفت نافع‌ترین اخلاص آنست که دور کند از تو تصنع
و تزیین و ریا و گفت طاعت بجهل زیانکارتر است از معصیت بجهل و یقین
نوریست که مشاهده میکنند بدان جمله امور آخرت و اخلاص آنست که چون عملی کنی
دوست نداری که ترا بدان یاد کنند و بزرگ دارند و طلب نکنی ثواب عمل خویش
از هیچ کس مگر از خدای و چنان دان که کسی نیست در زمین بجز تو و در
زمین و آسمان بجز او و دوای دل پنج است همنشینی اهل صلاح و
خواندن قرآن و تهی داشتن شکم و نماز شب و زاری وقت سحر نقل است که

سی و شش کس از اصحاب وی جمع شدند و سفره نهادند نان اندک بود
شیخ پاره پاره میکرد و چراغ برگرفت چون چراغ آوردند
پارهای بر جای بود که کسی نخورده بقصد ایثار مریدان را چنین تربیت کرده بود
عبدالرحمن حسین رحمة الله تعالی علیه فتح موصلی را گفت چهار چیز
پیش من ست چشم و زبان و دل و هوا چشم جائے منگر که نشاید و بزبان چیزی
مگو که خدا تعالی بخلاف آن می داند و دل نگاهدار از خیانت و کبر بر مسلمان و هوا
نگاهدار در سر و هیچ مگو و اگر این چهار باین صفت نباشند خاکستر بر سر
باید کرد گفت دلها موضع ذکر ست چون با نفس صحبت داشتند موضع شهوت
شدند و شهوت از دل بیرون نرود مگر از حسرتی بیقرار کننده و یا شوقی
بی آرام دهنده گفت انده مکن بر چیزیکه فردا ترا اصرفی بود و شاد مباش
الا بچیزی که فردا ترا شاد کند و نافع ترین خوف آن بود که از معصیت
باز دارد و اندوه دائم کند و فکرت را لازم تو گرداند در لقب جنید
بغدادی رحمة الله علیه فرمود که اگر مرتضی یک سخن بکراست نگفتی اصحاب
چه کردندی و آن سخن آنست که از مرتضی علی رضی الله عنه پرسیدند که خدایرا که
شناختی گفت بدانکه شناسا گردانید مرا بخود که او خداوندیست که شبه او
نتواند بود و هیچ صورتی در او نتوان یافت هیچ حسی در او قیاس نتوان کرد
هیچ خلقی که او نزدیک ست در دوری خویش و دور است در نزدیکی خویش
و بالای همه چیزهاست و نتوان گفت که تحت او چیزیست و او نیست چون
چیزی نیست از چیزی و نیست در چیزی و نیست بچیزی سبحان الله آن

خدا آنگاه او چنین ست چنین نیست هیچ چیز از خود او و اگر کسی شرح این سخن دهد
بمجلدها برآید فهم من فهم وگفت اگر من هزار سال زیم از اعمال یک ذره کم نکنم
مگر که مرا باز دارند وگفت روزگار چنان گذاشتم که اهل آسمان و زمین بر من
گریستند باز چنان شدم که من بر غیبت ایشان گریستم اکنون چنان شدم که
نه از ایشان خبر دارم ونه از خود و ده سال بر در دل نشستم و پاسبانی کردم تا دل
مرا نگاه داشت اکنون بیست سال است که من نه از دل خبر دارم و نه دل از من
وگفت درین راه قاطعان بسیار اند و بر راه سلسه دامها انداختند دام مکر و استدراج
و دام قهر و دام لطف و آنرا نهایت نیست مرد باید که فرق کند میان هر سه
دامها گفت چون قدرت معاینه کرد صاحب آن نفس بکراهت تواند زد و چون
عظمت معاینه شود از نفس زدن منع کند و چون هیبت معاینه شود آنجا کسی که
نفس زند کافر گردد وگفت نفس که باضطرار از مرد برآید جمله حجابها و گناهان که
میان بنده و خدا هست بسوزد وگفت خنک آنکسی که او را در همه عمر یکساعت
حضور بوده است و شریف ترین نسبتها و بلندترین آن اینست که با فکرت بود
در میدان توحید وگفت میان بنده و خدا چهار دریاست تا قطع نکند بحق نرسد یکی دنیا
و کشتی او زهد است و یکی آدمیان و کشتی او دور بودن است و یکی ابلیس و کشتی او
بغض و یکی هوا و کشتی او مخالفت وگفت در میان هواجس نفسانی و وسواس
شیطانی فرق آنست که نفس چیزی الحاح کند و تو منع کنی وا و معاودت کند
اگرچه بعد از مدتی بود تا وقتیکه بمراد خود رسد اما شیطان چون دعوتی کند بخلافی
اگر بخلاف آن کنی او ترک آن دعوت کند وگفت ابلیس مشاهده نیافت در طاعت

و او هم مشاهده گم نکرد در زلت گفت طاعت علامت نیست بدانچه در ازل رفته
ولیکن بشارتی دهد بدانکه در آنکار که رفته است در حق طاعت کننده نیکو
رفته است گفت مردان ببصیرت مردان اند نه بصورت گفت اساس آن شهوت
که بر او نفس قیام نکند و گفت غافل بودن از خدا سخت تر است از آنکه در
آتش شدن و گفت بحقیقت آزادی نرسی تا از عبودیت بر تو هیچ باقی
مانده بود و گفت نفس هرگز با حق الفت نگیرد و هر که نفس را بشناسد عبودیت برو
آسان شود و هر که گوید الله بی مشاهده دروغ زن است و هر که بشناخت خدا را هرگز
شاد نشود و هر که خواهد تا دین او بسلامت ماند و تن او آسوده و دل او بعافیت
گو از مردمان جدا باش که این زمانه وحشت است و خردمند آنست که تنهائی
اختیار کند و هر که علم او بیقین نرسیده است و یقین بخوف و خوف بعمل و عمل بورع
و ورع باخلاص و اخلاص بمشاهده او از هالکانست و اگر جمله دنیا یک کس را بود
زیان نبود و اگر حرص یک دانه خرما کند زیان دارد و مرید صادق بی نیاز بود
از علم عالمیان و گفت چون حق تعالی بمریدی نیکی خواهد او را پیش صوفیان افگند
و از قرایان باز دارد و نشاید که مریدان چیزی آموزند مگر آنچه در نماز بکار آید
و فاتحه و قل هو الله تمام است و هر مرید که زن کند و علم نویسد از وی هیچ نیاید و همه
میان خود و خدای تعالی توبره پر طعام نهاده است از و مناجات هرگز نیاید
و خواطر چهار است یکی خاطریست از حق که بنده را دعوت کند بحق و خاطریست از نفس که دعوت کند
بآرایش نفس و تنعم بدنیا و خاطریست از شیطان که دعوت کند بحسد و عداوت و خاطری
از ملک که رغبت و قوت بخشد بطاعت و عبادت حق و گفت بلا چراغ عارفانست و بیدار کننده مریدان

نیشود

وهلاک کننده غافلان و گفت همت اشارت است از خدا و ارادت اشارت
فرشته و خاطر اشارت معرفت و زینت تن اشارت شیطان و شهوت اشارت
نفس و لهو اشارت کفر و حق تعالی هرگز صاحب همت را عقوبت نکند اگرچه سیئت
رود بر وی و گفت هر کرا همت است او بینا است و هر کرا ارادت است نابینا است
و گفت اجتماع چهار هزار پیر طریقت است که نهایت ریاضت این است هرگاه
دل خود طلبی ملازم حق بینی و هر که در موافقت بحقیقت رسیده باشد
از آن ترسد که حظ از خدای فوت شود بچیزی دیگر و مقامات به شواهد است
هر کرا مشاهده احوال است او رفیق است و هر کرا مشاهده صفات است او اسیر است
که رنج آنجا رسد که خودی بر جای بود و در شبانه روزی هزار بار بمیرد و چون
فانی شد و شهود حق تعالی حاصل گشت امیر شد و سخن انبیا خبر باشد از
حضور و کلام صدیقان اشارت است بمشاهده و اول چیزی که ظاهر شود
از احوال اهل احوال خالص شدن افعال ایشان بود و هر کرا سر خالص شود هیچ فعل او
صافی شود و صوفی چون زمین باشد که همه پلیدی بر وی افگنند و همه نیکوی از وی بیرون
آید و تصوف از صفا است هر که برگزیده شود از ماسوی صوفی است و صوفی آنست
که دل او چون دل ابراهیم سلامت یافته بود از دوستی دنیا و بجا آرنده فرمان
خدا بود و تسلیم او چون تسلیم اسماعیل و اندوه او چون اندوه داود و فقر او
چون فقر عیسی و صبر او چون صبر ایوب و شوق او چون شوق موسی در وقت
مناجات و اخلاص او چون اخلاص محمد علیه الصلوٰة والسلام و گفت تصوف نسبتی است
که ترا خداوند از خود بمیراند و بخود زنده کند و گفت تصوف آن بود که با خدا باشی

بعلاقه و عارف را حالی باز ندارد و منزلتی باز ندارد و عارف آنست که در درجات
بگردد و چنانکه هیچ چیز او را حجاب نگردد و باز ندارد و گفت معرفت مشغولی است
بخدای تعالی و معرفت مکر خداست یعنی هرکه پندارد که عارف است ممکور است
(یعنی آنکه مکر کرده شده ۱۲)
و معرفت وجود جهل است در وقت حصول علم تو گفتند زیادت کن گفت عارف و
معروف اوست و گفت علم آنست که قدر خویش بدانی و گفت اثبات مکر است
و علم باثبات غدر است و آنچه موجود است داخل مکر و غدر است و گفت توحید خدای
منزه داشتن قدم او بود از حدث یعنی دانی که اگرچه سیل در دریا باشد مانند دریا
نباشند و گفت هر محبت که بعوض بود چون عوض برخیزد محبت درست نشود و مگر در میان
دو تن آنچنان دوستی که یکی دیگری را گوید که ای من و چون محبت درست شود
شرط ادب بیفتد حق تعالی حرام گردانیده است محبت بر صاحب علاقه و گفت
محبت افراط میل است بی نیل و گفت محبت خدا بجهد آن نتوانی رسید تا جان در راه
او سخاوت نکنی و انس یافتن بوجدها و اعتماد کردن بران خلل است در سخاوت و
اهل انس در خلوت و مناجات چیزها گویند که نزدیک عام کفر نماید و ایشان در احوال
خویش بدان مزید یابند و هرچه گویند ایشان را احتمال کنند و گفت مشاهده غرق
است و وجد هلاک و وجد زنده کننده همه است و مشاهده میراننده همه و مشاهده
اقامت ربوبیت است و ازاله عبودیت بشرط آنکه تو در میان هیچ نبینی و گفت مراقبه
آن بود که ترسنده باشد بر فوت شده پرسیدند فرق چیست میان مراقبه و حیا
مراقبه انتظار غائب است و حیا خجالت است از حضور مشاهده و گفت وقت
چون فوت شود هرگز نتوان یافت و هیچ عزیزتر از وقت نیست و هیچ چیز را ولیا

سخت تر از نگاه داشتن انفاس نیست در اوقات گفت عبودیت دو خصلت است
صدق در افتقار بخدای در نهان و آشکار و نیکی اقتدا برسول خدا تعالی و عبودیت
ترک این دو سبب است سالک شدن از لذت و اعتماد کردن بر حرکت چون این
هر دو از تو گم شد حق عبودیت گزارده آمد و شکر آنست که نفس خود را از اهل نعمت
نشمرد و گفت شکر علتی است در آن آنست که مرید نفس خود را بدان مطالبه کند
و با خدا ایستاده باشد چو نفس ترا بدین و بسته بودن است و خالی از مشغله آن
و تصوف [illegible] آنست که راست گوی و در تجربه کار یکی از و نجات نیابی مگر به ورع
و هیچ چیز نیست که طلب صدق کند که نیابد و اگر نیابد به بعضی یابد و صادق روزی
چهل بار از حالی بحالی بگردد و مرائی چهل روز بر یک حال بماند علامت صادق
آنست که سوال نکند و معارضه نکند و اگر کسی با ایشان معارضه کند خاموش بماند
و صبر باز داشتن نفس را با خدا بی جزع و فقر و خوردن تلخی ها و روی ناترش کردن
و توکل خوردن بی طمع است یعنی طعام در میان نه بیند و توکل آنست که خدای را باشی
چنانکه پیش ازین نبودی و خدای ترا بودی و پیش ازین توکل حقیقت بود و اکنون
علم است و توکل نه کسب کردن است و نه ناکردن لیکن سکون دل است بوعده
حق تعالی و یقین آنست که غم رزق نکشی و اندوه رزق نخوری و آن از تو
کفایت آید و آن آنست که بعملی که در گردن تو کرده اند بدان مشغول شوی که یقین
او رزق تو بتو میرساند و فتوت آنست که با درویشان نقار نکنی و با توانگران
معارضه نکنی و جوانمردی آنکه بار خود بر خلق ننهی و آنچه داری بذل کنی و تواضع
آنکه تکبر نکنی بر اهل هر دو سرا و مستغنی باشی بحق تعالی و خلق چهار است سخاوت

والفت - و نصیحت و شفقت و صحبت با فاسقان نیکخوی به از آنکه با قرّاء
بدخوی و حیا دیدن آلای اوست و دیدن تقصیر خود و پس ازین هر دو حال حالتی
زاید که آنرا حیا گویند و گفت عنایت پیش از آب و گل بوده است و حال چیزیست
که بدل فرود آید اما دایم نبود و رضا دفع اختیار ست و نیز آنکه بلا را نعمت
شمری و گفت فقر دریای بلاست و فقر خالی شدن دل ست از اشکال و
خوف آنکه ترک کنی هوا از خوف و ترک عملی که سبب سیری بغیر شوق و گفت صوم نصفی
از طریق ست و توبه را سه معنی است اوّل ندامت دوم عزم بر ترک معاودت
سوم خود را پاک کردن از مظالم و خصومت و گفت حقیقت ذکر فانی شدن ذاکر
ست در ذکر و ذکر در مشاهده مذکور و امین بودن مرید از مکر کبایر بود و اصل را
کفر و تصوف صافی کردن دل ست از مراجعت خلقت و مفارقت از طبیعت
و فرو میرانیدن بشریت و دور بودن از دواعی نفسانی و فرود آمدن در صفات
روحانی و بلند شدن بعلوم حقیقی و بکار داشتن آنچه اولی تر است الله ابدو نصیحت کردن
جمله امت و وفا بجا آوردن بر حقیقت و متابعت پیغامبر در شریعت و صوفیان
قومی اند قائم بخداوند چنانکه ایشانرا ندانند الا خداوند تعالی پرسیدند از همه زشتی ما
صوفی را چه زشت تر گفت بخل و سوال کردند از توحید گفت آنکه با چیز نگردد و
در رسوم و ناپیدا شود رسوم علوم و خدا بود چنانکه بود و همیشه باشد بی تغیّر و
نقص گرد او راه نیابد باز گفتند که توحید چیست گفت صفت بندگی همه ذلت
و عجز و ضعف و استکانت و صفت خداوند همه عزّ و قدرت هر که این جدا تواند کرد
با آنکه گم شده است موحد است باز پرسیدند از توحید گفت یقین ست گفتند چگونه

گفت آنکه بشناسی که حرکات و سکنات خلق فعل خداست کسی را با او شرکت
نیست چون این بجا آوردی شرط توحید بجا آوردی سوال کردند از فنا و بقا گفت
بقا حق راست و فنا ما دون او را و گفتند تجرید چیست گفت آنکه ظاهر او مجرد بود
از اعراض و باطن او از اعراض سوال کردند از محبت گفت آنکه صفات محبوب
بدل صفات محب نشیند سوال کردند از انس گفت انس آن بود که حشمت برخیزد
سوال کردند از تفکر گفت درین چند درجه است تفکریست در آیات خدا و از و
معرفت زاید و تفکریست در بلا و نعما از و محبت زاید و تفکریست در وعده خدا
و عذاب و از و هیبت زاید و تفکریست در صفات نفس و احسان خدا با نفس
از و حیا زاید از خدای تعالی سوال کردند از تحقیق بنده در عبودیت گفت چون
بنده جمله اشیا را ملک خدا بیند و پدید آمدن جمله از خدا بیند و قیام جمله بخدا بیند
و مرجع جمله بخدا بیند چون اینهمه او را تحقیق بود بصفوت عبودیت رسیده باشد
سوال کردند از حقیقت مراقبه گفت حالیست که مراقب انتظار میکند
آنچه از وقوع او ترسند لاجرم حالتی بود چنانکه از شبخون کسی ترسد و نخسپد
سوال کردند از صادق و صدیق و صدق گفت صدق صفات صادقان
است و صادق آنکه او را چنان بینی که شنیده باشی و همه عمرش همچنان یابی
که یکبار خبر او بتو رسیده باشد و صدیق آنکه پیوسته بود و صدق او در افعال و
در اقوال و احوال سوال کردند از اخلاص گفت فنا است از فعل خویش و
اخلاص آنست که بیرون آری خلق را از معامله نفس یعنی نفس دعوی ربوبیت
میکند پرسیدند از خوف گفت چشم داشتن عقوبت است در هر نفسی و شفقت

بر خلق آنست کہ بطمع و رغبت بایشان دہی انچہ طلب کند و بار آن بر ایشان
ننہی کہ طاقت ندارند و سخن نگوئی کہ ندانند و عزلت آنست کہ از نفس عزلت
گیری و عزیز ترین خلق کیست گفت درویشی است راضی و صحبت با کسے
داری کہ نیکی کہ با تو کردہ بود فراموش بود و گفتند ہیچ فاضلتر از گریستن ہست
گفت گریستن بر گریستن گفتند مرید کیست و مراد چیست گفت مرید در سیاحت بود
از عمل و مراد در رعایت حق بود و گفتند راہ بخدا چگونہ بود گفت دنیا را ترک گیری راہ
یافتی و خلاف ہوا کردی بحق پیوستی و گفتند میگوئی کہ حجاب سہ است نفس و خلق
و دنیا گفت این سہ عام است و خاص تر سہ است دید طاعت و دید ثواب و دید
کرامت و گفت زلت عالم میل است از حلال بحرام و زلت زاہد میل از بقا بفنا
و زلت عارف میل است از کریم بکرامت گفتند فرق چیست میان دل
مومن و منافق گفت دل مومن در ساعتی ہفتاد بار بگردد و دل منافق ہفتاد سال
بر یک حال ماند عمر بن عثمان مکی رحمۃ اللہ علیہ فرمود بر تو باد کہ پرہیز کنی
از تفکر کردن در چیزی از عظمت خدا تعالی و در چیزی از صفات خدای کہ
تفکر در خدا معصیت است و کفر و تصوف آنست کہ بندہ در ہر وقتی مشغول بچیزی بود
کہ دران وقت اولیتر بود و گفت صبر در ایستادن بود با حق تعالی و گرفتن بلا با خوشی
و آسانی ابو سعید خراز رحمۃ اللہ تعالی علیہ فرمود و چون بندہ بخدا رجوع
کند و آنگہ متعلق گردد در قرب خدا ساکن بود و فراموش کند نفس خود را و ماسوی اللہ
را اگر او را گویند از کجائی و چہ خواہی او را خوبتر ازان نبود کہ گوید اللہ و این
عبارت تمامتر این سخن اوست کہ گفت ان عبدا رجع الی اللہ و تعلق باللہ و سکن

فی قرب الله وقد نسی نفسه و ما سوی الله فان قالت له من این انت فی ای شیء تریده
لم یکن له جواب غیر الله وگفت سالها با صوفیان بودم هرگز میان من و ایشان
مخالفت نبود زیرا که هم با ایشان بودم و هم با خود وگفت مرا مخیر کردند میان قرب
و بعد من بعد را اختیار کردم که طاقت قرب نداشتم چون لقمان علیه السلام را مخیر کردند
در نبوت و حکمت حکمت اختیار کرد و شبی دو فرشته را بخواب دیدم که از آسمان
می آمدند پرسیدند که صدق چیست گفتم که الوفاء بالعهود گفتند صدقت و شبی
رسول الله صلی الله علیه وسلم را دیدم فرمود که مرا دوست داری گفتم معذور فرمای
که دوستی خدا مرا مشغول کرده است از دوستی تو فرمود هر که خدای را دوست
دارد مرا دوست داشته بود و نیز شبی ابلیس را دیدم عصا برگرفتم تا او را بزنم هاتفی
آواز داد که او از عصا نترسد از نوری ترسد که در دل باشد گفتم بیا گفت
شما را چه کنم شما بینداختید آنچه من مردمان را بدان می فریبم گفت آن چیست
گفت دنیا باز گفت مرا در شما لطیفه ایست که بدان مراد خود بیابم گفتم چیست
گفت با کودکان نشستن روزی پسرم وفات کرد در خواب دیدم گفتم مرا وصیتی کن
گفت ای پدر به بد دلی با خدای معامله مکن و روزی در بیابانی گرسنگی غلبه کرد
نفس گفت از خدا طعام خواه گفتم کار متوکلان نیست گفت صبر خواه قصد کردم
تا صبر خواهم همت حق مرا دریافت آوازی شنیدم که کسی میگوید این دوست ما
میگوید که من به وی نزدیک ام و مقرر است که ما آنکس را که سوی من آید ضایع نگذارم
تا از ما قوت و صبر میخواهد و عجز خود پیش می آرد و پندارد که نه او ما را دیده و نه ما او را
یعنی طعام و صبر غیر ماست بخواستگی آنها محجوب شد و روزی در کناره دریا جوانی دیدم

مرقع پوشیده و محبره آویخته گفتم سیمای او عیانست و معاملت او پنهانست که ورد و
تکلم هم گفتم از رسیدگانست (در روایت ۲) چون در محبره می نگرم گفتم از طالب علمانست بیا تا بپرسیم
از کیانست گفتم ای جوان راه بخدا چیست گفت دو راهست راه خواص و راه عوام ترا از
راه خواص چه کار که خبر نداری و راه عوام این است که می پرستی و معاملت خود
را علت وصول بحق می نهی محبره را آلت حجاب می شمری ابوسعید گوید ای عجب آنکه
در همه خدای را محسن بداند بگو که دل بدو نسپارد که دلها مجبول اند بر دوستی
محسن و گفت دشمنی فقرا بعضی با بعضی از غیرت حق بود که با یکدیگر آرام نگیرند
و روا ندارد که ایشان را در هیچ کار راحتی بود و الا بدو و گفت هر گاه دوست دارد
در ذکر بر وی می گشاده گرداند چون بنده در ذکر لذت یافت در قربت بر وی
گشاده کند پس در سرای فردانیت فرود آورد و جلال و عظمت مکشوف
گرداند تا فانی شود از خود و باقی ماند بوی او در حفظ خدای افتد و گفت
اول مقام اهل معرفت تحیرست با افتقار پس سرورست باتصال پس فناست با انتبا
پس بقاست با انتظار بر سر هیچ مخلوق بالا تر ازین اگر کسی گوید پیغامبر علیه السلام
نرسید گوییم رسید اما در نور خویش و گفت هر که گمان برد که بجهد بوصل حق برسد
او خود را در رنج بی نهایت افگند و هر که گمان برد که بی جهد بوی رسد او
خود را در تمنای بی نهایت انداخته و گفت فنا فنای بنده باشد از رویت بندگی
و بقا بقای بنده باشد در حضور الهی و گفت اول اشتغال شدن است بحق و ثانیا
در حضور است با حق و حقیقت قرب پاکی دل است از همه چیز و آرام دل است
با خدای تعالی و اول توحید فانی شدن است از همه چیز و دل فرو دادن بخدای باز گشتن

بجملگی و گفت عارف تا نرسیده است یاری میخواهد از همه چیز و چون برسید
مستغنی گردد از همه چیز و بوی محتاج گردد در همه چیز و حقیقت قرب آنست که
بدل احساس هیچ چیز نتوانی کرد و بوجود هیچ چیز حس نتوانی یافت گفتند عارف را
گریه بود گفت تا که در راه باشد چون بحقائق قرب رسید طعم وصال حقیقی گریه
زائل گردد و گفت عیش زاهد خوش نبود که بخود مشغول بود و گفت خلق عظیم
آنست که او را هیچ همت نبود جز خدای تعالی و توکل اعتماد دل است بر خدای تعالی
و نیز توکل اضطرابی است بی سکون و سکونی بی اضطراب یعنی متوکل چنان مضطرب
شود در نایافت که سکونش نبود یا سکونش بود در قرب یافت که هرگز جنبش
حرکت نبود و گفت هر که بحکم نکند در آنچه میان خود و خداست بتقوی و مراقبه
در کشف و مشاهده نتواند رسید و گفت ثمره منشود بصفای عبودیت که
منقطع است از نفس و ساکن است با خدای تعالی پرسیدند که چیست که حق توانگران
بدرویشان نمیرسد گفت از برای سه چیز یکی آنکه آنچه ایشان دارند حلال نبود
دوم آنکه موافق نباشد بر آن سوم آنکه درویشان بلا را اختیار کرده اند
گفت علم آنست که در عمل آرد و یقین آنست که برگیرد ترا ابوالحسن نوری
رحمة الله علیه گفت عبودیت مشاهده ربوبیت است و تصوف نه علوم است
نه رسوم اگر علوم بودی بتعلیم حاصل شدی و اگر رسوم بودی بمجاهده بدست آمدی بلکه
اخلاق است تخلقوا باخلاق الله تعالی و بخلق خدای بیرون آمدن نه برسوم
است و نه بعلوم و گفت تصوف ترک جمله نصیب هاے نفس است برای نصیب حق
و تصوف آزادی است و جوانمردی و ترک تکلف است و سخاوت و [illegible]

دنیاست و دوستی مولی ابو عثمان حیری رحمة الله علیه فرمود مرد تمام نشود
تا در دل او چهار چیز برابر نگردد منع و عطا و ذل و عز. و گفت عزیزترین سه چیز است
عالم که سخن او از عمل بود و مریدی که او را طمع نبود و عارفی که صفت حق کند
بی کیفیت و گفت اصل ما در طریقت خاموشی است و بسنده کردن بعلم خدای تعالی
و گفت خلاف سنت را در ظاهر علامت ریای باطن بود و صلاح دل در
چهار چیز است در فقر بخدای و در استغنا در غیر خدا و تواضع و مراقبت و
گفت هر که زاهد شود در نصیب خویش از راحت و عزت و ریاست دلی
فارغش پدید آید و رحمت بر بندگان خدای کند و گفت خوف از عدل او است
و رجا از فضل او و خوف ترا بخدا رساند و عجب دور گرداند و صبر آنکه خو کرده بود
بمکاره کشیدن و شکر عام بر طعام و لباس بود و شکر خاص در آنچه در دل آید از معانی
و اخلاص و اصل تواضع سه چیز است از آنکه بنده از جهل خویش یاد کند و از آنکه
از گناه خویش یاد کند و از آنکه از احتیاج خویش یاد کند بخدا و یقین آنکه اندیشه
در قصد کار فردا اندک بود و گفت هر که وحشت و غفلت نچشیده بود حلاوت انس
نیابد و تفویض آن بود که علمی که ندانی بعالم آن بداری و تفویض مقدمه رضا است
والرضا باب الله الاعظم و علامت سعادت آنکه مطیع باشی و می ترسی که نباید که
مردود باشی و شقاوت آنکه معصیت کنی و امید داری که مقبول باشی و گفت
حقیر داشتن خلق بیماریست صعب که هرگز دوا نپذیرد و اصل عداوت سه است
طمع در مال و طمع در گرامی داشتن مردمان و طمع در قبول کردن خلق و اخلاص آن بود
که نفس را در آن حظ نبود در هیچ حال و این اخلاص عوام باشد و اخلاص

خواص برایشان رود نه بایشان بود وایشان طاعت ها را چیزی نمی شمرند
واخلاص صدق نیت ست با حق تعالی ونسیان رویت خلق ست بدوام نظر
با حق ابومحمد رویم رحمة الله تعالی علیه فرمود حاضر بر سه وجه بود حاضر ست
شاهد وعید لاجرم دایم در هیبت بود وحاضر ست شاهد وعده دایم در رغبت بود
وحاضر ست شاهد حق لاجرم دایم در طرب بود وگفت حق تعالی ترا گفتار وکردار
روزی کناد واگاه گفتار باز گیرد وکردار بتو باز گذارد که نعمتی بود وبرعکس
مصیبتی بود وچون هردو باز گیرد آفتی بود وگفت تصوف مبنی ست برسه
خصلت تعلق ساختن به فقر وافتقار ومتحقق شدن به بذل وایثار وترک کردن
اعتراض واختیار وتوحید آنکه فانی شوی در ولای او از هوای خود ودر
جفای او از جفای خود تا فانی شوی کل در کل وتوحید محو آثار بشریت ست و
تجرید الهیت وقرب زایل شدن معترضات ست وانس آنکه وحشتی در تو
پدید آید از ماسوی الله واز نفس تو نیز وانس سر در دل ست بحلاوت خطاب
وانس حلاوت گرفتن ست بخدای از غیر خدای ومحبت موافقت ست با
وصال وخدمت ست با طلب وصال ویقین مشاهده است وفقر آنست که
نگاه دار سر خود را وگوشه دار نفس خود را وبگذار فرایض خدای را وصبر ترک
شکایت ست وشکر آنکه آنچه توانائی بود دران بکنی وتوبه آن بود که توبه کنی
از توبه خود وتواضع ذلیلی قلوب ست در جنب علام الغیوب ونفس زدن در
اشارت حرام ست ودر خطرات ومکاشفات ومعاینات حلال وزهد حقیر داشتن
دنیا است وآثار او از دل ستردن وخلاف آنست که از غیر خدا نترسد

در رضا آن بود که اگر دوزخ را بر دست راست بدارد نگوید که از چپ می آید
و رضا استقبال کردن احکام ست بدل خوشی و اخلاص در عمل آن بود که در
ہر دو سرا بعوض چشم ندارد آبو عبداللہ حفیف از وی وصیت خواست
گفت کمترین کاری درین راہ بذل روح ست اگر این نخواہی کرد بترہات
صوفیان مشغول مشو خواجہ ابن عطار رحمۃ اللہ علیہ فرمود وبہترین
عمل آنست که کردہ اند و بہترین علم آنست که گفتہ اند ہر چہ نگفتہ اند مگوی و
ہر چہ نکردہ اند مکن و گفت مرد را که جویند در میدان علم جویند یا در میدان حکمت یا
در میدان توحید اگر درین سہ میدان نبود طمع از دین او گسستہ کن و گفت دعوی کردن
در خدا و اشارت کردن بخدا و سخن گفتن از خدای از صفات دروغ زنان ست و
گفت نفسہا خود را در راہ ہوای نفس صرف مکن بعد ازان ہر چہ خواہ آن کن افضل
طاعات گوش داشتن حق ست بردوام اوقات و گفت اگر کسی بیست سال قدم
در نفاق زند و درین مدت براسی نفع برادری یک قدم بردارد فاضلتر ازانکہ
شصت سال عبادت باخلاص کند و ازان نجات نفس خود طلبد و ہر کہ خود را
بادب سنت آراستہ دارد حق تعالی دل او را بنور معرفت منور گرداند و گفت
ہیچ مقامی نیست برتر از موافقت فرمانہا در اخلاق و گفت صحیح ترین عقلہا
عقلی ست که موافق توحید بود و بدترین طاعت آنست که از و عجب خیزد و
بہترین گناہ آنست که پس ازان توبہ درآید و آرام گرفتن باسباب مغرور
شدن ست و ایستادن بر احوال بریدن از تحول احوال بود و گفت ہر کہ
اول مدخل او ہمت بود و بخدای رسد و ہر کہ ارادت شود بآخرت رسد و ہر کرا

که آرزوی بود بدنیا رسد و هر چه بنده را از آخرت باز دارد دنیا بود و بعضی
را دنیا سیم بود و بعضی را تجارتی و بعضی را عزی و غلبه و بعضی را علم و
مفاخرت بعلم و بعضی را مجلسی و محفلی و بعضی را نفسی و شهوتی و گفت ارواح را
شهوت قرب بود و دلها را شهوت مشاهده و نفس را شهوت لذت گفتن سیرا
و گفت سرشت نفس بی ادبی است و بنده مأمور بملازمت ادب است تا که عنان
او کشاده کند در فساد و با او شریک بود و هر که پسندید تدبیر خدای چه دشمن تر گفت
رویت نفس در حالهای او و عوض جستن بر فعل خویش و گفت قوة منافق خوردن
و آشامیدن بود و قوة مومن ذکر و مهر مومن و گفت در میان بنده و خدا
انصاف در سه منزل است استعانت و جهد و ادب استعانت از بنده و قوة
دادن از خدا و جهد از بنده و توفیق دادن از خدا و ادب از بنده و کرامت
از خدا و گفت هر کرا از ادب محروم گردانیدند از همه چیز محروم گردانیدند
و گفت هلاکت اولیا بخطرات قلوب است و هلاکت عارفان بخطرات اشارت
و هلاکت موحدان باشارت حقیقت و گفت چون کشف گردد ربوبیت و ستر
و حجاب آن نفس بر آن بود حرام گردد و دیده هرگز باز نیاید و گفت عطا این بود که در دنیا بود و در
جنت است که هیچ از عوارض آن را باطل نتواند کرد و گفت زندگی محبت بدل است و زندگی مشتاق
بشکر و زندگی عارف بذکر و زندگی موحد بزبان و زندگی صاحب تعظیم بنفس و زندگی صاحب همت
بانقطاع از نفس و این زندگی سوختن و غرق شدن بود و اگر کسی گوید زندگی موحدان
بزبان چگونه بود گوییم باطن همه توحید گرفته یکذره از باطن خبر نه جز آنکه زبان
می جنباند چنانکه بایزید گفت سی سال است که بایزید را می خواهم و نمی یابم

و زندگی صاحب تعظیم بنفس چنان بود که بانفس از کار شده بود و نفسی مانده و
زندگی صاحب همت منقطع شدن نفس آن بود که اگر دران همت نفس زند هلاک
شود چنانچه لی مع الله وقت و گفت علم چهارست علم معرفت و علم عبادت
و علم عبودیت و علم خدمت و گفت وجد انقطاع اوصاف ست تا نشان
ارادت نماند همه اندوه بود و نشان ثبوت محبت برخاستن حجاب ست میان
قلوب و علام الغیوب و گفت بزرگترین هیبت ست و حیا چون ازین هر دو
دور نماند هیچ دور نماند و گفت عقل آلت عبودیت ست نه اشراف ربوبیت
و توکل حسن التجا ست بخدای تعالی و صدق افتقار بدو و توکل آنست که تا شدت
فاقه در تو پدید آید هیچ باز نگیری و از حقیقت سکون بسیدون خیالی و معرفت را
سه رکن بود حیا و هیبت و انس و اخلاص آنست که خالص بود از آفات و
تواضع قبول حق بود و تقوی ظاهر ست و باطنی ظاهری نگاه داشتن حدها ست
و باطنی اخلاص و نیت پرسیدند ابتدای انکار و انتهای چه بود و گفت ابتداش
معرفت و انتهایش توحید و گفت ادب ایستادن ست بمراقبت با هر چه نیکو
داشته اند گفتند چگونه بود گفت آنکه معامله با حق با ادب کند پنهان و آشکارا
گفتند از طاعت کدام فاضلتر گفت مراقبت حق بر دوام گفتند که شوق چه بود گفت
سوختن دل بود و پاره شدن جگر پرسیدند شوق برتر بود یا محبت گفت محبت
زیرا که شوق ازو خیزد و با اصحاب خود گفت که درجه مرد بچه بلندتر گردد بعضی گفتند
بکثرت صوم و بعضی گفتند بمداومت صلوة و بعضی گفتند بمجاهده و محاسبه
و مواظبه بر بذل مال گفت بلندی نیافت آنکه یافت الا بخوی خوش بیکبار پای

در اثر کرد و گفت ترک اسباب [illegible]

گفت به که خود را در پوست چون از خلق می بری گفت چه کنم گفت بظاهر با خلق
و بباطن با حق مشغول باش عبدالله بن الجلاء رحمة الله علیه سوال کردند از فقر
خاموش شد و بیرون رفت و باز آمد گفتند چه بود گفت چهار دانگ سیم داشتم
شرم آمد که در فقر سخن گویم آنرا صدقه کردم پرسیدند که مردی مستحق اسم فقر
کی گردد گفت آنگاه که ازو هیچ باقی نماند گفتند چگونه تائب گردد گفت آنگاه که
فرشته دست چپ بیست روز هیچ ننویسد و گفت هر کرا مدح و ذم یکسان بود
زاهد است و هر که بر فرائض قیام نماید باول وقت او عابد بود و هر که افعال همه
از خدا بیند موحد بود و گفت همت عارف حق باشد و از حق بهیچ چیز
باز نگردد و زاهد آنکه به دنیا بچشم زوال نگرد تا در چشم او حقیر شود تا دل خود را
ازو بر توانند داشت و هر که تقوی با وی صحبت نکند در درویشی حرام محض
خورده و صوفی فقیریست مجرد از اسباب و قانع آنکه از غمها ایمن بود و هر که
بنفس خویش بمرتبه رسد زود بیفتد و آنرا که برسانند بمرتبه آن مقام ثابت
تواند شد و قصد کردن تو برزق ترا از حق دور کند و محتاج خلق گرداند
ابراهیم ابن داود رحمة الله علیه فرمود معرفت اثبات حق است بیرون از هر چه
وهم بدو رسد و نشان دوستی حق برگزیدن طاعت است و متابعت رسول [illegible]
آنکه عاجز بود از دست داشتن شهوات و قوی ترین آنکه قادر بود بر ترک آن
و قیمت هر آدمی بقدر همت او بود اگر بدنیا بود هیچ قیمت ندارد و اگر بطلب
خداوند بود ممکن نبود که در توان یافت قیمت او و سخی آنکه سوال نکند

و متابعت کردن و دعا از شروط رضا نیست و توکل آرام گرفتن بود بر آنچه
خدای تعالی ضمان کرده است و آنچه کفایت است میرسد بی رنج اما مشغولی و
رنج در زیاده طلبی است و گفت بسنده است در دنیا دو چیز صحبت فقیر و خدمت
ولی یوسف اسباط رحمة الله علیه گفت غایت تواضع آنکه هر کرا ببینی
چنان دانی که از تو بهتر است و علامت تواضع آنکه سخن حق قبول کنی در فوق
با کسی که فروتر بود و بزرگ داری آنرا که بالاتر بود در رتبت و اگر ذلیل بینی احتمال
کنی و خشم فرو خوری و هر جا رجوع بخدا کنی و بر توانگران تکبر کنی و هر چه
رسد شکر کنی و گفت چون تکند شهوات را از دل مگر خوفی که مر ورا بر انگیزد و بی اختیار
کند و شوقی که مر ورا بی آرام کند یکی پرسید از جمع و تفرقه گفت جمع جمع گردانیدن
دل است در معرفت و تفرقه متفرق گردانیدن در احوال و گفت نماز جماعت
بر تو فریضه نیست طلب لقمه حلال فرض است که بلقمه حرام هیچ طاعت نور ندهد
ابو یعقوب نهرجوری رحمة الله علیه گفت هر کرا سیری بطعام بود همیشه گرسنه
بود و هر که توانگر بمال بود همیشه درویش بود و هر که در حاجت قصد بخلق کند همیشه محروم
بود و هر که در همه کارها یاری از خدا نخواهد همیشه مخذول بود و عارف ترین آنست که
متحیر بود و عارف بحق نرسد مگر که دل بریده گرداند از سه چیز علم و عمل و خلوت
یعنی در این هر سه از این هر سه بریده شود و یکی پرسید که عارف تاسف خورد و
بچیزی گفت عارف هیچ نه بیند جز خدای تا بروی تاسف برد و گفتند بکدام چشم
نگرد گفت بچشم فنا و زوال و متوکل آنست که رنج و مؤنت خود از خلق کوتاه کند
نه کسی را مدح کند نه ذم از آنکه نه بیند منع و عطا جز از خدای گفت صبح آن است که

تعلیم داد آدم را از اسمار و تفرقه آنکه از ان دل پراگنده شد گفتند طریق
تجرید چیست گفت دور بودن از جهال و صحبت داشتن با علما و دائم بذکر بودن
و استعمال علم کردن و گفت اهل توکل اوقاتی دارند در تقلبات اگر در آتش وقت
بر آتش روند خبر نیابند و آتش مضرت نرساند و از تیرها که تارک ایشان را
مجروح گرداند الم نیابند و نیز بود که اگر پشه بگزد و بترسند و باندک حرکت از جا بروند
سمنون محب رحمة الله علیه از فقیر سوال کردند گفت فقیر آنست که بفقد
انس گیرد چنانچه جاهل بفقد و از نقد چنان وحشت بود که جاهل را از فقر و تصوف
آنست که هیچ در ملک تو نباشد و گفت چیزی دقیق تر از محبت نیست و از و
عبارت نتوان کرد گفتند چرا محبت را ببلا مقرون کرده گفت فرمود رسول صلی الله
علیه وسلم قُرِنَتِ المَحَبَّةُ مَعَ المِحْنَةِ کَی لَا یَدَّعِیهَا کُلُّ سِفْلَةٍ یعنی محبت را با محنت
قرین کردند تا هر سفله و سست قدمی دعوی محبت نکند چون بلا بیند بهزیمت شود
ابو محمد مرتعش رحمة الله تعالی علیه گفت هر که گمان برد که فعل او را
از آتش نجات و هر پایه بهشت رساند خود را در خطر انداخته است و هر که اعتماد
بر فضل دارد او را به بهشت رسانند و آرام گرفتن باسباب منقطع شدن است
از مسبب الاسباب پرسیدند که چه چیز دشمنی حق تعالی حاصل توان کرد گفت بدشمنی
آنچه خدای تعالی دشمن گرفته است و آن دنیا است و نفس و گفت درست کردن معاملات
بد و چیز است صبر و اخلاص صبر بر وی و در خلاص در وی و تخلص چون دل بحق باهم
سکوت باشد و چون بخلق دهد فکرت باشد و تصوف حسن خلق است و تصوف
حالتیست که غایب گرداند صاحب آنرا از گفتگوی و می برد تا بخدای و از آنجا

کردن

بیرون گردانند تا خدای را باشد او نیست شود و گفت این فنایی است که چیز او
با هزل آمیخته نگردانید و گفت عزیزترین نسبتی فقرا را آن بود که با فقرا نشینند
پس چون بینی که فقیر از فقیر جدا شود و این فقیر یقین دان که او را علتی نهانی است
از وی وصیتی خواست گفت پیش کسی روید که از من بهتر باشد و خدای را گذارید
که از شما بهتر باشد ابو عبدالله محمد بن الفضل رحمة الله علیه ابو عثمان را
نامه نوشت که علامت شقاوت چیست گفت سه چیز است یکی آنکه حق تعالی علم دهد
و از عمل محروم کند دوم عمل دهد و از اخلاص محروم کند سوم صحبت صالحان
روزی کند و از حرمت داشت ایشان محروم کند گفت عجب دارم از آنکه بهوای خود بادیه ها قطع کند
خود بخانه او رود و زیارت کند چرا قدم بر هوای خود ننهد تا بدو رسد و گفت راحت
در خلاص است از آرزوهای نفس گفت محبت ایثار است و صفت محبان
حق که محبت ایشان بمعنی ایثار بود و بعد ازین معاملت ایشان بر چهار منزل است
یکی محبت دوم هیبت سوم حیا چهارم تعظیم و گفت مرید چون بگوشهٔ خاطر در دنیا
نگرد تو در وی منگر که او مرتد طریقت شد و گفت صوفی آنست که صافی شود از بلاها
و غائب شود از جمله عطاها و گفت ایثار زاهدان بوقت بی نیازی بود و ایثار جوانمردان
بوقت حاجت و زهد در دنیا ترک است اگر بتوانی ایثار کنی و اگر نتوانی خوار داری
ابو الحسن بوشنگی رحمة الله علیه پرسیدند که مروت چیست گفت دست بداشتن
از آنچه حرام است تا مروتی باشد بر کرام الکاتبین پرسیدند از تصوف گفت کوتاهی امل
و مداومت بر عمل و از فتوت پرسیدند گفت مراعات نیکو کردن و بر موافقت دایم بودن
و از نفس و بظاهر چیزی ندیدن که مخالف باطن بود و توحید آن که بدانی که مانند او

هیچ ذاتی نیست و اخلاص آنست که کراماً الکاتبین نتوانند نوشت و شیطان آنرا
تباه نتواند کرد و آدمی بر وی مطلع نتواند شد گفتند ایمان و توکل چیست گفت آنکه
نان از پیش خود خوری و لقمه خورد بجای بآرام دل و بدانی که آنچه تراست از
تو فوت نشود و گفت هر که خود را خوار داشت خدای تعالی او را رفیع القدر گرداند و هر که
عزیز داشت خدای او را خوار گرداند یکی دعا خواست گفت حق تعالی از فتنه تو ترا
نگاه دارد محمد بن علی حکیم ترمذی رحمة الله علیه چندان ادب داشت که پیش
عیال خود هم بینی پاک نمیکرد و فرمود که چون مریدی ریاضت کشید و آداب ظاهر
بجا آورد و تهذیب اخلاق حاصل کرد انوار طاعتها در دل اثر یابد و سینه منشرح گردد
و نفس او بلفظهای توحید در آید و بدان شاد شود لاجرم ترک عزلت گیرد و در سخن آید و فتوی
کند او را درین راه روی نموده بود بشرح و بیان او را بسبب آن گرامی دارند و عذر از
کنند تا نفس اینجا فریفته شود و تا هیچ شیری از درون او بجهد و بر گردن او نشیند
نفس که بلفظهای توحید رسید هزار بار خبیث تر و مکارتر شد از آنکه اول بود و
هرگز در قبضه نیاید از آنکه در اول بسته بود و اینجا گشاده و منبسط و اول آن
از ضیق بشریت آلت خود ساخته بود و اینجا از وسعت توحید آلت خود ساخته
پس از نفس ایمن مباش و گوش دار تا به نفس ظفر یابی و ازین آفت که گفتم
حذر کنی که شیطان در درون بسته است و گفت هر کرا یک صفت نفسانی مانده است
چون مکاتبی بود که یک درم از کتابت باقی بود او آزاد نبود و آنرا که آزاد کرده باشند
و بر وی هیچ نمانده باشد این کس مجذوب بود که حق تعالی او را از بندگی نفس آزاد
کرده بود و پس آزاد حقیقی او بود و گفت مجذوب را منازل است نخستین را ثلث

نبوة دهند و بعضی را صفی و بعضی را زیادت از نصفت تا بجایی رسد که در مجذوبی
افتند که حظ از نبوت بیش از همه مجذوبان بود و او خاتم الانبیاء بود چنانچه محمد
صلی الله علیه وسلم خاتم الانبیاء بود و آن مجذوب تواند که مهدی بود علیه السلام
و درست تر نشان اولیا آنست که از اصول علم سخن گوید یکی گفت آن چگونه
بود گفت علم ابتدا بود و علم مقادیر و علم عهد و علم مشیات و علم حروف
این اصول حکمت است این علم بزرگان اولیا ظاهر شود و کسی را از ایشان
تواند قبول کردن که ابلیس را از ولایت او حظی بود و گفتند اولیا از سوء
خاتمت ترسند گفت بلی و لیکن آن خوف خطرات بود و در نبود که حق تعالی
دوست ندارد که عیش خوش را بر ایشان تیره گرداند و مشغول بذکر چنان
بود که از وسوال نتوان کرد و این مقام بزرگتر از آن است پرسیدند از تقوی
و جوانمردی گفت تقوی آنکه در قیامت کسی دامن تو نگیرد و جوانمردی آنکه
تو دامن کسی نگیری و گفت هر که در طریقت افتاد و را با اهل معصیت هیچ
انکار نماند و هر که از چیزی بترسد از وی بگریزد و هر که از خدای بترسد در وی
بگریزد و اصل مسلمانی دو چیز است یکی دیدن سبب و دوم خوف قطیعت گفت
هیچ کم کرده علم نیابد خورد که هر کم کرد تشنه تر شود و هر که را همت دینی باشد همه کارها
دنیاوی ببرکت وی آسان شود و اگر همت دنیاوی باشد همه کارهای دینی
وی بشومی آن دنیاوی گردد و هر که بسنده کند از علم سخن بی زهد در زندقه افتد
و هر که بسنده کند بفقه بی ورع در فسق گرفتار شود و هر که با وصاف عبودیت
جاهل بود با وصاف ربوبیت جاهل تر بود و گفت بیچاره ای که بیتفای نفس خود

حق را شناسی هرگز نتوان شناخت و بدترین خصلت مرد دوستی کبر است و اختیار
در کارها کبر از کسی لائق بود که ذات او بی عیب بود و اختیار کسی که علم او بی جهل
بود بسنده است مرد را این عیب که ثنا و میکند او را انچه زیانکار اوست و
گفت حق تعالی ضمان رزق بندگان کرده است پس بندگان را توکل باید و
گفت مراقبت کسی را باید کرد که هیچ از نظر او غائب نیست و شکر آن را که نعمت
او از تو منقطع نیست و تضرع کسی را که قدم از ملک و سلطنت او بیرون نتواند کرد
و جوانمردی آنست که راهگذری و مقیمی بر تو یکسان بود و حقیقت محبت با حق دوام
انس است ذکر ابوبکر وراق ترمذی رحمة الله علیه گفت خیر دنیا و آخرت
در اندک مال یافتم و شر دو جهان در بسیاری مال و آمیختن با مردمان گفت
از روزگار آدم تا اینوقت هیچ فتنه ظاهر نشد مگر بسبب آمیختن با خلق و سلامت
نیافت مگر آنکه از اختلاط کرانه کرد یکی وصیت خواست گفت سنگی برگیر و دو پای خود
بشکن و کاردی برگیر و زبان خود ببر گفت طاقت این که دارد گفت آنکه زبانش
سر او در نطق آرد و گوش همت او از خدای شنود باید که زبان ظاهر او گنگ بود
و گوش صورت او کر این زبان بریدن و پای شکستن دست و هد اول نشان حکمت
ثقیل السماع
خاموشی است و سخن گفتن بقدر حاجت و ضرورت و خاموشی عارف نافع تر بود و
کلام او خوشتر گفت خدای تعالی از بنده هشت چیز میخواهد از دل دو چیز تعظیم فرمان
حق و شفقت بر خلق خدای و از زبان دو چیز اقرار کردن بتوحید و رفق کردن با
خلق و از اندام دو چیز طاعت داشتن خدای و یاری دادن مومنان و از خلق
دو چیز صبر کردن در حکم خدا تعالی و حلم با خلق خدای و هر که بنفس خود عاشق نشد

کبر و حسد و خواری و مذلت بدو عاشق شد گفت اگر طمع را گویند پدرت چیست
گوید در مقدور شک آوردن و اگر گویند غایت تو چیست گوید حرمان تو
گفت که شیطان میگوید که من ابله نیستم که اول بار مومن را بکافری وسوسه کنم
اول بشهوت حلال حریص می کنم چون بدان حریص شد هوا بروی چیره گردد و
قوة گیرد انگاه بمعاصی وسوسه کنم تا مرا آسان تر شود انگاه بکافری وسوسه کنم
وگفت پنج چیز همیشه با تواند خدای و نفس و شیطان و دنیا و خلق با خدا
موافقت باید کرد و بهرچه وی کند پسند کار باشی و با نفس بمخالفت و با شیطان
بعداوت و با دنیا بحذر و با خلق بشفقت اگر این کنی رستی و الا هالک گشتی گفت
تا از مخلوق نبری و از ایشان نگریزی انس حق طمع مدار و تا دل در اشتغال
گردان داری طمع فکرت و عبرت مدار و تا سینه از طلب ریاست و مهتری پاک
نکنی طمع الهام و حکمت مدار وگفت صحبت با عقلا باقتدار کن و با زهاد بحسن خلق
و با جهال بصبری جمیل وگفت اصل فرزند آدم از آب و خاک است و کس بود که
آب بروی غالب بود او را به لطف ریاضت باید داد و اگر بعنیفت فرمائی متغیر گردد
و بمقصود نرسد و کس بود که خاک بروی غالب بود لابد او را بلکد باید کوفت و بسختی
باید سوخت تا کاری را بشاید گفت هر که با مداد خیزد زبان را بلهو و غیبت و فحش
مشغول کند بدانم که او حرام خورده است و هر که بذکر و تهلیل و استغفار زبان را مشغول
گرداند بدانم که حلال خورده است وگفت صدق نگاهدار در آنچه میان تو و خدا است
و ضمیر نگاه دار در آنچه میان تو و نفس است وگفت زهد سه حرف است زا و ها و دال
زا ترک زینت است و ها ترک هوا و دال ترک دنیا و یقین سه است یقین خبر و

یقین دلالت و یقین مشاهده و هر کرا درست شد معرفت خدای تعالی هیبت و خشیت
بروی غالب شد و شکر نعمت مشاهده منت است و نگاه داشت حرمت و هر که کارها
از جهت آسمان بیند صبر کند و هر که از زمین بیند متحیر گردد و احتراز کند از اخلاق بد
چنانکه از حرام عبد الله منازل رحمة الله علیه گفت هر چه گویی از حال خود
عبارت کنی و نه آنکه سخن گویی و حکایت از غیر کنی و گفت هر که فریضه ضایع
کند مبتلا گردد بضایع کردن سنت و هر که سنت ضایع کند زود در بدعت افتد و گفت
هر که نفس او چیزی کند که بدان احتیاج ندارد ضایع کند از احوال خویش هم چندانکه
از آن گزیر نیست و لابد بود و احتیاج است گفت آدمی عاشق است بر شقاوت خود
و گفت ما بادب محتاج تریم از بسیاری علم و گفت هرگز دعوی و تسلیم در یک حال
جمع نشوند و هر که محجوب گردد بچیزی از علوم خود هرگز عیب خود نه بیند و حقیقت فقر
انقطاع است از دنیا و آخرت و مستغنی شدن بخداوند گفت عبودیت اضطرار است
نه اختیاری تو دعوی عبودیت میکنی ظاهرا اما باطنا باوصاف ربوبیت بر آورده
و هر که طعم عبودیت بچشید او را عیش خوش نیست و عبودیت رجوع کردن است
در جمله کارها بخداوند بحسن اضطرار و گفت بنده بنده است تا خود را خادمی نجوید چون
خادمی جست از حد بندگی افتاد و ادب از دست بداد و گفت تفویض با کسب بهتر
از خلوت بی کسب و هر که درین حدیث آمد از سر ضعف قوی گردد و فضیحت نشود
و هر که از سر قوت در آید ضعیف گردد و فضیحت شود و گفت اگر درست شود بنده را
یک نفس در جمله عمر بی ریا و بی شرک برکات آن نفس تا آخر عمر بماند و عارف آن است
که از هیچ چیز عجب نیاید ابو علی سهیل اصفهانی رحمة الله علیه رسیدند

دریافت سخن گوید گفت هر که پندارد که نزدیک تر است او بحقیقت دورتر است
و گفت حرام است کسی را که او را بخوانند و بیایند بچیزی دیگر آرام گیرد و گفت شناختن
بحرمت و طاعت او علامت توفیق بود و باز داشتن از مخالفات نفس از علامت
ریاضت بود و مراعات اسرار از علامت بیداری بود و بدعوی بیرون آمدن از
رعنائی بشریت بود و گفت از زمان آدم تا قیامت آدمیان از دل گفتند و میگویند
من کسی میخواهم که مرا وصیت کند که دل چیست و یا چگونه است و نمی یابم پرسیدند
از توحید گفت توحید نزدیک است از آنکه گمانها است اما دور است در حقائق و گفت
شما می پندارید که مرگ من چون مرگ شما خواهد بود که بیمار شوید و مردمان بعیادت
آیند مرا وقتی که بخوانند اجابت کنم روزی میرفت و گفت لبیک و سر بنهاد
شیخ حسن فریب گفت من گفتم او را بگو لا اله الا الله تبسمی کرد و مرا گفت با من
میگوئی که کلمه بگو بعزت او که میان من و او حجابی نیست الا عزت و جان بداد
ابوالحسن حجام محاسن خود گرفت و گفت چون من حجامی اولیای خدا را شهادت تلقین
کنند وا خجلتاه و بگریستی ابوالخیر نساج رحمة الله تعالی علیه گفت
خوف تازیانه خداوند است تا بندگان را که در بی ادبی خو کرده باشند بدان
راست کند و گفت نشان عمل بقا بیش نرسیده آنست که در آن عمل جز تقصیر
عجز خود نبیند ابوالخیر اقطع رحمة الله علیه نفس سود و دل صافی نتوان کرد الا
بتصحیح نیت با خدا و تن را صفا نتوان داد الا بخدمت اولیا و گفت دل را
جایگاه است و دل است که جایگاه ایمان است و علامت آن شفقت بر جمله
مسلمانان و جهد کردن در کارهای ایشان و یاری دادن ایشان و دل است که

جایگاه نفاق است و علامت آن شهوت و غل و غش و حسد است و گفت که
دعوی رعونتی است که کوه حمل آن نتواند کرد و گفت هیچکس بجای شریف نرسد
مگر بموافقت قرار گرفتن و ادب بجا آوردن و فریضه‌ها بپای داشتن و با نیکان
صحبت داشتن و از بیگانگان بریدن ابو حمزه خراسانی رحمة الله علیه
فرمود انس آنست که دلتنگی پدید آرد از نشستن با خلق و غربت آنست که
او را از اقربای و پیوستگان خویش وحشت باشد تا باشد با ایشان با وحشت
باشد و هر کرا وحشت بود از نفس خود انس گرفته است دل او در موافقت خداوند
خویش سبحانه و تعالی و هر کرا دوستی مرگ در دل جا کرده هر چه باقی است بر وی دوست
گرداند و هر چه فانی است دشمن و توکل آنست که بامداد برخیزد از شب یادش
نیاید و چون شب در آید بامدادش یاد نباشد احمد بن مسروق رحمة الله علیه
فرمود که تقوی آنست که بگوشه چشم به لذات دنیا بازننگرد و بدل در آن تفکر نکند
و هر کرا مروت حق بود کس بوی غالب نتواند شد و درخت معرفت را آب فکرت
دهند و درخت غفلت را آب جهل دهند و درخت توبه را آب ندامت و درخت
محبت را آب موافقت و هرگاه که طمع معرفت داری و پیش از آن درجه ارادت
محکم نکرده باشی بر بساط جهل باشی و هرگاه که ارادت طلب کنی پیش از درستی
توبه در میدان غفلت باشی ابو عبد الله بروغی رحمة الله علیه فرمود که
مرید در رنج است لیکن رنج او سرور طالب است نه عنا و تعب پرسیدند از صوفی و زاهد
گفت صوفی بخداوند بود و زاهد بنفس و گفت هیچ انس نیست در اجتماع برادران و هیچ
وحشت فراق و هیچکس را وسیلت نیست بخدا جز خدا ابو عبد الله مغربی رحمة الله علیه

فرمود فاضل‌ترین اعمال عمارت اوقات است بمراقبات وگفت هرکه دعوی
بندگی کند و او را هنوز مرادی مانده باشد دروغ زن است بنده باید که از مرادات
خود فانی باشد و بمراد خداوند باقی و نام او آن بود که خداوندش نهاده بود
او را نه اسم بود و نه رسم وگفت خوارترین درویش آن بود که با توانگران مداهنت
کند و عظیم‌ترین آنکه خلق را تواضع کند و درویشی که از دنیا احتراز کرده اگر
هیچ از اعمال فضائل نکند یک ذره نیکی او فاضل‌تر است از عبادت مجتهدان
متعبد ابوعلی جرجانی رحمة الله علیه فرمود قرارگاه خلق میدان غفلت است
و اعتماد ایشان بر ظن و تهمت و نزدیک ایشان چنان است که کردار ایشان
بر حقیقت است و سخن شان بر اسرار مکاشفت وگفت سه چیز از عقد توحید است
خوف و رجا و محبت زیادتی خوف از ترک گناه است بسبب توحید دیدن و
زیادتی رجا از عمل صالح است بسبب وعده دیدن و زیادتی محبت از بسیاری
ذکر بود بسبب منت دیدن پس خائف هیچ نیاساید از هرب و راجی نیاساید
از طلب و محب هیچ نیاساید از طرب ذکر محبوب پس خوف ناری منور است
و رجا نوری منور و محبت نور الانوار وگفت علامت سعادت آن بود که بنده را
طاعت گذاردن آسان بود و موافقت کردن سنت در افعال و محبت اهل صلاح
و با برادران نیکوخوئی و در راه خلق چیز بذل کردن و بکار مسلمانان قیام نمودن
وگفت ولی آن بود که از حال خود فانی و بمشاهده حق تعالی باقی بود و حق تعالی
متولی احوال او بود و او را بر خود اختیار نبود و بغیر قرار نه وگمان نیکو بخدا
غایت معرفت بود و گمان بد بردن بنفس اصل معرفت و بدبخت کسی است که

معاصی ظاهر گرداند که بر وی فراموش گرداند و گفت صاحب استقامت باش
نه صاحب کرامت که نفس کرامت خواهد و خدای استقامت و بعد از ملازمت
بر درگاه او چه بود جز در گشادن و بعد از صبر نتیجه آن چه بود جز وصول بحق و گفت
رضا سرای عبودیت ست و صبر در وی و تفویض خانه و مرگ بر در است و فراغت
در سرای و راحت در خانه ابو بکر کتانی رحمة الله علیه گفت انس بمخلوق
عقوبت ست و قرب اهل دنیا معصیت و گفت تصوف همه خلق ست و محبت
ایثار است برای محبوب و صوفی کسی ست که طاعت او نزدیک خیانت بود
که از آن استغفار باید کرد و تصوف صفوت است و مشاهده و زاهد آن ست
که هیچ نیابد و شاد باشد و احتمال ذل کند بصبر تا بمیرد و توبه اسمی ست جامع
شش چیز اول پشیمانی بر آنچه گذشته دوم عزم بر آنکه بیش گناه نکند سیوم
بگذاردن هر فریضه که میان او و خدای باشد چهارم ادای مظالم خلق پنجم
گدازانیدن هر گوشت که از حرام رسته باشد ششم تن را الم طاعت چشانیدن
چنانچه حلاوت معصیت چشانیده بود و گفت اول وجه خلوت ست و میانه
مرگ و آخر سقم و توکل در اصل متابعت علم ست و در حقیقت کامل شدن یقین
و عبادت هفتاد و دو باب ست و هفتاد و یک در حیا ست از خدای تعالی و خدای تعالی
هرگز بندگان را زبان بدعا گشاده نکند و بعذر خواستن مشغول نکند تا در معصیت
گشاده نگرداند چون افتقار نتیجه آن درست شود و عنایت درست شود و گفت
از حکم حکم مرید سه چیز ست یکی خوابش در وقت غلبه و خورشش در وقت فاقه
و سخنش در وقت ضرورت عبد الله خفیف رحمة الله علیه گفت صحبت

طاعت نزدیکان خیانت

کسی طلب کن که دیدن او ترا از خدا یاد دهد و هیبت او بر دل افتد و ترا بزبان
نه بفعل پند دهد نه بزبان گفتار و پندار و گفت تصوف صبر است در تحت مجاری
اقدار و فرا گرفتن ملک جبار و رضا بر دو قسم است رضا ازو و رضا باو بود رضا باو در تدبیر
بود و رضا ازو در آنچه قضا کند و آزادیست هیچ و انجام است و ترک راحت و اصل
آنست که هیچ چیز از اعمال پدید آید از جمله چیزها و غیبت افتد از جمله چیزها
جز خدای تعالی و انبساط بر داشتن احتشام است در وقت سوال و ریاضت شکستن
نفس است بخدمت و منع کردن نفس را از فترت در خدمت و تواضع طاعت کردن آن
آنرا که دوست تو نیست و زهد راحت یافتن است از بیرون ملک خود و ترک هستی
ملک بود و بیرون آمدن از صفات و عبودیت وقتی درست آید که همه کارهای خود
بخدا گذارد و در بلاها صبر کند و گفت درویشی که سه روز گرسنه بود بعد از آن سوال
کند بقدر ضرورت او کذاب بود و خواجه ابو محمد جریری رحمة الله علیه گفت هر که
کوشش بجهت نفس دارد در حکم شهوات اسیر گردد و خدای تعالی همه فایده بر دل او
حرام کند و هر که از سخن حق مزه نیابد او را نیز اجابت نباشد گفتند توکل چیست گفت
معاینه شدن اضطرار و صبر آنست که فرق نکند میان حال نعمت و محنت با آرام نفس
در هر دو حال و سکون نفس است در بلا و اخلاص ثمره یقین است و ریا ثمره شک
و کمال شکر در مشاهده عجز است از شکر و عزلت بیرون شدن است از میان زحمت
و سر نگاه داشتن اگر بتو زحمت نکند و گفت معامله عامیان با خطرات است و
معامله ابدال با فکرت و معامله زهاد با شهوات و معامله تائبان با زلات و معامله
مریدان با لذات و هر که با خدای بسنده کرد و سرش با صلاح باشد و مرتع عارفان

بتجرای در بدایت بود و مرجع عام بعد از نومیدی حسین منصور حلاج رحمة الله
علیه فرمود پنجاه سال است که هیچ مذهبی نگرفته‌ام اما از هر مذهبی آنچه دشوار است
بر نفس اختیار کرده‌ام ابراهیم خواص را دید در بادیه گفت تا در چه کاری گفت در مقام
توکل توکل را درست میکنم گفت همه عمر در کار شکم کردی چگونه در توحید فانی
خواهی شد پرسیدند عارف را وقت باشد گفت نه وقت صفت صاحب وقت
است هر که با صفت آرام گرفت عارف نبود و گفتند طریق بخدا چگونه بود گفت
دو قدم است یکی قدم از دنیا بر گیر و دویم از عقبی اینک رسیدی بمولی و گفت
فقیر آنست که مستغنی باشد از ماسوی الله و ناظر است بالله و معرفت عبارت است
از دیدن اشیا و هلاک همه در معنی و چون بنده بمعرفت رسد بر وی وحی فرستد و سر او
گنگ کرده‌اند تا هیچ خاطر نیاید او را مگر خاطر حق و خلق عظیم آن بود که جفای خلق
بر تو اثر نکند پس از آنکه حق را شناخته باشی و توکل آنست که اگر در شهر کسی را دانی اولی‌تر
از خود بخوردن نخوری و اخلاص تصفیه عمل است از شوائب کدورت و زبان گویا هلاک دل
خاموش که گفتگوی در علل بسته است و افعال در شرک خیل و حق از این جمله مستغنی است
وَمَا یُؤْمِنُ أَکْثَرُهُمْ بِاللهِ إِلَّا وَهُمْ مُشْرِکُونَ گفت بصایر بینندگان و تن بمعارفان و نور
علمای ربانی و طریق سابقان ناجی ازل و ابد و آنچه در میان است از حدوث
است اما این سخن و اشتملت لِمَنْ کَانَ لَهُ قَلْبٌ أَوْ أَلْقَى السَّمْعَ وَهُوَ شَهِیدٌ و گفت در عالم رضا
اژدهایی است که او را الیقین خوانند هژده هزار عالم در حلق او چون ذره ایست
در بیابان و گفت همه سالها در طلب بلای او باشم چون سلطانی که دائم طالب
ولایت باشد و گفت خاطر حق آنست که هیچ چیز معارضه نتواند کرد و مرید آنست

که سبقت دارد اجتهاد او بر مکاشفات و مراد آنست که مکاشفات او بر اجتهاد او
سابق است و گفت دنیا بگذاشتن زهد نفس است و آخرت بگذاشتن زهد دل و ترک
خود گفتن زهد جان پرسیدند از صبر گفت آنست که دست و پا او ببرند و از دار در آویزند
و عجب آنکه اینهمه با او بود و گفتند اینکه تو می گوئی انا الحق بگو هو الحق گفت بلی همه اوست
و شما میگوئید که او گم شده است بلکه حسین منصور گم شده است بحر محیط گم نشود و
کم نگردد وقتی که بر دار کردند شبلی مقابل ایستاد و گفت ما التصوف یا حلاج
گفت کمترین اینست که می بینید گفتند بلندتر کدام است گفت شما را بدان راه نیست
تا اینجا حضرت والد از کتاب تذکرة الاولیا منتخب فرموده بودند
اکنون باقیمانده ازان که این فقیر منتخب کرده است می نویسد
خواجه عبدالله مبارک رحمة الله تعالی علیه پرسیدند از وی که کدام خصلت
در آدمی نافع تر گفت عقلی وافر گفتند اگر نبود گفت حسن ادب گفتند اگر نبود
گفت برادری مشفق که با او مشورتی کند گفتند اگر نبود گفت خاموشی دائم گفتند اگر نبود
گفت مرگ در حال و گفت هر که راه ادب آسان گیرد حال و سنت ها آسان گیرد و هر که حال و سنت ها
آسان گیرد او را از فرائض محروم کنند و هر که فرائض آسان گیرد او را از معرفت
محروم کنند و هر که از معرفت محروم بود دانی که چه بود و گفتند چون در دل ایشان دنیا
و دین باشند درویشان چون نیکو باشند گفت دل درویشان حق هیچگونه
ساکن نباشد یعنی دائم طالب باشد که هرگز بایستاد و مقام خود پدید کرد و گفت
باندک ادب محتاجیم از بسیاری علم و گفت ادب الحق می طلبیم که مردان ادب رفتند
و گفت در ادب مردان سخن بسیار گفته اند نزدیک من ادب شناختن نفس است

و گفت کسب کردن مانع نبود از تفویض و توکل و گفت زهد ایمنی بود از خدای تعالی
با دوستی درویشی بصدق دل و گفت هر کرا قدر نعمت و پایگاه بزرگ تر بود
باید که او خود را در نفس خود حقیرتر بیند گفتند داروی دل چیست گفت از مردمان
دور بودن و گفت بر توانگران تکبر کردن و بدرویشان متواضع بودن از تواضع
بود و گفت تواضع آنست که هر که در دنیا بالای تست تکبر کنی و بر هر که فروتر است
از و تواضع کنی و گفت رجا اصلی است که از و خوف پدید آید و خوف اصلی است
که از صدق اعمال پدید آید و صدق اعمال از تصدیق پدید آید که در مقدمهٔ آن
خوف بود ایمن گردد و ساکن شود و گفت آن رجا که خوف انگیزد تا در دل
قرار گیرد دوام مراقبه بود در نهان و آشکارا شخصی از و وصیتی خواست گفت
خدا را نگاه دار یعنی همیشه چنان باش که گویا خدای را می بینی روزی پیش او
غیبت شخصی میرفت گفت اگر من غیبت کنم باید که غیبت پدر و مادر کنم که احسان
مرا ایشان اولی تراند و روزی جوانی پیش او آمد و گفت نیست کس که من گناهی
کرده ام گفت چه کرده گفت زنا گفت ترسیده بودم که مگر غیبت کرده ع ط
امام شافعی رحمة الله تعالی علیه گفت اگر عالمی بینی که برخصت و تاویل
مشغول گردد بدانکه از وی هیچ نیاید و گفت هر که علم و جهال آموزد حق علم
ضایع کرده باشد و هر که علم از کسی که شایستهٔ آن باشد باز دارد ظلم کرده باشد
و گفت اگر دنیا را بگرده نان بمن فروشند نخورم گفت هر کرا همت آن بود که
چیزی در شکم او شود قیمت او آن بود که از شکم او بر آید یکی پند خواست گفت
چنان غبطه بر زندگان بر که بر مردگان می بری یعنی هرگز مگو دریغا که من چندان کم

جمع نکردم که او کرد و بگذاشت بحسرت بلکه غبطه بران کن که چندان طاعت او
کرد باری من هم کردمی و گفت هیچ کس بر مرده حسد نبرد باید که بر زنده هم نکند
که او نیز زود خواهد مرد خواجه محمد سماک رحمة الله تعالی علیه گفت شرف فقیر
تواضع آنست که خود را بهیچکس فضل نبینی و گفت پیش ازین مردمان دوا
بودند که مردم از ایشان شفا می یافتند اکنون همه درد شده اند که آنرا دوای نیست
پس طریق آنست که خدا را مونس خود سازی و کتاب او همراه خود گردانی و گفت
طمع بندی است بر گردن و بندی است در پای بنداز تا برهی ابو الحسن خرقانی
رحمة الله علیه گفت هر که نماز بر وقت نخواند و تلاوت قرآن نکند و علم نیاموزد
و سخاوت نکند مردگان ازو بهر حال بهتر اند و گفت اگر کسی صد کار با اخلاص کند
و یکی بریا خوف آنست که همه کار خالص او نیست شود و گفت هر که دعوی علم کند
باید که عمل با وی بود و هر که دعوی عبادت کند باید که اخلاص با وی بود و هر که
دعوی تصوف کند باید که فنا با وی بود و گفت ابو الحسن را دو اندیشه است
هرگاه که با حق بود در بهشت بود و هرگاه که با غیر حق بود در دوزخ بود و گفت
سه اندوه باید که همیشه با مرد این راه بود یکی اندوه حسرت گذشته دوم جهد
ایستادن امروز سیوم ترس قطعیت فردا و گفت چند آواز بالای عرش میشنود
یکی آواز پیشگاران دوم آواز اهل سخاوت سیوم آواز غازیان چهارم آواز
اندوهگینان پنجم دوک ریستن زنان خاموش که بوقت ریستن سخن لاغی نگویند
ششم آواز ستم رسیدگان و گفت صوفی آنست که هر سخنی که گوید شنونده آن خدا
را بیند و گفت هر که حریص دنیا بود مالش حلال نباشد و هر که دروغ گوید ایمانش نیست

نبود و هر که خیانت کند نیز ایمانش نباشد و گفت هر که کاهل نماز شود ترس
خدا در دلش نبود و ایمان ندارد و گفت زندگانی را چنان دانید که گویا جان
بلب رسیده است و گفت هفتاد و سه سال است که با حق تعالی زندگانی کردم
و یک سخن با او بر خلاف شرع نگفتم و یک نفس بهوا نفس نزدم و نفس
چنان کردم که از عرش تا فرش همه زیر یک قدم من بود و گفت از حق تعالی
بر دلم ندا آمد که اگر با اندوه پیش من آئی شادت کنم و اگر با نیاز آئی توانگرت کنم
و اگر از خودی خود دست بداری آب و هوا را مسخرت کنم و گفت علما میگویند
که خدا را بعقل و دلیل باید دانست آنها نابینااند که خدا را هرگز راه نخواهند یافت
جز بخدا و گفت من کار خویش را باخلاص ندیدم تا وقتیکه بغیر و دیگری را میدیدم
و چون همه او را دیدم مرا اخلاص پدید آمد و گفت سر من عرش است و پای من
تحت الثری و دستهای من بمشرق و مغرب و گفت عافیت را طلب کردم در تنهائی
یافتم و سلامت را در خاموشی و گفت مزاح مکنید و گفت با خدا چنان صلح کردم
که هرگز جنگ نکردم و با نفس چنان جنگ کردم که هرگز صلح نشد و گفت خلق موافق
خود با حق میگویند و ابوالحسن موافق حق میگوید و گفت سی سال است تا روی از
خلق گردانیده ام و سخن میگویم و خلق مپندارند که با ما میگوید و نمیدانند که با حق میگویم
و یک سخن با حق خیانت نکرده ام که بظاهر و باطن با حق بوده ام چندانکه اگر
پیغمبر صلی الله علیه وسلم ازین در درآید مرا خاموش نباید بودن و گفت چون
دوست بدوست حاضر آید دوست را ببیند و خود را نه بیند و گفت ولیکه درو
اندیشه بد گذرد و صاحب آن خلوت نشینی را نشاید و گفت اندکی تعظیم بهتر است

از بسیاری نعمتها و عطاها و علم و زهد و گفت ملائکه سه جا از اولیا را الله منت دارند
اول ملک الموت در وقت نزع ایشان دوم کرام الکاتبین در وقت نوشتن
نامه سوم منکر و نکیر در وقت سؤال و گفت تا یقین ندانستم که رزق بر وی است
دست از کار باز نداشتم و تا عجب خلق ندیدم پشت بر خلق نکردم و گفت مردان خدا
را اندوه و شادی نگیرد و اگر گیرد هم از حق بود و گفت صحبت با خدا کنید
و با خلق مکنید که لایق دوستی و صحبت خداست و گفت بنده چنان نیکو بود که
هر بندگانی خویش از دنیا مرده بود و نه بحال مرگ و گفت تا تو طالب دنیا باشی
دنیا بر تو سلطان بود و چون تو از وی روگردانی تو بر وی سلطان باشی و گفت
درویشی کسی را بود که او را دنیا و آخرت نباشد در غیبت نکند بدین هر دو
و گفت چندانکه نماز را پیشتر از وقت از تو طلبند تو نیز روزی پیشتر از وقت از و
مطلب و گفت بنده را تا بحق راه هست اما با حق کسی را راه نیست و گفت هر که او را
یافت نماند و هر که او را یافت نمرد و گفت در صد هزار سال یکی اندر رحم مادر زاید که
اهلیت محبت و پرستش حق را شاید و گفت در هر دلی که بجز از خدای عز و جل چیزی دیگر
باشد اگر چه طاعت بود آن دل مرده باشد یکی از وی سؤال کرد که دلت چگونه است
گفت چهل سال است که میان من و دل جدائی افگنده اند و گفت سه چیز را نگاهداشتن
دشوار است یکی سر با حق تعالی دوم زبان با خلق سوم پاکی در کار و گفت هیچ
چیز میان حق و بنده حجاب نبود مگر نفس و گفت این دین را از شیطان آن فتنه
نیست که از سه کس اول از عالمی که بر دنیا حریص بود و زاهدی که از علم بی بهره بود
و معلمی که جاهل بود و گفت اگر بنائی را بازی در خانه کنی سلامت بماند و اگر

آن برنا را با مرادی در مسجد کنی سلامت نماند گفت چه کنید تا از ابلیس ایمن باشید
که وی در شش صد و رصد سخن گوید و گفت از کارها بزرگترین ذکر خدای تعالی است
و سخاوت با بندگان و پرهیزگاری کردن و در صحبت نیکان نشستن و گفت قبله
جوانمردان خدای تعالی است که اینما تولوا فثم وجه الله پرسیدند از وی که خدا را
کجا دیدی گفت آنجا که خود را ندیدم و گفت هر کسی که در دلش اندیشه حق و باطل
گذرد او را از رسیدگان نشمارم و گفت امام آن بود که همه راه رفته باشد و گفت
چون ذکر نیکان کنی میغ سفید پدید آید و باران رحمت بارد چون ذکر خدای عز و جل
کنی میغی از نور پدید آید که عشق بارد اما ذکر نیکان عام را رحمت است و خاص را
غفلت و گفت صوفی روزی ست که با آفتابش حاجت نیست و شبی ست که
با ماه و ستاره اش حاجت نیست و گفت کسی را که حق خواهد بجانب خود راهش دهد پس
راه بر وی سهل گردد و کوتاه بود و گفت طعام و شراب جوانمردان دوستی حق بود
و گفت هر کس که غائب ست همه از وی گوید و آن کس که حاضر ست هیچ از وی
نتواند گفتن و گفت درویش آن بود که هیچ اندیشه در دلش نبود و میگوید و گفتارش
نبود و می بیند و دیدارش نبود و می شنود و شنوائی نبود و میخورد و مزه طعامش نبود
نه حرکتش بود نه سکون نه شادیش بود و نه اندوه و گفت مهری بر زبان نه تا
نگوئی سخنی جز خدا و مهری بر دل نه تا اندیشه نکنی جز خدا و مهری بر لب و
دندان نه تا نخوری جز حلال و مهری نه بر معامله تا نورزی کار جز اخلاص و گفت
صوفی جسمی ست مرده و دلی ست آسوده و جانی ست سوخته و گفت آن راه
که به بهشت برد نزدیکست اما راهی که بخدا می برد دور است و گفت میباید که

ور روزی هزار بار بمیری و باز زنده شوی تا باشد که حیاتی یابی که بعد از آن موت نبود
و چون هستی خویش با هستی او هستی خویش نبود و گفت هر که تنها نشیند
با خدای تعالی علامتش آن بود که او خداوند خویش را دوست میدارد و هر که در میان
خلق نشیند با خدای او را خوش نبود و علامتش آن بود که خدای تعالی او را دوست ندارد
و گفت خدای عزوجل لطف خود را برای دوستان دارد و رحمت برای عاصیان
و گفت با خداوند آشنائی کنید تا دل قوی شود چون غریبی که بشهر با شهر رود و چون
در شهر آشنائی یابد قوی دل گردد و گفت دوستی خدا در دل آن کس بود که او را
رحم و شفقت بر خلق بود و گفت آنچه خدای تعالی مر بنده خود را بعد ایمان کرامت کند
هیچ چیز بهتر از دل پاک و زبان راست نیست و گفت هر که در جهان از خدا و رسول
او و پیران شرم دارد در آن جهان خدای از وی شرم دارد و گفت پلاس پوشان
و مرقعداران بسیارند اما از جمله راستی دل باید و گفت برای خدمت و صحبت
کسی باید که چشم نابینا و گوش کر و زبان لال باشد و گفت در راه خدا چنان
باید رفت که کسی نداند و گفت در دلی که کبر و حسد باشد حق تعالی در آن دل نظر
نکند و گفت یکبار خدای را یاد کردن صعبتر است از آنکه شمشیر بر تو خورد
هزار بار و گفت دیدار آن باشد که تو خود را نبینی و گفت بسیار گریند و خندند
و بسیار خاموش باشند و میگویند و بسیار خوارانند و نمی خورند و بسیار بیدارند تا
و خسپند و گفت در جهان میا تا سه حال بر خویشتن نبینی اول آنکه در محبت
او آب چشم خویش خون بینی دوم آنکه از هیبت او بول خود را خون بینی
سوم آنکه در بیداری شبهای دراز استخوان خود را گداز و باریک بینی و گفت

خدارا چنان یاد کنید که دیگر یاد کردن نیفتد یعنی فراموشش نشود تا باز یاد کردن
افتد و گفت غایت مردان سه است یکی آنکه خویشتن را چنان داند که خدای عزوجل
او را بیافرید در این جهان کس را خود دلی ندهم دوم آنست که تو باشی و آن تنها
و سوم آنکه تو نباشی با همه او باشد و گفت سخن نگویید تا شنونده آن خدا را نبیند
و سخن را نشنوید که تا گوینده آن خدا را نبیند و گفت درویش آن
باشد که در هر دو جهان نگنجد و آن آنست که حق را یاد کند و بیش از این او یاد کردن
نتوانند و گفت اگر تو با خدا باشی و همه دنیا ترا بود زیان ندارد و اگر دل تو با خدا
راست نیست و جامه پلاس پوشی سود ندارد و گفت خود را بخدای عزوجل
دیدن عقا بود و خدای را با خود دیدن فنا بود و خدای را دیدن و خود را ندیدن
بقا بود و گفت هر که اینجا با خلق کودک بینی او نزدیک خدا مردست و هر که اینجا با
خلق مرد بینی او نزدیک خدا کودک است و گفت غریب آنست که در هفت آسمان
و زمین هیچکس با وی یکتار موی موافق نبود و من نگویم که غریبم که من آنم که با
زمانه بسازم و گفت غایت بنده با خدای در سه درجه است یکی آنست که بیدار
بایستد و گوید الله دوم آنست که بخویشتن گوید که الله سوم آنست که از وی همی گوید
الله و گفت مردان سه گروه اند یکی آنکه نیازرده اند لیکن از تو آزار دارند دوم
آنکه اگر ایشان را بیازاری ایشان از تو نیازارند سوم آنکه چون بیازاری ایشان
نیز ترا بیازارند و گفت این غفلت در حق خلق رحمت است و اگر ذره آگاه شوند همه
از وی بسوزند و گفت بسا کسانیکه بر پشت زمین می باشند و مرده اند
و بسا کسانیکه در خاک خفته اند و از زندگانند و گفت بهر طرف نگری الله است

وگفت اول قدم آنست که گوید خدا و چیزی دیگر نه و قدم دوم خود آتش ست
و قدم سوم در آفتاب ست و سوختن وگفت اگر جبرئیل علیه السلام از آسمان بانگ
کنند که ای فلان کسی مثل تو نیست و نخواهد بود تو قول او را صادق داری اما
از مکر خدا ایمن مشو و از آفت نفس خویش و عمل شیطان غافل مباش وگفت
اولیای خدا را نتوانند دید مگر کسی که محرم بود و چنانکه کسی اهل ترا نه بیند بجز آنکه
محرم بود وگفت اگر آسمان و زمین پر طاعت بود و آنرا قدری نبود و اگر یک ذره انکار
این طائفه در دل بود وگفت هزار مراد اینجهان را ترک باید کرد تا بیکی مراد
آنجهان برسی و هزار درم شراب زهر باید خورد تا یک شربت حلاوت بچشی وگفت
زندگانی دون مرگ ست و مشاهده دون مرگ و فنا و بقا دون مرگ ست
و پاکی دون مرگ ست چون حق پدید آید جز حق هیچ نماند وگفت تا با خلق باشی
ترشی و تلخی دانی چون از خلق جدا گردی با خدا زندگانی کنی وگفت قرایان
میگویند که خدایرا بدلیل باید شناخت غلط ست که خدایرا بخدا باید دانست و
مخلوق او را نتوان دانست وگفت هر که عاشق شد خدای را یافت و هر که
خدایرا یافت خود را فراموش کرد وگفت بسیاری بتفسیر قرآن مشغول باشند
اما جوانمردان بتفسیر خویش مشغول باشند وگفت عالم آنست که خویشتن عالم بود
نه آنکه بتعلیم عالم بود پرسیدند از محبت گفت نشانش آن بود که گوئی که او
با شیطان دیگر گروه است اگر با وی بجهد بسازید و اگر بقدر دریا شراب در
حلق او ریزند هنوز تشنه لب باشد و زیادتی بگوید پرسیدند از اخلاص گفت
هر چه برای دیدار حق تعالی کنی اخلاص ست و هر چه از دیدار خلق کنی ریاست

پرسیدند جوانمردی چیست گفت اگر حق تعالی هزار کرامت با برادر او کند و یک
کرامت باوی او آن یک کرامت را هم خواهد که آن برادر را باشد پرسیدند که ترا خوف
باشد گفت مرده را خوف مرگ نباشد و هر وعیدی که خلق را از مرگ و قیامت
و دوزخ باشد یک ذره از آن نباشد که من چشیده‌ام و هر وعده که خلق را
کرده است از آن راحت که من چشم دارم یک ذره نبود روزی از اصحاب خود
گفت اگر ریسمانت بگسلد چه کنی گفت ندانم گفت بدست وی ده که بر بندد پرسیدند
که دعوة بدترست یا گناه گفت دعوة خود گناه است پرسیدند که بندگی چیست
گفت عمر در ناکامی گذاشتن گفتند چه کنیم تا بیدار باشیم گفت عمر یک نفس باز آورید
و این یک نفس را چنان دانید که واپسین است و بر لب رسیده است پرسیدند که
فقیری چیست گفت سیاه دل بودن یعنی از پس رنگ سیاه رنگ دیگر نباشد
پرسیدند که نشان توکل چه باشد گفت آنکه شیر و اژدها و آتش و دریا و بالش
این همه ترا یکی بود که همه در توحید یکی اند و گفت سالهاست تا نفس من دمی
آب سرد و دوغ ترش می طلبید نداده‌ام و او را بدین آرزو نارسانیده‌ام
نقل است که از چهل سال او را هوس بادنجان بود و نمی خورد تا روزی مادرش
آمده قسم داد که بحق شیر من بادنجان بخور شیخ نیم بادنجان خورد و همان شب
اوباش خرقانی سر پسرش را ببریدند و بر آستانش نهادند شیخ چون دید روز دیگر
سخن بلند کرد و گفت آری چنین دیگی که من نهاده‌ام آنرا کرم چنین می بایست
بارها با شما گفتم که مرا با او کار آسان نیست شما میگوئید بخور و گفت هفتاد و سال است
که با حق زندگانی میکنم نفسی بر مراد نفس نزده‌ام و قدم بر رضا او نرفته‌ام و گفت

(بادنجان)

اگر اجلم در رسد و از جهان بروم تا چهار صد درم وام دارم که در قیامت خصمان من آنجا
باشند دوست تر دارم از آنکه در دنیا زنده باشم و کسی از من چیزی سوال کند و
من حاجت اورا روا نکنم و گفت گاه گاه از بسیاری جهد و اندوه و غم که از لقمه
زقوم خوردنم بسیار شد از خدا میگویم که الهی من از آن تو این لقمه زقوم میخورم
اگر تو نخواهی خوردنم یا تو بگذارم و گفت فردا در قیامت گویندم چه آوردی گویم
الهی سگی با من داده بودی در دنیا من با او فرو مانده بودم تا در دامن
بیگانه نیفتد گفت یکبار خدا را بخواب دیدم که میگفت یا ابوالحسن خواهی که
من ترا باشم گفت نی گفت تو مرا باشی گفتم نه گفت یا ابوالحسن همه عالم درین آرزو اند
که من ایشان را باشم و ایشان مرا و تو چنین میگوئی گفتم خداوندا آن که باشد
که ترا نخواهد اما تو اختیار بمن دادی از ملک تو که این تواند بود که تو باختیار کسی کار
نکنی هر چه میخواهی میکنی نقل است که وقت مرگ رسید گفت ای کاشکی دل
پر خون مرا بشکافتندی و با خلق بنمودندی تا خلائق دانستی که با خدای عزوجل
بت پرستی راست نیاید محمود غزنوی از وی پند خواست گفت چهار چیز نگاه دار
تا سلطان دنیا و آخرت شوی تقوی و نماز جماعت و سخاوت و شفقت بر خلق
و گفت نماز را نگاه دارید که نماز چون کشتی بود و دیگر عبادت چون بار کشتی اگر
کشتی سلامت باشد بار نیز سلامت باشد و گفت روزگار خود را سه قسمت کنید
زمانی به تن خدمت او کنید و زمانی بدل او را یاد کنید و زمانی ذکر او گوئید و
بر پیغمبر علیه السلام درود فرستید و گفت هر که سرود گوید و از آن خدای تعالی را
خواهد بهتر از آن باشد که قرآن بهفت قراءة خواند و از آن خدای را نخواهد و گفت

اگر همه دنیا شود همه زر شود و آن بر تو بریان آید تا هیچ غم نباشد برابر آنکه تکبیر اول
از تو فوت شود بجماعت. وگفت چون از نماز فارغ شوید بگوئید استغفر الله تا
اندیشه که در دل گذشته باشد بریزد. وگفت هر که روز جمعه دوازده رکعت پیشین
سلام گذارد میان ظهر و عصر دو دو رکعت نماز اجابت بخواند در هر رکعت بعد
فاتحه آیت الکرسی و شهد الله و قل اللهم مالک الملک تا بغیر حساب و انا انزلنا
یک یک بار بعد فراغ سر بر زمین نهاده بگوید کلمه توحید یک بار و بعد سر از سجده
برداشته حاجت خواهد روا گردد. وگفت دو رکعت نماز برای خوشنودی خصمان
و ادای حق بندگی باید خواند در هر رکعت بعد فاتحه آیت الکرسی و قل اللهم مالک
تا بغیر حساب یکبار و ثواب آن بخصمان بخشد در قیامت خصمان از وی راضی
شوند اگر بنیت ادای حق بندگی خواهد ادا کرده باشد. وگفت در شب پنجشنبه
دو رکعت برای حق والدین بخواند میان شام و خفتن در هر رکعت بعد فاتحه
انا انزلناه و انا اعطیناک الکوثر و قل یا و اخلاص و معوذتین یک یک بار
چنان ثواب هست که گویا توریت و انجیل و زبور و فرقان خوانده باشد. وگفت چون
در نماز شوی سر بخالق باید داشت تا از عهده این بیرون آئی. وگفت در صحرای
دنیا نیم خاری با خدا زندگانی کردن دوست‌تر دارم از آنکه در بهشت زیر درخت
و مرا از وی خبر نباشد. وگفت جنبیده‌ام و خود ناپدید و گوینده‌ام و خود ناپدید
و شنونده‌ام و خود ناپدید. وگفت اگر خدا تعالی روز قیامت همه خلق را از مشرق
تا بمغرب برای من بخشد از بزرگی همت خود که با خدا دارم باز ننگرم. وگفت هر شب که
در آید آرام نمیگیرم تا در نماز شام حساب آن روز که با خداست نمیکنم. وگفت آنچه در دل

من سست اگر قطره بیرون آید جهان چنان شود که در عهد نوح علیه السلام گفت
همه چیز را نهایت دانستم الا سه چیز را اول نفس را دوم درجات پیغمبر را سوم معرفت را
و گفت خدای را بندگانند که از خلق آفات بندگی نخواست و از ایشان خداوندی
آنچه ببایست روزی شد بود ابو الحسن شیخ را چیزی نخورده بود تا نماز خفتن قصد در
خانقاه شیخ آمد با جمعی طعام که یاران وی آورده بودند شیخ روی با اصحاب
کرد و گفت هر که از شما نسبت تصوف درست کرده باشد بگیرد این طعام
تا دهم صوفیست نه همه اصحاب باهم دست کشیدند آنکس که الپس بپرسید گفت زنهار تجرد
دعوی مکنید یعنی هرگز اگر دیگری در پهلوی تو دعوت کند تا خوش نشوی مردی
خرقه پوشیدن خواست گفت اگر زن لباس مرد پوشد مرد شود و اگر مرد لباس
زن پوشد زن شود و گفت نه گفت چرا لباس مردان پوشی اگر مرد نه و اگر مردی
نیز حاجت نیست ابو سعید ابو الخیر رحمة الله علیه گفت ما در ابتدا هر ده چیز را
بر خود لازم کردیم و بپذیرفته هزار عالم را بدان از خود دور کردیم اول روزه دایم
دوم پرهیز از حرام سوم ذکر مدام چهارم بیداری شب تمام که گاهی پهلو
بر زمین ننهادیم و تکیه بر جای نیز نکردیم پنجم قانع بودیم ششم خواب آلوده نکردیم هفتم
نکردیم هفتم پیوسته قبله رو نشستیم هشتم در هیچ امردی نظر نکردیم و در محراب نگاه
نکردیم نهم گدائی نکردیم تا چه از حلال بما میرسید و دهم خود را با تسلیم کرده بودیم
یازدهم پیوسته در مسجد می نشستیم دوازدهم هرگز ببیند ... بیازار گذر نکردیم
سیزدهم در هر شبانه روزی یکبار قرآن ختم میکردیم چهاردهم در بینائی کور شده
شنوائی کر و در گویائی گنگ بودیم تا خلق مرا دیوانه گفتند ما ... پانزدهم

پانزدهم هر نقل که از پیغامبر صلی الله علیه وسلم بما رسید بر آن عمل میکردیم اگر مناهی
می بود از آن اجتناب میکردم اگر اوامر بود بر آن عمل میکردیم حتی که شنیده بودم
که در جنگ احد پیغامبر علیه السلام را جراحت رسیده بود بر سر انگشتان پای
نماز گذارده ما نیز بحکم متابعت او بر سر انگشتان پای ایستادم تا چهارصد رکعت
نماز گذاردم و هر چه از عبادت فرشتگان شنیدم بدان قیام نمودم حتی که شنیدیم
که بعضی ملائکه نگونسار شده عبادت میکنند ما هم سر بر زمین نهاده نگونسار شدیم
و ختم قرآن نمودیم و گفت اگر در زاویه درویشی سیاه خمر خوارگی داشته باشد
آنرا نصیحت کنید برفق و درشتی مکنید و اگر درمی از سیم و یا زر باوی یابید آنرا
در آتش گرم سازید و پهلوی او را بآن درم داغ کنید تا فضیحت شود و گفت
هر چیزی که ترا از خدا باز دارد آن چیز شوم است و صحبت او مذموم و گفت هر که پندارد
که بجهد یابد خطا است و اگر بیجهد داند نیز خطا است و گفت درین راه عافیت
باید و سلامت و کرامت نشاید و خلق و رفق دوست و بهشت نباشد خویش
و پیوند تو ای و تو هم نباشد بلکه یکی خدا باشد و بجز از وی دیگری نباشد و درویشی
پیش شیخ با ادب ایستاده بود چنانکه در نماز می ایستد گفت چنان بایست که تو
نباشی یعنی در حق تعالی فانی شوی و گفت کسی که مراد داشته باشد هرگز بمراد
نرسد و هر که در مال است و پامال است خود مانده است و دست از وی باید داشت
که بلای خود و از آن خلق گشته است و گفت هر کسی را بایستی است بایست
ما آنست که ما را هیچ بایست نباشد و گفت فضل ما بر شما بدانست که شما با ما میگوئید
و ما با او میگوئیم و گفت خلائق را آسان است که کار با رحیم و رحمن افتاده است

مارا مشکل هست که با جبار و قهار افتاده است و گفت سی سال بود تا خدا را می جستم
گاهی می یافتم و گاهی نمی یافتم اکنون چهل سال هست تا ابوسعید را می جویم
و نمی یابم و گفت بعد از هفتاد و سه سال مرا از پندار خودم بیرون آوردند و گفت
اگر هشت بهشت در مقابله یک ذره نیستی ابوسعید افتد محو و ناچیز گردد و گفت
خدای را میتوان دیدن اما درویش را نمی توان دیدن که خدا هست هست
و درویش نیست هست گفت از پیری گفتم که حرفی بگو گفت بجز از حق تعالے
هر چه دانی فراموش کن و از حق تعالی سخن نیست جز خاموشی و گفت هر چه
یافتم به بیداری شب و پاکی سینه و نفی مال یافتم و گفت هر چه گفته ام کرده ام
گفت وقت نزدیک من شرک هست زیرا که وقت و واقت و موقوت سه چیز باشد
و بر این سه چیز بنا کردن بی اصل باشد چه فانی گشته مشغول فانی گردانیده نبود
کسی معنی تحبهم و یحبونه میگفت شیخ گفت خدا هرگز کسی را دوست نمی دارد یعنی
جز وی کسی هست که وی را دوست دارد و گفت عاشق هم او ست و معشوق هم
او ست روزی فصد میکرد حجام را گفت هوش دار تا نشتر بدوست نرسد
روزی کسی با وی گفت که فلان کس بروز نماز میکند و بشب دزدی گفت
عجب نبود که ببرکت نماز روز از دزدی شب باز آید وقتی جوانی در حوالی خانقاه
خمر میخورد و مستانه مشغله میکرد و پروای کسی نمیداشت شیخ گفت سبحان الله
اینکس در کار باطل خود چنان غرق هست که پروای حق شما نمیدارد و شما
بکار خود مستغرق چنان نمیتوانید بودن که پروای باطل ایشان ندارید روزی
در حمام خادمی وسوخ او را جمع کرده پیش چشم آورد و پرسید که شیخ جوانمرد

چیست گفت آنکه دوزخ کسی را در پیش چشم وی بیاری وگفت هرکه با حق
غافل تر از خود جاهل تر وگفت هرکجا عارف ومعرفت بود از حق بود وگفت
چون تو نباشی همه او باشد وگفت قاعدهٔ بندگی بر نیستی ست تا ذرهٔ اثبات
در صفات تو میماند حجاب می ماند که اثبات صفت خداوند است ونفی صفت
بنده وگفت پادشاهان بنده نفر وشتن جهد کنید تا بنده شوید گفت چون
گمان کردی حق را یافتی این وقت او را گم کردی وگفت هرجا که پندار نشست
دوزخ ست وهرجا که تو نیستی بهشت ست وگفت حجاب میان بنده
وخدا آسمان وزمین وعرش وکرسی نیست پندار نشست ومنی حجاب ست آن را
از میان برگیر تا بخدا برسی وگفت دشمنها از نفس ست اگر او را بکشتی او
ترا کشد اگر او را مقهور نگردانی او ترا مقهور گرداند خواجه ابراهیم خواص رحمة الله
علیه گفت مرا از خدا تعالی عمر ابدی باید در دنیا تا همه خلق در نعمت بهشت مشغول
باشند وحق را فراموش کنند ومن در بلای دنیا بحفظ آداب شرع قیام کنم وحق را
یاد دارم وگفت دستی فارغ ودلی ساکن دار وهرجا که خواهی برو وگفت هرکه
حق را شناسد بود قاعده لازم بود که آرام گیرد با وی واعتماد کند بر وی وگفت علم را
بسیاری روایت نیست عالم آنست که متابعت علم کند واقتدا بسنت نماید
اگرچه علم اندک دارد وگفت هرکه اشارت کند بخدا وسکوت بخدا حق تعالی همه بلا را
از وی دفع کند واگر با غیر وی سکوت کند حق تعالی از دست خلق رنج بر وی رساند
تا بجدی که حیات وموت دشوار شود ودر عاقبت پشیمان گردد وگفت هرکه
چنان زید که دنیا بر وی گرید آخرت بر وی خندان بود وگفت هرکه ترک شهوتی کند

و آنرا در دل خود عوضی نیابد او در ترک آن کاذب بود و گفت هر که را توکل
در خویش درست آید در غیر نیز درست آید گفتند توکل چیست گفت ثبات در
محی الاموات است و گفت صبر ثبات است بر احکام کتاب و سنت و گفت محبت
محو ارادت است و احتراق جمله صفات و حاجة و گفت داروی دل پنج چیز است
قرآن خواندن و اندرون نگاه کردن و شکم تهی داشتن و قیام شب بالتضرع
کردن تا وقت صبح و با نیکان نشستن خواجه ابراهیم شیبانی رحمة الله علیه
گفت چهل سال خدمت عبد الله مغربی کردم درین عهد از ماکولات خلق
چیزی نخورده ام و درین چهل سال مویم نبالید و ناخنم دراز نشد و جامه شوخگین نشد
و درین عهد زیر هیچ سقف نخفتم مگر زیر بیت الحرام و گفت هشتاد سال است
که بشهوت نفس خویش هیچ نخوردم و گفت شصت سال است که نفس لقمه گوشت
بریان میخواست و من نمیدادمش یکروز ضعفی غالب شد و کارد باستخوان
رسید و بوی گوشت بریان پدید آمد نفسم فریاد کرد و بسیار زاری نمود که
برای خدا ازین گوشت بریان لقمه برای من بخواه بدیر خاستم و بر بوی گوشت
رفتم آن بوی از زندان می آمد آنجا رفتم و دیدم که یکی را داغ می کنند و او
فریاد میکند و از وی بوی گوشت بریان می آید از نفس گفتم بیا بستان و بخور نفس
بترسید و تن زد و گفت هر که خواهد از دو کون آزاد گردد گو عبادت خدا را با خلاص
کن که هر که در عبودیت محض بود از ما سوی الله آزاد گردد و گفت هر که سخن
گوید در اخلاص و نفس را مطالبه نکند بدان حق تعالی او را بمیان اخوان و اقران
فضیحت کند و گفت هر که خدمت مشایخ کند و مبتلا گردد بدعاوی کاذب او

فضیحت کرد و بدان دعویها و گفت هر که خواهد که معطل گردد و باطل شود
گو دست در رخصت زن و گفت سفله آن بود که در خدا عاصی گردد و گفت
سفله آنست که از خدا نترسد و گفت سفله آن بود که منت نهد بر عطای خویش
بر عطا ستاننده و گفت شرف در تواضع است و عزت در تقوی و آرام در قناعت
و گفت چون خوف در دل قرار گیرد موضع شهوت بسوزد و رغبت دنیا از و
کم شود و گفت توکل سریست میان خدا و بنده پس واجبست که جز خدا کسی
مطلع نشود و بر سر وی گفتند دعا چرا نمی کنی گفت مخالفت وقت از بی ادبیست
کسی از وی وصیت خواست گفت خدای را یاد دار و فراموش مکن و اگر توانی
مرگ را فراموش مکن خواجه ابوبکر طمسانی رحمة الله علیه گفت صحبت
کنید با خدای عز و جل اگر نتوانید با مصاحب او صحبت کنید تا برکت صحبت او
شما را بخدا رساند و اندر دو جهان رستگار باشید و گفت هر که مصاحبت کند
با علم چاره نبود او را در مشاهده امر و نهی و گفت علم ترا بریده گرداند از جهل
پس جهد در آن کن که بریده نگرداند ترا از خدا و گفت وصل بی فصل ست
چون فصل بیاید وصل نماند و گفت هر که صدق دارد و گفتار میان خویش
و خدای آن صدق او را بخدای مشغول گرداند زیرا که او را فراغت بود از
خلق و گفت راه بخدای بعدد انفاس خلائق ست پس گفت راه خداست
و بران راهی نیست و گفت مجالست کن با خدا بسیار و با خلق اندک و گفت
مرد چنان باید که حرکات و سکنات او خاصه خدای را بود تا بضرورتی بود که در آن
مضطر باشد و جز این هیچ حرکت و سکون معتبر نبود و گفت عاقل آن بود که سخن

بقدر حاجت گوید و از فضول باز ماند و گفت هر کرا خاموشی وطن نیست در فضول است
اگرچه ساکن باشد و گفت از علامات مرد آنست که او را از غیر جنس خویش
نفرت بود و طالب جنس خود کند و گفت زندگانی نیست مگر در مرگ یعنی حیات
در مرگ نفس است و گفت مرگ بابی است از ابواب آخرت هیچ بنده بحق نتواند
رسید مگر بدان ابواب که بدرگاه در شود و گفت من چه گویم که جمله کون دشمن
من است و گفت بر تو باد که بشنوی و نشنوی مگر کسی گفت مرا وصیتی کن گفت
همت که همت مقدمه جمله اشیا است و مدار جمله اشیا با اوست خواجه ابو حمزه بغدادی
رحمة الله علیه گفت خدای را آنکه راه دید هم فرمود و متابعت و سواس مکن و بلای
خلق بکش و گفت دوستی فقر سخت تر است که هیچ کس صبر نتواند بر دوستی فقر الا که
آنکه صدیقی بود و گفت هر کرا سه چیز بود از همه آفتها بری است شکمی تهی با دل قانع
و درویشی دائم با زهدی حاضر و صبری تمام با ذکری دائم و گفت چون تو از و
سلامت یافتی حق او بگذار و گفت هرگاه من فاقه رسیدی با خود گفتمی که این
فاقه بتو لذت که رسید پس با و اندیشیدمی و می ساختمی و گفت علامت صوفی صادق
آنست که بعد از عز خوار شود و علامت صوفی کاذب آنست که برخلاف این بود
خواجه ابو عمر نجید رحمة الله علیه گفت صافی نشود قدم هیچ کس در عبودیت
تا آنکه همه کارهای خویش جز دعوی نداند و گفت حالی که نتیجه علم نباشد اگرچه عظیم خطر
باشد ضرر آن بر صاحب او بیش زیاده از منفعت بود و گفت آفت بنده در رضای
نفس اوست و گفت هر که دیدار او ترا مهذب نگرداند بیقین بدان که او مهذب
نیست و گفت بشنیدن وعده ها که تولد کند از فساد ابتدا بود چه هر کرا ابتدا اساسی

درست شده باشد در انتها هم درست آید و گفت هر که قادر بود در پیش خلق
بر ترک گرفتن جاه آسان بود بروی ترک دنیا و اهل دنیا و گفت هر که راست
ایستاد با او هیچکس کژ نگردد و هر که کوژ شد هیچکس با او راست نشود و گفت هر کرا
فکری صحیح بود نطق او از صدق بود و عمل او از سر اخلاص و گفت هر که خواهد
که بشناسد که چند است قدر معرفت او نزدیک حق گو بنگر که چند است قدر هیبت
او تعالی نزدیک او در وقت خدمت و گفت انس گرفتن با غیر الله وحشت بود
و گفت تصوف صبر کردن است در تحت امر و نهی برضای حق تعالی خواجه ممشاد
دینوری رحمة الله علیه گویند یکی از وی دعائی خواست گفت برو بگوی خدا شو تا بدعای
ممشاد ترا احتیاج نبود آن مرد گفت گوی خدا کجاست گفت آنجا که تو نباشی مرد
برفت و از خلق عزلت گرفت و دولت او را دریافت و از کلمات خواجه آنست که
گفت اصنام مختلف اند بعضی را بت او نفس او ست و بعضی را فرزند و بعضی را
زن و بعضی را مال و بعضی را کسب و بعضی را نماز و روزه و زکوة و حال آمد و همه
کس پرستی اند از بتان و بیزاری از این بتان نیست مگر آنرا که نه بیند نفس
خویش را حالی و محالی و هیچ اعتماد نبود برافعال خویش و از حالت خویش
منکر شود و شکر نگوید بلکه چنان باشد که هر چه از وی ظاهر شود از خیر و شر بران از
نفس خویش راضی نشود و ملامت کننده وی بود و گفت ادب مرید در بجا آوردن
حرمت پیران بود و نگاه داشتن حرمت برادران و از سببها بیرون آمدن و آداب
شرع بر خویش نگاه داشتن و گفت هرگز نزد پیری نشدم الا از حال خود خالی شده
و منتظر برکات او میبودم از کلام وی و دیدار وی و گفت هر که نزدیک پیری شود

برای خاطر خویش از منقطع ماند از برکات دیدار وی و سخن وی و گفت در صحبت
اهل اصلاح صلاح دل پدید آید و در صحبت اهل فساد فساد دل ظاهر گردد و
گفت نیکوترین حال مردمان آنست که افتاده بود از نفس وی و دیده خلق و
اعتماد کرده بود در جمله کارهای خدا و گفت فراغت دل در خالی بودن است
از آنچه اهل دنیا در و دست زده اند از فضول دنیا گفت هرگز بدرجه عارفان
نرسد تا سر تو ساکن نشود بخدا و استواری در تو پدید نیاید بدانچه خدا ضمان کرده است
ترا و گفت معرفت چیست صدق افتقار بخدا و گفت جمع آنست که خلق را جمع
کنید در توحید و تفرقه آنست که خلق را در شریعت متفرق گردانید و گفت طریق
حق بعید است و صبر در آن شدید و گفت حکما حکمت یافته اند بخاموشی و تفکر
و گفت تصوف صفای اسرار است و عمل کردن بر رضای جبار و صحبت داشتن
با خلق بی اختیار و گفت توانگری تصوف نمودن است و مجهول نمودن که خلق
ندانندست و دست داشتن از چیزی که بکارت نیاید و گفت توکل وداع کردن
طمع است از هر چه نفس تو و دل تو بدان میل کند و پرسیدند از وی که درویش
وقت گرسنگی چه کند گفت نماز کند گفتند اگر قوة ندارد گفت بخسپد گفتند اگر نتواند گفت
خدا درویش را از سه چیز خالی ندارد یا قوة یا غذا یا اجل پرسیدند از وی وقت مرگ
که دل تو چگونه است گفت سی سال است تا دل خویش را می جویم نمی یابم در وقت
که جمله صدیقان دل گم کنند چون باز یابم خواجه ابوالحسن الصائغ رحمة الله علیه
پرسیدند از وی از دلیل کردن شاهد بر غائب گفت استدلال چگونه بود بصفات
کسی که او را مثل نبود و بر آنکه او را مثل باشد پرسیدند از صفت مرید گفت اذا صفا

علیهم الارض بما رحبت و ضاقت علیهم انفسهم یعنی زمین با بسط و فراخی خود
تنگ است بر مریدان دین ایشان و بر ایشان تنگ است که جهانی می طلبند
بیرون از هر دو عالم و گفت اهل محبت در آتش شوقی که محبوب دارند تنعم میکنند
بیشتر و خوشتر از تنعم اهل بهشت و گفت دوست داشتن خویشتن را هلاک کردن
است مر خویشتن را و گفت احوال چون برق بود و چون باقی ماند حدیث نفس
شد و که هرچه نفس را در آن مدخل بود کدورت تمنی تصفیه آنرا تباه کند و گفت
تمنی اهل رضا و طلبیت است خواجه ابوبکر واسطی رحمة الله علیه گفت هرگز تا
ابوبکر بالغ شد روز بروی گواهی نداد بخوردن و شب بخفتن گفت چنانکه از حرکت ذرها
که بسبب آفتاب در روزنخانه پیدا میشود دل مشوش نمی شود و همچنین اگر
کونین و ما فیها در حرکت آید یک ذره در درون مرد موحد تفرقه نیاید روزی بر جهودان
گذشت گفت اینهمه مغرورانند این سخن بقاضی رسید بانگ برزد که این چه گفتی
گفت آنجا که قضای تست مغرور نیستند جائیکه قضای اوست مغرورند
و گفت در راه حق خلق هست اما در راه خلق حق نیست هر که روی در خود دارد
پشت وی بر دین بود و هر که روی در دین دارد پشت وی بر خود است
هر جا که توئی تست حظ تست و خلاف راه است و هر جا که ناکامی است بجان
دین آنجاست و هر که بخود زنده است مرده است و هر که بحق زنده است
نه زنده است و مرگ نه مرگ کالبد است عدم نه عدم کالبد است آنجا که وجود است
جهان نامحرم است تا کار بکالبد چه رسد و گفت حق توحید وجود هیچکس نپذیرد
کسی را زهره آن نیست که قدم بصحرا وجود نهد چنانکه مشایخ گفته اند

اثبات التوحید فساد فی التوحید و نیز وی گفت اگر قربی بمعنی فتی آیاه هر که با وجود خود
خطبه وجود او خواند بر شرک خود گواهی داده بود و هر که با وجود او خطبه وجود خود
خواند بر کفر خود سجل میکند و هر که با هستی او هستی خویش بیند کافر است و هر که با
هستی او هستی خود طلبد ناساخته است هر که خود را دید او را ندید و هر که او را دید
خود را ندید و از خودش یاد نیاید آنکس را نه عبارت بود نه اشارت نه زبان نه چشم
نه حرف نه صوت نه فهم نه خیال نه شرک اگر عبارت کند کفر بود و اگر اشارت کند
شرک بود و اگر گوید دانستم جهل بود و اگر گوید نشناختم تحیر دل مضطر بود و عدمی
بود در وجود وجودی بود در عدم نه موجود بود به حقیقت نه معدوم بود به حقیقت
بوجهی معدوم و بوجهی موجود و عبارت محرم راه توحید نیست و دانست محرم راه
توحید نه خیال و توهم و ظن همه گرد حدوث دارد توحید در عالم قدس خویش پاک است
و گفت در آسمانها و زمینها زبان تسبیح و تهلیل هست اما دل نیست که دل معنی است
که جز در آدم و فرزندان او نیست و دل آن بود که را شهوت و تهمت
و ریاست و اختیار بر تو بند و در راه تو باشد زبان دل را نباید که ترا تسبیح
دعوت کند نه زبان قول مرد باید که گنگ گویا بود نه گویای گنگ مرد آن است که
بعد دیگر در پیراهن اوست آن را قهر کند و جهد در قهر کردن خویش کند نه در لعنت
کردن شیطان گفت هر جزوی از اجزا باشد که در حق دیگری محو باشد که دوئی
درین راه شرک است تا نه زبان داند که دیده چه دید و نه دیده بیند که زبان
چه گفت و گفت گوینده به حقیقت آن بود که گفت او نرسد در دوام و در سخن نماند
و از آن سخن گفتن خود آزار بود و گفت عمریست تا میخواهم که خداوند تعالی

خلوتی دارم چنانکه ابو بکر در آن خلوت نباشد و گفت هفتاد سال است تا در بند آنم
که یک نفس خدا را بدانم و عصا کش من نیاز است گفت کاشکی گلخن تاب بودمی که
مرا نشناختندی گفتی خویشتن را می بینم و چنان میدانم که جهودانم و گفت بچهار
بلا مبتلا شده ام و آن اینهان اند نفس و دنیا و شیطان و هوا و گفت مرا
سه مصیبت افتاده است که هر یکی از دیگری سخت تر گفتند چگونه گفت اول آنکه
حق از دل رفت و آن دوم سخت تر از آن که باطل بجای حق نشست سیوم
سخت تر از آنکه مرا درد آن نگرفته است که علاج و درمان آن کنم و چنین فارغ نباشم
گویند روزی در مناجات میگفت الٰهی دنیا و آخرت را در کار کن تا از دنیا
لقمه سازم و در دهان سگی نهم و آخرت را لقمه سازم و در دهان جهودی نهم
که هر دو در حجاب اند از مقصود و گفت دل من بهتر است از دنیا و آخرت که
دنیا سرای محنت و آخرت سرای نعمت و دل من سرای معرفت است گفت اگر من
خدمت سلطان نکرده بودمی خدمت مشائخ نتوانستم کرد و اگر خدمت مشائخ
نکرده بودمی خدمت خدای تعالی را نتوانستمی کرد و گفت مفلس آنست که با خلق نشیند
و با ایشان سخن گوید و آنچه رسن کند و گفت مرید صادق را از خاموشی پیران
فائده بیش از گفت بود و گفت چون حق ظاهر شود عقل معزول گردد و گفت
فاضلترین عبادت غائب بودن است از اوقات و گفت اگر خدای عز و جل
ترا در مذلت افلاس و درماندگی و شکستگی بیند بهتر است از آنکه در پندار و پندا شت
علم و بد معاملگی بیند و گفت چنانکه راست گویان در حقائق دا اقرار راست
گفتند عارفان در حقیقت حق دروغ گفتند و گفت زشت ترین اخلاق

آنست که با تقدیر درآویزی گفت چون ظاهر شود حق بر اسرار خوف و رجا زایل شود و گفت عوام در صفات عبودیت میگردند و خواص مکرم اند بصفات ربوبیت گفت چون ربوبیت بر سرایر فرود آیند جمله رسوم را محو گردانند و گفت چون نظر کنی بخدای تعالی اجمع شوی و چون نظر کنی بنفس خویش متفرق شوی گفت و شریف ترین نسبتها آنست که نسبت جوی بخدا العبودیت گفت افضل طاعت حفظ اوقات ست گفت هر که گوید با قدر او منازعت کرد و گفت هر که خدا را پرستد برای بهشت او مزد ور نفس خویش ست و هر که خدا را پرستد برای خدا او بخدا جاهل ست یعنی خدای نیاز است از عبادت تو پنداری که برای او کاری کنی یعنی کار برای خود میکنی و گفت دورترین مردمان از خدای آنست که خدای را بیش کند یعنی مَنْ عَرَفَ اللّٰهَ کَلَّ لِسَانُهٗ و گفت از تعظیم فرمان خداوند بود که باز ننگری بکونین و تحیر از طریقهای کونین و گفت بیزارم از خدای که بطاعت از من خوشنود شود و بمعصیت بر من خشم گیرد که او در بند ست آ تا من چه کنم بلک دوستان در ازل دوستان اند و دشمنان در ازل دشمنان اند و گفت هر که خویشتن را از آن خدای بیند و جمله اشیا را بخدا بیند بی نیاز شود از جمله اشیا بخدای گفت حیات دلها بخدا ست بلک بقای دلها بخدا است بلک عیب از خدا بخدا است و گفت محبت هرگز درست نیاید تا از عراض در دل او اثر می بود و شواهد را خطر بلک صحت محبت نسیان جمله اشیا ست در استغراق و مشاهده محبوب و فانی شدن از محبوب بمحبوب و گفت در همه صفتها رحمت ست مگر در محبت که در و رحمت نیست که بکشند و از کشته دیت خواهند

وگفت عبودیت آنست که اعتماد برخیزد از حرکت و سکون خویش و
گفت توبهٔ مقبول آنست که مقبول شده باشد پیش از گناه وگفت توبهٔ نصوح
آن بود که بر صاحب وی اثر معصیت نماند پنهان و آشکارا وگفت اهل زهد
که تکبر کنند بر ابنای دنیا ایشان از مدعیانند اگر دنیا را در دل ایشان رتبتی
نبودی از اعراض کردنش بر دیگری تکبر نکردی وگفت صوفی آنست که
سخن از اعتبار گوید وگفت هر که خدای را بشناخت گنگ گشت وگفت عوض
چشم داشتن بر طاعت از فراموش کردن فضل وی بود وگفت هر چند توانید
رضا را کار فرمائید چنان نباشید که رضا شما را کار فرماید که محجوب گردید از لذت
رویت یعنی چون برضا لذت یافت از شهود حق باز ماند وگفت بلذت طاعت
و حلاوت او غره نشوی که زهر قاتل است وگفت شاد بودن بکرامات
از غرور و جهل است و لذت یافتن با خصال از غفلت گفت نباشید از آن قوم
که انعام او را مقابله کنند بطاعت که فرزند ازل باشند نه فرزند عمل گفت
حرکات دل شریفتر است از جمل حرکات جوارح وگفت هر که از قسمت یاد آرد
از سوال و دعا فارغ آید وگفت هر که بشناخت او را غائب شد و هر که غرق شد
در بحر شوق او بگداخت وگفت حقیقت خوف وقت مرگ ظاهر شود وگفت
علامت صادق آن بود که بظاهر با برادران پیوسته بود و بدل تنها بود و با خدای مشغول
وگفت خلق عظیم آنست که با هیچکس خصومت نکند و کس با وی خصومت نتواند
از قوت معرفت گفت آن خصلت که نکوئی با بدان تمام بود و بی آن همه نکوئیها
زشت بود استقامت است گفت فراست روشنائی بود اندر دلها پدید آید

کدام طعام مشتهی تر گفت لقمه که در ذکر خدای عزوجل بدست یقین برگیری
از مائده معرفت در حالتی که نیکو گمان باشی با خدا و در وقت وفات کسی
وصیت خواست گفت ارادت خدای تعالی در حق خویش نگاه دارید و دیگری
وصیت خواست گفت پاس اوقات خویش دارید خواجه ابوبکر شبلی
رحمة الله علیه گفت عمریست تا میخواهم که بگویم حسبی الله چون میدانم که این
از من دروغ است نمیتوانم گفت و گفت چندین گاه پنداشتم که طرب محبت
ورزی میکنم و انس با مشاهده وی میگیرم اکنون دانستم که انس جز با جنس نباشد
گفتند مریدی تمام شود گفت آنگاه که حال او در سفر و حضر و شاهد و غایب
یکرنگ بود ابوالعباس دامغانی را وصیت کرد که لازم تنهائی باش و نام خویش
از دیوان این قوم بیرون کن و روی بدیوار کن تا بمیری گفتند از توحید بگو
گفت هر که از توحید جواب دهد بعبارت ملحد گردد و هر که اشارت کند ثنوی بود
و هر که بدو ایمانه کند بت پرست بود و هر که در وی سخن کند غافل شود و هر که
از وی خاموش بود جاهل بود و هر که پندارد که بدو رسید بی حاصل بود و هر که این
اشارت کند که او نزدیک است دور بود گفتند تصوف چیست گفت چنان باش
که نبودی گفت تصوف شرک است از بهر آنکه تصوف صیانت دل است
از غیر و غیر نیست گفت تصوف فنای ناسوتی است و ظهور لاهوتی گفت
تصوف ضبط حواس است و مراعات انفاس و گفت تصوف صوفی نبود تا وقتیکه
جمله خلائق را عیال خود نه بیند یعنی بار همه کشد و گفت صوفی آنست که منقطع
بود و بدو سرا با خدای بجز خدای نه بیند و گفت صوفی آنست که منقطع بود

از خلق و متصل بود با حق و گفت صوفیان اطفال اند در کنار حق و گفت
تصوف عصمت است از دیدن کون و گفت تصوف برقی سوزنده است و
گفت تصوف نشستن است در حضرت اللہ بیغم و گفت حب دهشتی است در لذتی
وحیرتی در نعمت و گفت محبت رشک بردن است بر محبوب که مانند تو اورا دوست
داری و گفت محبت ایثار کردن چیزی است که آنرا دوست داری برای آنکه
او را دوست تر داری و گفت هر که دعوی محبت کند و بغیر محبوب بچیزی مشغول
شود و بجز حبیب چیزی طلبد او استهزا میکند بخدا گفت هیبت گدازنده دلها
و محبت گدازنده جانها و شوق گدازنده نفسها و گفت هر که توحید نزد یک وی
صورت بندد هرگز بوی توحید نشمیده است و گفت توحید حجاب موحد است
از جمال احدیت و گفت چون حق تعالیٰ خواهد که بلا را عذاب کند در دل
عارفی در آرد پرسیدند که عارف کیست گفت آنکه تاب تشنه نیارد و باز پرسیدند
گفت عارف آن است که هفت آسمان و هفت زمین بیک موی مژه بردارد
گفتند یا شیخ سابق چنان گفتی و حالا چنین گوئی گفت سابق با ما بود یم اکنون
با اویم و گفت عارف را نشان نبود و محب را گله نبود و بنده را دعوی نبود
و ترسنده را قرار نبود و کس از خدا نتواند گریخت پرسیدند از معرفت گفت اول
خدای و آخر وی را نهایت نبود و گفت ہیچکس خدا را نشناخته است گفتند
چگونه گفت اگر شناختندی بغیر او هرگز مشغول نشدندی گفت عارف آنست
که دنیا را ازاری سازد و آخرت را ردای پس از هر دو مجرد گردد و بحق منفرد
شود و گفت عارف بدون خدا بینا نبود و نفس خود را بدون خدا قطعی نه بیند

و سخن را از غیر او نشنود و گفت وقت عارف چون ایام بهار است که رعد می غرد و ابر می بارد و برق میسوزد و شگوفه می شگوفد و مرغان بانگ میکنند همچنین حال عارف است که بچشم میگرید و به لب میخندد و بدل میسوزد و بسر میبازد و بزبان نام دوست میگوید و بر در او می پوید و گفت عبارت زبان علم و اشارت زبان معرفت است و گفت علم الیقین آنست که بما رسیده بر زبان انبیا و عین الیقین آنست که خدا تعالی بما رسانید از نور هدایت با سرار قلوب بی واسطه و حق الیقین آنست که بدان راه نیست و گفت همت خدایراست و آنچه دون آنست همت نیست و گفت صاحب همت بهیچ مشغول نشود و صاحب ارادت نشود و گفت فقیر آنست که بهیچ مستغنی نشود بجز خدای پرسیدند از صفت فقیر گفت درویشان را چهار صد درجه است کمترین آنست که اگر همه دنیا او را باشد و آن همه نفقه کند و اگر در دلش آید که کاشکی قوت یک روزه باز داشتمی آنکس بحقیقت فقیر نبود و گفت شریعت آنست که او را پرستی و طریقت آنست که او را طلب کنی و حقیقت آنست که او را بینی و گفت فاضلترین ذکر نسیان ذکر است در مشاهده مذکور و گفت نشستن با خدا تعالی بی واسطه سخت است و گفت صابر از اهل درگاه است و راضی از اهل پیشگاه و مفوض از اهل البیت است و گفت زهد غفلت است زیرا که دنیا ناچیز است و زهد در ناچیز غفلت بود و باز سوال کردند از زهد گفت زهد آنست که دنیا فراموش کنی و آخرت را یاد و دنیا وری دیگری از زهد پرسید گفت آنچه ترا خواهد بود ناچار بتو خواهد رسید اگرچه از آن میگریزی و هرچه ترا نخواهد بود بتو نخواهد رسید اگرچه طلب آن میکنی پس زهد تو در چه خواهد بود دیگری از ان سوال کرد گفت دل بگردانیدن بجانب اشیا

از اشیا گفتند استقامت چیست گفت در دنیا قیامت دیدن و گفت استقامت
آن بود که هر چه وقت فرماید بدان قیام کنی گفتند علامت صادق چیست
گفت بیرون افگندن از گوشه ذهن حسد او را گفتند انس چیست گفت
آنکه ترا از خویشتن وحشت بود و گفتند انس بذکری بود و گفت چون انس بحق گیرد
گفت هر اشارت که خلق میکنند بحق همه بر ایشان رد کرده است تا آنگاه که اشارت
کنند بحق از حق و ایشان را بدین اشارت راه نیست گفت عبودیت برخاستن
ارادت است در ارادت او و رفع اختیار است در اختیار وی و ترک آرزو
چاهست در قضای او و گفت انبساط بقول با خدای تعالی ترک ادب است
و گفت انس گرفتن بمردم از افلاس است و حرکت زبان بنده بی ذکر خدا وسواس
و گفت علامت قرب حق انقطاع است از همه چیز جز حق گفت جوانمردی آنست
که خلق خدا را از خود بهتر نواسی گفت غربت غریبت دل است و بس گفت بلا بقدر
منازل زیادتیها است گفت غیرت بشریت اشخاص راست و غیرت الهیت
بر وقت هست که تا یع کرده اند در ماسوی الله گفت خوف از وصال سختتر
از خوف مکر گفت شکر آن بود که نعمت را نه بینی منعم را بینی و گفت شبلی که خدا
سوالی بر آورد بهتر از عبادت جمله روزگار آدم تا قیامت و گفت هر که یکساعت
که بخسپد در شب بغفلت هزار ساله راه از آخرت باز پس افتد و گفت یک
سهو از خدای اهل معرفت را شرک بود و گفت آنکه محجوب شود بخلق از حق نبود
چنانکه محجوب شود بحق از خلق و گفت هر کرا بحق تلف بود حق او را خلف بود
و گفت هر که فانی شود از حق بحق بسبب قیام حق بحق فانی شود از ربوبیت

تا بعبودیت چه رسد از حسن دامغانی گفت ای پسر تو باد باللہ و دانم باللہ
بیاسی و دست بدار از ما سوی اللہ گفتند اسود و نگری باشی گفت آنگاه که او را
هیچ یاد نکرده بینیم و گفت اگر یک نفسی قدر خدا را بیچ نشناسیدی از غیبت قدری و گفت
عمر بیست تا انتظار میکنم که نفسی برآورم که پنهان بود از دلم و دلم ندانسته و انم و گفت
اگر همه دنیا لقمه کرده و در دهن شیرخواره نهند وا بروی رحم آید که هنوز گرسنه
مانده است و اگر همه دنیا مرا باشد بجهودی دهم و منتی بزرگی دانم او را بر خویشتن
که از من بپذیرد و گفت کون آن قدر نیست که بر دل من تواند گذشت و چگونه
کون بر دل او بگذرد که او مکون را اندک گفتند وقت مرگ او که بگو لا اله الا اللہ
گفت چون غیر نیست نفی چه کنم گفتند چاره نیست بگو کلمه گفت سلطان محبت
میگوید رشوت نپذیرم خواجه ابو علی ثقفی رحمة اللہ علیه گفت اگر کسی جمله
علوم جمع کند و با جمله طائفه صحبت دارد هرگز بمردان نرسد تا ریاضت یافته
نباشد بفرمان شیخی یا امامی یا مؤدبی ناصح گفت طمع مدار راستی از کسی که
راستی نگروانیده اند و امید مدار ادب از کسیکه او بسن نداده باشد و هر که
ادب از آمری یا ناهی زمانی فرا نگرفته باشد عیوب اعمال و رعونت نفس
در چشم او نه گشوده باشد و در هیچ معاملات اقتدا بوی نشاید گفت هرکه با بزرگان
صحبت دارد و طریق حرمت نگاه ندارد محروم ماند از فوائد ایشان و برکات
نظر ایشان و گفت فروع صحیح نخیزد مگر از اصل صحیح پس هر که خواهد که افعال او
صحیح بود و بر جاده سنت بود گو نخست اخلاص در دل درست کن که درستی
احوال ظاهر از درستی اعمال باطن خیزد و گفت هیچ کار نه کشید برای خدا سے مگر آنکه

صواب بود و ما هیچ صواب را بجا میاریم مگر آنکه خالص بود و هیچ خالص قیام
ننمایند مگر آنکه موافق سنت بود و گفت مرد چنان باید که ازین چهار خصلت
غافل نماند یکی صدق قول دوم صدق عمل سوم صدق موقت چهارم صدق
امانت و گفت علم حیات دل ست از جهل و نور چشم ست از ظلمت گفت آفت
از اشغال دنیا چون روی بسوی کسی کند و آفت از حسرتهای دنیا چون روی از
کسی بگرداند و عاقل آنست که هرگز در دنیا بر چیزیکه چون رو بدو نهند همه
مشغول بود و چون روی بگرداند همه حسرت بود و گفت آن کسی که بفروخته باشد همه
چیزها بهیچ چیز خریده باشد همه چیزها را بهیچ چیز و گفت روزگاری در آید که زندگانی
خوش نباشد در وی هیچ مومن را مگر آنکه خویشتن را بر پشت گردن منافقی بندد یا
مرای خواجه ابو جعفر خالدی رحمة الله علیه گفت تصوف طرح نفس ست
در عبودیت و بیرون آمدن از بشریت و نظر کردن بخدای بکلیت پرسیدند
از توکل گفت توکل آنست که اگر چیزی بود و یا نه بود دل در هر دو حالت یکسان بود
بلکه اگر نبود طلب در آن بود و اگر بود طلب نبود و توکل استقامت است بخدا
در هر دو حالت و گفت چیره دنیا و آخرت در صبر یکسان ست و گفت فتوت حقیر داشتن
نفس ست و بزرگ داشتن حرمت مسلمانان و گفت عقل آنست که ترا در دارد
از موضع هلاک و گفت بنده خالص باش خدایرا تا از اغیار نباشی و گفت سعی
احرار برای برادران بود و نه برای نفس خویش و گفت شریف همت باش که بهمت
شریف بمقام مردان رسی نه بمجاهدات و گفت بنده لذت معاملت نیابد تا لذت
نفس بیابد از آنکه اهل حقائق قطع کرده اند از علائق که ایشان را قاطع است

از حق هیچ ازانکه علائق راه برایشان بریده گردانند وگفت هرکه جهد نکند
در معرفت قبول نکند خدمت او وگفت روح صلاح هرکه رسد لازم گیرد
او مطالبت نفس بصدق در جمله کارها وهرکه روح معرفت بدو رسد بشناسد
سوار و مصالح کارها وهرکه روح مشاهده بدو رسد مکرم گردد بعلم لدنّی خواجه
ابو علی رودباری رحمة الله علیه گفت صوفی آنست که صاف باشد بر صفا
وبچشاند نفس را طعم جفا وبیندازد دنیا را پس قفا وسلوک کند بر طریق مصطفی
صلی الله علیه وسلم وگفت صوفی آنست که پس از پنج روز گر گرسنگی بنالد واگر بنالد
او را ببازار فرستند وکسب فرمایند وگفت تصوف صفوت قربست بعد از کدورت
بعد وگفت تصوف معتکف بودن است بر در دوست واستانه بالین کردن
اگرچه می راندت وگفت تصوف عصای احرار است وگفت خوف ورجا دو با
مرغ اند چون هر دو بایستند مرغ بایستد وچون یکی نقصان آید دیگری ناقص
شود وچون هر دو نماند مرغ در حد مرگ باشد وگفت حقیقت خوف آنست
که با خدا باشی واز غیر او نترسی وگفت محبت آن بود که جمله خود را بمحبوب بخشی و
ترا هیچ باز نماند وگفت نافع ترین یقین آنست که حق را در چشم تو عظیم گردانند
ما دون او را خورد وخوف ورجا در دل تو ثابت کند پرسیدند از توحید
گفت استقامت دل است باثبات مفارقت تعطیل وانکار وگفت جمع سر
توحید است وتفرقه زبان توحید وگفت چگونه اشیا باید وحاضر آیند که جمله
بذوات خویش ازو فانی میشوند ویا چگونه اشیا ازو غائب شوند که جمله
ازو وصفات او ظهور میگیرند سبحان آنکه نه او را چیزی حاضر تواند آمد ونه ازو

غایب تواند شد و گفت حق تعالی دوست دارد اهل همت را از برای آنکه اهل همت
دوست میدارد او را و گفت اگر دیدار او از ما زائل شود نام عبودیت از ما ساقط
شود یعنی زنده نمانیم و گفت چنانکه خدا تعالی فریضه کرد بر انبیا اظهار معجزات
و براهین همچنین فریضه کرد بر اولیا اخفای احوال و معاملات تا چشم اغیار بر آن
نیفتند و کسی آنرا نبیند و نداند و گفت هر کرا در راه توحید نظر افتد بآنها و خود آن
توحید او را از آتش برهاند و گفت چون دل خالی گردد از حب ریاست و
نفس از حب راحت از دل حکمت پدید آید و از نفس خدمت و از روح مکاشفت
دیده از سه چیز دیگر بود دیدار مشایخ و مطالع اسرار و معامله حقائق او
گفتند علامت آن چه بود و گفت آنکه باز گردی از چپ و راست پرسیدند
از حسد گفت درین مقام نبوده ام جواب نداده ام ولکن الحاسد جاحد لانه لا
یرضی بقضاء الواحد و گفت آفت از سه بیماری در آید از بیماری طبیعت و
بیماری ملازمت عادت و بیماری فساد صحبت گفتند یا شیخ بیماری طبیعت
چیست گفت حرام خوردن گفتند بیماری عادت چیست گفت بحرام نگریستن
و غیبت شنیدن گفتند فساد صحبت چیست گفت هر چه در نفس فسادی پدید آید
متابعت وی کردن و گفت بنده خالی نبود از چهار نفس یا نعمتی که موجب شکر
بود یا منتی که موجب فکر بود یا محنتی که موجب صبر بود یا زلتی که موجب استغفار بود
و گفت هر چیزی را وعظی هست که وعظ دل حیا است فاضلترین گنج مومن
حیا است از حق پرسیدند از وجد در سماع گفت مکاشفه اسرار است بمشاهده
محبوب و گفت طریقت میان صفت و موصوف است هر که نظر کند بموصوف

تغییر باید و گفت قبض اول اسباب است فنا را و بسط اول اسباب است بقا را و گفت
مرید آن است که هیچ نخواهد حق را جز آنکه حق تعالی او را خواسته است و مراد آن است
که هیچ نخواهد از کونین بجز حق تعالی و گفت نیکوترین زندانها همنشینی نااهلان است
خواجه ابوالحسن حصری رحمة الله علیه یکی پرسید از او که چه مذهب داری گفت
مذهب ابوحنیفه داشتم آنگاه بمذهب شافعی شدم اکنون خود بچیزی مشغولم که از هیچ
مذهبم یاد نمی آید گفتند آن چیست گفت تصوف گفتند تصوف چه باشد گفت
آنکه در هر دو جهان بدون او با هیچ آرام نگیرد و نیاساید و گفت سحرگاهی بعد از
نماز مناجات کردم و گفتم الهی راضی هستی از من که من راضیم از تو ندا آمد ای کذاب
اگر تو از ما راضی بودی رضای ما طلب نکردی و گفت نظر کردم در ذل هر صاحب
ذلتی ذل من بر ذل او زیادت آمد و نگاه کردم در عز هر صاحب عزی عز من
بر عز همه زیادت آمد و این آیه خواند من کان یرید العزة الخ و گفت اصول
ما در توحید پنج چیز است رفع حدث و اثبات قدم و هجر وطن و مفارقت اخوان
و نسیان هرچه آموختی و آنچه ندانی و گفت تا به تیغ انکار هرچه اسم و رسم بدان
رسد سر بر نداری و ساحت دل را از هرچه معلول و معلوم است خالی نکنی ینابیع
حکمت از چشمه دل در ظهور نیاید و گفت هر که دعوی کند اندر چیزی از حقیقت
شواهد کشف وی براهین او را تکذیب کند و گفت نشستن باندیشه و تفکر در حال مشاهده
یکساعت بهتر است از هزار حج مقبول و گفت نشستن بهتر است از هزار سفر
و گفت سماع را تشنگی دائم باید و سوزی و شوقی دائم باید که هرچند بیش بود
تشنگی بیش بود و گفت چه کنم حکم سماعی را که چون قاری خاموش شود آن منقطع گردد

وسماع باید که بسماع متصل باشد که هرگز بریده نگردد وگفت صوفی آنست که
که او را موجود نیابند بعد از عدم خویش و معدوم نبینند بعد از وجود خویش وگفت
صوفی آنست که وجد او وجود اوست وصفات او حجاب اوست یعنی مَن عَرَفَ
نَفْسَهُ فَقَد عَرَفَ رَبَّهُ وگفت تصوف صفای دل است از کدورات مخالفات و
گفت ما دام که کون موجود بود تفرقه موجود بود وچون کون غائب شد حق ظاهر شد
واین حقیقت جمع بود که غیر حق نه بیند اینجا وجز او سخن نگوید خواجه ابواسحاق
گازرونی رحمة الله علیه گفت آنچه من پوشم خدا را می پوشم وگفت کسی هست
که پنجاه سال مسواک میکند واو را آن ثوابی نیست که نیت او پاکی دندان است
نه استعمال سنت ازو وگفت سه گروه فلاح نیابند بخیلان وملولان وکاهلان وگفت
برادر را فراپیش گیر تا خدا ترا فراپیش دارد وگفت هیچ گناه عظیم‌تر از آن نیست
که کسی برادر مسلمان را حقیر دارد وگفت تصوف کاری سخت است گدائی باید کرد
وگرسنگی باید کشید وجفای برهنگی وخواری باید کشید اگر باینهمه داری بطریقت
درآئی واگر نه بکار خود مشغول باش وگفت ای ضعیف بترس از قوی وگفت
پیشتر بپائید از آنکه فریفته شوید بدان که مردمان بشما تقرب کنند ودست شما را بوسه
دهند که شما ندانید که در آن چه آفت است خواجه ابوعثمان پیساری رحمة الله
علیه گفت چگونه راه تواند بود بترک گناه که آن در لوح محفوظ بر تو نوشته است
وچگونه خلاص توان یافت از آنکه بر تو نوشته بود وگفت تاریکی طمع مانع نور مشاهده
است وگفت هرگز ایمان بنده راست نایستد تا صبر نکند در ذل وتا شکر نکند بعیش
وگفت هرکه نگاه دارد دل خویش را با خدا بصدق خدا حکمت بر زبان او روان کند

وگفت خطره انبیاراست و وسوسه اولیارا و فکر عوام را و عزم فساق را و گفت
چون حق تعالی نظر نیکوئی به بنده کند در حال او از مکر و هیبت هست غایب کند
وچون نظر بخشم کند بر وی حالتی پدید آید از وحشت که هر که بود از وی بگریزد و گفت سخنی
نگفت از حق مگر کسی که از وی محجوب گردید و کسی پرسید از معرفت گفت بیرون
آمدن بود از معارف خود و گفت توحید آنست که بر دل تو دوی حق نگذرد یعنی
توحید را چندان غلبه بود که هرچه بخاطر در می آید در توحید فرو میشود و برنگ
توحید بر می آید چنانکه در ابتدای همه از توحید برخاسته است و برنگ عدد شده همچنین
اینجا هم بتوحید باز فرو شده و برنگ احد میگردد و گفت کنت له بصراً و سمعاً و گفت
هیچ غافل را در مشاهده لذت نباشد زیرا که در مشاهده حق فناست که اندر وی
لذت نیست پرسیدند مرید چه ریاضت کند گفت بصبر کردن بر امرهای شرع و
از منهاهی باز استادن و صحبت با صالحان کردن و گفت عطا دو گونه باشد کرامت
و استدراج هرچه بر تو دارد شود کرامت بود و هرچه از تو زائل شود استدراج بود
ابوعثمان مغربی رحمة الله علیه گفت هرکه دعوی سماع کند و آواز مرغان
و خریدن درها و آواز باد او را اسماع درنیارد در دعوی سماع دروغ زن است
و گفت هرکه خلوت بر صحبت اختیار کند باید که از یاد گرفتن همه چیزها خالی بود مگر
یاد کردن حق تعالی و از همه ارادتها خالی بود مگر رضای حق تعالی و از مطالبت
نفس خالی بود و بجمله اسباب و اگر بدین صفت نباشد وی را هلاک و بلا باشد و گفت
عاصی به از مدعی از بهر آنکه عاصی همیشه راه توبه طلب کند و مدعی بخیال دعوی خویش
گرفتار آمده بود و گفت هرکه از صحبت درویشان دست بدارد و صحبت توانگران

اختیار کند خدا تعالی دل او را بمرگ کوری مبتلا کند و گفت هر که دست بطعام
توانگران دراز کند بشره و شهوت هرگز فلاح نیابد و درین عذر نیست کسی را الا آنکه
مضطر باشد و گفت هر که باحوال خلق مشغول شد حال خویش ضایع کرد و پرسیدند
منقطعان را بچه منقطع شدند گفت از آنکه در نوافل و فرائض خلل آوردند پرسیدند
از صفت صحبت گفت صحبت نیکو آن بود که فراخ داری بر برادر مسلمان آنچه
بر خود میداری و در آنچه او را بود طمع نکنی و جفای او برداری و انصاف او وی
وازو انصاف طلب نکنی و تبع او باشی و او را تبع خویش نداری و هر چه ازو
بتو رسد بزرگ و بسیار شمری و از هر چه از تو باو رسد حقیر و اندک دانی و گفت
فاضلترین چیزها که مردمان درین راه ملازمت کنند محاسبت خویش است و مراقبت
و نگاهداشت کارها بعلم و گفت اعتکاف حفظ جوارح است در تحت اوامر و گفت
عبودیت اتباع امر است بمشاهده آمر و گفت شکر شناختن عجز خود است
از کمال شکر نعمت و گفت تصوف قطع علایق است و رفض خلایق و اتصال
بحقایق و گفت علامت شوق دوست داشتن مرگ است در حالت راحت و
گفت غیرت صفات مریدان است و اهل حقائق را نبود و گفت عارف از انوار
علم دل روشن کند تا بدان عجائب غیب ببیند و گفت مرد ربانی طعام چهل روز
خورد و مرد صمدانی هشتاد روز و گفت هر کرا ایمان بود با اولیا او از اولیاست
و گفت مشهور و مفتون مباش خواجه ابو القاسم نصیرآبادی رحمة الله
علیه گفت بارهای گران حق را نتوانند برداشت الا بارگیران حق و گفت
هر که نسبت خویش با حق درست کرد او را هرگز اثر نکند و منازعت طبعی و

وسوسهٔ شیطانی گفت کسی گمراه نشد درین راه مگر بفساد ابتدا که فساد ابتدا باشد
که با انتها سرایت کند و گفت هرکه در مقدار اختیار او را استقراری نبود و آنکه در
مقام راغب بود و عزیزتر است و گفت مرافقت امر نیکوست و موافقت نیکوتر
هست و هرکرا موافقت حق یک لحظه یا یک خطره دست دهد هیچ حال بعد از آن
مخالفت نورزد و گفت حق غیور است و از غیرت اوست که بدو راه نیست
مگر بدو و گفت آنها که دلالت میکنند از و میکنند که برو دلیل نیست جز او و گفت
بمتابعت سنت معرفت توان یافت و باداء فرائض قرب توان یافت و
بمواظبت بر نوافل محبت توان یافت و گفت هرکرا ادب نفس نبود با ادب دل
نتواند رسید و هرکرا ادب روح نبود چگونه بمحل قرب تواند رسید و هرکرا ادب دل
نبود چگونه با ادب سر تواند رسید پس به بساط حق نخواهد رسید و گفت کار ایستادنست
برکتاب و سنت و دست داشتن از هوا و بدعت و حرمت پیران نگاه داشتن و
خلق را معذور داشتن و بر اوراد مداومت کردن و رخصت ناجستن و تاویل
ناکردن گفتند کرامات تو چیست گفت آنکه مرا از نصرآباد و نیشاپور شوریده آوردند
و به شبلی انداختند تا هر سالی دو سه هزار آدمی بسبب من و سخن و میان ما سجدا
بیهش گردند جست چیست گفت آنکه من ازین بیشتر ندانم و این سخن گویم که
خود را سزای آن سخن ندانم گفتند تقوی چیست گفت پرهیز کردن از ماسوی الله
گفت اهل محبت قائم اند با حق بر قدمی که اگر گامی پیش نهند جمله غرق شوند و اگر
قدمی پس نهند جمله محجوب گردند و گفت هرکه شکر نعمت کند نعمتش زیاده کند
و هرکه شکر منعم کند معرفت و محبتش افزون گرداند و گفت راحت ظرفی است

پر از عقاب و گفت هر چیز را قوتی است قوت روح سماع است و گفت هر چه
دل یابد برکات آن ظاهر شود بر ابدان و هر چه روح یابد برکات آن پدید
شود بر دل و گفت دنیا زندان است چون بیرون آمدی در راحت افتادی
هر کجا خواهی برو گفت اول با تمیز بود و آخر با سقوط تمیز گفت هر که خواهد بمحل رضا
رسد بگو تا آنچه خدای عز و جل در آنست بر دست گیرد و آنرا ملازمت کند گفت
مروت شاخی از فتوت است و آن گشتن از هر دو عالم است و هر چه در آنست
و گفت تصوف نوریست از حق که دلالت کند بر حق خاطریست از و که اشارت
کند بدو و گفت رجا بطاعت کشد و خوف دور کند از معصیت و مراقبت بطریق
حق راه نماید خواجه ابو العباس نهاوندی رحمة الله علیه گفت در ابتداء مرا درد
این حدیث در گرفت و دوازده سال علی الدوام سر بگریبان فرو برده و ظلم
بمن نمودند تا وقتی که بر زبان او میرفت که همه عالم در آرزوی آنند که یکساعت
حق ایشان را بود و من در آرزوی آنم که یکساعت مرا با من دهند و مرا بمن گذارند
تا من خود چه چیزم و کجا ام این آرزوے من بر نمی آید و گفت با خدا بسیار نشینید
و با خلق اندک و گفت آخر درویشی اول صوفی است و گفت تصوف پنهان داشتن
احوال است و جان بذل کردن برادران خواجه ابو نصر سراج
قدس سره گفت عشق آتشی است در سینه و از دل عاشقان چون
مشتعل گردد هر چه ما دون الله بود بسوزد و خاکستر کند و گفت مردمان
در ادب بر سه قسم اند یکے اهل دنیا که ادب نزدیک ایشان فصاحت و بلاغت
و حفظ نثرهای ملوک و اشعار عرب است و دیگر اهل دین که ادب نزدیک ایشان

طهارت دل و مراعات سر و وفای عهد و نگاهداشتن و کمتر نگریستن بخاطر پراگنده
و نیکو کرداری در محل طلب و وقت حضور روشن و پاس اهل فقر ادب در مقام قربت است
خواجه ابوالقاسم قصار رحمة الله علیه گفت اشارت و عبارت از توحید
نصیب است و آزیکی گفت که اگر کسی ترا بپرسد که خدا را بشناسی نگوی که شناسم
که آن شرک است و نگوی که نشناسم آن کفرست ولیکن بگوی که خدا بفضل خود
شناسای خود کند مرا و گفت خواهی نخواهی با خداوند خود خوی باید کرد و اگر نه
در رنج باشید و اگر با تو خوی خواهند کرد علم را در جوارح تو نگاه خواهند داشت
و اندامهای تو پاک از تو بستانند و با خویشتن گیرد و نیستی تو بتو نماید تا هستی او
و نیستی تو آشکارا گردد و گفت چون بصفات خویش در خلق نگری خلق را
چون گوی بینی در میدان قدرت پس گردانیدن گوی خداوند گوی را بود
و گفت هر کسی آزادی طلبید و من از وی بندگی خواهم که بندهٔ او در بند او سلامت
ماند و آزاد در معرض هلاک و گفت فرق در میان هنر ما و شما آنست که شما مرا
می گویید و ما مرا او میگوییم شما از ما شنوید و ما از وی شنویم و شما ما را بینید و ما
او را بینیم و الا ما نیز چون شما مردمیم و گفت پیران آیینهٔ تو اند چنانکه توی ایشان را
می بینی و آنچه در آیینهٔ خاطر مشاهده کنی همان معنی است که حقیقت احوال است
و گفت هر مریدی که در خدمت درویشی قیام کند از صد رکعت نماز نوافل
که در آن قیام کند در حق وی بهتر و اگر یک لقمه طعام کمتر خورد از آن بهتر که همه شب
نماز کند و گفت هر کسی را چیزی بایستی است مرا آن بایستی است که من نباشم
و گفت طاعت و معاصی دو چیز است که چون خود باشم با یه همه معاصی خود با هم

و چون از خود دست بر دارم اصل همه طاعات از خود یابم و گفت پادشاه عالم را
بندگانند که دنیا و زینت دنیا بخلق رها کرده اند و برای آخرت بهشت بمطیعان
تسلیم نموده اند و خود با خداوند خویش قرار گرفته اند و میگویند که ما را خود و انقیاد
بس است که رقم عبودیت از درگاه الوهیت بر جان ما کشیده اند دیگر چه خواهیم
و گفت شناک آن بنده که او را یاد نموده اند و گفت جوانمردان رحمت خلق اند
و وحشت خلق کا ایشان را از خلق باشد صحبت بود و از خدا بخلق نگرند و
گرامی صحبت نیکان و لقمه هاست گرامی خلق را بخدا نزدیک نکند و آنکه بنده را
بخدا نزدیک کند صحبت با آن دارید که ظاهر و باطن تو بصحبت او روشن شود
و گفت از صد هزار فرزند آدم یکی را بر دارد برای خویش و گفت دنیا مردار
و گنده است و گنده تر از وی آنست که بدان مبتلا باشد و گفت طمع کردن ناجوانمردی
و منع کردن ناجوانمردی است و گفت هرچند خلق بخالق نزدیک تر است
عاجزتر است و گفت دعوة صد و بیست هزار پیغامبران علیهم السلام همه حق است
ولیکن صفت خلق است چون بحقیقت نشان یابی نه حق ماند نه باطل و گفت
چون من و تو باشد اشارت و عبارت باشد و چون من و تو برخاست نه اشارت
ماند نه عبارت و گفت اگر کسی بودی که خدای را طلب کردی جز خدا و خدا بودی
و گفت خدا را بخدای جوید و خدا را بخدا یابد و خدا را بخدا داند و اگر خدای یک ذره
بیش نزدیک بودی که بشری خدائی را نشایستی گفت من با اهل سعادت
رسول صلی الله علیه وسلم صحبت داشتم و با اهل شقاوت بخدای و گفت ابلیس
گفته خداوند من است جوانمردی نبود گفته خداوند خویش را بسنگ انداختن

وگفت اگر فردای قیامت حساب در دست من کنند ببینند که چه کنم همه را در پیش کنم
و ابلیس را مقدم سازم لیکن نکنند وگفت هر که مرا ندیده است ندیده است و هر که
مرا بیند از من بصفت خویش بیند وگفت یک سجده که برآرد از من بهستی خویش
و نیستی من گرامی‌تر است بر من از هرچه آفرید و آفریند وگفت من
من فخر آدمم و قرة العین مصطفی پیغمبرم صلی الله علیه وسلم چشم روشن بود که
این امت من است و آدم علیه السلام فخر کند و گوید که این از ذریت من است
وگفت آنجا که خدای بود روح بود و بس وگفت اهل بهشت به بهشت فرود آیند
و اهل دوزخ بدوزخ گفتند جوانمردان کجا باشند گفت جوانمردان باشند که
او را جای نبود نه در دنیا نه در آخرت خواجه ابو الفضل حسن رحمة الله علیه
گفت از ماضی یاد نکنید و مستقبل را انتظار مکنید و نقد وقت را باشید وگفت
حقیقت عبودیت دو چیز است حسن افتقار بخدای و این از اصول عبودیت است
و حسن اقتدا کردن برسول علیه السلام و این آنست که نفس را در وی هیچ نصیب و راحت
نیست خواجه ابو علی دقاق قدس سره گفت چنان باش که مرده شده وزه
گفت هر که جان خود را جاروب در خانه معشوق نتواند کرد او عاشق نیست وگفت
هر که انس او بدون حق باشد او در اصل خود ضعیف باشد وگفت هر که خبر
از وی گوید در مقال خود کاذب باشد وگفت مرید در بند بود و مراد آنکه بار او
کشیده باشد وگفت هر که صحبت به پیری کند و آنگاه بدل اعتراض کند عهد صحبت
بشکست توبه بروی واجب شد تا آنکه گفته اند عقوق استادی را توبه نباشد وگفت
هر که صحبت کند با پادشاهان بی ادب خود را بکشتن سپارد وگفت صحبت من

اگر وزر بیشتر از معصیت اهل دوزخ خواهد بود فردا از بهر آنکه اهل دوزخ را فردا ثواب فوت
خواهد شد و ما را امروز نقد وقت مشاهده و خدمت حق فوت میشود پس تو فرق کن
میان این دو معصیت و گفت هر که ترک حرام کند از دوزخ نجات یابد و هر که
ترک شبهات کند به بهشت رسد و هر که ترک زیادتی کند بخدا رسد و گفت هر چیز
که از سر خویش اختیار کنند بدان مطالبه کنند و اگر غائب است و اختیار کنند ستوده شوند
و گفت اگر عقوبت کند اظهار قدرت بود و اگر بیامرزد اظهار رحمت بود و نزدیک
کریمان اظهار رحمت بیش بود از اظهار قدرت با ضعیفان و گفت ارادت تهمت
حق است نزدیک خداوندان بدایت و همت امانت حق است نزدیک ارباب
نهایت و بارادت طاقت مجاهده توان داشت و بهمت گران بار مشاهده و مکاشفه
توان کشید همت بنده را چون کیمیاست طالب مال را همت بیقراری دلی آدمی
است که هرگز ساکن نشود نه در دنیا نه در آخرت و گفت ابتلا سه نوع است
یکی ابتلای ظواهر است و آن عابدان راست و ابتلای سرایر و آن عارفانراست
و گفت اگر بعد از مجاهده فتوری پدید آید از خلاف ابتدا بود و اگر بعد از مشاهده
حجابی ظاهر شود از بی ادبی است که بر بساط قرب کرده باشد و آن بی ادبی
یا از مشارکت بوده باشد یا از ملاحظه و گفت هر کسی نیلوفری کند هر چه آنست که وارد
خورد و گفت نفس مفلسی است اگر یک خدمت قیام نماید از و بسیار شمر که از مفلس
اندک بسیار بود و هر چه از و بتوان ستد غنیمت بود و گفت زلت تو خطا است
و تاخیر تو از توبه جفاست پس جمع مکن میان خطا و جفا و گفت اگر خواهی باشی
از جمله ابدال بر تو باد به تبدیل احوال و گفت هر که بر جان خویش میلرزد طریق خدا

بر وی بسته است گفت جهد تو بال است و جهد درویشان بجان گفت صحبت
کردن با اژدها آسان‌تر از صحبت کردن با درویش و گفت بزرگترین چیزها نشستن
بر بساط فقر و ترک علاقات بکلی چنانکه او را نه معلومی باشد نه جاهی و نه مالی و نه چیز
یکی پرسید که هر که باین صفت بود او را ثوابی بود گفت ثواب توانگران بهشت
بود و صاحب این صفت را ثواب بهشت عذاب بود و گفت از کون دل پیوند
بودن بی پیوند کسی را طاقت نباشد جز نبی و ولی را و گفت علامات خرابی
تن ترک گرفتن خدمت است و علامات خرابی دل ترک گرفتن فکرت است
یاد آرم که در راه فکرت بود و چون یقین آن حدیث حاصل شد فکرت گم شد و گفت
بلای اکبر تفرقه دل است و نعمت اکبر جمعیت است و گفت عزیزترین چیزها
عجز است بعد از علم کما قال لا احصی ثناء علیک و گفت بیشتر خلق در بار بندگی
نفس اند و این ذلی است که هرگز در عزت نخواهد بود و شقا و بلی است که هرگز
در سعادت نخواهد بود و گفت هر کرا اوقات معلوم بود و هرگز فرق نکند میان
الهام و وسواس و گفت جماعتی را خیال شود که ما کل شدیم یا کل نتوانیم شد این
غلطی عظیم است از آنکه وقتیکه این حالت بر ایشان درآید که خود را کل دیده باشند
اگر خواهند که بریک پشه در وجود آرند نتوانند که او در هر پشه هزار عرش و کرسی
پدید آرد پس پیش از یکی نبود که باقی نمایش کل بود و اگر از کسی چنین کاری
در وجود آید آنکس نه آنکس بود و گفت همه سخن با او بگوی و از او خواه و بر دیگو
که آنچه او خواهد او گوید کس نتواند کرد و گفت آنچه مردمان پوشند می پوش
آنچه ایشان خورند می خور لیکن از ایشان جدا می باش و گفت وقت آنست که

تو آنجا آری وقت شادی باشد یا اندوه گفت دنیا چهار قسم است شیاطین و نفس
و کفار و هوا پس هوا از همه صعب تر است و گفت سخت ترین عقوبت اهل دوزخ
از کفار آن است که نمی دانند عذاب کننده را اگر بدانستی آسان شدی و گفت
زنان مصر چنان بودند که اگر زنبور ایشان را بگزیدی فریاد ایشان به آسمان
رسیدی اما آنچه از یوسف بر ایشان ظاهر شد جمله دستها بریدند و از آن شعور
نیافتند و گفت فتوت چیست گفت حرکت کردن برای دیگری چنانکه پیغمبر را
باشد که امتی امتی گوید و گفت شفیع اکبر نزدیک خدا اعتقاد خالص است و
گفت قدر عطای حق است هر که حق وی قیام کند آن سبب قربت وی شود و
هر که نکند سبب عقوبت وی شود و گفت خوف آن بود که بهانه نسازی خویش را
و گفت اندهگینی بجای راه خدا را چندان ببرد که بی اندوهی بسالی گفت
پدیدار نشنید و اشتیاق نشنید(?) و گفت خدای میگوید که بنده من ترا دوست
میدارم پس بر تو حق است که تو مرا دوست داری گفت هر که سوال کند از
محبت دور افتاده است و گفت توبه میکنی از بیم دوزخ یا امید بهشت باری
توبه برای آن کن تا خدایت دوست دارد که ان الله یحب التوابین گفت
لذت یافتن ثواب عام است و عذاب خاص عابدان فردا لذت یابند بثواب
و محبان امروز لذات یابند بعذاب و گفت توکل صفت مومنان باشد و تسلیم
صفت اولیا و تفویض صفت پیغمبران علیه السلام و گفت توکل سه درجه است
توکل و تسلیم و تفویض متوکل بوعده او آرام گیرد و صاحب تسلیم بعلم وی
بسنده کند و صاحب تفویض بحکم وی رضا دهد و گفت توکل بدایت باشد و تسلیم

با وسط و تفویض نهایت و گفت اخلاص خویش را نگاه داشتن سخت‌تر است از دیدار
خلقان و صدق پرهیز کردن است از مطالبهٔ نفس و مخلص را ریا نبود و صادق
را اعجاب نبود و متوکل آنست که کسب کند بظاهر و توکل کند بباطن و گفت
رضا آنست که بلا بداند و نه بیند و بر حکم قضا اعتراض نکند و گفت از امارت معرفت
هیبت داشتن است از خدا هر کرا معرفتش بود هیبتش بیش بود و گفت هر که خدا را
بشناخت همیشه شب او بی روز بود و دریای او بی کنار و گفت صاحب معرفت
باش بخدای که همیشه شاد باشی و گفت عالم را روا نبود فتوی دادن بر چیزیکه
نداند و عارف را روا نبود خبر دادن بچیزی که خبر از آن ندارد و گفت بیچارگی
ابلیس آنست که اضافت کرد فعل را با نفس خویش که گفت جمله آدم را
اغوینهم و اضلالهم و سوگند خورد و بر این اگر عارف بودی بحق نفس خود را
بدین صفت نکردی و گفت هر که خدا را خواهد جمله کون خصم او گردد و گفت قرب
حق بعید است از غیر حق و انس بحق وحشت است از غیر او و گفت چنانکه ربوبیت
از حق زائل نشود باید که عبودیت که صفت بنده است از بنده زائل نشود و
گفت اول مقام بنده علم است بخدا و نهایت معرفت است بخدا و فایدهٔ آن
مشاهده است و گفت بنده از معاصی بازنماند مگر به تهدید و تخویف و انواع عذاب
و آزاد آنست که او را از کسی چیزی کشف کنند تا بسته شود و او را از امر و نهی
و گفت بصفای عبادات نتوان رسید الا بصفای چهار چیز اول معرفت خدا دوم
معرفت نفس سوم معرفت مرگ چهارم معرفت ما بعد مرگ پس هر که خدا را شناخت
بحق او قیام کرد بصدق و اخلاص و صفای عبودیت و هر که نفس را بشناخت

شریعت و حقیقت بشناخت و روی بمخالفت او نهاد و مخالفت او طاعت است
و دوام بودن بر آن و هر که موت را بشناخت بایستگی آنرا ساخته گرداند
و آمدن آنرا مستعد باشد و هر که ما بعد موت را بشناخت از وعده و وعید
و خوف و رجا ماند گفت عقل را دلالت است و حکمت را اشارت و معرفت
را شهادت است و گفت توحید نظر کردن است در اشیا بعین عدمیه
و گفت هر که طلب راحت کند نیابد و گفت وقت چه باید تا همه را جمع بینی
و وقت نه را بباد که همه چیز با نه را بینی و گفت محبت در مخلوق لذت است و در
خالق هلاکت است و گفت هر که توحید ندارد شفاعت او نکنند و صاحب توحید
روزی لا محاله آمرزیده شود و گفت میگویند اگر ترا گناه است تحیر دار
مرا رحمت بمقدار و گفت از آب و گل چه آید جز خطا و از خداوند عالم چه آید
جز عطا گفت مرا و از امانتی که بر آسمان و زمین عرض کرده چه بود و الحزن
فی الله یعنی در راه حق اندوهگین بودن و غم نایافت حق خوردن و گفت
عارف باشی تا تحمل بلا باشی و عارف باشی تا طالب بلا باشی و گفت
قبض اول فنا است و بسط اول بقا است و هر کرا در قبض انداخت
فانی گردانید و هر کرا در بسط انداخت باقی گردانید پس گفت ای فقیر بقبض
منازعت مکن با توانگران و ای غنی الله ببسط منت منه بر درویشان و
گفت درویشان بر سه قسم اند متوکل است نه مکتسب و مکتسب نه متوکل و مکتسبی
در ظاهر و متوکل در باطن این تمامتر همه است و گفت رضای آن است که
بر بلا صبر کنی بلکه بر قضا اعتراض نکنی و گفت عارف تا هیچ مرد نیست که

سر شیر نشینند و همه کس ازو بترسند و او بر پشت شیر از همه کس بیشتر ترسد
و گفت غریب نه آنست که کسی ندارد که برادران یوسف را پدری چند بفروختند
غریب آن بود که مدبری دنیا با آخرت بفروشد و گفت سه مرتبه است سوال
و دعا و ثنا سوال آنرا که دنیا خواهد و دعا آنرا که عقبی خواهد ثنا آنرا که مولی خواهد
و گفت مراتب سخاوت بر سه قسم است سخا و جود و ایثار هر که بر نفس خویش
حق را برگزیند او صاحب سخاوت است و هر که حق را بر دل خویش برگزیند
او صاحب جود است و هر که حق را بر جان خود برگزیند او صاحب ایثار است
و گفت هر که از حق خاموش گردد دیو بود گنگ و گفت بر شما باد که حذر کنید
از صحبت سلاطین که ایشان را رای بود چون رای کودکان و صولت چون
صولت شیران گفت تواضع توانگران درویشان را دیانت است و تواضع
درویشان با توانگران خیانت و گفت مرید آنست که در عمر خویش نخندیده
ابو عبدالله المقری رحمة الله علیه گفت فقیر صادق در فقر آنست که وی
مالک همه چیز بود و هیچ چیز مالک وی نبود یعنی وی متصرف غالب باشد بر همه چیز
و هیچ چیز وی را مغلوب و منقاد نتواند و گفت هر که از خدمت یاران
و برادران دریغ دارد او را ذلی دهند که هرگز از آن نرهد و گفت نه قبول
کرد کسی چیزی را از من مگر آنکه دیدم منت وی بر خود منتی عظیم که ادای
شکر آن از من تا ابد نشود و گفت فتوت نیکو خویی است با کسی که وی را دشمن
داری و سخاوت بذل مال برای کسی که دل تو از وی کراهت دارد و حسن صحبت
و معاشرت با کسی که ترا از وی نفرت بود و گفت عبدالله خیر از مراسله پیشه

نصیحت کردن یکی حرص بر ادای فرائض بتمامتر جهد و طاقت دوم حرمت
داشتن جماعت مسلمانان را سیوم متهم داشتن خاطرهای خود را اگرچه آنچه که موافق
حق باشد ابو محمد الراسبی رحمة الله علیه گفت اعظم حجاب میان تو و حق
مشغولی تست بتدبیر نفس خویش و اعتماد کردن تو بر بنده که بمثل خود در اسباب
خویش گفت اندوههای که اسبابش مجهول باشد عقوبتهای گناهان است
گفت صوفی نبود تا بمرتبه نرسد که بر ندارد ورا زمین و سایه نهد ورا آسمان
یعنی از هیچ جا بوی راحت نرسد و هیچ قبولیت نباشد ورا از خلق و با همه
بازگشت وی بحق باشد نه بغیر وی از اسباب و گفت چون محبت ظاهر گردد
محب رسوا شود و چون پوشیده گردد محب هلاک شود و از رنج ابو القاسم مقری
رحمة الله علیه گفت عارف آنست که باز دارد معروف وی او را از دید خلق
و قبول یا رد آن و گفت اول برکت از در آمدن در تصوف آنست که راست گویند
صادقان را از اخبار خویش و پیران خویش ابو الحسین بصر و الی الفقیه
قدس سره پرسیدند از تصوف گفت افراد و انفراد یعنی ترک مخلوقات است
و کفایت ساختن همت برای حق و گفت خلق بلا است در دنیا بر کسی مگر آنکه
او را خراب کند گفت صوفیان با واردات باشند نه با اوراد و گفت صوفی
از مقامات و احوال درگذشته است آنهمه زیر قدم وی است و همه در حال وی
جمع و گفت آخر چیزی که از سر صدیقان بیرون رود حب ریاست است و گفت
هر که طلب عزت کند بوسیله باطل بسازند خدای خواری را بوی بحق و
گفت هر که بگذاشت تدبیر خود را از زندگانی بیاسود خوشحال و گفت آفت مردم

مگر مردم یعنی غلط گفت فقیر و ارباب فنا پادشاهان دنیا و آخرت‌اند که با اهل
و راحت‌اند ابو عبد الله محمد مختار هروی رحمة الله علیه گفت که طعام چنان
خور که تو آنرا خورده باشی نه که آن ترا اگر تو آنرا خوری همیشه نور شود و اگر آن ترا
خورد همیشه دود گردد و جامه چنان پوش که رعونت و فخر و خیلا را و زینها
تو بسوزد آنگاه آتشهاست آن علتها را بر افروزد و گفت در هر کار باشی
چنان باش که اگر عزرائیل ترا در یابد از آن کار ترا بکار دیگر نباید شد و در آن کار
همه حالات تو با تو باشد اگر چه طعام خوردن بود یا عمل مباح باید که در باطن خالصا
بود و نیت تو در آن فعل رضای حق تعالی بود و نگاه داشت شرع گفت که اصل
عبودیت آنست که چنان باشی که ظاهر که از تو همه شرع ظاهر بود و بباطن چنانکه
در باو توحید حق را گنجای نبود ابو بکر بن عبد الله الطوسی النساج رحمة الله
علیه از وی پرسیدند که دیدار مطلوب را چه توان دید گفت باید که صدق
در آیینه طلب و گفت تصور آب تشنگی را نه نشاند و فکرت آتش گرمی نه بخشد
و دعوی طلب بمطلوب نرساند و گفت تا هستی موهوم سوخته نشود دیده دل
بسوزن عبرت از غیر او دوخته نشود و خلوتخانهٔ جان بشمع تجلیات جانان افروخته
نگردد زیرا که تخم در زمین کاشته نگارند و نقش بر کاغذ نگاشته ننگارند و گفت
توکل آنست که منع و عطا جز از خدای تعالی نه بینی حجة الاسلام محمد غزالی
قدس سره از کلام اوست در بعض مکتوب که بیاران خود نوشته روح هست
نیست نماست که کس را بدو راه نیست سلطان قاهر متصرف وی بود و قالب
اسیر و بیچاره و لیست هرچه بیند از قالب بیند و قالب از آن بیخبر چنین است تمام عالم

با قیوم عالم همین مثل است که قیوم عالم هست نیست نما ست که هیچ ذره را از
ذرات عالم قوام وجود نیست بخود بل بقیومی ویست و قیوم هر چیزی بضرورت
با وی هم باشد حقیقت وجود ویرا بود و وجود متقوم از وی بر سبیل عاریت بود
و هو معکم اینما کنتم این بود ولیکن کسی که معیت نداند جز معیت جسم با جسم یا عرض
با عرض یا جسم با عرض و آن هر سه در حق قیوم عالم محال باشد این معیت فهم
نتواند کرد و معیت قیومیت قسم رابع است بلکه معیت بحقیقت آنست و این نیز
هست نیست نما است کسانیکه این معیت را بشناسند قیوم را میجویند و نمی یابند
گفت گردبادی در هوا رقصانی از زمین خیزد و بصورة مناره مستطیل
بر خود می پیچد هر که درنگرد پندارد که خاک خود را می پیچاند و می جنباند
و نه چنان است که با هر ذره از آن هوا هست که محرک ویست لیکن هوا را نتوان دید
و خاک را بتوان دید پس خاک در محرکی نیست هست نما ست و هوا هست نیست نما
ست خاک را در حرکت جز مسخری و بیچارگی نیست در دست هوا و سلطنت همه
هوا راست و سلطنت همه ناپیدا شیخ احمد غزالی برادر حجة الاسلام قدس سرهما
از کلمات اوست در کتاب سوانح معشوق بهمه حال معشوق است پس استغنا
صفت اوست عاشق بهمه حال عاشق است پس افتقار صفت اوست
عاشق را همیشه معشوق باید پس افتقار همیشه صفت اوست و معشوق را هیچ چیز
نباید که خود دارد لاجرم استغنا صفت اوست خواجه عبدالخالق غجدوانی
رحمة الله علیه درویشی پیش او گفت که اگر خدا مرا مخیر گرداند میان بهشت
و دوزخ من دوزخ را اختیار کنم در حالتیکه بهشت مراد نفس من است و دوزخ

مرا وحق که همه عمر برمراد نفس خود نرفته‌ام خواجه فرمود که این سخن بجا ست
بنده را باختیار چه کار هرکجا گوید برو برویم و هرکجا گوید باش باشیم بندگی اینست
تا آنکه تو بگوئی باز آن درویش گفت شیطان را بر روندگان هیچ دست باشد
خواجه فرمود هر رونده که بسرحد فنای نفس رسیده باشد چون در خشم شود شیطان
بروی دست یابد اما آن رونده که بفنای نفس نرسیده باشد وی را خشم نبود و غیرت بود
و هرکجا غیرت بود شیطان بگریزد و همچنین صفت آنکس مسلم است که روی براه حق
وارد و کتاب خدا تعالی در دست راست گیرد و سنت رسول صلی الله علیه وسلم
بدست چپ گیرد و درمیان این دو روشنائی راه سلوک کند خواهی که
شود دل تو چون آئینه ده چیز بیرون کن از درون سینه حرص و امل و غضب
دروغ و غیبت و بخل و حسد و کبر و ریا و کینه ده وصایای آنحضرت که بپسر خویش
کرده بودند وصیت میکنم ترا ای پسر من بعلم و ادب و تقوی در جمیع احوال
بر تو باد که تتبع آثار سلف کنی و ملازم سنت و جماعت باشی فقه و حدیث آموزی
و از صوفیان جاهل پرهیزی همیشه نماز جماعت گذاری بشرطیکه امام و موذن
نباشی و هرگز طلب شهرت مکن که شهرت آفت است و بمنصبی مقید مشو و دایم
گمنام باش و در قباله نام خود منویس و بمحکمهٔ قضا حاضر مشو و ضمان کسی مباش
و بوصایای مردم درمیا و با ملوک و ابنای ملوک صحبت مکن و خانقاه بنا مکن و در خانقاه منشین
و سماع بسیار مکن که سماع بسیار نفاق پدید آرد در وقت و بسیاری سماع
دل بمیراند و بر سماع انکار مکن که سماع را اصحاب بسیار اند کم گوی و کم خور و کم خسپ
و از خلق بگریز چنانکه از شیر بگریزند و ملازم خلوت خود باش و با امردان و زنان

و بیت رجال و توانگران و عامیان صحبت مدار حلال خور و از شبهه پرهیز تا توانی
زن مخواه که طالب دنیا شوی و در طلب دنیا دین بباد دهی بسیار مخند و از
خنده قهقهه اجتناب کن که خندهٔ بسیار دل را بمیراند و باید که در همه کس بچشم شفقت
نگری و هیچ مردی را حقیر نشمری ظاهر خود را میارای که آراستن ظاهر
از خرابی باطن است و با خلق مجادله مکن و از کسی چیزی مخواه و کسی را خدمت
مفرمای و مشایخ را به مال و تن و جان خدمت کن و بر افعال ایشان انکار
مکن که منکر ایشان رستگاری نیابد و بدنیا و اهل دنیا مغرور مشو باید که دل اندوهگین
باشد و بدن تو بیمار باشد و چشم تو گریان و عمل تو خالص و دعای تو بتضرع و
جامه کهنه و رفیق تو درویش و مایه تو فقه و خانه تو مسجد و مونس تو حق سبحانه تعالی
خواجه علی رامیتنی قدس الله سره پرسیدند از وی که ایمان چیست فرمود
کندن و پیوستن و از وی پرسیدند که مسبوق باقتدای مسبوق قانند گی نه خیسته و
فرمود پیش از صبح تنفس بود که روندگان راه را ریاضت و مجاهده بسیار
باید کشید تا بمرتبه و مقامی رسند آنرا راهی از این نزدیکتر هست که زود بمقصود
توان رسید و آن آنست که رونده در آن کوشد که خود را بواسطه خلقی و خدمتی
در دل صاحبدلی جا کند چون دل این طائفه که مورد نظر حق است او را نیز
از آن نظر نصیبی بود خواجه بهاء الدین نقشبند قدس الله سره
پرسیدند که بنای طریقه شما بر چیست فرمود خلوت در انجمن بظاهر با خلق و بباطن
با حق تعالی است از درون شو آشنا و از برون بیگانه وش این چنین
زیبا روش کم می بود اندر جهان و آنچنانکه حق تعالی میفرماید رجال لا تلهیهم تجارة

ولا تبع عن ذکر الله اشارت این مقام است و میفرموده اند نفسهای خود را تهمت نهید
که هر که بعتاب حق تعالی النفس خود را بندی ساخته باشد و مکر و کید او را دانسته نزد او
این عمل سهل است که از روندگان این راه بسیار بوده اند که گناه دیگری را بر خود نهاده اند
و میفرموده اند در معنی قوله تعالی یا ایها الذین آمنوا آمنوا بالله اشارت بآنست که
در هر طرفة العینی نفی وجود طبعی می باید کرد و اثبات معبود حقیقی می باید کرد و میفرموده اند
نفی وجود نزد ما اقرب طرق است لکن جز بترک اختیار و دید قصور اعمال حاصل
نمیشود و میفرموده اند تعلق بما سوا رونده این راه را حجابی است بزرگ بیت
تعلق حجاب است و بیحاصلی چو پیوندها بگسلی واصلی و میفرموده اند طریقه ما صحبت است
و در خلوت شهرت است و در شهرت آفت خیریت در جمعیت است و جمعیت در صحبت
بشرط نفی بودن در یکدیگر و میفرموده اند که هر که خود را بکلیت بحق سبحانه تفویض
کند التجا نمودن وی بغیر شرکست و این شرک از اهل عموم معفو است و از اهل خصوص
مخصوص نیست و میفرموده اند که طریقه ما عروة وثقی است یعنی چنگ در ذیل متابعت مصطفی
صلی الله علیه و سلم زدن و اقتدا بآثار صحابه کرام رضوان الله تعالی علیهم کردن و میفرموده اند
که طالب باید که در زمان صحبت واقف بود و بشناسد حق صحبت دارد و واقف حال خود باشد
و زمان صحبت را با زمان سابق موازنه کند اگر تفاوت یابد بحکم اصبت فالزم صحبت
آن عزیز را غنیمت داند و میفرموده اند لا اله نفی اله طبیعت است الا الله اثبات
معبود بحق جل جلاله محمد رسول الله خود را در مقام فاتبعونی در آوردن است
پس مقصود از ذکر آنست که بحقیقت کلمه توحید برسد و حقیقت کلمه آنست که از گفتن
کلمه نفی ماسوا بکلی شود و بسیار گفتن شرط نیست و میفرموده اند که بسیار توحید میتوان رسید

اما بشرف خدمت رسیدن و شنوا رسیدن خواجه محمد پارسا قدس الله سره یکی از
اصحاب خود نوشته مکتوب بخاطر این فقیر داعیها نگران احوال ظاهری و باطنی شما
میباشد و علی الدوام نسبت آن برادر منتظر نظرات فی جلالت الهی میبود و سید الطائفه
جنید قدس سره فرموده است شعر ان بدت عین من الکریم * الحقت اللاحقین
بالسابقین * و بانها اصل معتبر است نزد کبرای دین آنکه کوشش را گذارد تجسس را
جهت میدارند و حضرت خواجه ما را قدس سره سوال کردند که طریق چه توان یافت
فرمودند بشرع دیگر نعم المعا قطعه علی الامر الاوسط فی الطعام لا فوق الشبع ولا
الجوع المفرط و تقلیل منام علی تقدیر الاعتدال المزاج کوشیدن علی الخصوص احیا
بین العشائین و قبل از صبح بحیثیت لا یطلع علیه احد بتوجه در خود در یافتن و نفی خواطر
علی الخصوص خاطر تمنی به نسبت حال ماضی و استقبال نهایت موثر است فی
رفع الحجب عن القلب و دیگر اذا سکت اللسان عن فضول الکلام نطق القلب
مع الله سبحانه و اذا نطق اللسان سکت القلب و الصمت علی قسمین صمت باللسان
و صمت بالقلب عن خواطر الاکوان فمن صمت لسانه و لم یصمت قلبه خف وزره
و من صمت لسانه و قلبه ظهر له سره و تجلی له ربه عز و جل و من لم یصمت بلسانه و لا بقلبه
کان مملکة الشیطان و مسخرة له اعاذنا الله سبحانه من ذلک و من صمت بقلبه و لم
یصمت بلسانه فهو ناطق بلسان الحکمة ساکت عن فضول الکلام رزقنا الله تعالی
ذلک بفضله و کرمه تمت و هم فرموده اند که حجاب میان بنده و حق سبحانه تعالی این
انفاس صور کونیه است در دل و این انفاس بسبب صحبتهای پراگنده و سیرها
و دیدن الوان و اشکال گوناگون زیاده میشود و در دل جا میکند بصحبت و مشقت

التخلّص

الشبع

تمام نفی باید کرد و دیگر از مطالعهٔ کتب و گفتن و شنیدن سخنان رسمی و کلمات
شتی پیدا آن نفوس در حرکت و تموج می آید و ازانجمله موجبات بعد و غفلت از حق است
و طالب را نفی کردن واجب است پس باید که از هر چه خیال را می افزاید بواجبی
اجتناب نماید تا دل صاف توجه بجناب حق سبحانه کند سنت الهی برین جاری شده
که بی محنت و مشقت و ترک لذات و شهوات جسمی و نفسی دست نمیدهد در راحتی که
میجویند در آخرت است و سگ روزی درین سرای فانی رنج کشیدی دیگر ابدالآبدین
آسودی اینعالم را هیچ نسبتی با آنعالم نیست گویا که در میان بیابان بی نهایت خشخاشی
دانه افتاده است و در حاشیه فصل الخطاب آورده هر کسیکه خواهد بپایگاه بزرگ رسد
باید و چیزی را نگاه نشاید چشم فرو خوردن و آداب نگاه داشتن و نیز در رساله قدسیه گفته
راه بحق سبحانه تعالی و تقدس صدق با حق و رفق با خلق است. و هر ذره
از موجودات راهی است بحق سبحانه تعالی الا هیچ راه نزدیکتر و بهتر از آن نیست
که راحتی بدل مسلمانی رسانی و گفته حقیقت توحید آنست که بنده چون سالکی یا شیخ
اندر جریان تصرفات حق سبحانه تعالی خالی از اختیار و اراده شود و نیز گفته چهار سخن
از چهار کتاب خداوند سبحانه برگزیده اند برای کار بستن از توریت من قنع شبع
و از انجیل من اعتزل سلم و از زبور من صمت نجا و از قرآن من یتوکل علی الله
فهو حسبه و گفت اهم آداب دل را از خطور اغیار نگاه داشتن است چه از خیر و چه از
شر هر دو برابر است در حجاب بودن از حق سبحانه مولانا عارف دیوگری
رحمة الله علیه فرمود هر که در بند تدبیر خود است در دوزخ نقد است و هر که
در مطالعهٔ تقدیر او ست سبحانه در بهشت نقد است فرمود که وقت طعام خوردن

بکاری مشغول است دل بهیچ مشغول است اصحاب گفتند بذکر حق گفت درین وقت
ذکر الله الله و لا اله نیست بلکه درین محل از سبب بسبب رفتن است و نعمت
را از منعم دیدن است فرمود اگر یاری میخواهید که یار شما گشد این بغایت دشوار
است اگر یاری میخواهید که شما یار او گردید همه جهان یار شماست خواجه
علاؤ الدین عطار رحمة الله علیه فرمود مقصود از ریاضت نفی تعلقات
جسمانی است بکلی و توجه کلی بعالم ارواح و عالم حقیقت و مقصود از سلوک آنست
که بنده باختیار و کسب خود ازین تعلقات که مانع راه اند بگذرد و از هر چه مانع
راه باید قطع کند و فرمود تعلق بهر شد اگرچه بحقیقت غیر است و در آخر نفی
باید کرد اما در اول سبب وصول است و تعلق ماسوی او را نفی کردن از لوازم است
تا کلی وجود او رضای او باید طلبید فرمود مدد و معاونت مرشد مر طالب را بقدر
سعی طالب است و فرمود که گاه باشد که در اثنای سعی و توجه حالی طلوع کند ولی
او را نبیند و نداند که چه می بیند چون در خود نظر کند خود را هم گم بیند پس در حیرت
افتد و باز آن حال روی باحتجاب آرد و طلوع ما به حدیث النفس گردد پس باید
که در اشتغال صور خود را مطالعه کند و بآن احتجاب راضی شود که مراد محبوب است
و مقتضای غیرت اوست و در بند آن نشود تا انگاه که باز طلوع کند و باقی
ماند و فرمودند که مقصود از زیارت اکابر دین رضی الله عنهم آنست که توجه
بحق سبحانه تعالی باشد و روح آن برگزیده حق را وسیله کمال توجه گردانند چنانچه
در تواضع با خلق باید که هر چند تواضع ظاهرا با خلق بود و بحقیقت با حق باشد
زیرا که تواضع با خلق انگاه پسندیده افتد که خالص مر خدای را باشد باین معنی

که ایشان را آثار قدرت و حکمت بیند و الا ضعیف بودند. تواضع و فرمود چون
ملک و ملکوت بر طالب او پوشیده و فراموش گردد فنا بود و چون نیستی او
بروی پوشیده بود فنای فنا بود و فرمود که چون طالب با مرشد و مدد او
خود را خالی کند از هر مانعی که از صحبت مرشد بود و پس قابل فیض الهی گردد و که بحقیقت
قصور در فیض الهی نیست و قصور از جهت طالب است و فرمود که طالب را باید که
همیشه پیش مرشد قصور و عجز خود را مطالعه کند و بیقین داند که وصول بمقصود
حقیقی میسر نمیشود و الا از جهت مرشد و بواسطه حصول رضای او باید که ظاهر و باطن
خود را بالکلی فدای وی گرداند فرمود که امید جز آن نیست که علی الدوام قصور
احوال خود را بیند و در بار قصور در آید و از سرگشتگی و درماندگی ملاحظه کرم
و الطاف حق کند و بمحض لطف و عنایت حق پناه و التجا برد و فرمود که طالب
باید که در طلب رضای مرشد ظاهراً و باطناً و حضوراً و غیبتاً سعی نماید و بمحض عنایت
الهی محل نظر وی را دریابد و فرمود که هر طالب را لازم است که بی اختیار باشد
بنسبت مرشد در همه امور دینی و دنیوی و کلی و جزوی وغیره و نیز مرشد آنکه
تفحص احوال او کند و بنسبت صلاح وقت و زمان او برا بهر کاری فرماید و
او را به و تعیین کند تا باختیار مرشد در آن شروع کند و فرمود رعایت جانب
اهل علم باید کرد و حال خود را پوشیده باید داشت و با هر یک از اهل طریق
بنسبت حال او سخن باید گفت و در رعایت خاطر و احتراز از اهل قلوب بسیار باید کرد
و با ایشان آداب نگاه باید داشت و الا سبب مزید خطر باشد و فرمود که افضل
و اکمل احوال کوشیدن و تفویض است بهر نوع اختیار که از خود سر زند بکسب تفویض

آنرا از خود محو کند و بداند که اختیار حق سبحانه برای وی هر آئینه بهتر است از اختیار وی
برای خود و نیز باید که به نسبت مرشد علی الدوام در حضور و غیبت به نسبت احوال
باطنی در کسب همین تفویض باشد و فرمود که سابقهٔ عنایت ازلی را می باید دید
و از امیدواری بآن عنایت بی علت و طلب آن غافل نباید بود و از استغنا
خود را آنگاه باید داشت و اندک حق سبحانه تعالی را بزرگ باید شمرد و ترسان و لرزان
باید بود و از استغنای حقیقی او و فرمود که ولایت جائی ثابت شود که او را باو گذارند
و فرمود که خاموشی از سه حال خالی نباید بود یا نگهداشت خطرات یا مطالعه ذکر دل که
گویا شده باشد یا مشاهدهٔ احوال که بر دل گذشته باشد و فرمود که خطرات را منع
کردن کاری دشوار است اما باید که متمکن شدن ندهد که بسبب آن سده در مجاری
فیض پیدا آید فرمود که از مکاسب وجوه مکاسب دهقانی و باغبانی اقرب است
بحلیت و بدترین آن از تجارت و فرمود که دوام صحبت با اهل الله و واسطه
از دیاد عقل معاد است و فرمود که صحبت شناسند که دانسته هر روز با شیخ طائفه
صحبت باید داشت و پاس آداب ایشان باید کرد و اگر خللی راه یابد در هر ماه
خط و کتابت باید داشت تا غیبت کلی واقع نشود و خواجه حسن عطار رحمة الله
علیه فرمود هرگاه که خواهند که باین نسبت شریفه مشغول شوند باید که اول صورت
مرشد این نسبت را در خاطر آورند تا نسبت بیخودی پیدا شود و پس ملازم آن بیخودی
بوده با آن صورت و خیال که آئینه روح مطلق است متوجه نقطه قلبی شوند و خود را بآن
بیخودی در دهند پس هر قدر که آن نسبت قوی گردد و بی شعور از این عالم گردد
و این را عدم و غیبت گویند و چون این بیخودی نسبت بمرتبهٔ رسد که اصلا بوجود و غیر شعور

نماند آنرا فنا گویند پس اگر خواطر تشویش دہند باحضار خیال حضرت مرشد امید است
کہ مندفع گردد و اگر نہ سہ نوبت نفس را بقوت برکشد ہمچنانکہ از دہان چیزی می اندازند
بعدہ بطریق مشغول شوند و اگر باز ہمچنان خواطر باز عود کنند باید کہ بعد از تخلیہ بطریق
مذکور سہ بار گوید اَستَغفِرُ اللّٰہَ مِن جَمِیعِ مَا کَرِہَ اللّٰہُ قَولاً وَ فِعلاً وَ حَاضِراً وَ نَاظِراً
وَسَامِعاً وَ لَاحَولَ وَ لَاقُوَّةَ اِلَّا بِاللّٰہِ و دل را با زبان موافق دارند بذکر یا فعال
بدل مشغول باشند کہ در دفع وساوس اصلی کلی دارد پس در رعایت این نسبت
باید کرد بنوعیکہ ہیچ وقت غافل نشود و دائماً حاضر بودہ گوشہ چشم دل برین
نسبت دارد تا آن زمان کہ این نسبت ملکہ شود و ہرگاہ خواہد کہ بہمہ
مشغول شود و بتضرع تمام در حضرت جامعہ خود این دعا بخواند اَللّٰہُمَّ
کُن وِجہَتِی فِی کُلِّ وِجہَۃٍ وَ مَقصَدِی فِی کُلِّ قَصدٍ وَ غَایَتِی فِی کُلِّ

حالِ خواجہ عبید اللہ اماکنی رحمۃ اللہ علیہ

فرمود طریق توجہ طالب علایہ و پرورش نسبت باطن ایشان
چنان است کہ ہرگاہ کہ خواہند کہ بدان اشتغال نمایند اول صورت آنکس
کہ این نسبت از وی یافتہ اند در خیال آورند تا آن زمان کہ اثر حرارت
و کیفیت معہودہ ایشان پیدا شود و بعد از ان آن خیال را نفی کنند و با
آن اثر آگاہ دارند بچشم و گوش و ہمہ قوی بآن خیال متوجہ بقلب شوند کہ عبارت است
از حقیقت جامعہ انسان کہ مجموع کائنات از علوی و سفلی تفصیل آن نسبت اگرچہ
آن از حلول و اجسام منزہ است اما چون نسبت میان او و میان این قطعہ
لحم صنوبری ہست پس توجہ باین لحم صنوبری باید نمود و چشم و فکر و خیال و ہمہ

قوی را بر آن باید گماشت و حاضر آن بودن و در دل نشستن و ما شک نداریم
که درین حالت کیفیت و بیخودی رخ نمودن آغاز میگردد و این کیفیت را راهی فرض
باید کردن و از پی آن رفتن و هر فکری که در آید متوجه تحقیق قلب خود نفی
آن کردن و بآن جزوی مشغول ناشدن و در آن محل تجلی در گریختن تا آن
نفی شود و اگر نفی نشود البته بصورت آن تشخص باید کردن و آنرا لحظه نگاه باید داشتن
تا باز آن نسبت پیدا شود و آن زمان خود آن صورت نفی می شود اما باید که مشخص
متوجه آن را نفی نکند و اگر چنانچه بآن صورت وساوس نفی نمی شود چند نوبت
باسم یا فعال تجسب معنی در دل مشغول شود البته دفع شود و اگر باین نیز دفع
نشود در دل چند نوبت تامل کلمه لَا اِلٰهَ اِلَّا اللّٰه بکند بدین طریق که لا موجود
اِلَّا اللّٰه تصور کند و آن وسواس که متشوش او باشد از هر نوع که باشد چون هیچ موجود
از موجودات ذهنی حقیقی آنرا بحق سبحانه قائم ببیند بلکه عین حق داند زیرا که
باطل نیز بعضی از ظهورات حق است و شک نیست که باین تامل دور می شود و
نسبت عزیزان قوت گیرد و آن زمان آن فکر را نیز نفی کند و بحقیقت بیخودی متوجه
شود و از پی آن برود و اگر باینکه ذکر لَا اِلٰهَ اِلَّا اللّٰه در دل بگوید حضوری نمی یابد
بجهر چند نوبت بگوید و الله را مد بدهد و بدل فهمد و بعد آن مقید بمشغول شود
که بسیار ملول نشود و چون ببیند که ملول خواهد شد ترک کند و بداند که مادام که
بیخودی و نسبت عزیزان در ترقی باشد فکر در حقائق اشیا و توجه بجزئیات
عین کفر است مصرعه با خودی کفر و بیخودی دین است شه بلکه فکر در اسما
و صفات حق سبحانه هم نباید کردن درین دم و اگر نیز رسد آنرا نفی باید کردن

باین طریقہا کہ گفتہ شد اگر کسے گوید کہ درین صورت نفی حق لازم آید جواب گوییم کہ حق را ابرامی حق نفی نتوان کرد چنانچہ حضرت خواجہ بزرگ قدس سرہٗ فرمودہ اند پس اگر فکر حق صرف باشد جہد نفی کردن باید کہ زیادت شود زیرا کہ حق بنفی کسے منتفی نشود از آثار اکمل گردد و نیست مطلب روحانیت این طائفہ علیہ توجہ بہ نسبتی ہست کہ سرحد وادی حیرت ہست و مقام تجلی انوار ذات ہست و در آن مقام انوارات وجود نماند و فکر در اسما و صفات نشاید نیست کہ ازین مرتبہ فرو تر آید و باید کہ در بازار و گفتگو و اکل و شرب و ہمہ حالات آن حقیقت جامعہ خود را نصب العین خود سازد و او را حاضر داند و تصور جزوی از حضرت جامعہ خود غافل نشود بلکہ ہمہ اشیا را بوی قائم بیند و سعی کند کہ آنرا در ہمہ مستحسنات و مستقبحات مشاہدہ نماید تا بجای رسد کہ خود را در ہمہ بیند و ہمہ اشیا را آئینہ جمال با کمال خود داند بلکہ ہمہ را اجزای خود یابد بد انچہ جزو در ویست ہست جملہ نیک و بد و در حالت سخن گفتن نیست باید کہ ازین مشاہدہ غافل نشود و بلکہ گوشہ چشم دل او بدان سو باشد اگر چہ ظاہر او بچیزہای دیگر مشغول باشد چنانچہ فرمودہ اند

بیت از درون شو آشنا و از برون بیگانہ وش ؎ اینچنین زیبا روش کم مے بود اندر جہان ؎ ہر چند صحبت بسیار باشد این نسبت قوی تر گردد و چون بمرتبہ رسد کہ تفرقہ میان دل و زبان نتواند کردن و خلق او را از حق حجاب نشود و حق حجاب از خلق نگردد آنزمان تواند کہ بصفت جذبہ در دیگران تصرف کند و اجازت ارشاد و دعوت خلق بحق آنکس را باشد کہ باین مرتبہ رسد و باید کہ خود را از غضب راندن نگاہدارد کہ راندن غضب ظرف باطن عارف را

از نور معنی تهی و خالی می سازد و اگر غضبی واقع شود و یا قصوری دست دهد که
کدورتی قوی طاری شود و سررشته نسبت گم گردد و یا ضعیف شود غسلی بر آرد
اگر قوت مزاج وفا کند به آب سرد که بسیار صفا میدهد و الا به آب گرم و جامه پاک
پوشد و در جای خالی دو رکعت نماز بگذارد و چند نوبت بقوت نفس بر کشد و
خود را خالی سازد و بعد از آن بهمان طریقه متوجه شود و در ظاهر پیش حضرت
جامعه خود تضرع کند و بکلی با و توجه نماید و بداند که این حقیقت جامعه مظهر مجموع
ذات و صفات حق است نه آنکه حق سبحانه در وی حلول کرده بلکه بمنزله صورت
در مرآة پس این تضرع بحقیقت نزد حق سبحانه باشد مولانا سعدالدین
کاشغری رحمة الله علیه میفرمودند که ما نبودیم و خدا بود و ما نباشیم و خدا باشد
و اکنون ما نیز نیستیم و خداست بنگرید که بعد از صد سال از که جدا خواهد بود و با که
مصاحب اکنون نیز با او مصاحب باشید و از هرچه بر سر گور شما باز خواهد ماند دل
منقطع کنید و میگفتند آنکه پیر هری گفته است قدس سره درویشی چا کیست بخیه
و آبی بر آن ریخته نه کف پا را از آن درد و نه پشت پا را گردی نه حقیقت
درویشی است بلکه صفت و رسم درویشی است حقیقت درویشی با خدا بودن است
روزی بر در سرای او جمعی از اصحاب نشسته بودند و دو تن از ایشان مباحثه
می نمودند یکی گفت ذکر گفتن افضل است دیگری گفت تلاوت کردن افضل است
درین اثنا ایشان بیرون آمدند و پرسیدند که چه بحث در میان بود عرض
کردند فرمودند باخدا بودن از همه افضل است و میفرمودند هرکه بخدا حاضر است
در بهشت نقد است و هر کسی که از خدا غافل در دوزخ نقد و میگفتند که روزی

انگران جانان زنان به مجلس حضرت ما درآمد عصایی به دست و ردایی بر کتف
افگنده و شانه دان و مسواکی و تسبیحی از آن درآویخته مرا از دیدن آن تنفر
آمد بسیار هرچند خود را ملامت کردم سود نداشت چون وی رفت آنحضرت فرمودند
ای فلان چنانکه اهل آخرت متنفراند از اهل دنیا اهل الله نیز متنفراند از اهل آخرت
میگفتند که روزی حضرت مولانا با سکوت بسیار کردند بعد از آن سر برآوردند
فرمودند که یاران حاضر باشید که یار عین تعیین است و میگفتند که هم آنحضرت فرمودند
که والله دوست دست شما گرفته در طلب خود میگرداند پس این دو بیت خواند
بیت آنکه نی نام بدست است مرا و نه نشان ها دست بگرفته مرا در عقب خویش
کشان ها او دست من و پا نه بهر جا که رود ها پای کوبان زپی اش میروم
و دست فشان ها فرمودند هر کاری را که قصد کنید بشغل حق سبحانه از آن
آسان تر است زیرا که هر چیزی که هست اول آنرا میجویند بعد از آن می یابند و
حق را سبحانه اول می یابند بعد از آن می جویند اگر اول نیافتی کی میل کردی ع
تا تو نبینی جمال عشق نگیرد کمال ها و فرمودند کسی که یکی را دوست میدارد میخواهد
که هیچکس او را دوست ندارد و اگرچه غیرت محبت مقتضی آنست که محبوب را
مخفی دارد لیکن از غایت محبت سعی آن دارد که دیگری نباشد نمیداند که چه
حیله اندیشد و چه تدبیر کند که همه تفقد و طالب او شوند بهر وجهیکه هست و
بهر صفتیکه میسر شود وصفت آن محبوب میکند تا باشد که طالب او شوند فرمود که هرگاه
سوی حق تو بواسطه حالی متغیر و متاثر شود از پی آن سوی باید رفت و نقل است
که در فصل بهار یکی از اصحاب ایشان سالها می نوشته میجو است که چون تمام شود

سیری کند درین اثنا بملازمت ایشان رفتم آنحضرت این رباعی خواندند رباعی
با یار بگلزار شدم رهگذری ٭ بر گل نظری فگندم از بیخبری ٭ دلدار بطعنه گفت شرمت بادا
رخسار من اینجا و تو در گل نگری ٭ پس فرمود اگر گذشته بروی و از گذشت خطای داری
از حق سبحانه غافلی و اگر خطی نداری چرا میروی و در رساله ما مینویسی فرمود
یک نفی و هزار آسانی این سخن در همه جا میرود و لیعنی هر چه غیر حق ست آنرا نفی
میکردی و خلاص میشدی و فرمود که مولانا نظام الدین میگفتند که سکوت انفع است
از کلام زیرا که از هر سخن حدیث النفس حاصل میشود و فیض الهی هرگز منقطع نیست
مانع دریافت آن فیض حدیث النفس ست و در صحبت اولیاء الله دل خود را
از حدیث النفس نگاه باید داشت زیرا که ایشان را گوشی ست که آن حدیث النفس
را آن گوش میشنود و مشوش وقت ایشان میشود کسی که بمطالعه کتابی
مشغول ست اگر یکی از خارج سخن میگوید مشوش وقت او میشود و بلکه اگر مگسی
بر روی ورق می نشیند تشویش می یابد جمعیکه بر سبیل دوام توجه و مشغولی
بجناب حق سبحانه میدارند هر آئینه حدیث النفس مشوش ایشان میشود و نمیگذارد
که مشغولی کنند کسیکه طفلی گریان دارد و گریه او مشوش وقت ست میگویند
پستان در دهان او بنه تا خاموش کند کسی میباید که پستان ذکر در دهان بنهد
تا شیر معنوی خوردن گیرد و بذکر گفتن درآید و از خیالات و حدیث نفس
خلاص شود و باز نسبت بحال و بگیرد بعض ذکر گفتن نیز حدیث نفس ست روزی
اصحاب را مخاطب ساخته فرمود ای یاران دانید که حق سبحانه بدین عظمت
و بزرگی باشما در غایت نزدیکی ست برین اعتقاد باید داشت اگر چه این معنی حالا

شمارا معلوم نشود لیکن دائم باید که با ادب باشید در خلا و ملا چون در خانۂ تنها باشید پای دراز مکنید و در خلا چاپے شرمنده و سر افگنده و چشم پوشیده نشینید در ستر و علانیه و ظاهر و باطن با خدا راست باشید چون بحفظ این آداب قیام نمائید همینی شمارا بتدریج معلوم شود باید که همیشه خود را با آداب ظاهری و باطنی آراسته دارید آدب ظاهری لیکن آنست که به اوامر و نواهی شرع ایستادگی نمائید و بر وضوی دائم و استغفار و کم گفتن و احتیاط در جمیع امور و تتبع آثار سلف صالح باشید و ادب باطن بسیار دشوار است اهم ادب دل را از خطور اغیار نگاه داشتن است چه خیر و چه شر هر دو برابر است در حجاب بودن از حق سبحانه تعالی و فرمود که حق سبحانه پیغمبر خود را طریقه مراقبه تعلیم کرده است آنجا که فرموده مَا تَكُونُ فِيْ شَأْنٍ وَمَا تَتْلُوْ مِنْهُ مِنْ قُرْآنٍ وَلَا تَعْمَلُوْنَ مِنْ عَمَلٍ اِلَّا كُنَّا عَلَيْكُمْ شُهُوْدًا اِذْ تُفِيْضُوْنَ فِيْهِ اصل مسئله این است که حق سبحانه فرموده است و حضرت رسالت را تعلیم کرده است خلاصه کار اینست که بحق سبحانه مشغول باشید حق سبحانه به بنده از همه چیز نزدیکتر است و از نزدیکتر گفتن هم نزدیکتر است چراکه در حال قرب عبارت نمی گنجد و قتیکه قرب را بعبارت در آوردند بعید باشد و قرب نه آنست که بگوئی با و نزدیک شدم یا ازو عبارتی توان کرد قرب آنست که تو در وے گم شوی خود را و غیر خود را گم کنی و هیچ ندانی که کجا بودی و از کجا آمدی و مطلقاً از وی عبارت نتوان کرد یکی پیش بزرگی خبر آورد که فلان شیخ از قرب سخن میگوید آن بزرگ وی را گفت که چون بآن شیخ برسی بگوی آنجا که ما ایم قرب بعد بعد است قرب عبارت از نا بودن است آنجا عبارت کی گنجد و فرمود

در هر نفسی که می‌گذرد واقف می‌باید بود حق سبحانه حاضر و ناظر است باید که
از حق سبحانه شرم دارد و از غفلت تو بزند حق سبحانه تشنیع و سرزنش کرده است
که مَا جَعَلَ اللّٰهُ لِرَجُلٍ مِنْ قَلْبَیْنِ فِیْ جَوْفِهٖ در درون یک آدمی دو دل نیست
که یکی را بدنیا مشغول دارد و یکی را بحق سبحانه در درون آدمی یک دل است
اگر بدنیا مشغول سازد از حق سبحانه بی بهره ماند و اگر متوجه بحق سبحانه تعالیٰ
گردد از دل او روزنه بسوی حق کشاده گردد و از آن روزنه آفتاب فیض الٰهی
تافتن گیرد آفتاب که طلوع کرد از مشرق تا المغرب هر ذره که هست از نور
او بهره می‌یابد و نور او بر همه می‌تابد اگر خانه بود که آنرا روزنه نبود از آن نور بی بهره
ماند پس اگر دل حاضر است حضور او بمثابه آن روزن است از آن راه گذر نور فیض
وجود بوی خواهد رسید و اگر غافل است آن نور از وی در خواهد گذشت ٭
بیت دوست بهر لحظه در تو نظری می‌کند ٭ چون تو از و غافلی از تو گذر می‌کند ٭
فرمود که طاعت موجب وصول بجنت است و ادب و اطاعت سبب قرب حق سبحانه
کاملان مشایخ قدس سرهم بر آنند که در ابتدا می‌باید که باطن خود را صافی گردانند
به تصفیه و تزکیه مشغول گردد تا دوام مراقبه دست دهد و الّا هرچه از اعمال صالحه
بجا می‌آرد آب در چاهی زیاده می‌کند ع هرچه گیرد علتی علت شود ٭
کم از شاگرد جولاهی نمی باید بود که مدتی باید تا رشته پیوند کردن بیاموزد در
کارهای دیگر خود بهتر کجاست طالب می‌باید که بجد و جهد تمام سعی کند تا در نفی
خواطر استاد شود و داند که چگونه نفی می‌باید کرد و در ابتدا باید که بهیچ چیز
مشغول نشود دیگر نفی خواطر آنها که رسائل مطالعه میکنند و سخنان از مشایخ

می جستند از آنها ایشان را هیچ نفعی نیست آنها همه بیکاره‌هاست راه
حق سبحانه و کار او رفتنی و کردنی است نه گفتنی و شنیدنی اگر کسی پیش پادشاه
در بغداد نشسته باشد و در حضور پادشاه دائم تواند بود و پادشاه مکتوبی بنام
فرستاده باشد از آن مکتوب غائبان حظی میگیرند لغایت کسی جاهل بی عقل
غافل باید که از حضور پادشاه باختیار خود دور شود و از برای خواندن آن مکتوب
از بغداد روی بشام نهد و فرمود هر که یکجا همه جا و هر که همه جا هیچ جا و فرمود
که پرهیز به از دارو هر که پرخورد انواع بیماری‌ها در وی پیدا آید برای دفع بیماری
دارو خورد تا صحت یابد چون صحت یافت باز پرخوردن گرفت باز دارو خورد
صحت یافت همچنین چند کرت اعادت کرد عاقبت آن دارو او را ضرر کلی رساند
همچنین کسی که گناه کرد و انابت نمود باز گناه کرد و انابت نمود این انابت
که وی را بتمامی از گناه باز نیاورده در وی اثر عظیم نکند مثل گناه دیگر است
ازینجهت است که اهل الله پرهیز کلی بر خود کرده اند و ترک همه کرده و بحق سبحانه
مشغول گشته تا ناگاه بمرض غفلت نمیرند فرمود که جنید گفت که استاد من در
مراقبه گربه بوده است وقتی که گربه دیدم بر سر سوراخ موشی نشسته و چنان
بروی متوجه گشته که موی بر اعضای وی حرکت نمیکرد تعجب کردم بگریستم
ناگاه بسرم ندا کردند که ای دون همت من در مقصود تو کمتر از موشی نیستم
تو در طلب من کمتر از گربه مباش از آن روز باز در مراقبه افتادم بیت
دانی که مرا یار چه گفته است امروز نه خبر با کسی در منگر و بیه بدو نه فرموده که
دائم بیاد حق سبحانه باشید تا غائبی که از خود غائب شوید حق سبحانه از همه

لطیف‌تر است هر کرا لطافت بیشتر مشغولی او بحق سبحانه بیشتر و جولاهه و موزه دوز
از آنکس که خس حمام میکشد لطیف‌تر اند از ایشان خس کشی نمی آید یا بزاز
از ایشان لطیف‌تر است که تحمل آن ندارد که جولاهگی و موزه دوزی کند ملایان
از بزازان لطیف‌تر اند بزازی نمیتوانند کرد باز جماعتی که بجناب حق سبحانه مشغول اند
از همه لطیف‌تر اند ایشان را سر و دل آن نیست که بغیر حق سبحانه مشغول اند اگر
بر کوچ روند خوش نمی آید که از آن باز آیند و اگر بمسجد در روند خوش نمی آید
که سر از مسجد بر دارند این طائفه از همه لطیف‌تر اند تحمل آن ندارند که یک چشم زدن
بغیر حق سبحانه مشغول باشند انبیا بر حال ایشان غبطه می برند نه از آنجهت
که درجات و کمالات ایشان از درجات و کمالات ایشان زیاده است
لیکن ایشان را شرف حالی است که دایم در قرب حضرت حق اند و حضرت حق سبحانه
ایشان را از نظر خلق پوشیده داشته است و بر سبیل دوام ایشان را بخود
مشغول گردانیده و پادشاه جمیع امور ممالک را بیکی از مقربان خود تفویض
نماید و او باهر پادشاه در ممالک تصرف میکند و دیگری آفتابه دار است و آب
وضوی پادشاه ترتیب میکند و دایم پیش پادشاه است البته آنکه متصرف در
ممالک است نزد پادشاه مقرب است و برگزیده و مرتبه و درجه وی عالی و هر آینه اگر
قابلیت وی بیشتر بودی متصرف در ممالک نشدی لیکن آفتابه دار این فخر
دارد که دایم در قرب پادشاه است و خدمت خاصه وی میکند و بغیر او مشغول
نیست و اگر نه وی کجا و متصرف شدن در ممالک کجا آنکه متصرف در ممالک است
از جهت قرب و دوام خدمت پادشاه است که بر آفتابه دار غبطه میبرد و در ممالک

دارد فرمودہ در معنی این بیت کہ مولوی رومی فرمودہ اند بیت

ای دیدہ عجائب بنگر این عجب است این یار معشوق بر عاشق بی وی نہ و با وی نہ

کہ اگر کسی سخن آسمان پرواز کند معنی بی وی نہ و با وی نہ را در نیابد پس چگونہ قرب حق سبحانہ را ادراک تواند کرد ولیکن چون سخن و سجدہ مشغول شود حق سبحانہ ادراک بی چندان ادراک و یقین کرامت فرماید کہ آنچہ حقیقی دریابد کہ حق سبحانہ بی وی نبودہ است و او غفلت نمودہ اہل اللہ را الیقینی حاصل میشود کہ ہیچ نوع گمان و تردد نمیماند در بود وجود حق سبحانہ چنانچہ ہیچ کسے را در بود وجود خود شکی نیست ہر چند جامہ ہا در بردارد و جسم پوشاند وجود خود را گم نمیکند و فراموش نمیکند و در شک نمی افتد و فرمود کہ چون ذکر مجرد از لباس حرف و صوت عربی و فارسی شود مجرد از جہات آن زبان بمقام شجرہ رسد و طالب را ثمرہ و قوت رسد کہ از وی بر تواند خورد قولہ تؤتی اکلھا کل حین و ذکر چون حبہ است کہ شجرہ معرفت از وی میسر وید کما قال سبحانہ مثل کلمۃ طیبۃ کشجرۃ طیبۃ ہمچنانکہ شجرہ از حبہ سر میزند توحید صرف کہ مجرد از لباس حرف و صوت عربی و فارسی و شکل و لون و کیف و کم و مجرد از جمیع جہات است از مضمون کلمہ ظاہر میشود و فرمودی کہ در ذکر دل را حرکت دہد یا مفہوم ذکر را بر دل حمل کن تا وقتیکہ دل از مفہوم ذکر متاثر شدہ خود بحرکت آید آنزمان کار بوی باز گذارد و در رسالہ خود نوشتہ اند کہ ذکر از قلب گفتہ شود نہ از معدہ یعنے میباید کہ اثر حرارت ذکر بدل رسد پیش از وصول بدل در مجاری معدہ و غیرکن منقطع نشود و وقوف قلبی آنکہ ہر بار کہ الا اللہ میگوید دل خود را سجدہ حاضر میدارد ہمچنین طاق

طاق گفته میرود تا آن زمان که بیک نفس بیست و یک مرتبه برسد هرگاه باینجا رسید
محل نتیجه است به بیند که ذکر نتیجه داده است یا نه عبارت ازین نتیجه اینجا فنای وجود
بشریت است یعنی این تعلقها که اورا بود بچیزها کم شده است یا نه اگر کم شده است
پس ذکر او نتیجه داده است و اگر نتیجه نداده است دلیل است به بیحاصلی عمل او یعنی
نقصانی در عمل او واقع شده است احتیاط کند تا از سر گیرد دیگر آنکه از دل گوید
و از معده نگوید که نتیجه نمیدهد افضل اعمال مخالفت هوای نفس است و رضای
بجاری مقدور وسیله ایست برای نیل درجات معرفت مولوی عبد الرحمن
جامی قدس سره روزی بتقریبی فرمود اصالت نزد اهل تحقیق نه آنست
که آبا و اجداد او کسی از جنس امراء و وزرا بوده باشند یا در سلک فسقه و ظلمه منتظم
بوده باشند بلکه اصالت عبارت از حسن جوهریست که در ذات انسان میباشد
چون فطرت سلیم و سرشت پاک و آنچه مردم در افراد انسانی آنرا اصل می نامند
عین بد اصلی است و فرمود که مردم بد نفس چون خواهند که عیب کسی برشمارند اول
بدیهائیکه در ذات ایشان موجود است بر زبان ایشان جاری میشود وجه آن
بفهم انسان نزدیکتر است و فرمود بهمه گدایان و سائلان شفقت و مرحمت میباید نمود
و لقمه از نیک و بد دریغ نمیباید داشت نظر در ان میباید کرد که موجد ایشان
کیست جنیدی و شبلی حاجت نیست تا بوی احسان کنید هیچ عالی همتی و پرهیزگاری
بگدائی بدر خانه انکس نخواهد آمد از کجاست که در ان ژنده و لباس مجهول صاحبدولتی
نیست و اکثر چنین واقع است که اولیای حق سبحانه ستر حال خود بصورت بسیاری از ایشان
میکنند و روزی از کسی پرسیدند که در چه کاری گفت حضوری دارم و پای لی ردا ست

عافیت پیچیده ام و در کنجی بفراغت نشسته ام فرمود حضور و عافیت نه آنست
که پای در گل پاسی پیچی و در گوشه نشینی عافیت آنست که از خود باز رسته باشی
آنزمان خواه در کنج نشینی و خواه درمیان مردم باشی و فرمود که علامت
جوانمردی آنست که دایم کسی محزون و اندوهناک بود در کارخانه الهی فارغ
نشستن خوب نیست کسی که در وی حزنی و اندوهی نیست از وی بوی غفلت
می آید کسی که حزنی و اندوهی دارد از وی بوی جمعیت و حضور می آید نسبت
خواجگان ما قدس سرهم درصورت حزن و اندوه ظاهر میشود و فرموده
محبت ذاتی که یکی یکی را دوست میدارد و آنرا سببی و جهتی معلوم نباشد و این
درمیان مردم بسیار است کسیکه ویرا بجناب حق سبحانه چنین محبتی پیدا شود آنرا
محبت ذاتی گویند و این بهترین انواع محبتهاست نه آنکه هرگاه که لطفی بیند
دوست دارد و هرگاه که عنفی بیند بی میل شود و شخصی پیش ایشان گفت که
فلان درویش ذکر جهر بسیار میگوید خالی از ریائی نماید فرمود فردای قیامت
همان ذکر ریائی او را کفایت است از همان ذکر ریائی او نوری پیدا شود که همه
صحرای قیامت را روشن گرداند پس فرمودند که گفته اند ذکر جهر را خاصیتی است
که ذکر خفیه را نیست زیرا که چون نفس متعقل بمفهوم ذکر متحقق گشت اورا متخیله بتخییل
لفظ آن متاثر میشود و ثانیاً قوت ناطقه بتکلم و ثالثاً قوت سامعه بسماع و رابعاً
قوت متخیله بار دیگر و همچنین نفس و قوت عقلیه و این حرکت دوریه بر وفق حرکت
دوریه وجودیه و در طلب تحقیق بآن حرکت معنوی نسبت باین حرکت صوری
که صورت آن حرکت معنوی است در حصول آن تحقیق است و روزی شخصی در مجلس

ایشان گفت که یکی از اکابر نوشته است که حق سبحانه تعالی فرموده است آنا
جلیس من ذکرنی کسی که او را این حال باشد چون ذکر جهر گوید فرمود در جنیکه
چند کار ناشایان است و فعلهای ناخوش صادر میشود و این ملاحظه نیست
چون است که در ذکر جهر این ملاحظه میکند حق سبحانه بظاهر و باطن همه محیط است
ذکر جهر هم خوب است کسی پرسید که سبب چیست که حضرت شما تصوف کم میگویند
فرمودند آنکار که یکدیگر را زمانی بازی دادیم و فرمود که کلمات قدسیه
اولیاء الله مقتبس از مشکوة حقیقة حضرت رسالت است چنانکه تعظیم قرآن
و حدیث واجب است تعظیم کلام اولیاء الله نیز لازم است تا سخنان ایشان
با ادب و حرمت زندگانی باید کرد تا کسی از خود برخورداری یابد در روزی
فرمود که امروز مرا در خاطر رسید و جای ندیده ام که مظهر علی التحقیق صورت
منطبعه است در آئینه نه عین آئینه زیرا که مظهر آنست که حکایت کننده بود
از حال ظاهر و اوصاف و احکام وی در میان مظهر ظاهر باشد و جوهر آئینه را این
حالت نیست غرض ازین سخن چیزی دیگر بود باین نوع تمثیل فرمودند
در رفتار شیر که جانب راست چپ و چپ براست آمدن بود بزرگی گفت که
معنی این آنست که جسمانی را روحانی برند و روحانی را جسمانی آرند شخصی تفصیل
این را از ایشان سوال کرد فرمودند که صوفیه برزخ را تعبیر میگویند و برزخ عبارت
است از مرتبه که واسطه است میان عالم جسمانی و روحانی پس معنی این سخن که
روحانی را جسمانی آرند آنست که روح را مصور سازند بصورتی مثالی یعنی او را
صورتی مقداری که عبارت از کمی و کیفیتی تواند بود پیدا شود و آنکه جسمانی را

بروحانی سازند مراد از جسم اینجا آن بدن کائن و حیطهٔ قبر نیست چه روح مجرد
او را اتمام فرو گذاشته است بلکه مراد آنست ظاهر روح را که اول تعلقی باین جسم
کثیف داشته است و از این حیثیت او را بمجاز جسمانی می گفته اند بعد از
مفارقت ازین جسم کثیف در هوای انقطاع او را تعلقی دیگر پیدا شود بجسم
لطیف که نسبت بآن متعلقی او را روحانی گویند و وجه دیگر این سخن آنست که
درین عالم صفات روحانی مخفی و مستتر است در صفات جسمانی و صفات جسمانی
ظاهر و پیدا است پس هر شخصی از افراد انسان که درین عالم کون و فساد صفات
انسانی از وی ظاهر است و صفات سبعی و شهوت در وی مخفی چون گفته اند که جمیع معانی
در آن عالم مصور خواهد شد بر وجهیکه در وی صفتی از صفات سبعی مبطن بوده باشد هر
آنکس در صورت آن سبع ظاهر خواهد شد پس آئینه روحانی که آن صفت معنوی
مستتر است جسمانی شود و جسمانی که آن صفتی است که از انسان اکنون ظاهر است
روحانی شود یعنی مخفی و مستتر گردد و درین دو وجه که گفته شد تعذیب نخواهد بود
شخصی در معنی حدیث یُوجَرُ ابنُ آدمَ فی نَفَقَتِهِ کُلِّهَا اِلَّا شَیْئًا وَضَعَهَا فِی الْمَاءِ
وَالطِّینِ پس پیدا که ازین حدیث ظاهر نمیشود که لقاع خیر را از مساجد و معابد و رباطها
وغیره در آخرت هیچ اجری نخواهد بود و فسر بود که مراد با معنی آن بخاطر میرسد که
مراد با آب و گل عالم اجسام بود یعنی آدمی هر نفقه کند مزد بیابد مگر آن نفقه که همت
ونیت وی در آن منحصر از عالم اجسام نبود و خاص از بهر فوائد و حظوظ جسمانی
و لوازم آن کند فرموده اند اگر تحصیل علم اولین و آخرین کرده باشد
و نفس را خیر هیچ عمل و پیدا دستگیری نخواهد کرد و همه معلومات از لوح مدرکه محو خواهد شد

تا مرا آنکه ما را که حضور و آگاهی حاصل کرده باشد آنچه در نقش آخر دستگیری میباشد
همین است جوانی غنیمت است چند روز بر خود ریاضتی میباید کشید و به جستجوی
میباید نشست و ما که حاصل میباید کرد که خاطر از مزاحمت نفی و اثبات خلاص
شود و فرمود که بعضی مردم چیزهای عجیب میخورند مثل خمر و بنگ از برای آنکه
ایشان را کیفیت خوشی حاصل شود و کسیکه خمر خورده از دایرهٔ اسلام بیرون رفته
یا وی و سببی گشته که خلق خدا از وی در تشویش اند و آنکه بنگ خورده خری یا
گاوی شده که غیر شهوت راندن و چیزی خوردن هیچ نمیداند و این محل را حضور
و کیفیت نام کرده هیچ کیفیتی خوشتر از هوشیاری نیست که از حال خود آگاه بود
کسی که حضور و کیفیت از چیزها پیدا میکند آن کیفیت هم در خور سر و پس و نیست
و همین عالم اثر آن از سر و ریش وی ظاهر است و بسی مردم بیباک مبتلای این
چیزها اند و فرمود که پیری آخر جوانیست بهر وجهیکه در جوانی میگذرد در روزگار
پیری اثر آن در بشرهٔ ایشان ظاهر میشود روزی بوالفضولی که دم در زهد و تقوی
میزد بمجلس ایشان آمده بود طعام آوردند اتفاقاً نمکدان حاضر نبود وی خادمان
را گفت نمکدان نیاورید تا ابتدا بنمک کنیم ایشان بر سبیل طیبت فرمودند
که نان نمک دار و پس بطعام خوردن مشغول شدند درین اثنا کسی را دید که نان
بیکدست میشکست با آنکس تعرض نمود و گفت نان بیکدست شکستن مکروه است
ایشان فرمودند که وقت طعام خوردن در دست و طعام مردم نگریستن از آن مکروه
شده است وی ساکت شد بعد از زمانی باز بسخن آمد و گفت در وقت طعام خوردن
سخن گفتن سنت است ایشان گفتند بیگفتن مکروه تر است دیگر تا آخر مجلس

هیچ نگفت

خاموش بود روزی کسی از ایشان التماس نمود که مرا تعلیمی فرمایید که بقیة العمر بآن
مشغول باشم فرمودند که کسی از حضرت مخدوم مولانا سعدالدین کاشغری قدس سره
همین التماس کرد ایشان دست مبارک بر پهلوی چپ نهادند و اشارت بقلب
صنوبری کردند و فرمودند که باین مشغول باشید که کار همین است یعنی وقوف
قلبی را لازم گیرید و متضمن این معنی است این رباعی که فرموده اند رباعی
ای خواجه بکوی اهل دل منزل کن ٭ در پهلوی اهل دل دل حاصل کن ٭ خواهی
بینی جمال معشوق ازل ٭ آئینهٔ تو دل است رو در دل کن ٭ مولانا عبدالغفور
قدس الله سره العزیز روزی در تحقیق جن و پیش او سخن رفت فرمود
که حضرت شیخ محی الدین عربی در بعضی از رسائل خود آورده است که اختلاف است
در آنکه ابوالجن ابلیس است یا غیر او و تحقیق آنست که وی غیر ابلیس بود و ابلیس یکی
از ایشان است و ابوالجن خنثی بوده است و هر دو ران خود را بهم میسود و فرزندان
از ان تولد میکرد و چون ترکیب وجود ایشان از آتش و هوا است هر دو در کثرت
خفیف است لاجرم در ایشان تجافی است و خفتی بخصیص که روح بآن منضم
شده باشد پس ایشان بغایت سبک و سریع السیر گشته اند و ترکیب ایشان
بسیار سست است و بی بنیاد و باندک ایذای و آزاری یا گرانی و باری که از جسم
آدم و غیرهم بایشان میرسد از هم میریزند و هلاک میشوند و ازین جهت عمر ایشان
کوتاه میشود و چون جنیان بر کسی ظاهر شوند بصورت متمثل زود بگریزند و از
نظر وی غائب شوند و حضرت شیخ قدس سره فرموده اند که طریق حبس ایشان
بر وجهی که از نظر نتوانند گریخت آنست که نظر بر صورت ایشان دوزند و هیچ طرف

از یمین و یسار ننگرند تا نظر کسی بر صورت ایشان دوخته باشد به هیچ وجه
از نظر او غائب نتوانند شد و مثل محبوسی بر جای خود بمانند و لهذا کارها و حرکت ها
کنند و تسویلات و تخیلات نمایند تا باشد که ناظر بآن توجه کند و نظر او از ایشان
منصرف گردد و ایشان نتوانند گریخت و حضرت شیخ قدس سره فرموده اند
که تعلیم حبس ایشان برین وجه تشریف الله است که بآن مرا ملهم گردانیده و فرموده اند
که در میان جن علم و دانش کم بود و ادراکات ایشان در امور معنوی بغایت
قاصر بود خصوصاً در معرفت الله و اکثر ایشان بلید و بی فهم باشند و در اختلاط
و صحبت ایشان فائده چندان نبود بلکه صحبت ایشان ضرر کند و صفت کبر
در نهاد آدمی از صحبت ایشان حاصل شود زیرا که ایشان مرکب از جزو ناری و
هوائی اند و جزو ناری در ترکیب ایشان غالب است و از خواص نار است کبر
و سرکشی و فرموده اند که در بیابانها گردبادی که پیدا شود بعضی از مضاربه و محاربه
ایشان است در میان گردباد ایشان اند که با یکدیگر در جنگ و جدال اند و میان
ایشان آشوب و فتنه و مجادله و محاربه بسیار می باشد بواسطه همان تکبر و نخوت
که لازم ذات ایشان است چون یکی از ایشان وفات کند منتقل میشود به برزخ
و وی را امکان مراجعت به نشاء دنیوی نباشد و مقام وی برزخ بود تا هنگام
حشر ابدالآباد قائم شود و جمعیکه از ایشان دوزخی باشند مستحق تعذیب
در جهنم ایشان را بمزید عقوبت کنند چون از آتش چندان متاثر نمیشوند و اگرچه
از آتش دوزخ میباید که معذب و معاقب شوند و چون آن آتش به نسبت از آتش
عنصری گرمتر و سوزان تر است و در باب خواطر شیطانی و نفسانی میفرمودند که

حضرت شیخ در فتوحات آورده اند که شیطان دو است یکی صوری و دیگر معنوی شیطان صوری ابلیس است وی گاهی امر حقانی القا کند و در خاطر کسی افگند تا شیطان معنوی که نفس است دران تصرف کند و آن را از امور باطله گرداند و گاه گاه شیطان معنوی کاری کند که شیطان صوری نتواند کرد مثلاً شیطان صوری القای سنت حسنه کرد در دل کسی و آن از امور حقه است زیرا که در حدیث واقع است که هر که سنت حسنه پیدا کند هر که تا قیامت بران سنت عمل کند وی را از ثواب آن بهره باشد پس شیطان معنوی دران تلقی تصرف کرده وی را بران داشت که تا احادیث بنام حضرت صلی الله علیه وسلم وضع کرده و آنرا سنت حسنه نام نهاد تا مردم بآن عمل کنند تا وی را در آن اجر بود و از ان حدیث غافل ماند که هر که دروغ بر پیغمبر صلی الله علیه وسلم وضع کرد جای او آتش است معنی دیگر نام شیخ قدس سره فرمودند که شیطان صوری مثلاً تلاوت قرآن را با واز بلند در دل القا کرد و این امر حقانی است پس شیطان معنوی استماع غیر را با آن منضم ساخت تا او را تالی گویند و او را بریا و سمعه باطل گردانید مثل این امور بسیار است صاحب کتاب حق الیقین در بیان عبادت اضطراری و اختیاری فرموده که آنچه نتیجه نفس ادراک معرفت موجب عبادت اضطراری و رحمت عام است ادراک ادراک علم است مستلزم عبادت اختیاری و سیر سلوک وی و رحمت خاص است در شرح لمعات فرموده اند که ادراک را معرفت گفتن بنا بر اصطلاح دهر او دین ادراک بسیط است چه حق سبحانه تعالی مدرکه را بر وجهی آفریده که بحسب فطرة واجد وجود حق تعالی است بی شعور بآن و این وجدان بحسب فطرة او را حاصل است زیرا که

زیرا که هر چیزی از موجودات که مدرکه آنها در یابد اول وجود را در یافته است بعد از ان آنچیز را پس وجود مبنا به نور است که اول وی مدرک شود یا دراک بعد انگاه اشیاء محسوسه و چون مدرکه بحسب فطرة واجد وجود حق سبحانه است پس متاثرست از آثار وجود و لوازم آن بر وجه اضطرار و این تاثر انقیاد و تذللی است که ویرا نسبت بوجود حق تعالی واقع است که اگر خواهد و اگر نه متاثر شده و قبول وجود خارجی و لوازم آن کرده و نفس این انقیاد و تذلل حقیقت عبادت است که بحسب حال او را حاصل است پس عبادتی است ویرا اضطراری بحسب حال و این ادراک بسیط موجب ظهور رحمت عام است که عبارت از فیض وجود آنست که منبسط است بر مدرکه و سائر موجودات و ملقب است بنفس الرحمن و ادراک ادراک را اعلم گفت بنا بر اصطلاحی یعنی چون ادراک کرد این را که مدرکه او واجد وجود حق تعالی است و منقاد و مستسلم او بحسب واقع و بحسب حال اینجا خواست صفت ارادی او مطابق صفت واقع حال باشد پس عبادت حق سبحانه تعالی و قبول اوامر و نواهی او بحسب ظاهر اختیار کرد تا ظاهر او مطابق باطن و حال ارادت او موافق واقع گردد و این ادراک مرکب است که موجب عروج بر مراتب عالیه و سیر و سلوک و رحمت خاص است که رحمت رحیمی است قوله تعالی ما خلقت الجن والانس الا لیعبدون در این مقام تطبیق وی درست می افتد چه باعتبار عبادت اضطراری و چه باعتبار عبادت اختیاری و اکابر گفته اند که سر عبادت آنست که این عبادت اختیاری مطابق شود بآن عبادت اضطراری که مدرکه را هست بحسب انقیاد و تذلل حاصل است و ارادت مطابق شود

بجال واقع و در تعذیب جاودانی کفار و اختلافات اکابر دران متحیر بوده‌اند که
بعضی سوال کرده اند که مقتضای عدل و حکمت آنست که گناه متناهی را عذاب
متناهی باشد پس چیست که گناه متناهی را عذاب نامتناهی است امام غزالی قدس سره
فرموده اند در جواب ازین سوال که قدر جزای اعمال حق سبحانه تعالی میداند و ادراک
آن بعقل نوع در یافت نتواند تا قصه سخن اینست جزا آنکه مماثل کفر باشد و کفار جاودانی
خواهند بود و حقیقت و مقدار جزای اعمال جز حق سبحانه را اطلاعی نیست و بعضی دیگر
گفته اند که چون قصد و نیت کفار آنست که همیشه بر کفر باشند پس در آن نشاء
نیز جزای ایشان همیشه باشد اما آنها که بعذاب جاودانی قایل نیستند میگویند که
کفر جهل است عارضی و چسپان و ملائم مزاج روح نیست بلکه منافی مزاج روح
و ادراک وی امور حقیقیه است و حضرت جهل آخر مرتفع میشود و در چند موضع از کلمات
قدسیه ایشان که بعضی مخادیم جمع کرده اند و ترجمه می بود و بخدمت مولوی اوستادی
عرض کرده می شد در جواب آن می شنود و بعضی ازان اینست که در ضمن شرح
رشحه اول ببایدر شحه حضرت ایشان فرموده اند آنچه از مردم واقع میشود اگر
در شریعت آنرا تعدی و تعزیری مقرر نیست ازان نمی باید رنجید زیرا که آن باقدار
و تمکین و خلق حق سبحانه موجود شده است و در معنی این سخن فرموده اند که اگرچه
هر فعلی خواه حد شرعی متوجه شود و خواه نشود ازین قبیل است که باقدار و تمکین
و خلق حق سبحانه موجود شده است لیکن مراد آنست که درین قسم مذکور نشد نظر
بر حقیقت قضا و قدر بباید داشت تا جنگ و آشوب نشود و در آن صورت دیگر
نظر باحکام شریعت بباید کرد تا سلسلهٔ امور این عالم بر انتظام خود بماند انتهی

بشرع شریف راه نیابد ودرآن صورت رنجیدن وجنگ وآشوب کردن موجب رضای حق سبحانه وخوشنودی رسول وی است صلی الله علیه وسلم ودرضمن آن جنگ وآشوب نیز فائده صورتاً ومعناً مندرج است واهمال وامهال درآن جز الحاد وزندقه هیچ نیست رشحه درشرح این سخن که حضرت ایشان فرموده اند که بدیدهٔ قضا وقدر نظر می باید کرد وهمه کس را بمثل امر تکوینی باید دید تا جنگ نشود میفرموده اند که یعنی تمثیل آن چیزے با مر تکوینی حاصل شده باشد واین اضافت است باولی ملابسته وامر تکوینی امر بی واسطه را گویند یعنی درحصول آن امر احتیاج بوسایط بسیار وامتداد زمان نیست رشحه درمعنی این سخن که حضرت ایشان فرموده اند که اراده وجه باقی مستمر است تفسیر میفرمودند یعنی اراده حصهٔ وجودی که موجود را حاصل است وآئینه وجود مطلق اوست مستمر همان حصه است بآنمعنی که سالک بران حصه غالب میتواند شد وویرا آئینه جمال مطلق میتوان گردانید وفرمودند که معنی دیگر هم بخاطر می آید که از ارادهٔ وجه باقی توجه بوجه خاص گیرند وچون نتیجه این توجه افنای غیریت واثبات حق سبحانه تعالی است آنجا که حق سبحانه مثبت بود همه اشیا مسخر باشند ودرانحال حق سبحانه ازباطن این اراده مسخر اشیا بود رشحه درمعنی این سخن که حضرت ایشان فرموده اند که در فتوحات مذکور است که سر ظهور عالم معلوم نمیشود الا بمجاهدات کثیره وریاضات عظیمه یصحبها الهمم تفسیر میفرمودند که از یصحبها الهمم مراد آنست که مرعی قصد وهمت او ذات حق سبحانه باشد وتا همت موجود نشود وصاحب این همت مجاهدات کثیره وریاضات عظیمه بر خود نگیرد سر ظهور عالم که از جمله اسرار غامضه است بروی منکشف نشود ومجرد

این همت بی اتحاد و مجاهده و ریاضت یا مجرد مجاهده و ریاضت بی تحصیل این همت
هیچ فائده و نتیجه نه دارد رشحه در معنی این سخن که حضرت ایشان فرموده اند که بعضی
عارفان را قدرت آن داده اند که هر چه خواهند خلق کنند و فرق میان مخلوق حق
و مخلوق عارف آنست که مخلوق عارف باقی هست مادامیکه آنرا در حضرتی از
حضرات اثبات کنند میفرموده اند که لازم نیست که عارف متوجه مخلوق خود بتوجه حسی
شهادی باشد بلکه اگر در حضرت مثال متوجه صورت مثالی وی بود کافیست در ابقای
وجود خارجی آن موجود شهادی پس مادام که آن توجه از عارف باقی هست آن
موجود شهادی در حضرت مثال یا حضرت شهادت آن موجود نیز باقیست در حضرت
شهادت و هر گاه که آن توجه منقطع گردد آن موجود فی الحال معدوم صرف شود
رشحه درین سخن که حضرت ایشان فرموده اند که شیخ بهاؤالدین عمر قدس سره
چندگاه بر اسپی سفید سوار میشده اند از بعضی محرمان ایشان سبب آن پرسیده شد
وی گفته اختیار اسپ سفید از جهت آنست که بعضی تجلیات صوری چنین میشود
حضرت شده است میفرموده اند که خصوصیت هر صوری نسبت با ارباب مشاهدات و
مکاشفات بنا بر اختلاف استعدادات و اختلاف معانی و حقائقی هست که در صور اشعار
بر ایشان منکشف میشود و مثلا موسی را علیه السلام تجلی صوری در لباس درختی که در
وادی ایمن بود واقع شده و حضرت رسالت را صلی الله علیه وسلم در صورت جوان
مخطط روی نموده چنانچه بعضی احادیث بآن ناطق شده انتهی کلامه پوشیده نماند
که حضرت شیخ محی الدین عربی قدس سره در بعضی از مولفات خود نوشته که رأیت
ربی علی صورة الفرس و حضرت شیخ رکن الدین علاء الدوله قدس سره در بعضی

از مصنفات خود نوشته و در شرح این سخن فرموده اند که سالکان حق را تجلیات
صوری می بینند و آن بآثار نسبت دارد و تجلیات معنوی می بینند و آن بصفات
نسبت دارد و تجلیات ذوقی می بینند و آن بذات نسبت دارد و تجلیات صوری که
بآثار نسبت دارد حق تعالی در صورت جمیع اشیا بر بنده تجلی میکند از مفردات عنصریات
و معادن و نباتات و حیوانات و افراد انسان چون در یکی از موالید ثلثه تجلی کند و قتیکه
تجلی ازان مرتبه دیگر که فوق اوست خواهد پیوست در افق آن مولود تجلی کند بعد
ازان بدیگر مولود تجلی کند بعد ازان بدیگر مولود که فوق اوست خواهد کند همچنانکه هرگاه
تجلی کند از معادن و قتیکه به نباتات خواهد پیوست در صورت مرجان که افق
معادن ست تجلی کند چه وی اقرب معادن ست بمرتبه نباتات که در وی نشو و نموا ست
و هرگاه که از نباتات بحیوان خواهد پیوست در صورت نخل تجلی کند که افق نباتات ست
و اقرب نباتات ست بمرتبه حیوان که بعضی از خواص حیوانات در وی بود که اگر سرش
از تنه بردارند خشک شود و تلقیح نیز مخصوص اوست که تا شاخی از درخت نر بر درخت
ماده نزنند بار نگیرد و این نیز از خواص حیوانات ست تا نر بماده نه پیوندد ماده
بار نگیرد و هرگاه که از حیوان بانسان خواهد پیوست در صورت فرس تجلی کند که
افق حیوان ست و اقرب حیوانات است بانسان از جهت شعور و زیرکی و صورت
دیگر فوق افق انسان نباشد و در تجلیات صوری نهایتش آنکه نهایت هر تجلی صوری
در مرتبه انسان آن بود که حق سبحانه تعالی بصورت صاحب تجلی بر وی متجلی شود و سالک
را مزلة القدم صعب تر ازین نبود که حق تعالی بر وی تجلی کند هم بصورت او چنانکه سالک
دران تجلی غیر خود کسی دیگر نه بیند هر چند نظر کند همه خود را بیند و کل موجودات را

گشنی دادن خرما را ۱۲

محاط خود یابد و معنی سبحانی ما اعظم شانی و انا الحق و لیس فی جبتی سوی الله و ما فی
الدارین غیری و امثال آن همه از این تجلی رو نماید و بیشتر اهل کشف را که قدم
لغزیده درین تجلی صوری بوده تا چنین جرأت نموده اند و حکما را مزلة القدم
در تجلی معنوی بوده که روی از متابعت انبیا علیه السلام گردانیده اند و بمدرکات
معنوی خود مغرور گشته در بادیه ضلالت هلاک شده اند چون اولیا بیمن متابعت
پیغمبر صلی الله علیه و آله وسلم محفوظ اند اگر در غلبات سکر از ایشان سهوی در وجود
آمده در حال صحو ازان توبه کرده اند لاجرم حق سبحانه ایشان را از منازل تجلیات
صوری و نوری و معنوی عبور داده به تجلیات ذوقی ذاتی رسانیده و از مزلة الاقدام
رهانیده و بطریق الذین انعم علیهم مقیم تجلی ذات رفیع الدرجات واصل گردانیده ذلک
فضل الله یؤتیه من یشاء و الله ذو الفضل العظیم و میفرمودند در بیان وجود
باریتعالی و نسبت معیت وی با اشیا که وجود ممکن غیر حقیقت اوست و عارض
حقیقت او مثلا زید متصور در ذهن حقیقتی ست که این وجود خارجی عارض آن
حقیقت شده و منضم بوی گشته و آن حقیقت بواسطه این ضمیمه مبدء آثار شده
پس حقیقت این وجود عارضی مبدء آثار باشد چه از وجود تعبیر بچیزی میکنند که مبدء
آثار باشد و وجود واجب عین حقیقت اوست بخلاف وجود ممکن پس آن حقیقت
بخود مبدء آثار است بی انضمام هیچ شیئ بوی و اختلاف ست حکما و صوفیه را
که آن وجودیکه مبدء آثار موجودات شده چه وجود است شیخ رکن الدین علاء الدوله
و قلیلی از صوفیه و اکثر حکما و متکلمین برآنند که آن صفتی ست از صفات حق سبحانه تعالی
که افاضه وجود کرده بر موجودات و مسمی ست بفیض وجودی و وجود عام و نفس الرحمن

و غیر ایشان و حضرت شیخ محی الدین عربی و اتباع ایشان و اکثر صوفیه محققین
از متقدمین و متاخرین و قلیلی از حکمای و متکلمین برآنند که آن وجود که
مبدا آثار شده هم وجود حق است سبحانه که عین حقیقت وجود است لاغیر پس همه
ممکنات را وجود بوجود واجب اند یعنی ذات را با اشیا علاقه ایست واقع است
که آن معیت مجهول الکیفیت است و هیچ احدی از ارباب تحقیق از انبیا و اولیا و
حکما پی بسر آن معیت و حقیقت وی نبرده غایتش آنکه بعضی از افراد انسان
مطلع شده اند بر معیت بقدر استعداد و قابلیت خود و تمثیلیکه مشابه این علاقه است
که بقدر مناسبتی دارد آنکه فی الواقع چنان باشد نسبت عارض است بمعروض
فقیری بعد از وفات ایشان چند مرتبی ایشان را بخواب دیده پرسید که مخدوما
چون به آرا آخرت نقل کردند از سر توحید وجود و نسبت معیت وی باشیا که حضرت
شیخ محی الدین عربی در آن سخن کرده اند و غلو نموده اند شما را چه معلوم شده
فرمودند که چون باین عالم آمدم مرا با حضرت شیخ ملاقات واقع شد و از ایشان
سر این مسئله پرسیدم فرمودند که سخن همانست که نوشته ایم باز آن فقیر پرسید که آیا
در عالم آخرت عشق و عاشقی و تعلق خاطر بمظاهر جمیله میباشد فرمودند که چه میگویی
که مذاق عاشقی هم آنست که اینجا هست زیرا که حسن عالم اجسام که از ترکیب اجزای
مختلفه حاصل میشود زود متغیر و متبدل میگردد و بواسطه ضدیت آن اجزا با یکدیگر
دیدان سبب عشق زائل گردد و تعلق خاطر نمی ماند اما حسن هاے این عالم
که از جمیع بسایط حاصل شده قابل فنا و زوال نیست و هرگز تغیر و تبدل نمی پذیرد
چه میان اجزای آن ضدیت و مخالفت نیست لاجرم اینجا همه عشق و عاشقی قرار است

غایتش آنکه در ابتداء انقطاع روح از بدن بواسطه علاقه و انسی که روح را
به بدن میباشد دو سه روزی تشویشی بجوهر روح راه مییابد اما چون صاف و پاک
میشود بازهمچنان بر سر فراق و عاشقی می آید چون ایشان این سخنان فرموده اند
آن فقیر گفته که آنچه شما فرموده اید از جمله اسرار آخرت است و میگویند که اموات
ماذون نیستند بافشای اسرار آخرت این چگونه است گفتند که این سخنی است که
عوام گویند و اصلی ندارد که مردم در واقعات بسیار پیغمبر را صلی الله علیه وسلم
و غیر اهل امت را دیده اند و از ایشان غرائب و عجائب عالم آخرت معلوم کرده اند
و اگر افشای اسرار آخرت جائز نبودی قرآن و حدیث بآن ناطق نبودی بار دیگر
درهمان ایام فقیر بخواب دیده که خدمت مولوی بیار اند بخاطرش گذشته که آیا
درین چه سر است که دوستان او سبحانه اکثر اوقات به آفات و بلیات مبتلا
میباشند فرموده سرش آنست که امراض و ریاضات موجب تنقیه دماغ و تصفیه قوا
دماغ است و چون دماغ تنقیه مییابد مرآئینه متعلق القوه دماغی میشود و آن نور مطلق
البسیط که محیط جمله موجودات است و مقصود همه مکونات و ظهور او بمعنی مخصوص نیست
ببعضی دون بعضی بلکه من و تو هر فردی از افراد انسانی را که این تنقیه
و تصفیه دست دهد آن نور مطلق بقوت دماغی وی متعلق میباشد ۔ مولانا
علاؤ الدین آبیزی قدس سره میگفت که طالب را سه چیز لازم است
که از آن گریز نیست اول دوام وضو دوم حفظ نسبت سیوم احتیاط در لقمه و
میفرمودند که اکابر در معنی لا اله الا الله گفته اند که ذاکر در مراتب سلوک خود گاهی
لا معبود الا الله گوید و گاهی لا موجود الا الله بیرون از شروع در سیر الا الله

چون لا اله الا الله گوید باید که لا معبود الا الله اندیشد و از سیر لا اله الا الله
چون الا الله گوید باید که لا مقصود الا الله اندیشد و تا سیر الی الله منتهی نشود
و قدم در سیر فی الله ننهد لا موجود الا الله اندیشیدن کفرست و میفرمودند که هر طالبی که
سنت را بر خود فرض نگرداند از نقصان دین او ست بعضی سنتها بر حضرت
صلی الله علیه وسلم فرض بود و فتهجد به نافلة لک اشارت باین ست
از التزام سنن و آداب شرعی کما ینبغی ناگزیرست و همه سعادتهای ظاهری
و باطنی بر آن موقوف میفرمودند که این فهم یعنی حصول نسبت نه بکار میشود
نه بیکار بکار نمی شود اگر نا قابل ست و بیکار نمی شود اگر قابل ست و میفرمودند
که هر طالب مبتدی که کاری نیکو کند و کسی او را استحسان نماید
و آن استحسان نفس او را خوش آید ظلمت این خوش آمدن نفس مر طالب را
کم از آن نیست که با ذی رحم محرم زنا کند و میفرمودند که این کار که آدمی را
افتاده است هیچ موجودی را نیفتاده است از طاعات رسمی و عبادات عادتی
هیچکار نکشاید میان را در بندگی چست میباید بستن و در گفتن و نگریستن و
خوردن احتیاط بلیغ باید کردن و میفرمودند که درین طریق باید که هیچ چیز
ملحوظ طالب نبود نه دنیا نه آخرت نه نفس خود پس اگر چنین باشد علامت نیست
که او را برای شناخت خود آفریده اند و اگر نه برای بهشت آفریده اند یا برای
دوزخ میفرمودند هر که درین عالم از خود خلاص نشد بعد از خرابی بدن روح او
در تحت فلک قمر میماند ع هر کرا در خاک غیرت پای در گل ماند ماند و این سخن
شیخ محی الدین عربی است گفته اند هر که در تحت فلک قمر ماند ماند من این سخن را

بحضرت مولانا عبدالرحمن جامی گفتم و اظهار ملال کردم که این قصه پیش من
بغایت مشکل است که شیخ فرموده اند و حال آنکه اکثر مومنان از خود خلاص نا شده اند
حضرت مولانا قدس سره فرمودند هر که سجده ایمان آورده او رخنه در قفاست اند رخنه
که عاقبت ازان رخنه بیرون خواهد جست و میفرمودند که کمال مسلمانی در تسلیم النفس
است اگر صاحب تسلیم را مثل ابلیس طوق لعنت در گردن افگنند باید که چنان از فعل
حق سبحانه راضی باشد که مومن از ایمان خود و بنده صادق از قضای حق راضی
است نه از فعل خود و میفرمودند چون مکروهی بمردم رسد اگر بیند که خود است او را آفات
کند و اگر بیند که خدا است تفاوت نکند بیت اگر از دور شوی گشته بسر نام دو احد
لاف وحدت زده سر مکش از آزار است و نفع و ضرت گر تفاوت می کند بیگری
باشی که او بت میکند و میفرمودند که اصل مسئله این است که هر کرا عشق شور انگیز نیست
این کار بر وی حرام است و میفرمودند که در طریق خواجگان قدس الله تعالی سرهم هوش در دم
اصل اعظم است اگر دمی بغفلت گذرد آنرا گناه بزرگ دانند تا حدی که بعضی کفر شمرند و
شیخ عطار تائید این قول میکند آنجا که میفرماید بیت هر آن کو غافل از حق یکزمان است
در آن دم کافر است اما نهان است و اگر آن غافلی پیوسته بودی و در اسلام
بر وی بسته بودی و میفرمودند که همچنان که عوام را از معصیت اجتناب واجب است
خواص را از غفلت احتراز لازم است که مولانا ابویزید نورانی علیه الرحمة می گفتند
همچنانکه عوام بمعصیت مواخذ میشوند خواص بغفلت معاتب میگردند بیت یا مکن
با پیلبانان دوستی و یا بنا کن خانه در خورد پیل و یا مکن نشین با یار ازرق پیرهن و یا
بکش بر خان و مان انگشت نیل و میفرمودند جمعیکه بهم می نشینند هر کدام که در طور

خود را هیچ تراند و دیگران را هیچ و همیکشند چه حکم غالب راست همچو پله ترازو که
هر کدام گران ترست دیگری را از جا بر میکنند و هیچ و همیکشند پس همت چنان باید که اگر
همه عالم باین کس اقتدا کنند همه را بطور خود کشند و رنگ خود دهد انتهی کلامه رحمه
این حروف یعنی علی بن حسین الواعظ الکاشفی میگوید این سخن بخط مبارک حضرت
ایشان بر ظهر کتابی نوشته دیدم این کلمات قدسیه را که کمال سلطنت و سلطانی
آنکه بتصرف خود تمام رعایا و خواص خود را کسوت خود پوشاند چنانکه نظر او بهر که
افتد جز خود را نه بیند کمال بندگان او در آنکه از خود بتمامی تهی شوند و در خود غیر آنچه
در ایشان از پادشاه هست نه بینند و ندانند که از نادیدن و نادانستن نیز تهی شوند
اِذا تَمَّ فقرهم فلا هم اِلّا اَنا و میفرمودند که نعره زدن علامت غفلت است
زیرا که وقتی زند که بمعنی حاضر نشود و اگر همیشه حاضر باشد هیچ نعره نزند پاک حضور
و آگاهی موجب فنا و بی شعوری است درین مقام نعره زدن نمیباشد کسیکه
نعره زند حکم چوب تر دارد که در میان آتش افتاده تا نمی باقیست آواز میکند
و دودی بر آرد ؎ کف مکن و بسر مرو سرکشتای دیگ را نیک بجوش و صبر کن
زانکه همی تر است ؎ زاول که مرا عشق نگارم بربود ؎ همسایه بشب
ز ناله من نغنود ؎ کم گشت مرا ناله چو عشقم بفزود ؎ چون آتش همه بسوخت
کم گردد دود ؎ میفرمودند که خواجه بزرگ قدس سره در معنی الکاسب حبیب الله
گفته مراد کسب رضاست یعنی این سخن آنست که بنده باید کسب کند آن معنی را
که راضی باشد بهر چه حق سبحانه کند و حصول این معنی بحقیقت وقتی میسر شود که
بنده متحقق گردد بقضای حقیقی و میفرمودند که عوام خدا را انجا نشناسند و خواص

بقضای

خلق را بخود چون از آن طرف دری بر روی خواص گشاده شود ایشان را احتیاج نماند
معلوم گردد که دانند و بینند که همه خلق بدو در آن در آویزند روزی این حدیث خواندند
که اَفْضَلُ اِیْمَانِ الْمَرْءِ اَنْ یَعْلَمَ اَنَّ اللّٰهَ مَعَهُ حَیْثُ کَانَ گفتند همین تعلیم کافیست
اگر کسی ادراک و ارادت یار باشد هر کجا باشی به جای دیگر چه خواهی است
او باش با تو در زیر یک گلیم است او را پس پردهای شریعت وجود را باش
میفرمودند که روزی درین فکر افتادم که ایمان شهودی آیا از احوال ظاهر است
یا از احوال باطن شنیدم از آسنده که گفت که نسبت به بنده از احوال باطن است و
نسبت بحق از امور ظاهر زیرا که بنده در خیال حقیقت باطن خود میرسد و حق سبحانه
باسم وصفت آن ظاهر و تجلی میکند روزی این رباعی خواندند که از خواجه ابوالوفا
خوارزمی است رباعی چون بعض ظهورات حق آمد باطل پس منکر باطل نشود
جز جاهل در کل وجود که جز حق بینید باشد ز حقیقت الحقائق غافل
و فرمودند که چهل سال است که بمضمون این رباعی ایمان آورده‌ام و شبی در اوائل
جوانی بداعیه فسادی از خانه بیرون آمدم و در ده عسسی بود نهایت شریر
و بدنفس که بشرارت نفس او کسی ندیده بودم و همه اهل دیه از وی می ترسیدند
در آن دل شب دیدم که جائی در کمین ایستاده است چون او را دیدم از وی ترسیدم
و ترک آن فساد کردم و در آن محل دانستم که تدبیر درین کارخانه نیک در کار
بوده است و آن بزرگ از روی تحقیق فرموده است ع لَا تُنْکِرِ الْبَاطِلَ فِیْ طَوْرِہٖ
فَاِنَّهٗ بَعْضُ ظُهُوْرَاتِہٖ انتهی کلامه و این شعر شیخ ابومدین مغربی است و بعض
ابیات دیگر است انست بیت وَاَعْطِهٖ مِنْکَ بِمِقْدَارِہٖ حَتّٰی تُوَفِّیْ حَقَّ اِثْبَاتِہٖ

فالحق سبحانه متجلی فی صور تعینات الممکنات ... فی ذواتهم و میفرمودند که اگر میان عکس که
در آیینه‌ها در دهان تو می‌نهند و میان آن عکس که سیلی بر قفای تو میزنند فرق کنی حالا
نقصان است در توحید و میفرمودند که روزی از حضرت مولانا نورالدین عبدالرحمن
جامی پرسیدم که در دعوات مأثوره آمده است اللهم اشغلنا بک عمن سواک چون
غیر و سوا نیست پس این دعا چه معنی دارد فرمودند که کاف خطاب اشارت بنفس
ذات است یعنی ما را مشغول ساز بذات از غیر ذات که صفات و افعال است یعنی ما را
بشهود ذاتی از تجلیات اسمائی و صفاتی و افعالی خلاص گردان و میفرمودند که
حسین بن منصور که انا الحق گفت حقیقت خود را میگفت و فرعون که انا ربکم میگفت
صورت خود را میگفت اگر او نیز حقیقت خود را بشناختی آن انا گفتن از وی مقبول
بودی و میفرمودند که شبی امری غلبه کرده بود که روی خود را بر در و دیوار و سنگ و
کلوخ می‌مالیدم و فریاد و بیطاقتی میکردم پس گفتند هر ذره از ذرات وجود خالی است
بر رخسار محبوب که حسن او را می‌افزاید شعر هر که از ذره وجود بود با بینی هر ذره
در سجود بود مولانا شمس الدین محمد روجی قدس سره میفرمودند
که از حافظ کاشغری که ملازمت مجلس خواجه محمد پارسا بسیار کرده بود شنیدم که
گفت روزی در مبادی احوال پیش حضرت خواجه نشسته بودم ایشان سکوت کرده بودند
و آن سکوت امتداد تمام یافت آخر گفتم ای خواجه سخنی فرمایند که از آن فائده گیریم
و بهره بریم فرمودند که هر که از خاموشی بهره نمی‌یابد از سخن ما نیز بهره نخواهد یافت
و هم از حافظ مسطور نقل کردند که گفت روزی حضرت خواجه این بیت خواندند
[illegible] گفت ... شو ولیکن جهد کن که خویشتن را سیر گردی آن نگار کشتی [illegible]

ولفظ کشتی را بفتح کاف خواندند و باز مصرع دوم را تکرار کردند که خویش را بهر کوی
آن نگار کشتی و لفظ کشتی را این بار بضم کاف خواندند و میفرمودند که روزی خواجه
شمس الدین محمد کوسوی قدس سره میگفتند که باز صفت میباید بود که یک پرواز
کرد اگر صیدی بچنگش افتاد خوش و الا قرار گرفت و ما میگوییم باک هما صفت
میباید بود که آن یک پرواز هم نکند و به فرسوده استخوانی قناعت کند و میفرمودند
که مردم از نهایت کسالت میگویند که فردا کاری کنیم یا هیچ نمی اندیشند که امروز فردای
دیروز است درین روز کار چه میسازند که فردا خواهند ساخت مضمون این سخن
که فرموده درین قطعه نظم کرده شد قطعه مکن در کارها تاخیر تنبیها
که در تاخیر آفتهاست جانسوز بفردا افگنی امروز کارت ز رکند بهای طبل
حیله آموزها قیاس امروز بگیر از حال فردا که هست امروز تو فردای دیروز
و میفرمودند که خدمت مولانای ما میگفتند که در سمرقند دلم بگرفت بحصار رفتم آنجا
نیز ملول شدم زیرا که در آن سفر نسبت دینی از خود باز نیافتم روزی در راهی میرفتم
شخصی در اپیش آمد و این بیت بمن خواند بیت با عاشقان نشین و همه
عاشقی گزین با هر که نیست عاشق هرگز مشو قرین پس آن شخص گفت ای جوان
بیت از من یادگیر و بمضمون این کار کن تا سفر تو بیهوده نباشد گفتم بحمدالله
که درین سفر غنیمتی کلی یافتم این بیت یاد گرفتم و برگشتم و میفرمودند هر که این
بیت عامل شود بسعادتی رسد که هرگز دیر اشتقاوت در نیابد و میفرمودند که روزی
مولانا محبتی واعظ درسن نود سالگی پیش حضرت مولانا ما آمده بود و به نیازمندی
بسیار میگفتند همتی دارید که حق تعالی مرا توبه ای راست بجانب خود کرامت فرماید

درآن مجلس با بباطن بر وجه اعراض کرده دیدیم که پیری صوفی بعد از نود سال بزاری
و نیاز توجه ها براست می طلبید اکنون که پیر شده ایم بار اعلام میشود که حق سبحانه آن
پیر فقیر بوده است زیرا که توجه راست هم آنست که قبله سالک ذات بحت باشد و
از توجه باسماء و صفات خلاص باشد و این نهایت صعب و دشوار است و در آخر
میفرمودند که سی سال باشد که قدرت بر غفلت نمانده است اگر خواهم که زمانی خود را غافل
گردانم هرگز قادر نیستم بعد از ان این بیت از غزل خسرو خواندند بیت بجان تو که
فراموش نیستی نفسی ٭ اگرچه میشدی اکنون نمی شوی چه کنم ٭ روزی در معنی خلوة
در انجمن بباطن با حق و بظاهر با خلق بودن سخنان فرمودند بعد از ان این بیت
خواندند بیت قصاب وه اگرچه که ما را به کشتن دارد ٭ ما همچو سگیم در ره او هم بر کناره ایم
و میفرمودند که مثل من مرغابی است که بر روی بحر است اگر بخواهد بر سر آب فرو میرود
اگر بخواهد بر رو بحر میرود و درین سخن بیان تحقیق بمقام جمع الجمع کردند که حضرت شیخ
محی الدین عربی قدس سره گفته اند که بعض اولیا را بعد از ریاضت بسیار سیر
ظهور عالم کشف میشود و من دوش آنچیزی را از حضرت حق سبحانه درخواستم امری
ظاهر شد که قوة بشریت من طاقت احتمال آن نداشت نزدیک باین رسیدم
که وجود عنصری من از هم فرو ریزد و متلاشی گردد و روح از بدن مفارقت کند
باز مناجات در ان کردم تا حق سبحانه تعالی آنچیزی را بپوشید و هنوز اثری از ان
باقی است درین گفتگوی امر در زمین گلخنی با حیثیت بخلاف سهو و آنچه از سخن بسیار
بسیار شنیده در ... میگفتند که اگر مرا بگذارند هرگز لب نگشایم سخن گفتن بحسب ضرورت است
[illegible] خواندند بیت عاشقان را چه روی با توجه آنکه ٭ لب بندند

ودر قومی نگرندی بر در تو مقیم نتوان بود و یا حلقه میزنند و میگذرند با شیخ عمر
باغستانی قدس الله سره حضرت ایشان میفرمودند که حضرت شیخ عمر فرزند
بزرگوار خود خاوند طهور را میگفته اند که طهور تا مسلمان نشوی صوفی نشوی و این مشو آن مشو مسلمان
شو و میفرمودند کسی از راه دور پیش حضرت شیخ عمر قدس سره آمده بود که طریقه گیرد
فرمودند در آن موضع که تو بودی مسجد بود گفته که بود پرسیدند که احکام مسلمانی
میدانی گفته که میدانم فرموده پس آمدن اینجا بیفائده بوده است احکام عبادت
معلوم و جای عبادت معلوم باز گرد و مشغول باش و میفرمودند که شیخ عمر قدس سره فرموده اند
که دل مرید را از غیر خالی میکنم و ناظر بجناب احدیت میگردانم این همه میکنیم اما نه من میکنیم
شیخ خاوند طهور قدس سره حضرت ایشان میفرمودند که شیخ خاوند طهور
را در طریق صوفیه مصنفات است در یکی از رساله‌ها خود نوشته اند توحید یگانه گردانیدن
تن است از شهوات برای عبادت و یگانه گردانیدن دل است از خطرات برای
عبودیت والا حق واحد است و توحید او محال کما قیل ؏ ما وَحّدَ الواحدَ من واحدٍ
اذ کلّ من وَحّدَهُ جاحدٌ و هم شیخ فرموده اند که توحید در شریعت حق را یکی گفتن
و یکی دانستن اما در طریقت جدا کردن دل است از غیر حق سبحانه و هم شیخ فرموده اند
که رو دل از دشمن بدارد دوست را طلبیدن چه حاجت است و ایشانرا اشعار معارف
بسیار است و حضرت ایشان گاه گاه در اثنای ادای معارف و لطایف چیزی
از آن میخواندند و از آنجمله این ابیات است ابیات نگاهبان دو چشم است
چشم دلداری نگاه دار نظر از رخ دگر یاری هلا مباد که چشمش بچشم تو نگرد
درون چشم تو بیند خیال اغیاری کجاست در همه عالم چنان سراندازی که عاشقی

چه داند

بنجیالست او اگر کند زاری ❀ ای بیخبران عشق مورزید که عیبست ❀ الا بجا لیکه
پس پردهٔ غیب است ❀ شیرزاد بیشهٔ عشقیم قوی در کار خود ❀ کو حریف من بیا
تا زور بازو بنگرد ❀ خواجه ابراهیم شاشی رحمة الله حضرت ایشان میفرمودند
که خال من خواجه ابراهیم شاشی بر سر تعلیم من این بیت نوشته بودند بیت
پیدا است حال مردم رندان چنانکه هست ❀ خوش مردم کسیکه فاش کند هر نهان که هست ❀
و نیز حضرت ایشان میفرمودند که خال من روزی گرد گورستان جا کرده گشت
کیفیتی داشت و بدرد دل این بیت میخواندند و میگریست بیت فراق دوست
اگر اندک است اندک نیست ❀ درون دیده اگر نیم مو است بسیار است ❀ و نیز
حضرت ایشان میفرمودند که از خال خود یاد دارم که این رباعی میخواندند رباعی
تا بنده ز خود فانی مطلق نشود ❀ توحید به نزد او محقق نشود ❀ توحید حلول نیست
نابودن تست ❀ ور نه بگزاف آدمی حق نشود ❀ حضرت شیخ عبید الله
احرار قدس سره میفرمودند وقتیکه در هری بودم سحر تا بحمام پیر هری میرفتم
و مردم را خادمی میکردم گاه بودی که پانزده شانزده کس را خدمت کردمی
و درین خدمت امتیاز نمیکردم میان نیک و بد سیاه و سفید و آزاد و بنده گاه
چنان بود که در گرم خانه حمام پنج شش کس را خادمی میکردم و بعد از خدمت مردم
میگریختم تا کسی را فدغهٔ اجرت نشود و اگر شود مرا نیابد در آخر حیات میفرمودند
از بسکه در حمام اینچنین خدمتها میکردم از حرارت حمام کوفتی بطبیعت رسیده است
و ازین جهت حالا بحمام رغبت نمیشود و بحمام کم میرفتند باین جهت و میفرمودند
که طریقهٔ خواجگان قدس سرهم تمام همت و خاطر مصروف آن میباشد که شکستها و

چه پیش ذکر و مراقبه وقتی ست که دران وقت خدمت نباشد که ازان رحتی بمسلمانی رسد خدمتیکه سبب قبول دل ست بر ذکر و مراقبه مقدم ست بعضی گمان برده اند که اشتغال بنوافل عبادات از خدمت اوست ثمره خدمت محبت و تمکین در دلهاست جُبِلَتِ الْقُلُوبُ عَلٰی حُبِّ مَنْ اَحْسَنَ اِلَيْهَا یقین نیست هرگز ثمرات نوافل باثر و ثمره و نتیجه که محبت مومنین ست برابر نخواهد بود و میفرمودند آنکه حضرت خواجه بهاء الدین و متابعان ایشان بآسانی خدمت کسی قبول نمیکنند از جهت آنست که خدمت و تواضع از جمله احسان ست و حب محسن ضروری و بقدر محبت علاقه واقع چون ایشان تمامی مشغول اند بنفی خلق ونمی خواهند که ایشان را هیچ گونه علاقه بغیر حضرت سعی و اهتمام دارند که تا توانند خدمت کنند نه قبول خدمت واگر کسی خدمت قبول میکنند که دروی استعداد آن مییابند که روزی وی از طور و طریقه ایشان بهره مند شود و علاقه او از عالم بسبب قبول و التفات خاطر ایشان کمتر گردد و عالمی از جمعیت باطن او معمور و منور شود و میفرمودند که من این طریقه را از کتب صوفیه نگرفته ام بلکه از خدمت مردم گرفته ام نه آنکه مرا آموخته باشند اما خدمت را خاصیت این ست و میفرمودند هر کسی را از دری درآورده اند مرا از در خدمت درآورده اند ازین جهت است خدمتی مرضی و مختار و محبوب من شد هر که امیدوار دارم وی را خدمت میفرمایم و این بیت خوانند بیت همت ترا بکنگره کبریا کشد ای سقفه نگاه را به ازین نردبان مخواه و میفرمودند که من تا چنین میخواهم که خدمت ترا به کنگره کبریا کشد و روزی حضرت ایشان در معنی آیه کریمه اِنَّآ اَعْطَيْنٰكَ الْكَوْثَرَ میفرمودند که محققان در تفسیر این آیه چنین گفته اند که دادیم ترا کوثر یعنی شهود

احدیت در کثرت پس کسی که این مشهد مقام او ست هر آینه هر ذره از ذرات
کائنات او را آئینه ایست که در آن جمال وجه باقی مشاهده میکند اینچنین کسی را
که سعی ست بما سوا سبب مزید شهود و تجلی وجود باشد اسباب دنیوی چگونه حجاب
مقصود گردد و محجوبی او را چگونه صورت بندد و در معنی آیه الحمد لله رب العالمین
میفرمودند که حمد را ابتدائی ست و نهایتی بدایت حمد آنست که در مقابله او نعمتی که
به بنده داده اند حمد میگویند از برای آنکه میدانند که حمد نعمت را زیاده میگرداند و
نهایت حمد آنست که حق سبحانه مثلا وی را توفیق داده که بآن قوت قیام بحقوق عبودیت
مینماید از نماز و روزه و زکوة و حج و امثال آن در مقابله اینچنین نعمتی که سبب
قرب و رضای حق سبحانه گشته است حمد میگوید بلکه نهایت حمد آنست که بنده
داند که حامد از مظهر او غیر حق سبحانه نبوده است کمال بنده خود در آن نیست که داند
که او معدومی ست که او را نه ذاتی ست و نه صفتی و نه فعلی باین اندیشه خود را مظهر
گرداند که او را مظهر صفات خود گردانیده اند در معنی آیه قلیل من عبادی الشکور
میفرمودند که شکور حقیقی آنست که در نعمت مشاهده منعم کند فرمودند که امام غزالی قدس سره فرموده اند
که اگر از نعمت ملتذ شود منافی شکر نیست اگر ملتذ از این جهت باشد که سبب وصول میشود بحق سبحانه
در معنی آیه فاعرض عن من تولی عن ذکرنا می فرمودند که این آیه متناول دو معنی
است یکی آنکه از ظاهر آیه مفهوم میشود که اعراض کن از طائفه که از ذکر ما اعراض
کرده اند که اهل حجب و غفلات اند و دیگر آنکه طائفه هستند که از کمال استغراق و
استهلاک در شهود مذکور صفت ذکر از ایشان مرتفع شده است اگر فرضا ایشان را
بذکر تکلیف کنند ذکر ایشان را مانع از شهود مذکور خواهد شد پس حضرت رسول علیه السلام

مامور شد بآنکه اعراض کنند از چنین طائفه که اعراض کرده اند از ذکر و در شهود و نقد کون
مستغرق شده با نیمعنی که ایشان را بذکر گفتن تکلیف نفرمایند و در معنی آیة وکونوا مع
الصادقین میفرمودند که کینونت مع الصادقین را دو معنی است کینونتی بحسب صورت
و آن آنست که مجالست و مصاحبت را با اهل صدق لازم وقت خود گیرد تا بسبب
دوام صحبت ایشان باطن وی از انوار صفات و اخلاق ایشان منور شود و کینونت
بحسب معنی آنست که از رهگذار باطن طریق رابطه ورزد و نسبت بطائفه که استحقاق
واسطگی داشته باشد و صحبت را حصر کند در آنکه همیشه بچشم ناظر باشد بلکه خیال سازد
که صحبتی دائمی شود و از صورت بمعنی عبور کند تا همیشه واسطه در نظر باشد چون این معنی
را بسبیل دوام رعایت کند بسر وی را با سر ایشان مناسبتی و اتحادی حاصل شود و
در ین واسطه آنچه مقصود اصلی است حاصل حقیقت وی شود و نیز در معنی این آیت
میفرمودند که آنچه ازین امر واجب الامتثال مفهوم میشود و آنست میباید که دل مرتبط
بیکی از صادقان باشد صادقان آن طائفه اند که هر چه مسمی بالغیر است از پیش بصیرت
ایشان برخاسته است صح صدوق آن نیزه را گویند که آنچه نیزه را باید راستی و صلابت
داشته باشد آنچه حقیقت انسانی را باید که بآن متحلی باشد تا بدرجه کمال خود رسیده باشد
غیر توجه است بجانب حق سبحانه تعالی بر سبیل دوام هیچ نیست و در معنی این آیة فرموده
بیت با عاشقان نشین و همه عاشقی گزین ؎ با هر که نیست عاشق با او مشو قرین ؎ مصرع پیش اوستادی که
او نحوی بود ؎ جان شاگردش از و نحوی شود ؎ باز اوستادی که او محوی بود ؎ جان شاگردش از و محوی شود
آدمی را ازان سبب که استعداد یا تمام از همنشینان حاصل است مامور بآن امر
شده است کدام عمل پاکشتی که از حق سبحانه تعالی به برکت صحبت این طائفه

(ذکر خاص الخاص)

واقع شود و متفاوت تواند کرد چنانچه بیّن حقیقت الحق تو ارثی علم الیقین موید
این است و در معنی کلمہ لا اله الا اللہ میفرمودند که بعضی اکابر ذکر لا اله الا اللہ
را ذکر عام گفته اند و ذکر اللہ را خاص و ذکر ہو را ذکر خاص الخواص و حال آنکه
ذکر لا اله الا اللہ را ذکر خاص الخاص میتواند بود زیرا که تجلیات حق را سبحانه
نهایت نیست و در آن صورت ہرگز تکرار متصور نیست پس در ہر آن نفی صفتی میکنند و
اثبات صفتی پس ابد الابدین از نفی و اثبات خلاص نباشد و میفرمودند که معنی لا اله
الا اللہ بیچ یعنی که اللہ ہم ذات است من حیث ہی آن تواند بود که لا اله نیست الٰه
که عبارت از مرتبه الوہیت است یعنی ذات مع الصفات الا اللہ مگر ذات بحت
منزه عن الکل التعین را پیراز خود دور نباید داشت زیرا که در زمان خلوی دل از
اغیار شہود سر جز ذات مقدس ہیچ نیست و این نسبت مبتدیان خواجه
عبید الخالقی قدس سره است فہم من فہم سہ باکند و کردم اگر در ده کس است
و در ہمین معنی میفرمودند که مبتدیان طریقه خواجه بہاء الدین را قدس سره در اول
قدم چاشنی از غیب ہویت حاصل است و در معنی کریمه قل اللہ ثم ذرہم میفرمودند
که مراد آن نسبت که بنفس ذات متوجه باشند نه بصفات و در معنی آیه یا ایها الذین آمنوا آمنوا
میفرمودند که اشارت است بتکرار عقد یعنی ایمان که پیش این طائفه عبارت
از عقد قلب است بحق سبحانه حق تعالی امر کرده است که تکرار این عقد کنید یعنی سعی
نمایید و بدانید که این وصف از آن شما نیست و در معنی آیه کریمه فمنہم ظالم
لنفسه ومنہم مقتصد ومنہم سابق بالخیرات میفرمودند شاید که فمنہم ظالم لنفسه اشارت
باشد بطائفه که بر نفس خود ظلم کرده باشند یعنی که انچه از مراد وی باشد از

لذات و شهوات وی را محو و گم گردانیده اند و در جمیع احوال مخالفت وی را لازم
داشته اند تا مستعد قبول صحبت گردد و نظر بر تحقیق این گروه از مقتصدان
در پیش باشند و مقتصدان از سابقان بالخیرات و در معنی آیه سواء علیهم أأنذرتهم
أم لم تنذرهم لا یؤمنون سخن فرمودند که شاید اشارت باین طائفه باشد از بنی آدم که
همین واقع اند که طائفه اند از ملائکه که ایشان را از غایت استغراق و شهود ذاتی هیچ آگاهی نیست
بآنکه ذات غیر حق سبحانه وجودی هست چون آن طائفه را از هیچ چیز آگاهی نباشد بضرورت بهیچ چیز
ایمان نداشته باشند لاجرم لا یؤمنون صفت آن بزرگواران آمد و در معنی آیه لمن الملک الیوم
لله الواحد القهار سخن فرمودند شاید از ملک دل سالکان خواهند یعنی چون حق سبحانه بر دلی بقهر احدیت
تجلی کند در آن دل از غیر خود نشان نگذارد و پس در آن دل ندای لمن الملک الیوم در اندازد
و چون در آن مملکت غیر خود نه بیند هم خود جواب گوید که لله الواحد القهار صدای
سبحانی ما اعظم شانی و انا الحق و لیس فی الدارین غیری و امثال آن از این مقام است
و در معنی آیه یا ایها الناس انتم الفقراء الی الله فرمودند که آدمیان محتاج
حق اند سبحانه و چون حق تعالی بعلم قدیم خود میداند که آدمی بحسب مقتضای
بشریت بنان و آب و اسباب دنیوی محتاج خواهد بود لاجرم جمال قیومیت خود را
از مظاهر اشیا ظاهر گردانید تا آدمی بهر چه محتاج شود فی الحقیقه محتاج بحق باشد
سبحانه از وجه قیومیت وی تعالی شانه و روزی بعضی از حاضران مجلس را سیاست
ملامت میکردند و سخنان سخت می فرمودند در اثنا فرمودند بر در کوچها بگردید کار می کنید
که کسی از شما نفعی گیرد و بهر وجهی که توانید خود را گم کنید سعی نمایید که شهود احدیت
در کثرت حاصل شود و بعضی معنی انا اعطیناک الکوثر اینچنین تفسیر کرده اند که دادیم

گوشه یعنی شهود احدیت در کثرت و در معنی آیهٔ کُلَّ یَوْمٍ هُوَ فِی شَأْنٍ سخنان میفرمودند
و در آن اثنا بتقریب گفتند که لقای لعبدا لفنا می راد و معنی است یکی آنکه بعد از آنکه
سالک متحقق شد بشهود ذات و در آن رسوخ تمام یافت و استغراق و غیبت
بشعور و حضور باز گشت مظهر تجلیات اسمار فعلی میشود و آثار اسمای کونی را در خود
باز میباید و میان هر یک از آن اسمار امتیاز میکند و از هر اسمی حظی خاص فرا
میگیرد و معنی دیگر آنکه در هر آنی و جزئی لایتجزی از اجزای زمان در خود اثری است
از آثار اسمای ذاتیه که آنرا در خارج مظاهر نمی باشد باز می یابد و آنا فآنا آثار متنوعه
متلونه را در باطن خود در می یابد و باعتبار اختلاف آثار امتیاز میکند میان هر یکی
در اقصر زمانی از ازمنه و این بغایت نادر و عالی است و اکمل افراد انسانیه را از ارباب
ولایت خاصه هم بسبیل ندرت حاصل شود آیهٔ کُلَّ یَوْمٍ هُوَ فِی شَأْنٍ مبین این معنی
است ؎ هر دم ازین باغ بری میرسد ٭ تازه تر از تازه تری میرسد ٭ اما آنچه
در موافق بعضی احادیث میگفتند در ضمن هشت رشحه ایراد مییابد رشحه در معنی حدیث
اَلْقَنَاعَةُ كَنْزٌ لَا يَفْنَى میفرمودند که قناعت نزد ما آنست که چون کسی نان جو ناپخته
یابد آرزوی نان جو پخته نکند آنرا نیز آن قدر خورد که دست و پای جنبد از برای
نماز کردن و میفرمودند بر وجهی میباید که همیشه سیر شود و در خوردن و پوشیدن
قناعت باید کرد بچیزی که از ان پایه تر نباشد پس دست مبارک خود را کشادند و
فرمودند هرگاه کسی گرسنه شود یک روی دست کرنج یا آرد و میرا کفایت است
هر که چنین کرد میاسود و میفرمودند اگر کسی در بیابانی افتد مثلا که در آن آب نبود
و نه آبادانی و از هیچ طرف امید طعام نباشد و برای طعام هیچ و غذا نه پیا شد و

درباطن وی نیز ہیچ تضرع نبود نتوان گفت کہ امروز قناعت بحقیقت حاصل شدہ است و در خبر است کہ میفرمودند کہ اَلتَّکَبُّرُ مَعَ الْمُتَکَبِّرِ صَدَقَۃٌ تکبر دو نوع است مذموم و محمود تکبر مذموم تعظیم است بر خلق خدای و بچشم حقارت در ایشان نگریستن و خود را از ایشان زیادہ دیدن و تکبر محمود عدم التفات است بما دون حق سبحانہ و تعظیم بر غیر حق سبحانہ بامعنی کہ ہرچہ غیر حق است سبحانہ در نظر وی حقیر و بیمقدار شود و علاقہ التفات وی از ان منقطع گردد و این تکبر اصل است و موصل بمرتبہ فنا و میفرمودند کہ در حدیث وارد شدہ کہ شَیَّبَتْنِیْ سُوْرَۃُ ہُوْدٍ بنابر آنست کہ در سورہ ہود امر باستقامت واقع است کما قال سبحانہ فَاسْتَقِمْ کَمَآ اُمِرْتَ و استقامت امریست بغایت صعب زیرا کہ استقامت استقرار است در حد وسط در مجموع افعال و اقوال و اخلاق و احوال بر وجہیکہ تجاوز از آنچہ ضروریست در مجموع افعال صادر نشود و از طرفین افراط و تفریط مصئون و محفوظ باشد ازینجاست کہ گفتہ اند کار استقامت دارد و ظہور کرامات و خوارق عادات را اعتباری نیست و در معنی حدیث اَلْیَوْمَ یَتَنَدَّکُلُّ فُرْجَۃٍ اِلَّا فُرْجَۃَ الحدیث میفرمودند مسجدی کہ حضرت علیہ السلام نماز میگذاردند چندین در داشت آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم در مرض اخیر فرمودند تا اکثر درہا را بستند و آن درکہ بر خانہ صدیق اکبرؓ بود باز گذاشتند پس فرمودند اَلْیَوْمَ یَتَنَدَّکُلُّ فُرْجَۃٍ اِلَّا فُرْجَۃَ اَبِیْ بَکْرٍ یعنی امروز بستہ باشد ہمہ شگافہا الا شگاف ابی بکر ارباب تحقیق درینباب سخنی دارند و آن آنست کہ حضرت صدیق را رضی اللہ عنہ کمال نسبت جمعی بحضرت رسول علیہ السلام بود و آنحضرت درین حدیث اشارت بامعنی کردند کہ ہمہ نسبتہا و طریقہا در جنب نسبت جمعی مسدود است و آنچہ موصل بمقصود است نسبت جمعی است بصاحب دولتی کہ اعتقاد و وابستگی را لائق باشد

وطریقهٔ خواجگان قدس الله اسرارهم که بحضرت صدیق اکبر منسوب است از نتیجهٔ این
نسبت حقی است و طریق این عزیزان بحقیقت نگاهداشت این نسبت حقیقی است
وقتی دیگر در بیان تحصیل این نسبت حقی این ابیات خواندند بیت هان دریچه
سوی یوسف باز کن ٭ وز شکافش فرجه آغاز کن ٭ عشقبازی آن دریچه کردنست
کز جمال دوست دیده روشن است ٭ و شنیده شد که بعضی از اکابر طریقت
قدس الله اسرارهم در معنی حدیث لی مع الله وقت گفته است ای وقت مستمر شامل لجمیع
الاوقات یعنی سر حضرت نبی را صلی الله علیه وسلم بحق سبحانه ارتباطی و اتصالی حاصل
بود بر سبیل دوام که در ان هیچ چیز گنجایی نداشت اما در قوت مدرکه که مسمی بقلب است
با همه چیز گنجایی بود و از مصالح دنیا و محاربهٔ اعدا و معاشرت ازواج طاهرات و
غیر آن و بعضی گفته اند لی مع الله وقت ای وقت عزیز نادر و می فرمودند که حضرت
خواجه علاء الدین غجدوانی قدس سره میل بقول ثانی میکردند و میگفتند که ملاقات
بر سبیل ندرت این حال واقع میشود و می فرمودند که در حدیث شب معراج واقع است
که چون جبرئیل از همراهی حضرت رسول صلی الله علیه وسلم باز ماند فرمود که لو دنوت
انملة لاحترقت اهل تحقیق در معانی آن گفته اند اگر نزدیک روم بقدر سر انگشتی از
مقام خود که شهود ذات مع الصفات است هر آینه که میسوزم یعنی نمی ماند تعینم و چیز دیگرم
نیست شوم و در معنی حدیث ادبنی ربی فاحسن تادیبی فرمودند ای بان اعطانی
المحبة الجاذبة لجمیع خصائص الکمال القوة المرضیة والخصال الحمیدة التی تقتضی لما یلایم
حضرة المحبوب و سطوت سلطنت محبت که قطب دایره توحید است چه چیز باشد
از انچه ملایم و مرضی حضرت محبوب نیست که مقهور و مرتفع نگردد و چه چیز ماند از خصال

حمیده و اخلاق مرضیه که حاصل نشود نیز از حصول محبت محبوبان بنا بر جمیع دقائق
مرادات حضرت محبوب مطلع شده خود را جز در مرضی دلارام با عنایات حضرت محبوب
صرف نمیکند بیت او ستاد و تو عشق است چو آنجا رسی او خود بزبان حال گوید
که چه کن ها و میفرمودند که حضرت امیرالمؤمنین علی کرم الله وجهه فرموده اند لو کشف
الغطاء لما ازددت یقینا بمعنی که ملائم استعمال حرف لو است که آن کلمه ایست که
معنی آن امتناع ثانی است از برای امتناع اول تا هیچکس را بخاطر رسیده و آن
آنست که یقین همیشه در تزاید است زیرا که کشف غطا هرگز ممکن نیست و این نزد
ارباب تحقیق مقرر شده است که ذات من حیث هی هی هرگز ظاهر نمیشود دیگر
از پرده صفات چون آن حقیقت همیشه در حجاب تلون و استتار باشد کشف
غطا هرگز ممکن نباشد پس یقین لایزال در تزاید باشد اما آنچه در معنی بعضی از کلمات
اولیا گفته اند هم در ضمن هشت رشحه از او بیاید رشحه در معنی آن سخن که اصحبوا مع الله
فان لم تطیقوا فاصحبوا مع من یصحب مع الله میفرمودند که مراد از صحبت اینجا حضور
و آگاهی است که لازم صحبت است زیرا که مصاحبین را لازم است که بیک دیگر
حاضر و آگاه باشند چنین وارد شده است در توجه ایجادی بنسبت ایشان که
خلقته بیدی ای بالاوصاف المتقابلة یعنی از جمیع اوصاف وجودی ما
و از جمله اوصاف است حضور حضور ذاتی چه حق سبحانه ازلا و ابدا بذات خود
حاضر است پس آنچه ظاهر است از حضور و آگاهی در افراد انسانی از ایشان نیست
بلکه پرتویست از آفتاب حضور ذاتی که بر دیوار مظاهر تافته و آنرا مستور گردانیده
کمال آدمی جز در آن نیست که تحقیق حال خود کرده اند آنچه که او را حاصل است

از حضور و غیره از آن او نسبت بالک از آن حق ست سبحانه و ویرا در آن هیچ
حق نیست آنچه پیر هری قدس سره فرموده است که التحقیق بالتخصیص متصوّر نیست
اشارت بر همین معنی ست رشحه در معنی این سخن که بعضی محققان فرموده اند که لو اقبل
صدیق الی الله الف الف سنة ثم اعرض عنه لحظة فافاته اکثر مما ناله میفرمودند
که تحقیق این سخن آنست که این طائفه بزرگوار بمقامی میرسند که در هر یک نفس
کسب کمالات ما تقدم میکنند و حکایتی مشهور ست که بعضی از ین طائفه را پیش خلیفه
غمّازی کردند و گفتند که ایشان زندیقند و خلق را اضلال میکنند اگر فرمان شود که
ایشان را بقتل رسانند از این مذهب متلاشی شود و اجر عظیم ست که بر آن
مترتب خواهد شد و چون ایشان را بدار الخلافت حاضر گردانیدند خلیفه بقتل
ایشان فرمان داد سیّاف خواست که یکی از ایشان را بکشد دیگری پیش آمد و
درخواست کرد که اول مرا بکش سیّاف قصد وی کرد آن دیگری پیش آمد و همین
درخواست نمود سیّاف متحیر فرو ماند گفت شما عجب کسانید که بقتل خود چنین
مشتاقید که بر یکدیگر مبادرت و مسابقت مینمائید گفتند ما اهل ایثاریم و بمقامی
رسیده ایم که در هر نفسی کسب کمالات سابقه میکنیم پس هر یک حیات خود در ایثار آن
دیگری مینمائیم تا بدین مقدار فرصت یاران دیگر نفسی چند بر آرند و کسب کمالات
کنند این سخن بخلیفه رسید متنبه شد و تحقیق حال ایشان فرمودند و بعد از اطلاع
بر کمالات ایشان گفت اگر این طائفه زندیق اند پس در عالم صدیق نیست آنگاه
ایشان را عذر خواهی کرد و با عزاز تمام بازگردانید حضرت ایشان میفرمودند
که این را تمثیلی ست و آن آنست که شخصی صد دینار سرمایه دارد و بآن تجارت

میکند مدتی سعی کرد تا صد ہزار دینار شد درین زمان آنچہ حاصل او ست از سرمایہ
صد ہزار دینار و سود تجارت ہر آئینہ بیشتر ست از آنچہ حاصل او بودہ در زمان پیشتر از
صد ہزار دینار پس اگر وی درین زمان از کسب تجارت باز ایستد مافات او زیادہ
خواہد بود از مانال او میفرمودند آنچہ اکابر گفتہ اند کہ مَنْ مُضِیَ عَلَیْہِ مِنَ اللّٰہِ طرفۃ
عَیْنٍ لَمْ یَہْتَدِ طُوْلَ عُمُرِہٖ یعنی وی آنست کہ دیگر تدارک زمان فوت شدہ نہ میتواند
نمیتوانند شد رشحہ میفرمودند در معنی آن سخن کہ عرفا گفتہ اند کہ اَرْبَابُ الْاَحْوَالِ
یَتَبَرَّؤُنَ عَنِ الْاَحْوَالِ یعنی استغراق و استہلاک نیز موجب ترقی نسبت زیرا کہ تحقیق
پیوستہ است و معلوم شدہ کہ ترقی بازبستہ بدوام عمل ست و زمان استغراق و استہلاک
بحقیقت زمان باز ماندن از عمل ست بلکہ استغراق و استہلاک از احکام آن موطن
ست کہ بطریق استعجال درین موطن ظاہر شدہ است اگر در موطن دنیا ظاہر نشدی
در موطن عقبٰی بطریق اکمل ظاہر میشد پس بنابرین تحقیق ست کہ ارباب احوال تبرا
کردہ اند از احوال رشحہ میفرمودند کہ حضرت خواجہ محمد پارسا قدس سرہ نوشتہ اند
کہ حَقِیْقَۃُ الذِّکْرِ عِبَارَۃٌ عَنْ تَجَلِّیْہِ سُبْحَانَہٗ لِذَاتِہٖ بِذَاتِہٖ فِیْ عَیْنِ الْعَبْدِ مِنْ حَیْثُ اِسْمِہِ
الْمُتَکَلِّمِ و فرمودند این مقام بی آنکہ مدتہا باب ذکر گویند تا دل او راہ دوام آگاہی حاصل
شود میسر نیست بعد ازان اگر حملہ دیگر بیارد و این نسبت را از خود سلب کند عنایتی
ست از حق سبحانہ تعالیٰ پس این بیت خوانند بیت یک حملہ مردانہ مستانہ
بکردیم ما از علم گذشتیم بمعلوم رسیدیم ما رشحہ و در معنی این سخن کہ بعضے اکابر گفتہ اند
سُبْحَانَ مَنْ لَمْ یَجْعَلْ لِلْخَلْقِ سَبِیْلًا اِلَّا بِالْعَجْزِ عَنْ مَعْرِفَتِہٖ میفرمودند کہ عجز بمعرفت نسبت
کہ معلوم گردد کہ لَا یَعْرِفُ اللّٰہَ اِلَّا اللّٰہُ یعنی معرفت مقتضای ترکیب انسانی نیست

آنچه در ترکیب انسانی ظاهرست از معرفت از آن انسان نیست بلکه انسان آینه شده است
که در وی صورت معرفت حق سبحانه عکس انداخته است همچنین عجز نیز منافی معرفت حضرت
انسان نیست چنانچه بعضی گمان برده اند که عجز از معرفت جهل است و این باطل است
رشحه میفرمودند که شیخ ابوبکر واسطی قدس سره گفته است ان کنت فانما تعبد
ذاتک فان بلا جمع و لا تفرقة جمع اینجا کنایت از دید توفیق در عمل و تفرقه عبارت
از اداء وظائف عبودیت بوصف خود میفرمودند هر که مضمون این سخن را دریافت
و ذوق کار او شد خلاص یافت و از تفرقه اعتبار باز رست رشحه میفرمودند
که اکابر در معنی جمع و جمع الجمع چنین گفته اند الجمع ما له علیه و ما لک علیاک و جمع الجمع
یجمع ما له و ما لک علیک میفرمودند همین مرتبه جمع الجمع است این بیت که حضرت
مولوی قدس سره در مثنوی فرموده بیت ما کییم اندر جهان پیچ پیچ
چون الف او خود ندارد هیچ هیچ رشحه میفرمودند که اهل ارادت بغایت کم اند
باین تقریب گفتند که شیخی پیش یکی از اکابر گفته فرستاد که اگر مریدی صادق نشان
دارید برای ما بفرستید آن بزرگ در جواب گفته فرستاد که اینجا مرید کمترست اما هر چند
شیخ بخواهید برای شما بفرستم میفرمودند که مولانا رکن الدین خوافی میگفت
که من از هیچکار خود امیدوار نیستم الا از یک کار که بغایت امیدوارم و آن اینست
که روزی در صحبت خدمت شیخ زین الدین کلال که از مشائخ بزرگ شیراز بود
بطهارت مشغول بود و من کلوخ استنجای ایشان را بر رخساره خود بسودم تا بدان استنجا
کردند و هم از وی نقل کردند که میگفت اگر صورت درویشی را بر دیوار نقش کنند
ادبهای آن دیوار به ادب بجا باید گذاشت میفرمودند که چون شبلی را ارادت

این طریق پیدا شد و پیری در آن وقت عالم واسطه بود بر دست محمد خیر که از مشایخ
وقت بود انابت آورد و توبه کرد و محمد خیر ویرا پیش جنید فرستاد و صاحب کشف المحجوب
گفته است که این فرستادن نه از آن جهت بود که وی از تربیت شبلی عاجز بود لیکن
ادب جنید نگاه داشت و شبلی نیز از خویشان جنید بود و جنید هفت سال ویرا
کسب فرمود و گفت وجه آن را بر دو مظالم که در ایام حکومت از تو صادر شده باز میده
و بعد از آن هفت سال دیگر ویرا بخدمت خلاجا و طهارتخانه بازداشت تا کلوخ
استنجا و آب طهارت اصحاب مهیا میساخت و بعد از چهارده سال ویرا طریقه گفت و
بریاضت امر فرمود و میفرمودند که سهیل ابن عبد الله تستری در تربیت مرید بریاضت
شاقه کشید و بدوام ذکر اشتغال نمود و بمرتبه که روزی خون از دماغ او روان شد
هر قطره که بر زمین چکید نقش الله بر آمد بعد از آن که آنچنان مشغولیها کرده بود پیری
او را بیاد داشت فرمود و ذکر از حضرة ایشان استماع افتاد که میفرمودند
که سخن خواجه عبد الخالق است که در شیخی را ببند در یاری را بگشای در خلوت را ببند
در صحبت را بگشای و در کرت دوم این ابیات از مثنوی میخواندند بیت حرفه آموزی
طریقش فعلی است علم آموزی طریقش قولی است فقر خواهی آن بصحبت
قائم است نی زبانت کار می آید نه دست رشحه میفرمودند که بعضی اکابر دین
گفته اند بعد نماز دیگر ساعتی هست باید که در آن ساعت به بهترین اعمال مشغول باید
بعضی گفته اند بهترین اعمال آنست که در آن ساعت محاسبه است و محاسبه آنست
که اوقات ساعت شب و روز را حساب کند که چند از آن بطاعت صرف شده آن
و چند بمعصیت آنچه بطاعت گذشته بر آن شکر گویند و آنچه بمعصیت گذشته است

بران استغفار کنند بعضی دیگر گفته اند بهترین اعمال آنست که خود را بصحبت کسے
رسانند که در صحبت وی از هر چه غیر حق است ملول شوند و بجناب حق سبحانه مایل و
منجذب اہل تحقیق گفته اند بهترین اعمال آنست که بواسطه استعمال آن از غیر حق سبحانه
ملول شوند و بحق سبحانه مائل رشحه و در معنی که از صحبت اجنبی فتور نسبت میشود فرمود ند
که روزی فتوری بوقت شیخ ابویزید قدس سره راه یافت فرمود بجوئید که در مجلس
بیگانه پیدا شده است که این فتور نسبت و لسبت بعد از جستجو بلیغ گفتند بیگانه نیست
فرمودند که در عصای خانه طلبید عصای بیگانه یافتند دور انداختند فی الحال
واجد وقت خود شدند و آن تفرقه بجمعیت مبدل گشت و فرمودند که خواجه احمد
یسوی را روزی در نسبت فتوری شده است فرمودند که بیگانه درین صحبت
است بواسطه وے سر رشته نسبت گم شده است بعد از تفحص بسیار در صف کفش بیگانه
یافتند بیرون افگندند فی الحال جمعیت و صفای وقت روی نمود و آن تفرقه و کدورت
مرتفع شد بعضی مخادیم فرموده اند که یکے از اصحاب جامه بیگانه پوشیده بود در سحر که
وقت انعقاد صحبت بود بمجلس حضرت ایشان در آمده بود بعد از لحظه آنحضرت
فرمودند که درین مجلس بوی بیگانه می یابم پس آن عزیز را گفتند که این بوی
از تو می آید مگر لباس بیگانه پوشیده ئ آن عزیز برخاست و از مجلس بیرون رفت
و آن جامه را از بر کشید و دور انداخت و باز آمد رشحه و میفرمودند که تاثیر
جمادات از اعمال و اخلاق مردم پیش ارباب تحقیق امری مقرر است حضرت شیخ
محی الدین بن عربی قدس سره درین باب تحقیقات بسیار دارند و آن تاثیر
جمادات تا غایتی ست که اگر شخصے افضل عبادات را که نماز ست در موضعے

اداکنند که آن موضع از اعمال اخلاق ناپسندیده جماعتی متاثر شده باشد بها وجمال
این عمل را برابر آن عمل مزدوری نیست که در موضع اداکنند که متاثر از جمعیت ارباب
جمعیت شده باشد از اینجاست که دو رکعت نماز در حرم مکه برابر است با هفتاد رکعت
در غیر آن فرمیفرمودند که طالب این نسبت را عمل کردن باین رباعی حضرت عزیزان
از لوازم است بیت با هر که نشستی و نشد جمع دلت ۞ وز تو نرمید زحمت آب وگلت
از صحبت وی اگر تبرا نکنی ۞ هرگز نکند روح عزیزان بحلت ۞ و میفرمودند
که شیخ ابوطالب مکی قدس سره فرموده اند که جهدی کن که ترا ایچ بایستی غیر
حق سبحانه نباشد چون چنین شدی کار تو تمام شد دیگر آنکه ظاهر نشود از احوال و
مواجید و کرامات غم نیست رشحه و میفرمودند که توحید درین روزگار آن شده است
که مردم ببازار میروند و در پسران ساده رومی نگرند که ما مشاهده حسن وجمال حق
میکنیم نعوذ بالله ازین مشاهده پس فرمودند که حضرت سید قاسم قدس سره بدین
ولایت آمده بودند جمعی از مریدان ایشان در بازارها میگشتند و پسران امرد
پیدا میکردند و بایشان تعلق می ورزیدند و میگفتند ما در صور جمیله مشاهده جمال حق
میکنیم گاهی حضرت سید میفرمودند که این خوکان من کجا رفتند ازین سخن چنان معلوم
شد که آن طائفه در نظر بصیرت ایشان بصورت خوکی می نمودند رشحه و میفرمودند
که مشائخ طریقت قدس سره در اصطلاحات خود لفظ شاهد مفتون و مفتون بالشاهد
آورده اند بعضی معنی آنرا ظاهر بشوخی گفته اند که مراد از شاهد مشاهد صوری است
و از مفتون بالشاهد آن طائفه را که از نظر عشق و محبت نسبت بمظاهر جمیله نگاه
میدارند پس فرمودند که این نسبتی است بغایت مذموم و خطیر نفس را در آن

مدخل ست یکی از اکابر فرموده است که گرفتم نفس را در مشاهدهٔ شاهد صورت هیچ دخلی و
خطی نماند آخر حظ روحانی خود باقی ست و آنرا انکار نمیتوان کرد همچنانکه سالک را
از لذات نفسانی که حجب ظلمانی ست گذشتن واجب ست از حظوظ روحانی که حجب
روحانی ست هم گذشتن لازم ست رشحه و میفرمودند که اکابر طریقت گفته اند هرچند
دشنام که از کسی بتو واقع شود باید که بتحقیق بدانی که تو آنی اگر ترا سگ و خوک
و امثال آن گویند یقین کنی که در تو از آن صفات حصه است چراکه آدمی نسخهٔ جامعه است
همچنانکه صفات ملکی دارد از صفات سبعی و بهیمی نیز خالی نیست یکی از اکابر پیش
جنید قدس سرهٔ نشسته بود و شبلی درآمد آن بزرگ وی را پیش جنید بسیار ستائش
کرد و بعد از آنکه سخن وی تمام شد جنید فرمود که اینهمه تعریف آن خوک را کردی
آن بزرگ بغایت منفعل شد که بواسطه تعریف وی شیخ شبلی را خوک خواند اما در ظاهر
و باطن شبلی از آن سخن هیچگونه اثر کراهیت پیدا نشد و هیچ تغیری راه نیافت
رشحه میفرمودند درویشی آنست که پیر هری قدس سرهٔ فرموده است که خاکی بیخته
و آبی بر آن ریخته نه پشت پا را از آن گردی و نه کف پا را دردی و خلاصهٔ درویشی
آنست که از همه کس بار کشد و بر هیچکس بار ننهد نه بحسب صورت نه بحسب معنی و میفرمودند
که بر بلاهای حق سبحانه تعالی صابر بلکه شاکر میباید بود زیرا که حق سبحانه تعالی را بلاهای صعب تر
از یکدیگر بسیار است پس فرمودند که خدمت نظام الدین قدس سرهٔ می گفتند
که دو برادر توامان بودند که بیک شکم آمده بودند و پشت ایشان بر یکدیگر چسپیده بود
چون بزرگ شدند دائم زبان بشکر الهی جاری داشتند کسی از ایشان پرسید که
با وجود چنین بلای که بر شما واقع ست چه جای شکرگذاریست ایشان گفتند که ما

میدانیم که حق تعالی را بلاهای ازین صعب‌تر بسیار است برین بلا شکر گوییم مبادا که
ببلای عظیم‌تر ازین مبتلا شویم ناگاه یکی از ایشان بمرد آن دیگری گفت اینک
بلای صعب‌تر پیدا شد اگر این مرده اکنون از من قطع میکنند من بند می‌بینم و اگر مرا
مرده کشی میباید کرد تا وقتیکه بدن وی فرسوده شود و بریزد و میفرمودند که شیخ
ابویزید گفته است که سی سال است که با حق سخن گفتم و از حق سخن شنیدم و خلق پنداشتند
که با ایشان میگوییم و از ایشان می‌شنوم معنی این سخن آنست که آنچه از مظاهر است آن
نه از مظهر است و میفرمودند که حضرت خواجه بهاء الدین قدس سره فرموده اند
که من دو کس دیده ام در مکه مبارک که یکی بغایت بلندهمت و دیگری پست‌همت
پست‌همت آن بود که در طواف دیدم شخصی را که دست در حلقه در خانه زده بود و در چنان
جای شریف و چنان وقتی عزیز از حق سبحانه چیزی میخواست و بلندهمت آنکه در بازار
منا جوانی دیدم پنجاه هزار دینار کما بیش سودا خرید و فروخت میکرد که در آن فرصت
یک لحظه دلش از غیر حق سبحانه غافل نشد از غیرت آن جوان خون از درون من
برآمد و میفرمودند که ابویزید قدس سره در راهی میرفت سگی تر شده پیش وی می آمد
وی دامن در چید سگ بزبان فصیح باوی بسخن آمد و گفت اگر دامن تو بمن خوردی
به آبی پاک میشدی اما این دامن که از من در چیدی خود را پاک تر از من دیدی
بکدام آب شسته خواهد شد رشحه شخصی در مجلس حضرت ایشان چون اهل مراقبه
گردن کج کرده بود و خود را مراقب و مشغول فرا می نمود ایشان باوی تند شده
فرمودند که شخصی در صحبت مولانا نظام الدین سر پیش انداخته بود فرمودند سر بالا کن
که می‌بینم از تو دود می برآید ترا به مراقبه چه نسبت است سالها تا کلوخ استنجا میبایست

میباید ساخت و نجاست از سبزها دور میباید انداخت تا شایسته آن شوی که ازین طریقه
با توشتی توان گفت مراقبه خود هنوز کجاست رشحه وقتیکه حضرت ایشان فقیری را
اجازت مراجعت بجز آسان میدادند فرمودند که من چون از خدمت خواجه علاؤالدین
غجدوانی جدا شدم گفتند با خود قرار ده که تا فلان موضع از نسبت خود غافل نشوم
چون آنجا رسی باز موضع دیگر را نشان ده و تا آنجا خود را بر نسبت راست گیر
همچنین موضع بموضع و منزل بمنزل ورزش این نسبت میکن تا وقتی که ملکه حاصل شود
و میفرمودند که از سید الطایفه جنید قدس سره منقول است که میفرمودند مرید صادق
آنست که مدت قریب به بیست سال کاتب شمال چیزی بروی ننویسد معنی این سخن
نه آنست که مرید معصومی بود که درین مدت هیچگونه جریمه ظاهر نشود بلکه باین معنی
است که پیش از انکه کاتب شمال چیزی نویسد بتدارک آن مشغول شود و آنرا از خود
دفع کند بوجهی از وجوه و میفرمودند که حضرت خواجه عبد الخالق غجدوانی قدس سره
فرموده که گرانی از خلق میباید داشت و این نمیشود الا بکسب حلال دست
بکار و دل بیار در طریق خواجگان امری مقرر است و میفرمودند که خواجه محمد علی
ترمذی فرموده اند که زندگی دل را درجات است زندگی دل حاصل نمیشود جز
با قتصاد و اقتصاد و دوام ذکر است در نوم و یقظه ذاکر در نوم آنست که در خواب بیند
که ذکر میکند این ذکر را که در خواب گویند حضرت شیخ محی الدین عربی و بعضی دیگر
از مشائخ طریقه موجب ترقی نمیگویند چرا که ترقی منوط بعمل است که ناشی از علم باشد
و آنچه که در خواب دیده میشود که بذکر مشغول است نه ازین قبیل است رشحه
و میفرمودند که حضرت خواجه محمد پارسا فرموده اند که مداومت بر ذکر بجایی میرسد که

ازین دو گفته

حقیقت ذکر با جوهر دل یکی میشود و معنی این سخن تواند بود که آن باشد که چون حقیقت ذکر
امری ست منزه از حرف و صوت و جوهر دل که عبارت است از لطیفهٔ مدرکه وی نیز منزه
منزه است از شایبهٔ کیف و کم پس بواسطهٔ کمال شغل این لطیفه باین امر منزه از حرف و صوت
میان ایشان اتحادی شود و صفت یکی و یگانگی روی نماید در ان و آن ذاکر بواسطهٔ
استیلای مذکور هیچ تفرقه تمیز نتواند کرد میان دل و حقیقت ذکر چه دل او را به مذکور
ارتباط بر وجهی شود که بغیر مذکور در اندیشهٔ او گنجایی ندارد و میفرمودند که روزی پیش
مولانا نظام الدین خاموش رفتم و ایشان با جمعی از موالی مباحثهٔ علمی در میان داشتند
و من خاموش بودم تا فارغ شدند مولانا روی بفقیر کردند فرمودند سکوت و آرام به یا حدیث
و کلام باز فرمودند گفتم اگر آن مرد از قید هستی خود باز رسته است هر چه کند مانع نیست
و اگر نه گرفتار است هر چه کند بر وی تاوان است حضرت ایشان میفرمودند که ما از خدمت
مولانا نظام الدین سخنی بهتر از این نشنیده‌ایم رشحه میفرمودند که خدمت مولانا نظام الدین
میگفتند که شریعت و حقیقت و طریقت را در همه چیز بیان میتوان کرد مثلا در دروغ گفتن
که نهی بنسبت آن واقع است اگر کسی آنرا بسعی مجاهده بر طریق استقامت باشد از
زبان دور گرداند که باختیار و بی اختیار از زبان صادر نشود و این شریعت است لیکن
با وجود این میتواند بود که در باطن داعیهٔ دروغ گفتن باقی باشد و بمجاهده در آنکه
از باطن داعیهٔ دروغ گفتن دور شود و این طریقت است و چنان شدن که باختیار
و بی اختیار از دروغ گفتن نیاید نه از دل و نه از زبان این حقیقت است حضرت ایشان
این سخن را از خدمت مولانا بسیار نقل میکردند و استحسان میفرمودند و میفرمودند که
حضرت خواجه بهاء الدین قدس سره فرموده اند که در بدایت جاذبه مرا گفتند در این راه

کند

چون وقت آمد گفتم باین شرط که هرچه میگویم و میخواهم آن شود خطاب رسید هرچه که ما
میگوییم و خواهیم آن میشود گفتم من طاقت این ندارم مدت پانزده شبانه روز مرا این
گذاشتند احوال من خراب شد و تمام خشک شدم چون بسر حد ناامیدی رسیدم خطاب
رسید که هلا هرچه تو میخواهی همچنان باش گو که حضرت ایشان فرمودند که در مقامات
حضرت خواجه همین قدر نوشته اند اما حضرت مولانا یعقوب چرخی از حضرت خواجه نقل کرده اند
که چون خطاب رسید که هلا هرچه تو میخواهی همچنان باش گو که من اختیار طریقه
کرده ام البته موصل باشد روزی حضرت ایشان با جمعی از اصحاب تند شده فرمودند
که شما را باز این طریق نمیتوان گفت این طریق نهایت دقیق است از مراد خود گذشتن
و بر مراد دیگری ایستادن کاری بس بزرگ است از شما این کار نمی آید اگر میگوییم
که حالا روید و خوک بانی کنید و بت پرستید فی الحال رقم کفر بر من میکشید این کار
نه کار شماست شما کجا و این طریق کجا فرمودند در مهمانخانه حضرت خواجه بهاوالدین
دو کس از موالی در خدمت ایشان میبودند بحث ایمان میکردند قیل و قال ایشان
دور و دراز کشید حضرت خواجه آن گفتگو را می شنیدند آخر هر دو عزیز آمدند با آنها فرمودند
که اگر صحبت مرا میخواهید شما را از ایمان میباید گذشت ایشان نهایت مضطرب
شدند مدتی در آن اضطراب میبودند تا آخر معنی آن سخن بر ایشان ظاهر شد رشحه
روزی حضرت ایشان یکی را مخاطب ساخته فرمودند که اگر در صحبت بهاوالدین قدس سره
ترا نسبتی حاصل شده باشد بعد از ان بصحبت بزرگی دیگر افتی و از وی همان نسبت
را باز یابی چه میکنی خواجه بهاوالدین را میگذاری یا نمیگذاری پس فرمودند که از
هر جای دیگر که آن نسبت را باز یابی باید که آنرا هم از بهاوالدین دانی فرمودند که

یکی از مریدان قطب الدین حیدر بخانقاه شیخ شهاب الدین سهروردی افتاد
بغایت گرسنه بود روی بجانب ده پیر خود کرد و گفت شیئاً لله قطب الدین حیدر
شیخ شهاب الدین از حال وی آگاه شد خادم را گفت تا طعامی پیش وی برد
چون درویش از طعام فارغ شد باز روی بجانب ده پیر خود کرد و گفت شیئاً لله
قطب الدین حیدر که ما را هیچ جا فرو نگذاشتی چون خادم نزد شیخ رفت از وی
پرسیدند که چون یافتی آن درویش را گفت سهل کسی ست که طعام شما میخورد و شکر
قطب الدین حیدر میکند شیخ فرمودند که مریدی از وی باید آموخت هر جا که فائده
بیابد از برکت شیخ خود بیابد چه ظاهر و چه باطن باین تقریب میفرمودند چون
مریدی صادق شیخی اکمل که از شیخ خود بیابد ویرا جائز است که از کامل بیشتر و یا اکمل
پیوندد و فرمودند که شیخ ابو عثمان حیری قدس سره گفته است که مرا از مبادی حال
در خاطر میبود که از مواجید و اذواق این طائفه بهره مند شوم اتفاقاً بمجلس وعظ شیخ
یحیی ابن معاذ رازی رسیدم دل من آنجا آرمید ملازم وی شدم بعد از آن بصحبت
شاه شجاع کرمانی افتادم چون پیش وی در آمدم مرا از مجلس خود بیرون کردند
و فرمودند که وی در رجا پرورده است از وی کاری نمی آید با خود گفتم سر را بر آستانه
و این آستانه بعد از مدتی مرا بصحبت خود راه داد چندگاه در ملازمت وی بودم بعد از آن شاه ویرا عزیمت
زیارت شیخ ابو حفص حداد قدس سره شد من نیز در ملازمت وی رفتم چون بصحبت شیخ ابو حفص افتادم مرا اهتمام
از من بیش بود اما با شاه شجاع نمیتوانستم گفت که اینجا بباشم چون وقت رفتن شد شیخ ابو حفص شاه را
گفتند ما را این جوان چیز خوش است ویرا اینجا گذارید مرا گذاشت و رفت کار من در صحبت
و خدمت شیخ ابو حفص تمام شد و میفرمودند که یکی از اکابر دین بدر مسجد رسید شیطان را دید

که اسپ از آن مسجد بیرون دوید آن بزرگ نظر کردند و دیدند که در مسجد نماز میگزارد و مرد دیگر نیز دید که وی
تکیه کرده در خواب است از وی پرسید که ای ملعون در این مسجد چکار آمدی گفت میخواستم که او سر نماز
بر سر مصلی فاسد گردانم اما هیبت و تنها آن شخص مرا نگذاشت از وی ترسیدم بیرون رفتم و میفرمودند که
حضرت سید قاسم قدس سره میگفتند که روزی در مجلس مولانا زین الدین ابوبکر تایبادی نشسته بودم و مرد دیگر که
یکی از مشائخ وقت بود در آن مجلس حاضر بود مولانا از وی پرسیدند که شیخ خود را بیشتر دوست میدارید یا
امام ابوحنیفه را آن مرد گفت که شیخ خود را خدمت مولانا از آن سخن بسیار در غضب شدند و تکبیر آن مرد در ساعت
خواندند و برخاستند و بخانه در آمدند و من همانجا نشسته بودم بعد از لحظه خدمت مولانا بیرون آمدند
و مرا گفتند که آن مرد غضب ... ایم و در راه ... و در پیش گفتیم بیا تا رویم و عذر خواهی کنیم بهمراهی
مولانا روان شدیم و آن مرد در راه پیش آمد و گفت من بعذر خواهی می آمدم و میخواستم که بخدمت شما
عرض کنم که چندین سال است که مذهب امام اعظم بوده ام هیچ یک از صفات ناخوش من تمام نشد و چند روز
که در ملازمت این عزیز شده ام از همه ناخوشیها برگشته ام اگر اینچنین کسی را از امام اعظم دوستتر دارم چه
مانع است اگر در کتابها نوشته اند که اینچنین دوستی مذموم است و نهی کرده آید از آن بگردم خدمت مولانا او را
عذر خواهی بسیار کردند و استحسان فرمودند و میفرمودند که بهمراهی خدمت مولانا سعد الدین کاشغری بملازمت
شیخ بهاء الدین عمر قدس سره میرفتم در راه خدمت مولانا سعد الدین میگفتند که قطبی میخواهم که در باطن ما
تصرفی کند و ما را از ما خلاص گرداند امثال این سخن میگذشت چون بملازمت شیخ رسیدیم و نشستیم شیخ
روی بمولانا سعد الدین کردند و گفتند از تصرف کردن چه میکنید تصرف اینها که پیش از آن نیست که بعضی
موانع که عارض استعداد کسی شده است بواسطه تاثیر صحبت ایشان رفع میشود و آن استعداد بعد از رفع موانع
قبول نسبتی میکند و سالک از استعداد خود و امری که مقصود او است و بار ... بحضرت ایشان ... میفرمودند که حضرت شیخ
بهاء الدین عمر را در خدمت مولانا سعد الدین نیافتند مقصود ایشان چیزی دیگر بود و طریقه خواجگان ...

پیدا شده بر شیوه که بدل متوجه باطن طالبی میشوند و از رهگذران توجه باطن وی با دل ایشان ارتباطی
و اتصالی حاصل میشود و بواسطهٔ آن ارتباط و اتصال اتحادی میان دل ایشان و باطن آن طالب
واقع میشود و بطریق انعکاس از دل ایشان پرتو بر باطن وی میتابد و این معنی ست که ناشی
از استعداد انسان ست که بطریق انعکاس در آئینهٔ استعداد آن طالب ظاهر شده است چنین،
امری را از استعداد خود نمی باید طلبید لیکن اگر این ارتباط متصل شود آنچه بطریق
انعکاس حاصل شده بود صفت دوام پذیرد و خدمت مولانا سعدالدین اینچنین امر
می طلبیدند که از خارج استعداد خود حاصل کنند نه آنکه آنچه در استعداد ایشان ست
ظاهر شود و میفرمودند که صاحب بحر الحقائق شیخ نجم الدین دایه قدس سره فرموده است
در نیافتگان که هیچکس شاید صحبت اولیا ندانسته و نخواهند دانست و میفرمودند که شیخ
ابوالقاسم گرگانی گفته اند با کسی نشستن ست که همگی تو او شوی یا همگی او تو شود و یا هر دو
از در حق سبحانه گم گشته نه تو مانی و نه او کسی را در مجلس حضرت ایشان بخاطر
گذشته که چه باشد که آنحضرت در باطن من تصرفی کنند حضرت ایشان بر باطن وی واقف
شده فرمودند که کمال تصرف وقتی واقع خواهد شد که من تو شوم یا تو من شوی پس آن سخن
را قدس سره بر زبان راندند که عبدالله مروزی بود به بیابانی رفت بطلب آب زندگانی
ناگاه در ار سید بجز قانی آنجا یافت چشمهٔ آب زندگانی چندان بخورد که نه دی ماند و نه خرقانی
و میفرمودند که از شیخ ابوسعید بن ابوالخیر منقول ست که فرموده اند هفت صد تن از
مشائخ طریقت در ماهیت تصوف سخن گفته اند تمامترین و بهترین همه اقوال این ست
که التصوف صرف الوقت بما هو اولی به فرمودند که شیخ ابوالسعود قدس سره
اصحاب خود را گفته است که پیش ما با گوشت قدید میائید با گوشت جدید بیائید

حضرت شیخ محی الدین بن عربی فرموده اند که مقصود شیخ ابو السعود ازین سخن
همت آموختن بوده مر اصحاب خود را یعنی باسرار و حقائق مردم پیش من میائید
بلکه بچیزی آئید که آن خاصهٔ شماست و از پیشگاه دل شما سر زده باشد و میفرمودند که
سید الطائفه جنید قدس سره سخن بصرفه میگفته‌اند روزی معارف ایشان بی اختیار میشد
و بدید که اهل مجلس را استعداد ادراک آن نیست فرمودند که تفحص کنید شاید که کسی درین
نزدیکی باشد که استعداد و قابلیت وی جذب این حقائق کرده است بعد از تفحص
بلیغ حسین بن منصور حلاج را یافتند که در گوشه‌ای نشسته بوده و سر بجیب فرو برده شیخ
هرگز پیش وی سخنان بلند نمیگفته‌اند چه برایشان ظاهر شده بود که وی راز افشای
این سر خواهد کرد شیخ فرمود تا او را از ان مجلس اخراج کردند و میفرمودند که حضرت
مولانا نظام الدین قدس سره میگفته‌اند شیخی آنست که کسی خود را بنظر مریدان متجمل
متجمل نداند گردانید زیرا که تا جمال نباشد ارادهٔ مرید با مراد بر وصف محبت که موجب
جذب و تصرف یا نسبت محکم نمیشود و این را ما بقدر عقل میدانستیم لیکن باز از صحبت
آن نسبت که همیشه تکلف کنم و خود را بجمال نمایم تا سبب فتور عقائد مردمان نشود از آنجا
که سنت شده شانه کردن محاسن و نیکو بستن دستار و غیر آن از چیزها که تعلق بزینت
ظاهر دارد و میفرمودند که خدمت مولانا یعقوب علیه الرحمة فرموده‌اند که در ترک صحبت
شیخی رسیدم که مبالغهٔ عظیم داشت در آنکه کار مریدی شیخ از پیش نمیرود با وی گفتم
از مفهوم آیهٔ کریمه [illegible] چنان معلوم میشود که تحصیل
موجبات کتاب و سنت کفایت است و لازم نیست که کسی را بحسب ظاهر پیری و مقتدائی
باشد آن شیخ جواب نداد این سخن را بحضرت خواجه بزرگ بهاء الدین قدس سره عرض کردم

حضرت خواجه استحسان فرمودند و تلقی بقبول نمودند و روزی بتقریب توقیر و تعظیم
سادات میفرمودند که در دیاری که سادات میباشند من نمیخواهم که در آن دیار باشم
زیرا که بزرگی و شرف ایشان بسیار است و من بحق تعظیم ایشان قیام نمیتوانم نمود
پس فرمودند که امام اعظم رضی الله عنه روزی در مجلس خود چند بار برپای برخاستند
و کسی موجب آن ندانست آخر یکی از تلامذهٔ امام آن سبب پرسید فرمودند که طفلی
از سادات علوی در میان این اطفال است که در صحن مدرسه بازی میکنند هر بار که
بجوخه این درس میرسد و نظر من بروی می افتد بتعظیم وی میخیزم و میفرمودند که
با یکی از اکابر سمرقند گفتیم که اگر کسی در خواب بیند که حق تعالی مرده است تعبیر آن
چیست وی گفت که اکابر گفته اند اگر کسی در خواب بیند که پیغمبر صلی الله علیه وسلم
مرده است تعبیر آنست که در شریعت این صاحب واقعه قصوری و فتوری
شده است و آن مردن صورت شریعت است این نسبت مثل آن رنگی دارد و حضرت
ایشان فرموده اند که میتواند بود که اگر کسی را حضور مع الله بوده باشد ناگاه آن
حضور نماند تعبیر آن مردن این باشد یعنی نسبت حضور و شهود او نابود شده و صاحب
رشحات گوید که حضرت مولانا نورالدین جامی این را تأویل دیگر کرده اند که میتواند بود
بحکم آیه کریمه اَفَرَاَیتَ مَنِ اتَّخَذَ اِلٰهَهٗ هَوَاهُ یکی از هواها که صاحب واقعه آنرا خدای خود
گرفته است از دل وی رخت بندد و نابود شود و آن مردن خدای عبارت از
نابود شدن این هوا بود و پس این خواب دلیل باشد بر آنکه حضور وی زیاده شده باشد
و میفرمودند که کشف قبور آنست که روح صاحب قبر متمثل شود و بصورتی مناسب از
صور مثالی و صاحب کشف وی را در آن صورت بدیدهٔ بصیرت مشاهده میکنند اما چون

شیاطین را قوة تمثل و تشکل بصور و اشکال مختلفه میباشد ازین جهت خواجگان ما ازین
کشف اعتباری نگرفته اند و طریقهٔ ایشان بزیارهٔ قبور آنست که چون بسر قبر عزیزی
رسند خود را از همه نسبتها و کیفیتها خالی میسازند و منتظر نشینند تا چه نسبت ظاهر میشود
ازان نسبت حال صاحب قبر معلوم کنند و طریق ایشان در صحبت مردم بیگانه هم
برین وجه است که هر کس پیش ایشان نشیند بباطن خود نظر کنند هر چه بعد ازان بر آئینه
ظاهر شود دانند که این نسبت ازوی است و ایشان را ازان دخلی نیست آئینه آن
نسبت بوی زندگانی میکنند از لطف و قهر و حضرت شیخ محی الدین بن عربی این را
تجلی مقابله گفته اند و ظهور این تجلی بواسطه کمال جلا و صفا است که باطن منور ایشان را
حاصل است و آئینه حقیقت ایشان از نقوش کونیه پاک و صاف شده است و بسبب
کمال محاذات که با آن ذات بی کم و کیف دارد جز تجلی ذاتی اند هیچ نمانده و هرگاه که
دیوار الطبع وی بازگذارند غیر آن امر بی کیف هیچ چیز دیگر در وی ظاهر نخواهد شد پس
هر چه در آئینه پیدا شود آید ازان او نخواهد بود و بواسطه تقابل شخصی خواهد بود که در وی
انعکاس گشته و موید این قول است که روزی خدمت مولانا نظام الدین بفقیر
گفتند که امروز بطواف مزارات و ولایت شاش میرویم در ملازمت ایشان رفتم
خدمت مولانا بسر قبر عزیزی بسیار نشستند بعد ازان بکیفیت تمام برخاستند و فرمودند
بر صاحب این قبر نسبت جذبه غالب بوده است و آن قبر خواجه ابراهیم کیمیاگر بوده است
که از مخدومان زمان خود بوده است بعد ازان بسر قبر دیگری رفتند و لحظهٔ توقف
کرده بعده بیرون آمدند و فرمودند که نسبت علمیه بر صاحب این قبر غالب بوده است
و آن قبر شیخ زین الدین کوی عارفان بود که از علمای ربانی بوده است و میفرمودند

کہ نزد ارباب تحقیق مقرر شدہ است کہ ترقی بعد الموت واقع است سخن حضرت شیخ
محی الدین عربی ناظر باین ست کہ ایشان فرمودہ اند کہ در تجلی از تجلیات با ابوالحسن
نوری جمع شدم دھد التقبیل کرد و از من سیراب شد گفتم نہ کہ تو گفتۂ کہ تشنۂ توحید از غیر
سیراب نشو و خجل شد گفتم چونکہ دون از عالی فرا گیرد از غیر فرا نگرفتہ است و غیر ازین
سخنان ارباب تحقیق بسیار است کہ دلالت میکنند بر ترقی بعد الموت صاحب رشحات
گوید کہ حضرت شیخ محی الدین در بعضی از مواضع فتوحات گفتہ ست کہ از ان مردم کہ
نفی ترقی بعد الموت گفتہ اند یکی شیخ ابو الحسن نوری ست پس حال بعد الموت از دو امر
بیرون نیست یا بعلم یقین دانستہ کہ ترقی واقع ست یا دانستہ کہ واقع نیست
اگر دانستہ واقع ست ثبت المدعی و اگر دانستہ کہ واقع نیست این علم دیگر ست کہ
بعد الموت او را حاصل شدہ پس بہر حال بعد الموت واقع ست انتہی روزی در صفت
فقر میفرمودند کہ حق سبحانہ بغوث اعظم این خطاب کردہ است کہ یَا غَوْثُ الْاَعْظَم
قُلْ لِاَصْحَابِکَ بِاخْتِیَارِ الْفَقْرِ ثُمَّ بِالْفَقْرِ عَنِ الْفَقْرِ فَاِذَا تَمَّ فَقْرُهُمْ فَلَا هُمْ اِلَّا اَنَا و میفرمودند کہ
بعضی اکابر طریقت گفتہ اند کہ جہد کن تا عمل خود بگو نبیری یعنی این سخن گویا اینست
کہ میدانی کہ ہیچ عمل بتو مستند نیست قائم بتوفیق حق ست سبحانہ و میفرمودند کہ سخن
بعضی اکابر ست کہ حق سبحانہ در مرتبۂ واحدیت اگر خواہد خود را می شناسد معنی این سخن
اینست کہ در مرتبۂ حقائق مجردہ انسانیہ کہ باصطلاح بعضی مرتبۂ واحدیت عبارت
از انست اگر خواہد علمی و استعدادی خاص از خود کرامت فرماید کہ بآن علم و استعداد
خاص انسان وی را بشناسد و چون خبر بعلم وی وی را بتوان شناخت پس شناسائی
وی غیر وی نباشد و میفرمودند کہ شبی خواجہ باقی المی داشت خواب نرفت من نیز

از الم وی خواب نرفتم پس فرمودند کشف کسی میباید که ویرا کسی علاقه باشد و از الم متاثر نشود بلکه باید که چنان شود که هر چیزی را که الم رسد او ان متاثر شود و یک بار مرکبی را چوب زدند چنانچه شود که هر چیزی را که الم رسد ازان متاثر شود و یکبار مرکبی را چوب زوند چنانچه خون از پهلوی او چکید از پهلوی ابویزید بسطامی نیز خون چکید درین سخن که حضرت ایشان فرمودند اشارتست بتحقیق مقام جمع و بیان آن مقام در ذکر حقائق پناهی مولوی جامی آنجا که ملاقات ایشان با شمس الدین محمد مذکور شده در ضمن رشحه ایراد یافته و میفرمودند که در مجلس شیخ بهاؤالدین عمر بودم که کسی از ایشان پرسید که بعضی محققان در اوائل حال گفته اند که ممکن عین واجبست و در آخر ازان سخن برگشته اند و گفته اند که بالک واجب عین ممکن نیست آن چیست حضرت شیخ در جواب آن فرمودند که آن سخن اول را در حال عدم استقامت گفته اند و این سخن ثانی را در حال استقامت حضرت ایشان بحضار مجلس خطاب کردند که فرق درمیان این دو سخن چیست هیچکس گستاخی نکرد و چیزی نگفت حضرت ایشان نیز بواسطه آنکه جمعی از امرای ترخانی در آمدند هیچ نفرمودند فصل در سخنهای خاصه که از هر باب برزبان میراندند میفرمودند که حضرت شیخ بهاؤالدین عمر قدس سره از من پرسیدند که مبتدی را سفر یا اقامت من خود را از جواب عاجز فرانمودم بنا بر رعایت ادب ایشان مبالغه کردند که بگوی گفتم در سفر مبتدی را جز پریشانی دل هیچ حاصل نیست پس حضرت ایشان فرمودند که سفر وقتی مبارکست که صفت تمکین حاصل شده باشد باعتقاد ما مبتدی را سفر مناسب نیست ویرا در گوشه میباید نشست و صفت تمکین حاصل میباید کرد و کسی را که بدین طریق مشغول است هم در شهر و ولایت خود بودن اولی است

زیرا کہ تشنیع و ملامت خویشان و آشنایان و ناموس از مردمان ویرا مانع می آید از آنکہ بخلاف شریعت کاری کند و مرتکب فعلی نامرضی شود و بعضی از مشائخ برخلاف آن رفته اند و گفته اند کہ مبتدی را سفر می باید کرد تا بسبب مهاجرت اوطان و مفارقت اخوان از بعضی عادات رسمی و مالوفات طبعی خلاص شود و بواسطہ ریاضات و مجاهدات کہ از لوازم سفر است ویرا فی الجملہ تصفیہ و تزکیہ حاصل گردد اما آنچہ معتقد خواجگان است در باب سفر و اقامت آنست کہ مبتدی را چندان سفر می باید کرد کہ خود را بصحبت عزیزی ازین طائفہ رساند بعد از آن باید کہ ترک سفر کرده خدمت و ملازمت ویرا لازم گیرد و بر کار بچسپد تا وقتیکہ ملکہ نسبت آن عزیزان حاصل کند و این نسبت ملک وی شود و اگر در شهر خود آنچنین کسی یابد البتہ از صحبت وی در شهر خود وی هیچ طرف نرود و غیر این هر چہ کند موجب تضییع اوقات است و فرمودند کہ شیخ ابو یزید قدس سرہ در بدایت حال از بسطام سفر کرده بصحبت یکی از مشائخ وقت رفت آن بزرگ فرمود باز گرد کہ از آنجا کہ قدم برداشتہ آمده مقصود را گذاشتہ وی بازگشت و نیز مادری داشت بخدمت و طلب رضای وی قیام نمود و مقصود وی حاصل شد حضرت شیخ محی الدین عربی این سخن را چنین تاویل کرده اند کہ اشارت بزرگ بر آن بوده است کہ آنچہ مقصود حقیقی تست بجمیع از منہ و امکنہ محیط است و هیچ جا از احاطہ وی خالی نیست پس بایزید را بران سر آگاه ساخت کہ در طلب وی بقطع مسافت حاجت نیست و میفرمودند کہ سالک باید کہ راه مذلت و خواری سپرد برای حصول هستی تا جمال مشاهده لاهوتی در مرتبہ نیستی بیند و میفرمودند هر طالبی کہ از خواری و دشنام مردم خوست بر نیاید هرگز بوی از معانی مردان بمشام جان او

نخواهد رسید زیرا که نزد اهل تحقیق لَا فَاعِلَ فِی الْوُجُوْدِ اِلَّا اللّٰه امری مقرر است پس هرچه از محبوب رسد از دشنام و خواری محب با نیاز را مایهٔ سرور و موجب حضور خواهد بود و میفرمودند هر که بنسبت کسی چیزی گوید که از ان نقصان لازم آید البته آن کس را ناخوش خواهد آمد و آدمی مجبول است بآنکه از نسبت نقصان بدی متاثر شود و ناخوش گردد کار آنست که این ناخوشی را از خود دور کند و این معنی جز برجوع بجناب حق سبحانه میسر نیست بذکر و مراقبه میسر نشود و سلوک نزد ارباب طریقت معتبر باین است و میفرمودند که یاران ما همیشه سُبُّوحٌ قُدُّوسٌ میگویند اگر ناگاه کسی ایشان را چیزی که ملائم طبع ایشان نباشد بگوید متاثر و متغیر شوند اگر سُبُّوحٌ قُدُّوسٌ گویان این تاثیر و تغییر را از خود دور میکردند که بهر چیزی متاثر و متغیر شوند ایشان را بهبتد نبود و میفرمودند که هیچ چیز حقیقت انسانی را چنان پاک و صاف نمی سازد که بلا و محنت بالخاصه اینها رفع حجاب مینمایند مضمون حدیث اِنَّ اَشَدَّ الْبَلَاءِ عَلَی الْاَنْبِیَاءِ ثُمَّ عَلَی الْاَوْلِیَاءِ ثُمَّ الْاَمْثَلُ فَالْاَمْثَلُ ناظر باین معنی است و ما معتقد این طریقه ایم و هیچکس از یاران ما برین عقیده نیست و میفرمودند که صاحب وجد و حال در راهی میرود و در میان آن راه سگی خفته باشد وی آن سگ را نخیزاند تا خود بآسانی تواند گذشت و چون بگذرد و در خود نگرد و آن وجد و حال را خود باقی یابد باید که داند که آن مکر نیست از مکرهای الهی بنسبت بوی که با وجود آن فعل وجد و حال وی را باوی باز گذاشته اند و میفرمودند که مکر الهی دو است یکی بنسبت عوام و دیگری بنسبت خواص است مکری که بنسبت عوام است باز دادن نعمت است با وجود تقصیر در خدمت و مکری که بنسبت خواص است ابقای حال است با وجود ترک ادب و

و میفرمودند که دوام شغل طائفه که نسبت خواجگان مامی ورزند بر وجهی باید که اگر
یکی از ایشان را مثلاً بجهت آب دادن غله یا شیر گاو جنگ ونزاع بنوعی واقع
شود که سر وی بشکند وخون برود فرو ریزد و بحسب ظاهر از وی جنگ ونزاع نمایان
بود اما بحسب باطن هیچ کدورتی وکراهتی در دل وی نباشد بلکه از اذای و
جفاهای ایشان خوش وقت بود و ایشان را معذور داشته در آنچه میکنند و از نسبت
خود زائل نشود و دل از حق سبحانه منقطع نگرداند و میفرمودند که حق سبحانه تعالی
بدوام تجلّی ایجادی متوجه جمیع موجودات است پس کسانیکه باختیار خود گوشه میگیرند
و آنرا خلوت وعزلت می نامند چه عذر دارند و اگر اینچنین تجلّی اعظم ایشان را باطل
می شمارند بغایت جاهل اند و اگر آنرا حق میدانند چرا بحق آن قیام نمی نمایند و گوشه
کاری بر خود نمیگیرند طائفه که بشرف استغراق در لجهٔ جمع مشرف چنان شده اند
که بشئون کونیه نمیتوانند پرداخت آن دیگر است و میفرمودند که سر آنکه نسبت خواجگان
در بلا وصورت تفرقه بیشتر ظاهر شود آنست که این نسبت محبوب است هرگاه محبوب
را بخلوت خوانی در حجاب شود و میفرمودند که لطافت این نسبت بر وجهی است که
اگر سگی را بجهتی گاهی بزنی این نسبت غائب شود و میفرمودند که الاشیاء
تتبیّن باضدادها شغل بخلق ضد شغل است بحق سبحانه تعالی وچون ضد را از ضد کراهت
میشود و منجذب میشود از مکروه بمحبوب از ین جهت است که اهل این سلسله در بازارها
بمواضع ازدحام خلق میروند ومی نشینند تا بواسطه ضدیت خلق وکراهت از شغل
ایشان دل منجذب شود بحق سبحانه تعالی و میفرمودند که اهل این نسبت را صحبت در
بدایت تغیر این طائفه که این نسبت بر ایشان غالب است سبب فتور عظیم در نسبت

میشود اگرچه آن صحبت اهل زهد و تقوی باشد و این نه انکار زهد و تقوی ست
که آن در غایت صفا و نورانیت ست لیکن چون این طایفه که زهد و تقوے
غالب ست اهل نسبت را در صحبت ایشان همان نسبت حاصل میشود و از نسبت
شریفه خود که فوق همه نسبتها ست باز میمانند چه حکم غالب راست می بینند که صحبت
بدان و بیگانگان را چه تأثیر باشد و از ایشان چه نسبت های تیره حاصل شود
و میفرمودند با جمعی نشینید که بر شما غالب نباشند تا شما را نخورند غالب نباشند
یعنی بسبب نفس و هوا قوی نباشند و شما را نخورند یعنی وقت شما را ضایع و نابود
نکنند و میفرمودند کسی را که داعیه این طریق باشد و در ان اثنای خاطر تأمل
تشویش دهد باید که استغفار بسیار کند و اگر بآن دفع نشود جائے رود که از زنان دور
بود و اگر بآن نیز دفع نشود مدتی بر صوم و تقلیل طعام مداومت نماید و محاسبه کند که
قوت شهوت را تسکینی حاصل شود و اگر بآن نیز دفع نشود گرد گورستانها گردد
و از مردگان عبرت گیرد و از ارواح مردگان استمداد همت کند اگر بآن نیز
دفع نشود گرد زندگان گردد و از بواطن ارباب قلوب دریوزه نماید شاید که بار آن
خاطر از وی بردارند و او را در زیر بار ضایع نگذارند و میفرمودند که کدخدائے
انبیا را و اولیا را مناسبست که با وجود آن از حق سبحانه تعالی محجوب نمی شوند و عوام الناس
را نیز لایق ست که به آن تکمیل مرتبه حیوانیت میکنند اما طایفه که درین میانه اند
و آرزوی طریقه دارند ایشان را نهایت نامناسبست یک نفس که با حق سبحانه تعالی
از درون بر آرند بهتر از هزار فرزند ست زیرا که در ان هزار فائده و نفع است
و درین هزار فتنه و ضرر و میفرمودند که اگر بالفرض مرا پانصد سال عمر باشد و همه را

صرف استغفار کنم هنوز تدارک آن گناهی که از من صادر شده است نتوانم کرد و
آن گناهی که خدائی است سوال اگر در سخنانیکه از حضرت ایشان نقل افتاد کسی را
وخدغه شود که خدائی نسبتی است پسندیده و در صفت آن آیات قرآنی ظاهر است
و از احادیث صحیحه ثابت شد پس نفی کردن آن روا نبود جواب ازین وخدغه
آنست که نفی اینجا نه بر سبیل اطلاق است بلکه به نسبت بعضی اشخاص است که لائق
بحال ایشان تجرید ظاهر و باطن است و مخفی نماند که در هر زمانی بحسب حکمت آلهی آنچه
مناسب حال طالبان و مصلحت کار مریدان است بر زبان اولیاء الله اهل ارشاد که
وارثان علوم خاصه محمدیه اند جاری میشوند پس چون درین زمان مناسب حال مبتدیان
طریق طریقت شیوه تجرد و فراغت بود لاجرم حضرت ایشان حکیم آلهی و جامع حکم
نامتناهی تجرد را ایما نمودند و از تأهل احتما فرمودند و حضرت ایشان روزی یکی از
حضار مجلس را مخاطب ساخته از تعلق او بعشق بمظاهر جمیله منع میکردند و میفرمودند
که من این نسبت را از قازی مشاهده کرده ام که ویرا بصاحب جمالی تعلق شده بود
هرجا که وی میرفت آن قاز در پی میرفت و شنیدم که شیر را نیز اینحالت بوده است
پس در امر غیر ضروری که حیوانات شریک باشند گرفتار بودن و عمر شریف بآن
صرف کردن بمقتضای همت نیست لیکن اگر استعداد کسی بر وجهی افتاده باشد که بی اختیار
گرفتار نسبت حبی میباشد آن دیگر است بعد از آن این عبارت فرمودند که نصیحت ناصحان را
در کارخانه گرفتاران راه نیست و میفرمودند که چون در صحبت ارباب جمعیت نشسته شود
و دل بحق سبحانه جمع شود و آرام گیرد آنجا احتیاج بذکر نیست زیرا که غرض از ذکر
حصول این نسبت است ذکر از برای آنست که محبتی که در دل مضمر است ظاهر گردد و روز

حضرت ایشان این ابیات خواندند. بیت تا بها و هو اشارت مسکینی له یا بحرف ها
عبارت مسکینی یا بنده حق فقر نیاید از تو کار رمله جهد کن تا از رهت خیزد غبار رمله
ها بیفگن و او را آزاد کن یا بنده مشغولی ها و هو است یاد کن بعد از آن فرمودند
که این ابیات اشارت است باین نسبتی که در صحبت حاصل میشود و آنچه نتیجه صحبت است
نه بواسطه ها و هو است و نیز فرمودند که چون از صحبت کسی نسبتی فرا گیرند طریق
نگاهداشت او با آنست که وجهی سازند که شما را از آن کسی کراهتی نشود و ازینجاست
که گفته اند شیخ باید که خود را در نظر مرید محبوب تواند ساخت زیرا که منشای آن محبت
که سبب ظهور این نسبت شده است وی بود پس هر گاه که از وی کراهیت شود که ضد
محبت است محبت زائل شود و چون محبت زائل شود نسبت نماند و میفرمودند که کسیکه
بصحبت این طائفه می آید میباید که خود را بغایت مفلس نماید تا ایشان را بر وی رحم
آید و میفرمودند حاصل طریقه خواجگان دوام اقبال است بجناب حق سبحانه تعالی بر وجهیکه
درین اقبال هیچ کلفت نباشد و میفرمودند که مقصود کلی آنست که لطیفه مدرکه را
بر سبیل دوام اقبالی بحق سبحانه تعالی واقع باشد از تو نیز باید که این اقبال واقع باشد
تا مقبل باشی و میفرمودند که خواجگان این سلسله به زراقی و رقاصی نسبت ندارند
کارخانه ایشان بلند است خواجه اولیای کلان علیه الرحمة که از کبار اصحاب حضرت
خواجه عبد الخالق قدس سره در مسجد صرافان بخارا جلوه ظهور آورده اند این کار
نه باندازهٔ عقل و ادراک است یعنی از دائرهٔ ادراک بیرون است از ایشان پرسیده اند
که خلوت در انجمن کدام است فرموده اند خلوت در انجمن آنست که ببازار در آئی و آوازه
بازاریان بگوش تو نرسد این عزیزان اینچنین مشغولی ها داشته اند این طریق را

آسان نباید شمرد و میفرمودند که طریقه خواجگان را آسان ندانید حضرت خواجه محمد پارسا
با اینهمه کمالات صوری و معنوی دائم از رساله های خواجگان همراه میداشته اند
از انکه دایم قدسیه را مطالعه کنند و همراه دارند که ناگزیر است و میفرمودند که معرفت خواطر
بر وجهها کمال منحصر در طریقه خواجگان خواجه عبدالخالق آنست بنابر کمال احتیاط ایشان
در پاس انفاس و میفرمودند که آنچه معتقد ماست ازین طریق آنست که دائم دل
بر سبیل ذوق و لذت آگاه بحق سبحانه باشد و همین معنی را که باعمال مناسب کسب میکنند
بدایتش اینست و نهایتش آنکه کسب را هیچ مدخلی نماند و این معنی ملکه نفس گردد و
بایاب شود و میفرمودند یقینی حاصل میباید کرد که هیچ آبی آنرا نبرد و هیچ آتشی آنرا
نسوزد و مثلا کسی را که یقینی حاصل شده باشد بوجود گندم هیچ چیز این یقین را زائل
نمیتواند کرد بخلاف آنکس که گندم را بتکلف در ذهن خود حاضر میگرداند بسا که
بسبب استعمال گوناگون از وی ذهول شود و میفرمودند که این بیت مرا خوش
آمده است بیت بر آستان ارادت که سر نهاد شبی ؎ که لطف دوست بروش
دریچه نکشاد ؎ بعد ازان فرمودند در باطن هر که نسبت ارادت ظهوری کرد باید که
آنرا از حق سبحانه نعمتی عظیم دانسته بحق آن قیام نماید و قیام نمودن بحق آن چنین
این نسبت که بهمگی خود بجناب حق سبحانه متوجه شده هستی خود را صرف آنجناب کند و بیش
همین ثابت شده است که وجه آن طلب آن مقدم است و آنحدیث را که حضرت نبی صلی الله علیه وسلم
فرموده است مَن طَلَبَ شَيْئًا وَجَدَ وَجَدَ چنین تعبیر کرده اند که مَن وَجَدَ شَيْئًا طَلَبَه زیرا که حق سبحانه هر دلی که
بر وصف ارادت تجلی نکند آن دل را استعداد ارادت و طلب حق سبحانه حاصل نشود و نتیجه آن تجلی میل و انجذاب
است بجناب حق سبحانه پس اول بنده واجد تجلی ارادی حق سبحانه شده باشد بعده

طالب و مرید وی گشته و این را تمثیلی است و آن آنست که شخصی در پای منظری میرود
ناگاه صاحب جمالی از بالای منظر روی جلوه کرد و دل وی را ربود و در باطن وی میل
و انجذاب بآن صاحب جمال پیدا شد پس درین صورت وجدان بر طلب و ارادت
مقدم است بعضی سوال کرده اند که چون وجدان مقدم است طلب را چه فائده است
جواب گفته اند که طلب برای استیفای حظ است دیگر آنکه وجدانیکه بر طلب مقدم است
بر وجه اجمال است و فائده در طلب هم آنست که آن اجمال تفصیل یابد و میفرمودند
که قیمت مرد بقدر حرکت مردی که او است بحقائق این طائفه قدس الله ارواحهم
و میفرمودند که کار نه آنست که توجه و مراقبه کنید بلکه کار آنست که همه کارها را
تابع یک مقصود سازید و اورا که خاص در مجموع اشیا پیدا کنید میفرمودند که عمل را
محبوب میباید گرفت نه حضور و جمعیت را زیرا که حضور و جمعیت از مواهب است
و عزیز الوجود است و در تحت اختیار نیست و قصد آن موجب کسل و فتور است بخلاف
عمل که از مکاسب است و در تحت اختیار است و مواظبت بران موجب جمعیت
و حضور است بالخاصیت چنین واقع است که بحضور و جمعیت فتور راه مییابد پس
این دو بیت خواندند بیت خالقا تا این شکم در باطن است ☆ راه جانم سوی تو
نا ایمن است ☆ یا بحکم شرع در کارش فگن ☆ یا بکلی در نمکسارش فگن ☆ روزی
ببعضی از حاضران از روی سیاست میفرمودند که هرگاه شمارا در صحبت ما نسبتی حاصل
شد باز می آید اگر کافی رسید میرود این سهل میباشد کسیکه پیش فقیر خاص از برای
ذوق و حال می آید آنرا محبتی است عارضی نه ذاتی پس این بیت خواندند بیت
در دل چو شراب شوق ما میریزی ☆ باید چو خمار گیرت نگریزی ☆ روزی حضرت

ایشان بمعارف دل آگاه و بذوق لطائف شوق انگیز مشگفتند و یکی از حاضران خود را باهتمام
بآن سخنان در داده بود و شگفت هر چه تمامتر گوش هوش برای استماع آن نهاد
حضرت ایشان فرمودند که شما به میل سخن شنیدن دارید خود در این مضمون آنچه
می شنوید در می باید و از سخن یکی است از گفت و شنید کار نگشاید و میفرمودند که
کلام را اجمالی است بر آنکس که حق سبحانه عنایت کرده است هر گاه ازینجاست که حق سبحانه
انبیا را علیهم السلام بکلام فرستاده نه بتجرید و تصرف و میفرمودند که زبان مرآة دل است
و دل مرآة روح و روح مرآة حقیقت انسانی و حقیقت انسانی مرآة حق سبحانه حقائق
غیبیه از غیب ذات قطع این همه مسافات بعیده کرده بزبان می آید و از آنجا صورت لفظی
پذیرفته بمسامع حقائق مستعدان میرسد و میفرمودند که مجال سخن آنست که مستمع را
از مستمع باز ستانند و مجال نمیدهد سخن را اگر متکلم اولیا پس این ابیات خواندند بیت
سه نشان بود ولی را نخست آن معانی که چو روی او ببینی دل تو بذکر آید
دوم آنکه در مجالس چو سخن کند ز معنی همه را ز هستی خود بخودیش می رباید
سوم این بود که معنی ولی اخص عالم که ز هیچ عضو او را حرکات بد نیاید
و میفرمودند که بعضی اکابر را که ملازمت کردم دو چیز کرامت کردند یکی آنکه هر چه نویسم حکم
بوده قدید و دوم آنکه هر چه بگویم مقبول بود و نه مردود در کره ثانیه که راقم این حروف
یعنی علی بن حسین الواعظ کاشفی بشرف آستان بوسی حضرت ایشان مشرف شد
قصیده مشتمل بمناقب آنحضرت نظم کرده مصدر بلطیفه از معارف صوفیه ساخته بود که بیت
ازان اینست قصیده یار برداشت پرده از رخسار ما أَیْنَ تَمْشُوْنَ یا اُولی الابصار
لمعه آفتاب طلعت او طلعت من مشارق الانوار همه اشیا هلاک این اشراق

همه ذرات محو این انوارها همه را صاف ساخته است این نورها همه را پاک سوخته است
این نارها لمعهٔ اوست در مکین و مکان‌ها جلوهٔ اوست در مبین و بسیارها نسبت
تکرار در تجلی او ها گرچه باشد برون ز حد شمارها لیکن آن از تجدد امثال ها بنماید
بصورت تکرارها جمله ذرات کون آئینه‌هاست ها که دران جلوه میکند رخ یارها
در هر آئینه با آئینی ها بنماید بعاشقان دیدارها گاه مستور در پس پرده‌ها گاه مشهور
بر سر بازارها گاه در پرده می نوازد سازها گاه بی پرده سے دراند تارها پردگی
اوست ما همه پرده‌ها پرده ساز اوست ما همه او تارها تا شود نقش پرده شان
حایل‌ها از تماشای نور آن رخسارها ای ز پندار غیب در پرده‌ها خیز و بردار پردهٔ
پندارها گر درین پرده یار میخواهی‌ها روی دل سوی نقشبندان آرها آن بقیان
بارگاه الست‌ها وان ندیمان صدر صفهٔ یارها همه در بزم شوق شاه نشان‌ها همه
در رزم عشق شاه سوارها همه عالی ذراهٔیان اعلی‌ها شاه ابرار خواجه احرارها
برادر طریقه مولانا موسی که از خص خادمان این آستان و محرمان آن دولت خانه بود
این قصیده را در خلوتی بنظر مبارک حضرت ایشان گذرانید روز دیگر حضرت ایشان
فقیر را مخاطب ساخته فرمودند که در زمان مرزا شاهرخ که در هرات بودیم و اشعار
حضرت سید قاسم قدس سره شهرت یافته بود بعضی جوانان نورسیده امثال این
اشعار توحید آمیز میگفتند که ظاهر آن نبود که حقائق معارف باطنی حضرت سید بود
که منتشر شده از بواطن آنجوانان بی اختیار ایشان سر میزد اگرچه آن سخنان حسب الحال
ایشان نبود لکن چون استعداد ایشان قبول مظهریت آن حقائق و معارف کرده بود
باین سبب ایشان از سائر ابنای جنس امتیاز تمام داشتند و میفرمودند از پیچ

درهری که بیرون دروازهٔ ملک کله پوستین میدوخت یک دو سخن آشنا
شنیدم که از آن بوی تداق این طائفه می آمد و بگین نسبت بوی رعایت ادب چنان
کردم که در هیچ راهی و بازاری قدم من از قدم وی پیش نرفت بجهت عسر آن
دو سخن و میفرمودند که اگر شنوم و دانم که در خطای کافر سخنان این طائفه را بهنجار
میگوید میروم و ملازمت وی میکنم و منت میدارم اول سخنی که در کرّة اولی از حضرت
ایشان در قرشی استماع افتاد این بود که فقیری را مخاطب ساخته فرمودند که یکی
از اکابر گفته است که نحو علمی است که اصول آنرا بیک هفته ضبط میتوان کرد ما آرزوی
می بردیم که چه بودی که درویشی نیز در کتابی نوشته بودی که بیک هفته میتوان
آموخت آنچه مقصود است بسهولت حاصل شدی اما یکی از درویشان گفته است که
درویشی کار آسان است آئینه است روی در ماک درویشی همین است که روی آئینه را
گردانند و در خلوتی خاص بفقیر میگفتند که خلاصه علوم متداوله تفسیر و حدیث و فقه
است و خلاصه آنها علم تصوف و موضوع این علم بحث وجود است که میگویند در
جمیع مراتب الهی و کونی نیست الا یک وجود ظاهر بصور علمیه خود این مبحث بغایت
مشکل و دقیق است و مفصل و مجمل در آن خوض کردن موجب ضلالت و
زندقه است چه درین عالم سگ و خوک و امثال آن از حیوانات خسیسه و انواع نجاسات
و قاذورات بسیار است اطلاق وجود برانها کردن در غایت قباحت و شناعت
و مستثنی ساختن آنها موجب خرم قاعده و خلاف اصطلاح این طائفه است پس
واجب براو کیا آنکه بتصفیه مرآت حقیقت خود از نقوش کونیه مشغول شوند و از آن شغل
با مری دیگر نپردازند تا وقتیکه بواسطه تزکیه و تصفیه محل پرتو نور وجود به لطیفه مدرکه

تا ابد و همعنی چنانچه بهشت روی نماید در کرهٔ ثانیه در قریه کاشان که دهی است
از ولایت قرشی بر جانب بخارا در صحبت خاص فقیر را مخاطب ساخته این
ابیات خواندند بیت تو مباش اصلا کمال این است و بس ‖ رو در و گم شو وصال
این است و بس ‖ ای کمان و تیرها برساخته ‖ صید نزدیک و تو دور انداخته
نحن اقرب گفت من حبل الورید ‖ تو فگندی تیر فکرت را بعید ‖ بعد از آن التفات
کرده سخنان بسیار فرمودند که بعضی از آن این است که تا تو آمده بکمال تو نپرداختیم
اما باید که این را دانی که بسیار چیزها که می‌باید از تو رفته اند و بسیار چیزها که
می‌باید بجای آن نشسته لیکن تو از آن خبر نداری و بر سبیل تمثیل فرموده‌اند
که خربزه چون از گل بیرون آمد و قصد مرتبهٔ پختگی کرد در هر آنی پاره خامی از وی
بیرون رود و پختگی بجای آن می‌آید و وی از آن خبر ندارد و هیچ حسی ادراک
آن نمی‌تواند کرد و اگر دهقان او را گوید که بسی خامی از تو رفته است و بسی
پختگی بجای آن نشسته است وی باور نخواهد کرد لیکن چون بمرتبهٔ پختگی رسد و
در خود نظر کند خود را از سر تا پای پخته بیند داند که دهقان راست گفته است و
در اثنای این سخنان بر حضرت ایشان گریه عظیم غالب شده بود از چشمهای مبارک
ایشان دانه دانه اشک میریخت غالباً سبب گریه در وقت آن مخاطب بود که
بطریق انعکاس از حضرت ایشان ظاهر گشته بود والله اعلم و در کرهٔ اولی که بشرف
ملازمت آنحضرت رسیده شده پرسیدند از کجایی گفتم مولد سبزوار است واما در هری
نشو و نما یافته‌ام تبسم کردند و بسبیل انبساط فرمودند که سستی سبزوار افتاده و در سایه
دیواری نشست بعد از لحظه سر بالا کرد رافضی را دید که بر سر دیوار نشسته است

و پایها فرو آویخته است و نام ابوبکر و عمر رضی الله عنهما برای اهانت ایشان بر کف پای خود نوشته سنّی را غیرت دین در حرکت آمد کاردی بکشید و چنان بر کف پای وی زد که از پشت پای وی سر بر کرد رافضی فریاد کرد که یاران در یابید که خارجی مرا کاردی زده است وی دید که دران آزد حام و غوغا تلف میشود حیله انگیخت و گفت مرا بگذارید که حال خود گویم من از جنس شما ام خواستم که درین سایه دیوارے لحظه استراحت نمایم چون نشستم و ببالا نگاه کردم و دیدم که شخصے ناخنهای را که من هرگز نمیتوانم دید آورده بالای سر من داشته است مرا بغایت ناخوش آمد آن بود که کارد زدم تا وی آن ناخنهای را از سر من دور کند روافض که از وی این سخن شنیدند دست وی بوسیدند و بر وی آفرین کردند و وی بآن حیله از وی خلاص یافت انگاه آنحضرت تبسم کنان فرمودند که شما از چنین شهرے بوده اید بعد ازان فرمودند که یکی از مشایخ ما بارض رفضه رسید جمعی از غلاة و سفهای ایشان برکنار قافله شیخ آمده زبان بسبّ ابی بکر صدیق رضی الله عنه بکشادند و ناسزا گفتند اصحاب شیخ دران مقام شدند که ایشان از جبر و منع کنند شیخ فرمودند که ایشان را مرنجانید ایشان نه ابوبکر مرا دشنام میدهند ابوبکر ما دیگر است و ابوبکر ایشان دیگر است ایشان ابوبکر موهوم خود را که خلافت بی استحقاق گرفت و با حضرت صلی الله و سلم و اهل بیت وی نفاق داشت دشنام میدهند و ناسزا میگویند آنچنان ابوبکر را ما نیز دشنام و ناسزا میگوییم روافض این سخن از شیخ شنیدند متاثر و متنبه گشته از طریق باطل خود برگشتند و بر دست شیخ توبه کردند بعد ازین سخنان حضرت ایشان از فقیر پرسیدند که پدر تو بچه کار است و چه نام دارد گفتم واعظ است و مولانا حسین نام

دارد و فرمود که من صفت وی شنیده ام میگویند بسی فضائل و کمالات دارد و مواعظ
وی مقبول خواص و عوام است پس فرمودند که مولانا شهاب الدین سیرافی
علیه الرحمة که استاد شیخ زین الدین خوافی بودند بسمرقند آمده اند و خواسته اند که
در مسجد جامع وعظ گویند خدمت مولانا محمد عطار سمرقندی که از کبار طبقهٔ خواجگان
اند و به کمال علم و تقوی و زهد و ورع آراسته بوده اند و نسبت قوی و لطافت
تمام داشته اند در آن مجلس حاضر بوده اند خدمت مولانا شهاب الدین در وقت
برآمدن بمنبر پایه منبر را بوسه داده و بمنبر بالا رفته اند خدمت مولانا محمد چون آن صورت
مشاهده کرده اند فی الحال از مجلس برخاسته و بیرون آمده و مولانا شهاب الدین
سخن ناگفته از منبر فرود آمده اند و در عقب ایشان رفته استفسار نمودند که از من چه
بی ادبی در وجود آمد که شما بیرون آمدید و در مجلس ننشستید ایشان فرمودند
که ما علی الدوام خاطر مشغول میداریم و سعی و اهتمام می نمائیم که هیچ نوع بدعتی
در میان مردم نماند شما این بدعت را از کجا آوردید که در حین برآمدن بمنبر پایهٔ منبر
بوسیده اید این در کدام کتاب و سنت است و کدام از ائمه سلف این کرده اند
از امثال شما مردم و انشستند که این امر واقع شود و بودن ما را در آن مجلس مصلحت
نیست حضرت ایشان فرموده اند که خدمت مولانا محمد عطار همه وقت در اتباع
سنن و دفع بدع بجد کمال مبالغ بوده اند و فرزند ایشان مولانا حسین را ملاحظه نمایی
خوب در دین و ملت شل و الدشریف خود بسیار بوده است چون راقم این حروف
از ملازمت حضرت ایشان بخراسان آمد و بمجلس وعظ خدمت والد رسید دید که
در وقت برآمدن بمنبر پایهٔ منبر را بوسیدند چون بخانه آمدند این حکایت مولانا شهاب الدین

و مولانا محمد عطار سمرقندی را که از آنحضرت شنیده بودم بوالدیسر عرض کردم گریستند و
گفتند که این نصیحتی است که حضرت ایشان بزبان تو بمن فرستاده اند و دیگر در امتثال
این امور ملاحظهٔ احتیاط تمام لازم گرفتند و از حرکات قبل بر سر منبر دست و
پا زدن باز ایستادند حضرت ایشان گاه گاه بتقریب وعظ و واعظی در اثنای صحبت
و مراعات حسن التفات با این فقیر از اکابر واعظان که دیده بودند نقلها میفرمودند
بعضی از آن در ذکر درویش احمد سمرقندی ایراد یافته و میفرمودند که وعظ دو کس
در سمرقند مرا خوش بسیار آمده یکی وعظ خدمت سید عاشق و دیگر وعظ خدمت
مولانا ابوسعید تاشکندی و فرمودند که خدمت سید مردی مرتاض بوده اند دائم
اثر گرسنگی و تشنگی لب از خدمت سید ظاهر بود ایشان بسیار وعظ پخته خوب میگفتند
در کنار مجلس ایشان بر پای می ایستادم آثار ریاضت و مجاهده از ایشان بغایت
ظاهر میشد و انوار طاعت و عبادت از بشرهٔ ایشان لائح بود و میفرمودند
که عزیزی خواب دیده بود که جمعی کثیر ایستاده اند و میگویند که حضرت موسی کلیم الله
می آیند آن عزیز گفته من نیز رفتم گفتم من هم ایشانرا ببینم چون آمدند سید عاشق
بود حضرت ایشان فرمودند سید با آن شهرت بود که ایشان را چنین بیند میفرمودند
اول بار که بهری رفتم بزیارتگاه رفته بودم و سه روز باشیدم بعد از صحبت
بده مولانا شمس الدین محمد سنگردی رسیدم و وی از علمای متقی بود و از مریدان
شیخ شاه قرشی رحمهما الله تعالی در مسجدی وقت نماز شام بالفعل کس نبوده با
روز دیگر علی الصباح وعظ فرمودند مرا آنجا بسیار خوش آمد و کسی از مردم تاشکند
همراه من بودند نخواستم که ایشان بسبب من آنجا توقف کنند بشهر آمدم و بعد از

دو روز رفتم و یک هفته باشیدم دران مسجد اکثر اوقات از اصحاب طاعات جمع میبودند روزی خدمت مولانا شمس الدین محمد وعظ میگفتند دران وعظ بسیار میگریستند گوش داشتم که سبب گریه ایشان چیست فرمودند که مرزا شاهرخ را پادشاه مسلمان میگویند شنیدم که دیوانگوهر سیاه را که کنیزکی متهم کردند که فرموده است تا وی را از مناره انداختند خالی ازان نیست که بموجب شریعت ثابت شده یا نه اگر ثابت شده دره میبایدزدن یا رجم کردن و اگر ثابت نشده بی جهت مسلمانی را باین نوع چرا کشتند بعد از اثبات از مناره انداختن مشروع نیست بسبب آنکه این حکم از مرزا شاهرخ بحسب شریعت واقع نشده بود خدمت مولانا بسیار متألم شده بودند بی اختیار میگریستند حال بزرگان دین چنین بوده است غم دین و ملت برایشان زیاده از غمها بوده است و میفرمودند که شیخ ابو عثمان حیری از شیخ خود خواجه ابو حفص حداد قدس سره استخاره کرد که خلق را وعظ گوید و نصیحت کند شیخ فرموده باعث برین داعیه چیست گفت شفقت بر خلق پرسیدند که شفقت تا چه حد گفت اگر عوض همه عصات امت محمدی صلی الله علیه وسلم مرا بدوزخ برند راضیم که ایشان خلاص شوند شیخ فرمودند همچنین کس را میرسد که نصیحة خلق کند پس اجازت دادند و در پای منبر وی نشستند و وی افتتاح مجلس کرد و درآن اثنا سائلی برخاست و جامه خواست شیخ ابو عثمان فی الحال جبه از بر کشیده بوی داد شیخ ابو حفص بانگ بر شیخ ابو عثمان زد که انزل یا کذاب شیخ ابو عثمان سخن تمام ناکرده از منبر فرود آمدند و شیخ رفت و گفت از من چه کذب ظاهر شد شیخ فرمودند گفته بودی که باعث بر نصیحت و موعظت شفقت بر خلقست هیچ

اگر ترا برادران مومن شفقت بودی توقف کردی تا فضیلت احسان و ثواب آن یکی از ایشان را میبود طریق آن بود که صبر کنی اگر احسان از کسی در وجود نیامدی و آن سائل محروم ماندی بعد از ان تو اقدام بر آن چیز کردی روزی فقیر راقم این حروف را بخاطر گرفت که اگر وقتی از اوقات وعظ خواهم گفت بر زبان مبارک ایشان دران باب سخن گذرد و به این نیت بمجلس آنحضرت در آمدم بعد لحظه فرمودند که شخصی پیش یکی از بزرگان دین رفت و گفت میخواهم که وعظ گویم بچه نیت گویم آن بزرگ ویرا عجب جوابی گفته است فرمودند که نیت در معصیت نافع نیست این جواب صحیح است زیرا که پیش از وقت سخن گفتن و نصیحت کردن معصیت است پس فرمودند که ازین سخنان معلوم میشود که درجه سخن بسیار عالیست بعد ازین فرمودند که اکنون نقل کلام میکنیم بآنکه وقت سخن گفتن کی است و اکابر طریقت را درباب وقت موعظت و تذکیر سخن بسیار است بعضی فرموده اند که وقتی سخن گفتن روا است که متکلم بآن درجه رسیده باشد که زبان او نائب دل گشته باشد و دل او نائب حق سبحانه تعالی و میفرمودند چون زنگ نفوس کونیه از آئینه نبوده بدرکه زدوده شود محاذی او جز ذات هیچ نیست میفرمودند هر که عمل از کامل مکمل فراگیرد مواظبت و مداومت بران سبب وصول بمقامات عالیه است میفرمودند بدفع اخلاق ذمیمه مشغول شدن مشکل است با چیزی از اعمال باطنی بر خود میباید گرفت بانتظار میباید شد که یکبار او می ظاهر شود و مر او را از همه خلاص گرداند و میفرمودند که یاران ما باید که یکی از دو امر اختیار کنند یا آنکه از وجه حلالی قبول نمایند و بذکر مشغول شوند و در مجموع مشغولیها خود را نگاهدارند چنانچه طریقه خواجگان است

و طعامیکه بغفلت پزند از آن آب وضو ساختن و از آن طعام خوردن ظلمت غفلت در
باطن پیدا شود و خدمت مولانا لطف الله که از مقربان اصحاب بوده گناه آن غلامان را
درخواست کردند حضرت ایشان عفو کرده بطهارت خانه رفتند و میفرمودند که بهر اختیار بعضی
از صوفیه آواز نی را از آنست که آن بزرگواران نظر بر اصل مقصود داشته اند و بصفای
فطرت دریافته اند که مقصود اصلی آنست که حقیقت انسانی را از قیود بشریت ها رهائی
حاصل شود و از استماع آواز نی ایشان را این معنی حاصل میشده است بنا بر آن اختیار
کرده اند و حکمت در آنکه بعضی ائمه جائز نداشته اند آن تواند بود که چون نی را ارباب
هوا و بدعت اخذ کرده اند و شنیدن آن از شعار و دثار خود ساخته اند این بزرگواران
از تشبه بایشان ترک شنیدن آن کرده اند و از مقصود در گذشته اند بسبب تکلف
در تحصیل نسبت جمعیت باسباب دیگر کرده اند روزی در مجلس ایشان شخصی خود را به
تحصیل نسبت بیخودی و کیفیت استغراق پیدا ساخت حضرت ایشان متوجه وی شده این بیت
خواندند بیت گر مرا بهمت هستی که در طریقه ما را نشانهاست از آن نشانه ولی ایشان
و میفرمودند تا آن زمان که نسبت مرید قوت نگرفته است و دران تمکن نشده است باوی
مدارا و مواسا میکنند و جانب او میپرهیزند و مواخذه نمی نمایند آنچه از وی میرسد از
اخلاق و افعال نا ملایم تحمل میکنند اما چون نسبت وی قوت گرفت و او را یقین با طریق
حاصل شده کار با او افتاد باید که در مهر نفس پاسبان احوال بود تا چیزی از وی صادر نشود
که سبب گرانی و کراهت خاطر گردد و اگر از وی امری در وجود آید مواخذه میکنند و سیاست
مینمایند و میفرمودند که بعضی گفته اند که شیخ باید که مرید را تواند خورد و شیخی که چنین نبود
وی را شیخی نرسد مرید خوردن را این معنی است که شیخی باید که چنان باشند که در باطن مرید

تصرف کنند و اخلاق ذمیمه وی را بتوانند خورد لیکن نابود نتوانند کرد و اخلاق حمیده
بجای آن اثبات توانند کرد و او را بدرجه حضور و آگاهی توانند رسانید روزی حضرت
ایشان با اصحاب می‌گفتند که ما اندازه شما که به نسبت شما است بسیار زیاده تصرف واقع نشده
هر بار بیرون رفته اید و ضایع کرده اید کسی را که دانگی نور از پیشگاه کرامت کرده اند باید که
با آن نور مصلح خود سازد و با آن نور ظلمت خود را ببیند و خود را از میان بردارد و منفی شوند
که چند روزی که من در حیاتم سعی بکنید که خدا بین بشوید که خواهید شد این صحبت و وقت
را غنیمت شمارید که پشیمان خواهید شد و پشیمانی سود نخواهد داشت وقتی که حضرت
ایشان فقیر را طریق رابطه اشارت فرمودند این بیت خواندند بیت
جای کن در اندرون تنها خویش را ٭ دور کن ادراک غیر اندیش را پس فرمودند یعنی
دور کن ادراک غیر این اندیشه را در دل هر دم جا کنی یعنی همگی خود متوجه آن باشی
که خود را در دل هر دم که عبارت از مشایخ طریقه است جای سازی چنانچه طریقه خواجگان است
که در هر نفس پاسبانی باید کرد تا چیزی واقع نشود که سبب کراهت خاطر پیر گردد تا پاسبانی
رسد که همه مراد او مراد پیر باشد و پیر مراد او و بسبب این پاسبانی بسعادتی مشرف
شود که فوق آن متصور نیست و آن فنا فی الشیخ است فقیر در مجالس صحبت بسیار
در روی مبارک حضرت ایشان نگریستی روزی مرا مخاطب ساخته فرمودند که شخصی
در چهره مبارک حضرت خواجه بهاء الدین قدس سره بسیار می‌نگریست حضرت خواجه فرمودند
که بسیار در روی ما نظر مکن تا دل بیاوندی پس حضرت ایشان این مصرع خواندند مصرع
دیوانه شود هر که به بیند رخ یار را بعد از آن فرمودند که توجه مرید باید که در میان دو
ابروی پیر باشد و پیر را در مجموع اوقات و احوال مطلع و حاضر خود داند تا بهیبت و عظمت

در و تصرف کرده هرچه ملائم حضور روی نسبت از باطن مرید رخت بندد و از رعایت این معنی
بجائی رسد که حجاب از میان پیر و مرید مرتفع شود و مجموع مرادات و مقاصد پیر بکلیات
احوال و مواجید وی معاینه و مشاهده مرید گردد و مصرع انکار و ولایت است کنون تا کرا
رسیده و میفرمودند که طریق خلاصی از گرفتاری بخواطر ردیه مقتضای طبیعت یکی از
سه چیز تواند بود اول آنکه عملی از اعمال خیر بر خود گیرد از آنچه این طایفه مقرر کرده اند
و طریق ریاضتی اختیار کنند دویم آنکه حول و قوه خود را از میان بردارد و بداند که او از آن
جمله نیست که خود را بخود از این بلیه خلاص تواند کرد و بر سبیل نیاز و افتقار بدوام تضرع
و انکسار بجناب حق سبحانه رجوع نماید باشد که حق تعالی او را خلاصی از این بلیه کرامت
فرماید سوم آنکه مستمد از باطن و همت پیر باشد و وی را قبله توجه خود سازد و بعد از این تقریر
از حاضران پرسیدند که از این سه طریق کدام بهتر است هم خود فرمودند که استمداد از همت
پیر و توجه بوی بهتر است زیرا که طالب خود را از توجه بحق سبحانه حاجز دانسته پیر را وسیله
این توجه و وصول بجناب حق سبحانه گردانیده است یعنی بحصول نتیجه اقرب است
آنچه مقصود طالب است بر این زودتر متفرع شود که همیشه مستمد از همت پیر باشد و
میفرمودند که هر که با یکی از این طایفه می نشیند باید که جهدی کند تا از حقیقت وی
خبردار شود و بعد از این این سه بیت از مثنوی خواندند ع من بهر جمعیتی نالان شدم
جفت حالان و خوش حالان شدم هر کسی از ظن خود شد یار من و از درون من
نجست اسرار من سر من از ناله من دور نیست لیک چشم و گوش را این نور نیست
روزی در تعلیم اهل صحبت میفرمودند گرسنگی پیر و بیداری پیر و ماغ را منحرف و ضایع
میسازد و از ادراک حقایق و دقایق باز میدارد و از این جهت است که در کشف بعضی

از اهل ریاضت غلط‌ها واقع شده است کسی را بیداری قسر می‌کنند که در آن بیداری بهره‌ور
و فرحی دارد و از آن بهره‌ور و فتح کار خواب می‌کنند و دماغ را از خواب نگاه میدارد و پس فرمودند
که خواجه علاءالدین غجدوانی می‌گفتند که روزی حضرت خواجه بزرگ بهاءالدین قدس سره
بطواویس آمدند با جمعی از اصحاب و تجدد والت بود هم یار را طلبیدند آمدیم چون شب نزدیک
رسید شیخ محمد ورزی طواویسی را که از جمله مخلصان و خدام ایشان بود حاضر آمدند و گفتند
یاران را ببرید و خدمت کنید با منزل شیخ محمد رفتیم بعد از آن نماز شام حضرت خواجه آنجا
آمدند و بر کنار صفه نشستند و پای مبارک فرو آویختند و شیخ محمد را طلب کردند و پرسیدند
که برای یاران چه خواهید پخت شیخ محمد گفت مرغکی و کرنجکی در خاطر دارم فرمودند که
مرغ را آرید تا ببینیم که فربه است یا لاغر شیخ محمد مرغ را آوردند حضرت خواجه پای او را
بدست مبارک خود گرفتند و ملاحظه کردند و فرمودند که نیک است این اصحاب را گفتند که
طعام را خورید و شب خواب کنید و چون صبح شود پیش ما آئید پس برخاستند و رفتند
و ما شب آنجا باشیدیم و طعام خوردیم و خواب کردیم و صبح باتفاق یاران بملازمت ایشان
رفتیم و میفرمودند که ذکر نیابت بیشه است که بآن غار خواطر را از راه دل می‌برند و میفرمودند
که کار آنست که استغراق در ذکر شود بر وجهی که او را نه ذوق بهشت باشد و نه خوف دوزخ
خواب و بیداری برایکسان شود و شیطان را خود چه زهره که گرد این بزرگوار گردد و میفرمودند
اگر سکوت در صحبت برای حفظ آگاهی بحق سبحانه باشد و ملاحظه آنکه لغوی گفته نشود آن صحبت
بهشت است و در آیه کریمه لَا یَسْمَعُونَ فِیهَا لَغْوًا اشارتی بچنین صحبت واقع است کسانی را
که دل گرفتار محبوب حقیقی شده است در همه حال عمل ایشان با حضرت و بکار او مناجات است و
میفرمودند که نزد محققان حق سبحانه آنست که هیچ وجه مدرک و مفهوم نشود در ظرف

ادراک وحی مسدود است و عقل کامل آنکه بهیچ وجه از طلب ادراک وحی نیارامد
پس برین تقدیر سکون و آرام از مقتضای عقل نباشد و دست وا رو د وست
این آشفتگی یا کوشش بیهوده به از خفتگی اند و میفرمودند که ارواح انسانیه در جوار قدس
همیشه در مشاهده بودند چون باین عالم شان آوردند و محبوس قفس ناسوتی گردانیدند بواسطه
تعلق با بدان مشغول محتاج الیها ابدان شدند از مسکن و ملبس و مطعم و غیر آن و بعضی را
با وجود این شغل اضطراب و میل رسیدن بمقر اصلی خود غالب آمد و تمتعات بهیمی مستلذات
طبیعی مانع توجه ایشان بمقر اصلی نشد از کجا معلوم که مقصود از وجود انسانی حصول
آن اضطراب نیست اگرچه مقصود را مردم نوعی دیگر بیان کرده اند و میفرمودند عبادت
عبارت از انست که باوامر عمل کنند و از نواهی اجتناب نمایند و عبودیت عبارت
از دوام توجه و اقبال است بجناب حق سبحانه تعالی و میفرمودند که در بعضی کتابها فرق
میان عبادت و عبودیت چنین کرده اند که عبادت ادای وظائف بندگی است بموجب
شریعت و عبودیت حضور و آگاهی دل است بر نعت تعظیم و میفرمودند که مقصود از
خلقت انسانی تعبد است و خلاصه تعبد آگاهی است بجناب حق سبحانه در همه احوال
به نعت تضرع و خضوع و میفرمودند که شریعت است و طریقت است و حقیقت است
شریعت اجرای احکام است بر ظاهر و طریقت تعمل و تکلف است در جمعیت باطن و حقیقت
رسوخیت درین جمعیت و میفرمودند که معراج دو نوع است معراج صوری و معراج
معنوی و معنوی نیز دو نوع است اول انتقال کردن از ماسوی بحق سبحانه و میفرمودند
که سیر دو نوع است سیر مستطیل و سیر مستدیر سیر مستطیل بعد در بعد است و سیر مستدیر
قرب در قرب سیر مستطیل مقصود از خارج دائره خود طلبیدن است و سیر مستدیر

اگر دل خود گشتن بمقصود را از خود جستن فرموده‌اند که علم دو است علم وراثت و
علم لدنی علم وراثت آنست که مسبوق بعملی باشد چنانچه حضرت رسول صلی الله علیه وسلم
فرموده است مَن عَمِلَ بِمَا عَلِمَ وَرَّثَهُ اللهُ عِلمَ مَا لَم یَعلَم و علم لدنی آنست که مسبوق بعملی نباشد
بلکه بسابقه عملی حق سبحانه بمحض عنایت بی علت تعلمی خاص از نزد خود بنده را مشرف
گردانیده کما قال سبحانه وَآتَینَاهُ مِن لَدُنَّا عِلمًا و فرموده‌اند اجر نیز دو است اجر ممنون و اجر
غیر ممنون اجر ممنون آنست که در مقابله عملی نباشد بلکه بمحض موهبت بود و اجر غیر ممنون آنکه در مقابله عملی باشد
و فرموده‌اند که فرق است میان عالم و عارف مثلا کسیکه عالم بمسائل نحوی و ارد که عبارات از قواعد نحویه است که فاعل
مرفوع است و مفعول منصوب ویرا عالم بعلم نحو گویند نه عارف اما عارف بعلم نحو آنرا
گویند که هر یکی از مسائل بی‌نهایه تکلف و توقف و تحمل خود استعمال کند همچنین عالم بعلم
توحید گویند کسی را که توحید وی بسبب علم است یعنی اعتقاد کرده است وحدت افعال
و صفات و ذات را در دل خود قرار داده که لا فاعل فی الوجود الا الله همچنین کسی را
عالم بعلم توحید گویند و اگر در حین ظهور هر یکی از افعال و اوصاف در مظهر خود و غیر خود
بی تحمل و تکلف بیابد که فاعل حق است او را عارف گویند و اگر همین معنی را تحمل
بیابد یعنی بقوت ایمان ویرا متشبه گویند روزی بسبیل تمثیل میفرمودند که مرغان
اتفاقی کردند تا خود را بسیمرغ رسانند هر یکی در میان راه بعذری باز ماندند اما هر یک را
که از سیمرغ چیزی بود بسیمرغ رسید و میفرمودند که مردم تصور کرده اند که کمال در
انا الحق گفتن است کمال در آنست که انا را از پیش بردارند و هرگز یاد وی نکنند
و میفرمودند که اصل کار بی پیوند نیست پس فرمودند که پیش من هیچ شعری بهتر ازین
رباعی نیست که پهلوان محمود پوریار گفته است رباعی جانا بقمارخانه رندی چند انه

باهم و هم که عمرها که چه بودند بار رندی چند اند کس ندانند چند اند با بی‌نسیه و نقد هر دو عالم
خسند ند بابعد ازان فرموده‌اند اگر کسی حقیقت معنی لا اله الا الله را دانند ازین سخن حقیقت
دانند که پهلوان محمود گرفتار هیچ قیدی نبوده است و تجلی ذاتی مشرف بوده روزی
بعضی از خدام اصحاب را مخاطب ساخته سخنان میفرمودند درین اثنا گفتند حاصل آنکه
سعی میباید کرد تا دل را توجه دائمی بحق سبحانه حاصل شود و بعد ازان تواند بود که ویرا
آگاه سازند بآنمعنی که این توجه از دست اوست و آن توجه را در میان هیچ مدخلی نبوده است
و میفرمودند که فنای مطلق را معنی نه آنست که صاحب فنا را با وصاف و افعال خود
شعور نباشد بلکه معنی وی آنست که نفی اسناد اوصاف و افعال کند از خود بطریق
ذوق و اثبات کند مر فاعل حقیقی را جل ذکره آنکه صوفیه گفته‌اند نفی با اثبات جنگ ندارد
بآنمعنی است و فرمودند مثلاً این جامه که من پوشیده‌ام عاریتی است مرا علم نیست بآنکه
این عاریت است و ازین سبب که من آنرا ملک خود دانم بآن تعلق داریم ناگاه مرا علم شد
بآنکه این جامه عاریتی است فی الحال تعلق من از جامه منقطع شد و حال آنکه تلبس من
بآن جامه بالفعل واقع است جمله صفات را برین قیاس باید کرد که همه عاریت اند تا دل از
ما دون حق سبحانه منقطع شود و پاک و مطهر گردد و میفرمودند وصل پیش ما آنست که
دل را بجناب حق سبحانه نسبت آگاهی حاصل شود بسبیل ذوق و از غیر وی ذهولی دست
دهد و چون این نسبت متصل گردد بدوام وصل مشرف گشته است آنچه از خوردی
مستعد ماست این نسبت و میفرمودند وصل بحقیقت آنست که دل بحق سبحانه جمع شود
بسبیل ذوق چون این معنی دائم شود آنرا دوام وصل گویند نهایت این است و آنکه
حضرت بهاء الدین قدس سره فرموده‌اند که ما نهایت را در بدایت درج میکنیم

مراد ما همین است و آنکه فرموده اند ما واسطهٔ وصول بیش نیستیم انتها منقطع می باید شد
و بمقصود باید پیوست همین وصل است و فرمودند اگر این نسبت را نزد شما قدری بودی
بابستی سنگها را بر سر خود برداشتی و میفرمودند هرگاه شما در صحبت من واصل شدید مرا از میان
و حق را سبحانه از آن چه و فرموده بسیار است که ما در غم خلق ایم و خلق بواسطهٔ ما در شادی
اگرچه این شرک است که کسی خود را چنین کلان سازد اگر وی خراب شود عالم خراب شود
لیکن ما چه کنیم کُلَّ یَوْمٍ هُوَ فِیْ شَانٍ ما را بی ما چنین کلان ساخته اند و میفرمودند که اگر
ذکر بر وجهی ملکه شود که دل همیشه حاضر بود و ذاکر درین حضور ملتذ باشد از ابرار است
و وی را حاضر مع الله میتوان گفت اما واصل مع الله نمیتوان گفت واصل آنست
که استشنا و حضور از وی منتفی گردد و حاضر حق را سبحانه واند بذات خود و میفرمودند نهایتی
که اولیا بآن میرسند آنست که مشاهده از ایشان غائب نشود یا آنکه مشاهده از ایشان
غائب شود از غایت استغراق در مشاهد حقیقی و میفرمودند که تجلی کشف است و ظهور ردای
بردو گونه تواند بود یکی کشف عیانی و آن مشاهدهٔ مقصود است بچشم سر ازدرای انجزام
دوم آنکه بتوسط کثرت احضار یا غلبهٔ محبت آنچه غائب است کالمحسوس شود زیرا که از خواص
محبت است که غائب را کالمحسوس گرداند این است نهایت اقدام ارباب کمال در دنیا
میفرمودند که آیا نهایت این کار حضور و مشاهده است یا فنا و نیستی آنچه فهم میشود
از کلام بعضی اکابر این است که نهایت حضور و مشاهده باشد لیکن در واقع نهایت
فنا و نیستی مینماید زیرا که گرفتار حضور و مشاهده نیز گرفتار غیر است و میفرمودند که
شهود را دو معنی است یکی شهود ذات مقدس متعرا از ظهور در لباس مظاهر و
شهود دیگر آنست که آن ذات مقدس را از پردهٔ مظاهر مشاهده کنند بی وصف

همگی بلک به لفت یکی و یگانگی و این شهود در اصوفیه شهود و احدیت در کثرت می نامند
وحضرت رسول صلی الله علیه وسلم بعد از بعثت درین شهود بوده‌اند و مستغرق بوده‌اند عجب دارم
از کسی که گفته است مصرع منگر که که میگوید بنگر که چه میگوید بایستی که چنین گفتی منگر که چه میگوید
بنگر که که میگوید یعنی قائل و متکلم از پردهٔ مظاهر حق است سبحانه و می‌فرمودند که
حق سبحانه عنایت فرموده چیزی چند از صفات به بنده نسبت کرده و او را بآن بستوده
ساخته و وعده و وعید را برآن متفرع گردانیده و کمال بنده جز آن نیست که غایت
سعی بجا آورده و همگی و تمامی خود را در سلوک طریقهٔ مستقیمه صرف کرده خود را آنجا
رساند که داند که آنچه او را حق سبحانه بآن منسوب ساخته از آن او نیست درویشی
همین است لیکن مردم آنرا دور و دراز گردانیده اند روزی یکی از اعزه در مجلس
حضرت ایشان پرسید که اکابر صوفیه گفته اند که وجودی غیر وجود حق و هستی مطلق نیست
و ظاهر از پردهٔ مظاهر یکیست بنابرین تحقیق مخالفت و منازعت اهل اسلام با اهل کفر
از برای چیست حضرت ایشان باین دو بیت مثنوی جواب آن عزیز گفتند
چونکه بیرنگی اسیر رنگ شد ٭ موسیی با موسیی در جنگ شد ٭ چون به بیرنگی رسی کان
داشتی ٭ موسی و فرعون دارند آشتی ٭ و می‌فرمودند که واقفان سر قدر متحیرند
یعنی بعد از علم بآنمعنی که مجموع مدد هم اند و ظاهر بصور مجموع اوست بیاسوده‌اند
همچون آبیکه در انهار و جداول است بعد از آنکه دانست که از انبساطات بحر محیط است
او را التذاقی و ذوقی برسیدن باصل خود که محیط است حاصل شده و در راحت افتاد بیت
چون بدانستی که ظل کیستی ٭ فارغی گر مرده‌ای و گر زیستی ٭ پوشیده نماند که خبر ازین
کلمات قدسیه و انفاس نفیسه که مذکور شد بسی حقائق و معارف بلند و دقائق و

ولطائف ارجمند که از حضرت ایشان در خلال احوال استماع افتاد و بواسطه فتور قوت
حافظه وظهور امور مانعه ضبط عبارات و اشارات آنحضرت دست نداد اما بعضی ابیات
و اشعار که در اثنای معارف لطائف شعار بزبان ایشان گذشت بر لوح ضمیر
مرتسم بود در آئینه خاطر منقش گشته و آن این است وقتیکه خواجه محمد یحیی را العلو همت
امر میفرمودند این مصرعه خواندند مصرع چون بلندگان سوی بالا خبر کن ۱۲ وقتیکه بیان ترک
هستی و خود پرستی میفرمودند خواندند مصرع یک قدم بر فرق خود نه وان دگر در کوی دوست ۱۲
وقتیکه بیان مرتبه معیت و از ذکر جهر منع میفرمودند خواندند مصرع نعره کم زن که نزدیکست
یار ۱۲ وقتیکه بیان تفاوت قابلیات میفرمودند خواندند مصرع بقدر روزنه افتد بخانه نور قمر ۱۲ در بیان آنمعنی که عشق و محبت موجب ظهور حقائق و معارف است این بیت
خواندند بیت گر عشق نبودی و غم عشق نبودی ۱۲ چندین سخن خوب که گفتی و شنیدی ۱۲
در بیان آنمعنی که آگاهی دوام بترک مالوفات و مانوسات باز بسته است میفرمودند که
در یکی از رسائل شیخ خاوند طهور است این بیت بیت مارا خواهی همین حدیث
ما کن ۱۲ خود با ما کن ز غیر ما خود واکن ۱۲ وقتیکه بطریق توجه بوجه خاص اشارت میکردند
این بیت خواندند بیت آن وارد آن نگار که آن نیست هر چه هست ۱۲ آنرا طلب کنید
حریفان که آن کجاست ۱۲ در بیان آنمعنی که بعد صوری اهل رابطه را مانع قرب معنوی
نیست میخواندند بیت گمان مبر که برفتیم و مهرت از دل رفت ۱۲ بخاک پای عزیزت که
همچنان باقیست ۱۲ در بیان غنای ذاتی حق و عجز خلق از ادراک حقیقت او میخواندند بیت
دلال غمش ز غیبت جانبازان ۱۲ دیده نه زد لغزه و فریاد که صد جان بجوی داد ۱۲ در بیان
آنمعنی که اهل ظاهر از حقیقت عشق بیخبر اند میخواندند بیت عشق را بوحنیفه درس نگفت ۱۲

شافعی را در روایت نیست ۵ در بیان ضعف ارادت طالبان میخواندند بیت
تکرار یاب دل رفتند و شهر عشق شد خالی ۵ جهان شمس تبریز است کو مردی چو مولانا
در بیان آنمعنی که بسی کسان را بواسطهٔ التفات این طایفه ذوقی حاصل شده بود و بواسطهٔ
ترک ادبی آن ذوق نماند میفرمودند بیت هرچه بودی داوت آمده بود ۵ هم چو شغو
کج باختی کسی چه کند ۵ در ترغیب بصحبت و منع از عزلت میخواندند بیت سنگ تنها گرچه گوهر
با کلوخ آمیزند ۵ که در ترکیب باشد نفع بسیار ۵ در بیان آنمعنی که صفات بشری و مقتضیات
طبعی ارباب کمال و اصحاب نفوس قدسیه را از شهود آنچه مقصود ایشان است مانع و مزاحم
نمیشود این قطعه خواندند قطعه موسی اندر درخت آتش دید ۵ سبز تر میشد آن درخت
از نار ۵ شهوت و حرص مرد صاحبدل ۵ این چنین دان و آنچنان انگار ۵ در بیان شکایت
از قید بشریت میفرمودند که بر در شیخ ابوبکر قفال شاشی نوشته دیدم بیت دانی
چه حکمت است که فرزند از پدر [illegible] در جهان
که هیچ جز او نیست ۵ در محبت وجود تو آورده است ۵ وقتیکه بیان [illegible] رابطه میکردند
این ابیات از مثنوی خواندند بیت آن یکی را روی او شد سوی دوست ۵ وان یکی را
روی او خود روی اوست ۵ روی هر یک می نگر می دار پاس ۵ بو که گردی تو ز خدمت
رو شناس ۵ در بیان حال ایشان [illegible] در فلک ماند [illegible]
در بیان آنمعنی که حکم غالب دارد میخواندند بیت ای برادر تو همین اندیشه ۵ ما بقی
تو استخوان و ریشه ۵ گر گل است اندیشه تو گلشنی ۵ ور بود خاری تو هیمه گلخنی ۵ در تنبیه
بوحدت نظر و نکته فراست میفرمودند بیت آدمی دیده است باقی پوست است ۵ دید
آن باشد که دید دوست است ۵ وقتیکه بیان شرعیت میکردند خواندند بیت

هیچو نابینا مبر هر سوی دست ؎ با تو در زیر گلیم است او هر چه هست ؎ یار تو خرجین تست و
کیسه است ؎ در تو را مینی مجو جز ویسه است ؎ ویسه در آئین تو هم ذات تست ؎ دین
بر وی تنها همه آفات تست ؎ و هم در بیان سرعت و منع ذکر جهر میفرمودند بیت
کار نادان کوته اندیشی است ؎ یاد گیر دکسی که در پیش است ؎ در بیان کسب ولوله شوق
و اضطراب میخواندند بیت آب کم جو تشنگی آور بدست ؎ تا بجوشد آب از بالا و پست ؎
هم درین معنی میخواندند بیت تشنه نخفتید مگر اندکی ؎ تشنه کجا خواب گران از کجا ؎ چونکه
بخفتید بخواب آب دیده ؎ یا لب جو یا که سبو یا سقا ؎ در بیان غلبات شوق و محبت
این طائفه میخواندند بیت از عطش گر در قدح آبی خورند ؎ در درون آب حق را
ناظر اند ؎ بعد از بیان آنمعنی که یک حقیقت است ظاهر در لباس مظاهر این ابیات
خواندند بیت گر گشائیم بحث این را ای پسر ؎ تا سوال و تا جواب آید دراز ؎ ذوق
نکته عشق از منت میبرد ؎ نقش خدمت نقش دیگر میشود ؎ پس کنم خود زیرکان را
این بس است ؎ بانگ دو کردم اگر در ده کس است ؎ و میفرمودند که همت عبارت از
جمع خاطر است بر امر واحد بوجهیکه بر خلاف آن بر خاطر نگذرد و از چنین همت مراد متخلف
نیست اصحاب تجرید باید که گاه گاه امتحان همت کنند و معلوم نمایند که ایشان را مناسبت
بحضرات اسمائیه بچه مرتبه رسیده است و همت ایشان را چگونه تاثیر است و میفرمودند
که اکابر گفته اند همچنانکه معارضه با قرآن ممکن نیست همت عارف خلاق است مراد او
از وی متخلف نیست هر که با چنین همتی معارضه کند البته مغلوب شود تا گفته اند اگر
کافری همیشه خاطر خود بر امری دارد و همت بر چیزی گمارد البته میسر گردد و ایمان
و عمل صالح دران شرط نیست همچنانکه قوت صافیه را تاثیر است نفوس شریره را

[illegible] نیست و میفرمودند که صرف خاطر در رفع موانع و دفع اعدای دین عیب
نمیباشد همه انبیا علیهم السلام با وجود استغراق در بحر توحید همت مصروف این معنی
داشته اند و میفرمودند که میرزا بابر که میگفت عارف را همت نیست معنی این نفهمیده
بوده است عارف بعنایتی مشرف شده است که وی و جمله اوصاف وی بعدم
آبادی رفته است که از وی نه نام مانده است و نه نشان هرچه از وی صادر میشود بوی
منسوب نیست آیه وَمَا رَمَيْتَ إِذْ رَمَيْتَ وَلَٰكِنَّ اللَّهَ رَمَىٰ و کریمه فَلَمْ تَقْتُلُوهُمْ وَلَٰكِنَّ اللَّهَ
قَتَلَهُمْ مبنی ازین معنی است و اگر چنین بودی نسبت باشیا مشکل میشود که عالمی را به تسلیط
قوت قاهره برهم زدند مثل نوح و هود علیهما السلام که قوم خود را به آب و باد هلاک ساختند
و میفرمودند که آنچه حضرت شیخ محی الدین عربی در فتوحات فرموده اند که عارف را همت
نیست معنی وی آنست که ممکن بنظر تحقیقت و ذات خود هیچ ندارد و آنچه از اوصاف
حال او را حاصل است مثل علم و قوت و ارادت همه عاریت است و حق راست سبحانه
پس عارف حد خود دانسته در مقام فقر حقیقی که نیستی محض میباشد چنانچه مقتضای
ذات اوست و باوصاف عاریتی ظاهر نمیشود ولکن جمعیکه از هواجس و وساوس
نفسانی و شیطانی بسبب کمال عنایت و محض موهبت آلهی باز رسته اند باید که باطن
خود را تابع ارادت و مشیت حق سبحانه گردانند یعنی در صورتیکه این طائفه ملهم
شوند به تسلط همت بر انداز رفع و هلاک ظالمین و تخلیص مسلمین از اشرار باید که
همت مصروف دارند و خاطر تمام بر دفع و رفع اعدا گمارند عبدالله بلیانی
رحمة الله علیه درویشی نه نماز و روزه است نه احیای شب اینهمه اسباب
بندگی است درویشی نرنجیدن است اگر این حاصل کنی واصل گردی و گفت

۲ بلیان نام قریه ایست از ولایت گازرون ۱۲ منه

خدای وان باشید اگر خدای وان نه اید خود وان نیز مباشید از برای آنکه چون
خود وان نباشید خدای وان باشید پس گفت ازین بهتر بگوییم که خدای باشید
واگر خدای نباشید خود مباشید که اگر خود نباشید خدای باشید چنانچه از اشعار
اوست بیت ما جمله خدای پاک پاکیم ما نی ز آتش و باد و آب و خاکیم ما از هستی
و نیستی همیشه ما عریان شده ایم و جامه چاکیم ما و نیز از وی است بیت حقیقت
جز خدا دیدن روا نیست ما که [illegible] در دو عالم جز خدا نیست ما نمیگوییم که عالم جمله
او شد ما که این نسبت بدو کردن روا نیست ما نه او عالم شد و نی عالم او شد ما
همه او را چنین دیدن خطا نیست ما سه تا حق بدو چشم سر نبینیم هر دم ما از پای
طلب نمی نشینیم هر دم ما گویند خدا بچشم سر نتوان دید ما آن اینانند من نبینیم ما چشم
ابو عبد الله الزوعندی رحمة الله علیه گفت خوشحال کسیکه در راه وسیله
نباشد بجناب حق تعالی جز حق و گفت ترک دنیا از جمله دنیا و قبول خلق از جمله دنیاست
و گفت الله تعالی بنده خود را از معرفت خود چیزی ندهد و بآن مقدار که وی را
معرفت داده بود بلا بر وی گمارد تا بقوت آن معرفت آن بلا برمیدارد و گفت که در
باش از تمیز در خدمت زیرا که کسانیکه ایشان را در خدمت تمیز گردانی قطاع [illegible] اند
پس همه را خدمت کن تا مراد حاصل شود و مقصود فوت نشود رکن الدین
علاء الدوله سمنانی قدس الله سره العزیز درویشی از وی سوال کرد که
چون این بدن را در خاک ادراک نیست و بدن کثیف است یا روح از وی مفارق
شده در عالم ارواح حجاب نیست چه احتیاج است بسر خاک رفتن فرمود که فائده
بسیار دارد یکی آنکه چون بزیارت کسی میرود چندانکه میرود توجه او زیاده میشود

وچون بسر خاک رسد و بحس مشاهده کند خاک او را حس او نیز مشغول او شود و بکلی
متوجه گردد و فائده بیشتر باشد و دیگر آنکه هر چند ارواح را حجاب نیست و همه جهان
او را یکی است اما در بدنیکه هفتاد سال با او صحبت داشته باشد و بدن محشور او که
بعد از حشر ابد الآباد خواهد بود و آنجا باشد بآن موضع نظر او و تعلق او بیشتر بود که
بموضع دیگر این را بدلایل عقلی و نقلی ثابت کرد چنانچه در نفحات بتفصیل مذکور است
و فرمود که جمله انبیا برای آن آمده اند که تا چشم خلق را بکشایند بعیب خود و کمال
حق بعجز خود و قدرت حق و بظلم خود و بعدل حق و بجهل خود و بعلم حق و بمذلت
خود و عزت حق و ببندگی خود و خداوندی حق و بفقر خود و غنای حق و بتقصیر خود
و بنعمای حق و بفنای خود و بقای حق و هم برین قیاس شیخ نیز برای آنست
که چشم مریدان را بآن معنی بکشاید پس هر چند مرید در اثبات خود و کمال خود بیش کوشد
یا حمل کند تا کمال او ظاهر شود شیخ از وی بیشتر رنجد چه شیخ این همه رنج از برای آن
میکشد که تا چشم کمال بین نفس او را بدوزد و چشمیکه کمال حق بیند بکشاید و او هر لحظه
در کمال خود چشمی دیگر میکشاید پس در اضاعت رنج شیخ میکوشد درویش میباید که در
کمین نفس باشد تا هر چشمی که بکمال خود بکشاید حالی آنرا می بندد و اگر نه چنین کند تا او را
خبر شود نفس او بهر سر موی چشمی بدیدن کمال خود بکشاید و از دیدن کمال حق کور گرداند
که خاصیت نفس اینست و گفت که این مردمان عجب اعتقاد دارند که میگویند که درویش
باید که گدا و محتاج باشد نمیدانند که حق تعالی هرگز هیچ مرشد را محتاج نداشته است
بخلق چرا باید که بندگان خدا تعالی الا بخدای محتاج باشند آخر این دنیا را ببرکت ایشان
بپا میدارد بلکه مقصود از آفرینش ایشانند نه دیگر و گفت که حق تعالی این زمین

ومزارع را بحکمت آفریده و میخواهد که معمور باشد و فایده بخلق رسد و اگر خلق بدانند که
از عمارت دنیا که برای فایده و دخل کنند نه بوجه اسراف چه ثواب است هرگز ترک
عمارت نکنند و اگر بدانند که از ترک عمارت و گذاشتن زمین را معطل چه گناه حاصل میشود
هرگز نگذارند که اسباب او خراب شود هر کسی که زمین دارد و از آن هر سال هزار من غله
حاصل میتواند کرد و اگر بتقصیر و اهمال نهصد من حاصل کند و بسبب آن صد من از خلق
دور افتد بعد از آن از وی بازخواست خواهند کرد و اگر کسی را حالی هست که زمین
و عمارت نمی پرواز و خوش وقت او بود و اگر از کاهلی ترک زمین کند و آنرا ترک و زهد
نام کند جز متابعت شیطان چیزی دیگر نیست و هیچکس کمتر از آدمی بیکار نیست اخرویاً
و دنیویاً و گفت که ممکن نیست که کسی بمرتبه ولایت رسد الا که حق تعالی پرده بر سر او
بپوشد و او را از چشم خلق پنهان دارد که معنی اَوْلِیَائِی تَحْتَ قِبَابِی این است و این
قباب صفات بشریت است نه پرده ایست از کرباس و غیره و صفات آنست که در و
عیبی ظاهر کند یا هنری را از او در چشم مردم بعیب فرا نماید بمعنی لَا یَعْرِفُهُمْ غَیْرِی آنست
که تا هنوز ارادت باطن کسی را منور نکند آن ولی را نشناسد پس آن نور او را شناخته باشد
نه آنکس و هم گفت درویشانیکه بکار مشغول اند میباید که بطال را در میان ایشان راه
نباشد که یک بیکار صد مرد در کار را از کار باز دارد و فرمود که میباید که درویشان جهد
نمایند تا در وقت لقمه خوردن نیک حاضر باشند که تخم اعمال در زمین قالب انسانی لقمه
است چون بغفلت تخم اندازد ممکن نیست که هرگز جمعیت خاطر حاصل شود و اگر چه لقمه
حلال باشد و فرمود که انبیاء علیهم السلام از انشای گناه عامداً معصوم‌اند و اولیای
از خورد و دانسته گناه محفوظ نزدیک این بیچاره هیچ گناه بتر از آن نیست که بنده خود را

مجرم و مقصر شده اند مولانا جلال الدین رومی قدس سره گفت با اولیای
حق هم زانو بزانو باید نشست که آن را اثرهای هست عظیم و گفت مرغیکه از زمین بالا
پرد اگرچه باسمان نرسد اما این قدر باشد که از دام دورتر باشد و بر همچنین اگر کسی
درویش شود و بکمال درویشی نرسد اما این قدر باشد که از زمرهٔ خلق و اهل بازار ممتاز
باشد و از زحمتهای دنیا برهد و سبکبار گردد که نَجَی الْمُخِفُّونَ وَهَلَکَ الْمُثْقِلُونَ یکی از
ابنای دنیا نسبت نرسیدن خود بخدمت وی عذر میکرد فرمود که حاجت باعتذار
نیست آن قدر که دیگران از آمدن تو منت میدارند ما از نیامدن تو منت داریم
یکی از اصحاب را غمناک دید فرمود همه دلتنگی از دل نهادگی برین عالم است هر دمیکه آزاد باشی
ازینجهان خود را غریب دانی و در هر رنگ که نگری و هر مزه که بچشی دانی که بآن
نمانی و جای دیگر روی پس هیچ دلتنگ نباشی روزی از بهاء الدین پسر خود
گفت اگر خواهی که دائما در بهشت برین باشی با همه کس دوست شو و کین کسی را
در دل مدار و این رباعی خواند بیت بیشی طلبی ز هیچ کس بکین مباش چون
مرهم و موم باش چون نیش مباش خواهی که ز هیچ کس بتو بد نرسد بدگوی و
بدآموز و بد اندیش مباش و فرمود که آزاد مرد آنست که از رنجانیدن کسی نرنجد
و جوانمرد آنست که مستحق رنجانیدن را نرنجاند شخصی با ایشان خوش نبود بسخن ایشان
که من با هفتاد و سه مذهب یکی ام معترض شد و برای امتحان شخصی را بر ایشان فرستاد
که ویرا دشنامها داد ایشان بخندیدند و گفتند باین نیز که تو میگوئی یکی ام آن کس خجل شد
و بازگشت و نقل است که از خادم همیشه پرسیدی که در خانه ما امروز چیزی هست اگر
خادم گفتی هیچ نیست شاد شدی و شکرها کردی که الحمد لله امروز خانهٔ ما بخانه

پیغمبر صلی الله علیه وسلم میماند و اگر خادم گفتی فلان چیز بمطبخ مهیا نیست منفعل گشتی گفتی
ازین خانه بوی فرعون می آید روزی در مجلس وی حکایت اوحد الدین کرمانی
کردند که شاهد باز بود اما پاکباز بود گفت کاشکی کردی و گذشتی فرمود شخصی بخلوت
درویشی آمد پرسید که چرا تنها نشسته گفت این دم تنها شدم که تو آمدی و مرا
از حق مانع شدی از وی پرسیدند درویش گناه کند گفت اگر طعام بی اشتها خورد
که این درویش را گناهی ست عظیم و گفت صحبت عزیزست مصاحبت مکنید
غیر ابنای جنس را و گفت که درین معنی حضرت خداوندم شمس الدین تبریزی فرموده است
که علامت مرید قبول یافته آنست که اصلا با مردم بیگانه صحبت نتواند داشتن
و اگر اتفاق شود چنان نشیند که منافق در مسجد و کودک در مکتب و اسیر در زندان
و در مرض اخیر با یاران گفت که از رفتن من غمناک مشوید که نور منصور بعد از صد
و پنجاه سال بروح شیخ فرید الدین عطار تجلی کرد و مرشد او شد در هر حالتیکه باشید
با ما باشید و مرا یاد کنید تا من شما را ممد باشم در لباسی که باشم و نیز فرمود که در
عالم ما را دو تعلق است یکی به بدن و یکی بشما چون بعنایت حق سبحانه فرد و مجرد گردم آن
تعلق نیز از آن شما خواهد شد شیخ صدر الدین برای عیادت آمد و شفاک الله گفت
فرمود که شفاک الله شما را باشد که در میان عاشق و معشوق پیراهنی از شعر بیش نمانده
نمیخواهید که نور بنور پیوندد و این غزل خواند چه دانی تو که در باطن چه شاهی
همنشین دارم الخ و یاران را وصیت کرد بدین عبارت اُوصِیکُم بِتَقوَی اللهِ فِی السِّرِّ وَالعَلَانِیَةِ
وَبِقِلَّةِ الطَّعَامِ وَقِلَّةِ الکَلَامِ وَهِجرَانِ المَعَاصِی وَالآثَامِ وَمُوَاظَبَةِ القِیَامِ وَدَوَامِ الصِّیَامِ
وَتَرکِ الشَّهَوَاتِ عَلَی الدَّوَامِ وَاحتِمَالِ الجَفَاءِ مِن جَمِیعِ الاَنَامِ وَتَرکِ مُجَالَسَةِ السُّفَهَاءِ

وَالْتِزَامُ مُصَاحَبَةِ الصَّالِحِيْنَ وَالْكِرَامِ فَاِنَّ خَيْرَ النَّاسِ مَنْ يَنْفَعُ النَّاسَ وَخَيْرُ الْكَلَامِ
مَا قَلَّ وَدَلَّ وَالْحَمْدُ لِلّٰهِ وَحْدَهٗ مولانا شمس تبریز قدس سره گویند که در بغداد
شیخ اوحد الدین کرمانی را دریافت پرسید که در چه کاری گفت ماه را در طشت آب
می بینم مولانا فرمود اگر بر گردن دمل نداری چرا بر آسمانش نمی بینی و فرمود که
یکی گفت که در سقایه نام حق نباید گرفت و قرآن نباید خواند مگر آهسته گفتم آنرا چه کنم
که او را از خود جدا نمیتوانم کرد شاه انه اسپ فرو نمی آید اسپ بیچاره چه کند
مولانا سلطان الدین رحمة الله علیه میفرمود که حاصل این کار و بار ذوق
یافت و الم نایافت است باید که طالبان هر چه یابند از واردات و مواجید ذوقیت
نشوند و باز از آن ذوق تهی گشته برای آنچه که نیافته اند و یافته نه متالم نشوند چه
مقصود بی نهایت است آنچه از وی دریابند بآنچه از وی در نیافته اند حکم نیم قطره دارد
به نسبت دریای محیط الشمس اگر بآنچه دریابند سر فرود آرند و بآن آرام گیرند و در ذوق
آن از عالم بیرون روند تا ابد در آن محبوس باشند و از دیگر اذواق و مواجید بی نهایت
محروم مانند و اگر بعکس ابدی درین یافت و نایافت سیر کنند هنوز هیچ کار نکرده باشند
و هیچ راه نرفته و در دیگر در معنی آیه سوره اخلاص میگفتند اول موجودی که بایجاد
حق سبحانه بی واسطه شی دیگر بوجود آمد صادر اول بود و چون از مبدء فیاض اظهار
صادر اول مشابه بود بزادن شود لاجرم حق سبحانه درین صورت بآیه کریمه لم یلد نفی آن
مشابهت فرمود و چون حق سبحانه بعد از ایجاد موجودات و اظهار تعینات در مظاهر الهی
و کونی بحسب ذات و صفات و اسماء و افعال ظهور فرمود این چنین ظهوری از مظاهر مشابه
بود بزاده شدن لاجرم حق سبحانه درین سوره بآیه کریمه لم یولد نفی آن مشابهت فرمود

چون بعد از اشیا و موجودات نوع انسان را بحکم خَلَقَ اللّٰهُ آدَمَ عَلٰی صُوْرَةِ الرَّحْمٰنِ نسخه جامعه و مظاهر جمیع اشیا گردانید و یرا آیة ذات و صفات و افعال بی نهایت خود ساخت از حسب جامعیت و یرا مشابهتی بود به آن ذات یگانه مقدس که آیة قُلْ هُوَ اللّٰهُ اَحَدٌ اَللّٰهُ الصَّمَدُ صفت اوست پیدا شد که در ان وهم کفو بود لا جرم حق سبحانه به آیة وَلَمْ يَكُنْ لَّهٗ كُفُوًا اَحَدٌ نفی آن مشابهت و مماثلت فرمود خواجه شمس الدین محمد کوسوی رحمة الله علیه در معنی اَحْسِنْ كَمَا اَحْسَنَ اللّٰهُ اِلَيْكَ فرمود نکوئی کن همچنان که نکوئی کرده است خدای بتو نکوئی خدا به بنده آن بود که در ازل خدای تعالی ظاهر بود و بنده پنهان پس نسبت به بنده آن نکوئی کرد که بنده را ظاهر گردانید و خود پنهان شد پس تعلیم میدهد بنده را و امر میکند که نکوئی کن همچنانکه خدای تعالی نکوئی کرده است یعنی تو نیز خود را بنفی وجود پنهان کن تا حضرت حق تعالی ظاهر گردد ❊❊

تمت

خاتمة الطبع

سپاس خدای بزرگ را که بانجام رسانید این نسخه را در طبع و امید هست که صوفیان صافی طبع ازان برخوردار گردند گو سهل نماید که گفتی چند از پیشین بزرگان درین نسخه فراهم آورده اند اما بزرگ داشتن باید که هر گفت ازان داروی مجرب است مر علیلان باطن را چه گویند که ایشان طبیبان روحانی اند و صحت این همت را نیکو گماشتیم تا نسخه که جمع آمد همه را و آن بکار بردم تا آنهم آگاه نیم که چه صحیح است دعا کنم که هر کاتب این مقالات و نظر کنندگان نیکوانش نما بخشند و جزای چنین خیر جاری آنها را که سر و کار این دارند بدهد آمین ❊❊

صحت نامۂ مقالات الصوفیہ

صفحہ	سطر	غلط	صحیح	صفحہ	سطر	غلط	صحیح
۱	۶	ابن الغلام	ابن العلام	۵۹	۲۶	ابو الحسن	ابو الحسین
۱۵	۱۳	دانستہ	دانستہ	۶۵	۳	تجدیست	تجدیدست
۳۰	"	بشناسند	بشناسد	۶۶	۱۰	ابو عبید اللہ	عبید اللہ
۳۳	۱۴	آتش	انس	۷۰	۱۳	تبسل	جبل
۳۸	۶	عمد	علیہ	"	۱۴	وکانو رمن	وکانو رمن
۳۹	۱۹	چیزی نیست	چیزی نیست	۷۲	۱۹	بہ زندگانہ	بہ زندگان بہ
۴۰	۱	چنین نیست	چنین نیست	۷۳	۱۷	مہیجم دوک	مہیجم آواز دوک
"	۹	وامطلقت	وامطلقت	۷۸	۶	آن آشفتہ گرد	آن آشفتہ گرد خویش گرد حق
۴۳	۱۰	حق تعالی	گفت حق تعالی	۷۹	۲	افتادست	افتادن
۴۵	۱۵	نگردد	نگردد	۸۰	۱۳	می طلبید	می طلبد
۵۳	۱۰	جفای او	وفای او	"	"	ترسانیدہ ام	ترسانیدہ ام
۵۷	۱	متابعت	مبالغت	۸۱	۱۹	قراہ	قراۃ
"	۴	وسلی	وسی	۸۲	۸	مالک	مالک الملک
۵۸	حاشیہ	کردن	کردند	۸۳	۸	دعوه	دعوت

صحت نامہ مقالات الصوفیہ

صفحہ	سطر	غلط	صحیح	صفحہ	سطر	غلط	صحیح
۱۲۴	۹	جامہ	خامۂ تو	۱۷۹	۱	قبیر	خیسہ
۱۳۱	۱۰	غایتی فی کل	غایتی فی کل شئ وملجای وملاذی	〃	۲	〃	〃
۱۳۵	۸	خودرا	خودگرد درہا	۱۸۰	۳	از اہل تحقیق تا سبحانہ قائل	۰
۱۴۴	۱۵	تفضیل	تفصیل	〃	۶	نسبت	بسبب
۱۴۷	۱۶	آدہم	آدم	〃	۱۰	کفش	نعل کفش
۱۵۴	۲	تجلیات مخفوے	تجلیات نوری می بیند وآن گز	۱۸۴	۳	بحرآسان	بحراسان
۱۶۰	۱۴	نمت	نمست	۱۸۹	۵	اگر	اکثر
۱۶۳	۱۸	مجتبی	محمد مجتبی	۱۹۰	۱۱	متجمل	بتجمل
۱۷۰	۱۸	مقصد	مقتصد	〃	۱۵	خاطر	ظاہر
۱۷۱	۱۶	قیومت	قیومیت		۱۵	کیفیت	بکیفیت
۱۷۳	۱۹	بمقصود است	بمقصود است جز این نسبت	۱۹۳	۷	حال	حال او
۱۷۴	۸	کنجائی	گنجائی	〃	۱۰	بہرحال	بہرحال ترقی
〃	۱۷	خصائف افوات المرضیہ	خصائص التقوٰی المرضیہ	۱۹۵	۹	درخدمت	وخدمت
۱۷۸	۹	تجمع	ان تجمع	۱۹۶	۱۲	ثم الاشتل فالاشتل	ثم الامثل
	۱۴	اخوانے	خوانے	۰	۰	۰	فالامثل

صحت نامہ مقالات لوفوہ

۳

صفحہ	سطر	غلط	صحیح	صفحہ	سطر	غلط	صحیح
۱۹۸	۱۹	آنجیز	بیخیز	۲۱۸	〃	فرافست	فرقست
۱۹۹	۱	ہوز	ہنوز	۲۲۲	۹	موجہ	موجب
〃	۱۳	بصاحت	بصاحب	۲۲۳	۱۷	ہمیہ	ہیمہ
۲۰۰	۱۴	جبلہ	چلہ	۲۲۴	۱۵	اسمائتہ	اسماعیہ
۲۰۲	۳	انجداب	انجذاب	〃	۱۶	ممکن نیست	ممکن نیست معاذ ہست ممکن نیست
〃	۸	مجنتی	مجتبی	۲۲۵	۱۶	براندفاسغ	براندفاع
۲۰۵	۱۸	تبصفہ	تنصفیہ	۲۲۸	۱۱	قاب	قباب
۲۰۶	۸	مستی	ششینی	۲۳۰	۱۳	تلق	تعلق
۲۰۹	۱۴	سہ بات سماو اشترق	سہ بات کلمہ نبوو ند	〃	۱۷	اوسکم	آوحیکم
۲۱۰	۱۸	فرمود	فرود	۲۳۱	۲۷	دربغداد	چون از بغداد
۲۱۲	۱۲	تل	بل	〃	۱۱	انس	پسر
۲۱۵	۱۰	ہرچہ	ہمت	〃	۱۷	باتہ	آیتہ
〃	۱۷	تخنست	نخست	〃	۱۳	بنور	ہنوز

تمت